

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TÂRÎH-İ SELÂTÎN
(İnceleme-Metin)**

Selahattin KARABACAK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**TÂRÎH-İ SELÂTÎN
(İnceleme-Metin)**

Selahattin KARABACAK

**Danışman: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK
Jüri Üyesi: Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. H. Dilek BATİSLAM

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Belde AKA

ONAY:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.....// 2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kuralllar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. ... / ... / 2019

Selahattin KARABACAK

ÖZET

TÂRÎH-İ SELÂTÎN

(İnceleme-Metin)

Selahattin KARABACAK

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK

Haziran 2019, 292 sayfa

Bu çalışma müellifi bilinmeyen bir mesnevi olan *Târîh-i Selâtin*'i konu edinmektedir. Çalışmaya söz konusu metni Latin harflerine aktararak başladık. Bunun ardından metnimizin bölümlerini ortaya çıkardık. Eserde adı geçen kişilerin listesini oluşturduk ve bu kişiler hakkında tarihi kaynaklarda verilen bilgileri toplayarak metindekilerle örtüşüp örtüşmediğini tespit etmeye gayret ettik. Bahsi geçen kişilerin önemli bir kısmının *Şehnâme* kahramanları olması dikkatimizi çekti. Eser aynı zamanda bir yıldıznâme olduğu için rastladığımız burç / yıldız isimlerini ve bunlara atfedilen özellikleri de gelenekle bağdaştırmaya çalışarak inceleme kısmında verdik. Elde ettiğimiz verileri sonuç kısmında dile getirdik.

Anahtar kelimeler: Manzum tarih, selâtin, mesnevi, Şehnâme.

ABSTRACT**TÂRÎH-İ SELÂTÎN****Selahattin KARABACAK****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Supervisor: Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK****June 2019, 292 pages.**

This study is about an anonymous mathnawi “*Târîh-i Selâtîn*”. First of all, we transferred the manuscript to Latin letters from Arabic alphabet. Then we detected parts of the text. We have created a list of people and have tried to determine whether they match the text in the historical records. It’s draw our attention that a significant part of the people mentioned in the text was the heroes of *Shahnameh*. Since the manuscript is also a horoscope, we have given the names of the zodiac / stars we have come across and the features attributed to them in the research part. We have expressed our data in the conclusion part.

Keywords: Poetic history, sultans, mathnawi, *Shahnameh*.

ÖNSÖZ

Edebi ürünlerin işlevlerinden birisi –özellikle yazının yaygın olarak kullanılmadığı dönemlerde- ait olduğu topluluk için hafıza görevi görmesidir. Topluluğu etkileyen büyük savaşlar yahut felaketlerden sonra yaratılan edebi eserler sonraki kuşaklara geçmişi anlatır. Günümüze ulaşabilen pek çok destan ve halk hikâyesi bize geçmişte yaşananları az çok anlama imkânı sağlamaktadır. “*Târîh-i Selâtîn*” adlı yazma eser de bu türden bir işlev üstlenmektedir. İşte bu sebeple üzerinde daha önce bir çalışma yapılmamış olan bu eseri konu edindik.

Üzerine çalıştığımız eser, Manisa İl Halk Kütüphanesi’nde 1392/2 numarada kayıtlı, aruz vezninin “*Mefâ’ilün/ Mefâ’ilün/ Fe’ülün*” kalıbıyla ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış olup 46 varaktır. Tek nüshadır. Çalışmamız dört ana kısımdan oluşur.

Giriş bölümü olan birinci bölümde çalışmanın amacını, yöntemini ve kapsamını belirtmeye çalıştık. Mesnevi türü ve Firdevsî’nin “*Şehnâme*”si hakkında bilgi verdik.

İkinci bölümde incelediğimiz metinden edinebildiğimiz tarihi ve edebi unsurları tespit edip tanıtmaya çalıştık.

Üçüncü bölümde incelediğimiz metnin transkripsiyonlu hali yer almaktadır. Ayrıca sonuna yazmanın tıpkıbasımı da eklenmiştir. Böylece eserin özgün hali de çalışmamızla birlikte görülebilmektedir. İleride çalışmak isteyebilecek araştırmacılar için faydalı olacağını ummaktayız.

Dördüncü bölüm ise araştırmalarımız neticesinde vardığımız yargıları ve ulaştığımız çıkarımları sunduğumuz sonuç bölümü oldu.

Bütün bu çalışma sürecinde fikirlerini ve yardımlarını esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. İ. Çetin DERDİYOK’a ve hocam Arş. Gör. Bilge KARGA GÖLLÜ’ye teşekkür ederim.

Selahattin KARABACAK

Adana / 2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	ix
TABLolar LİSTESİ	x

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı.....	1
1.2. Kapsam ve Sınırlılıklar	1
1.3. Çalışmanın Yöntemi	1
1.4. Mesnevi ve Şehnâme Hakkında.....	1
1.4.1. Türk Edebiyatında Şehnâme ve Şehnâme'nin Kaynakları	4

BÖLÜM II

İNCELEME

2.1. Eser Üzerine.....	8
2.2. Kişiler.....	10
2.2.1. Peygamberler ve Din Büyükleri	13
2.2.1.1. Peygamberler	13
2.2.1.2. Din Büyükleri	28
2.2.2. Hükümdarlar ve Devlet Adamları	34
2.2.2.1. Şehnâme'de Adı Geçenler	34
2.2.2.2. Selçuklular	54
2.2.2.3. Osmanlılar	57
2.2.3. Diğer Kişiler	60
2.2.4. Doğaüstü Varlıklar.....	77
2.3. Burçlar ve Yıldızlar	83
2.4. Olay Örgüsü	85

2.5. Mekân ve Zaman	85

BÖLÜM III

METİN

3.1. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem	88
3.2. Nüsha Tavsifi.....	88

BÖLÜM IV

SONUÇ

258

ÖZEL ADLAR DİZİNİ	260
KAYNAKÇA.....	267
TIPKI BASIM.....	270
ÖZGEÇMİŞ	295

KISALTMALAR

b. : Beyit.

bk. : Bakınız.

C. : Cilt.

çev. : Çeviren.

H.z. : Hazreti.

s. : Sayfa.

TTK. : Türk Tarih Kurumu.

TDK. : Türk Dil Kurumu.

DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

H.zl. : Hazırlayan.

vr. : Varak.

Yay. : Yayınevi.

TABLÖLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Eserde Anılan Kişiler.....	11
Tablo 2. Burçlar - Yıldızlar.....	83
Tablo 3. Yer Adları	86
Tablo 4. Eserin Bölümleri	90
Tablo 5. Varaklara Göre Yazmadaki Beyit Sayıları	94

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Amacı

Türk kültür ve edebiyatına ait pek çok metin gün yüzüne çıkmış olmakla birlikte henüz çalışılmamış metinler de bulunmaktadır. Çalışma konumuz olan *Târîh-i Selâtîn* adlı mesnevi de bunlardan biridir. Araştırmalarımıza göre henüz incelenmemiştir. Çalışmamızın amacı, bu eseri inceleyip tanıtarak Türk dili, tarihi ve edebiyatına katkıda bulunmaktır.

1.2. Kapsam ve Sınırlılıklar

Çalışmamızın sınırları *Târîh-i Selâtîn* adlı mesnevi metninin ortaya konması ve incelenmesi olarak belirlenmiştir.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmamıza öncelikle eserin çeviri yazılı metnini hazırlamakla başladık. Bunu yaparken kimi zaman vezin veya bağlam gereği metin tamirine başvurmak durumunda kaldık, kimi zaman da metindeki bazı eksik yazımları, yine vezin ve bağlamı göz önünde bulundurarak, tamamlama yoluna gittik. Yaptığımız bu tür müdahaleleri köşeli parantez içerisinde yazdık ve dipnotta belirttik. Metin içinde geçen ayet ve hadislere yapılan tespit edebildiğimiz göndermeleri dipnotta gösterdik.

İnceleme kısmında ise metin hakkında bilgi vererek adı geçen kişiler hakkında kaynaklarda geçen bilgilerin derlenmesi ve metindeki verilerle karşılaştırılması yoluna gittik. İncelenen kişilerin metinde işlendikleri beyitleri de aynı başlık altında vermek suretiyle ileride faydalanmak isteyecekler için beyitleri bir araya toplamış olduk. Yıldızname özelliği taşıdığını tespit ettiğimiz metinde geçen burçları tespit ederek müellifimizin bunlara yaklaşımını anlamaya çalıştık. Sonuç bölümünde ise elde edilen bilgileri özetledik.

1.4. Mesnevi ve Şehnâme Hakkında

Klasik Türk edebiyatı nazım şekillerinden biri olan mesnevi, Fars edebiyatında ortaya çıkmış oradan da Arap ve Türk edebiyatlarına geçmiştir. Klasik edebiyatımızda

şairlerin en büyük sıkıntılarından birisi kafiye bulmaktır. Mesnevi, her beytin kendi arasında kafiyelendirilmesinden ötürü (aa, bb, cc...), uzun anlatılar için sanatçılara büyük kolaylık sağlamıştır. Şairler, sağladığı bu kolaylıktan dolayı, bu tür anlatılarda mesnevi şekliyle yazmayı tercih etmiştir. Öyle ki mesnevi, gazel ve kasideyle birlikte en çok kullanılan nazım şekillerinden birisi olmuştur. (Çiçekler, 2004: 320-322)

Mesnevilerde konu ya da beyit sınırlaması bulunmamaktadır. Şairler istedikleri konularda istedikleri uzunlukta eser vermişlerdir. Her ne kadar istisnaları olsa da mesneviler genellikle aşağıda örneğini verdiğimiz gibi belirli bir plan çerçevesinde yazılır.

- Dîbâce
- Besmele
- Tevhîd
- Münâcât
- Na't
- Mu'cizât
- Medh-i Çihâr-Yâr-ı Güzîn
- Padişah Medhiyesi
- Hâmî Medhiyesi
- Sebeb-i Te'lîf
- Âgâz-ı Dâstân
- Hâtime (Gökalp, 2011: 228)

Bu bölümlemeler değişebilir. Kimi mesnevilerde bunların yanında başka bölümler eklenebileceği gibi kimilerinde de bölümlerin bir kısmı ihmal edilebilir.

Çalıştığımız Târîh-i Selâtîn adlı eserin nazım şekli mesnevidir. Ancak incelediğimiz zaman eserin alışıldık mesnevi planına birebir uymadığını görmekteyiz. Çalışmamızın başlarında, eserin adından yola çıkarak, bir tarih metniyle karşı karşıya olduğumuzu düşünmüştük. Metni okudukça bu eserin daha çok peygamberleri, hükümdarları ve mitolojik kahramanları konu alan bir tür şehnâme gibi kaleme alındığını fark ettik.

Şehnâme denildiği zaman aklımıza ilk gelen İran'ın ulusal şairi Firdevsî'nin X. yüzyılda yazdığı Şehnâme'dir. Türün Fars edebiyatındaki kökleri VI. yüzyıla kadar

uzanır. Eski hükümdarlara ait anılar, hikâyeler dilden dile gezip halk hafızasında canlılığını korurken Sasanî hükümdarı Nûşîrevân bunları toplatıp yazıya geçirtir. Bu girişimden sonra Fars edebiyatında şehnamecilik geleneği başlamış olur. Firdevsî de işte kendisinden önce yazılmış olan bu hikâyeleri derleyip, onları yeniden dile getirmek suretiyle 60.000 beyitlik bir başyapıt ortaya koymuştur.¹ Öyle ki, eserin yazıldığı kalıp olan ‘ fe’ûlün/ fe’ûlün/ fe’ûlün/ fe’ûl ’ kalıbı bugün ‘Şehnâme vezni’ olarak bilinir. Firdevsî eserini Farsça olarak, milli duygularla kaleme almış ve neticesinde ortaya dünyanın sayılı kahramanlık destanlarından birini çıkarmıştır. ‘İran’ kimliğini ön plana çıkarmış, eserinde de yer yer bu hassasiyetini açıkça göstermiştir. İran’ın İslam orduları tarafından fethedilmesinden birkaç yüzyıl sonra, Arap kültürünün baskın olduğu bir dönemde Firdevsî’nin Fars diliyle böylesi bir eser vermesi Farsça için de can suyu olmuştur. Firdevsî, Şehnâme’de “Bu Farsça ile İran milletini yeniden dirilttim.” der. Vesta Sarkhosh Curtis ise bunu bir adım ileri taşır;

“İran mitleri, yalnızca İran edebiyatında önemli bir rol oynamakla kalmaz, kahramanlar ile kötü adamları anlatan mitolojik sahneler görsel sanat dünyasına da dâhil olmuştur. En azından on dördüncü yüzyıldan beri, Şehnâme’ nin resimli el yazmaları böylesi mitler ile efsaneleri içermiştir. Yılan omuzlu Zahhak, Feridun ve boğa başlı topuzu, yenilmez İsfendiyar, aslan Rüstem, muhafız kuş Simurg ve div, İran resminde aşına figürler olmuşlardır. Rüstem destanından öyküler çini süslemeleri için revaçtaydılar. On dokuzuncu yüzyılın sonraları ile yirminci yüzyılın başları civarında halk sanatçıları tarafından yapılan ve kahvehane resimleri denen bir resim türü de Şehname sahnelerini yeniden ürettiyordu.” (Curtis, 2016: 125)

Şehnâme, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Firdevsî kitabını 30 yılda yazdığını söyler. Eserde İlk hükümdar olduğu rivayet edilen Keyumers’ten başlayıp toplam elli kadar hükümdarın hikâyeleri anlatılır. Firdevsî eserini parçalar halinde yazmış, daha sonra bu parçaları bir araya getirerek bir anlamda İran’ın tarihini oluşturmuştur.

¹ Firdevsî eserinin 60.000 beyit olduğunu söylese de eldeki yazmalar 48.000-52.000 beyit arasındadır.(Lugal, 2013 : 33)

1.4.1. Türk Edebiyatında Şehnâme ve Şehnâme'nin Kaynakları

Şehnâme yalnızca Fars edebiyatına yeni bir soluk getirmekle kalmamış, Türk edebiyatını da büyük ölçüde etkilemiştir. Şairler şiirlerinde sık sık bu kitaba göndermelerde bulunmuş, övdükleri kimseleri Şehnâme’de anlatılan hükümdarlar ve kahramanlar aracılığıyla övmüşlerdir. Bu eğilimi basit bir telmih olarak değerlendirmenin yerinde bir hareket olmayacağı açıktır. Büyük bir devletin padişahı, veziri, paşası konumunda olan bu kişilerin, her ne kadar Arap-Fars kültürlerinin etkisinde kalsalar da başka bir milletin/devletin, özellikle siyasi açıdan çok eski devirlerden beri sürtüşmeler yaşadıkları İran’ın kahramanlarıyla kıyaslanmayı hoş karşılamamasını bekleriz. Ancak durum hiç de böyle değildir. Dönemlerinde büyük sanatçı olarak kabul edilen şairlerin bile kasidelerinde memduhlarını Şehnâme kahramanlarına denk veya onlardan üstün tasvir ettiğini görüyoruz. Edebiyatta bu kıstasın Şehnâme kahramanları olması elbette ki dikkate değerdir. Aşağıda bu tür beyitlerin birkaç örneğini veriyoruz.

Ger Sikender istese envâr-ı râyundan meded

Râh-ı zulmetde olurdu haylına rehber güneş (Ahmed Paşa/ 19- 45)

Ahmet Paşa’nın Fatih Sultan Mehmed’e sunduğu Güneş Kasidesi’nden aldığımız bu beyitte ünlü İskender’in bile onun yanında tecrübesiz bir hükümdar olduğunu ima ediyor.

Eger İskender’e çok yaşa sen diyü du‘a itsen

Nasib eylerdi aña Hak Te‘âlâ âb-ı hayvânı (Zâtî/ 9- 29)

Zâtî ise Sultan II. Beyazıd için yazdığı bir kasidede padişahın duasının ne kadar makbul olduğunu bu beyitle ifade ediyor.

Hazret-i Sultan Süleymân-ı selîmü’l-kalb ki

Hırmeninde ‘adlinüñ Nûşirevân’dur hûşe-çîn (Hayâlî Bey/21-23)

Hayâlî Bey, Kânûnî Sultan Süleyman için yazdığı bir kasidesinde ‘ O temiz kalpli Sultan Süleyman hazretleri ki adaletinin harmanından geri kalanları Nûşirevân toplar.’ demektedir. Burada Nûşirevân’ın adaletiyle ünlü bir hükümdar olduğunu hatırlamak

gerekir. Öyle ki zamanında adaletsizlikten şikâyet eden kimse kalmadığı rivayet edilir. Ancak onun adaleti bile ancak Sultan Süleyman'ın adaletinden artan bir avuç kırıntıdır. Övgünün bu kadar zirveye taşındığı bu beyitteki 'Hazret-i Sultan Süleymân' isminin yine bir adalet timsali olan Hz. Süleyman'ı da kastederek kullanıldığını unutmamak gerekir.

Kimesne Rüstem-i Destân u Zâl adın anmaz

Şecâ'atun haberi oldı 'âleme destân (Âşık Çelebi/ 9- 18)

Âşık Çelebi'nin Bursa beyi İznikî Alî Çelebi'ye sunduğu kasidesinde onun yiğitliğini ünlü İran kahramanları Rüstem ve Zâl ile kıyaslayıp, Alî Çelebi' nin yiğitliğinden ötürü artık kimsenin onların adlarını anmadığını, memduhunun adının ise dilden dile dolaştığını söylüyor.

Sana ol 'asker-i Mansûrî verdi Hakk Te'âlâ kim

Müeyesser olmamışdur ne Ferîdûn'a ne Dârâ'ya (Âşık Çelebi/ 13- 9)

Bu beyitte de Âşık Çelebi Kânûnî Sultan Süleymân' ın ordusunun İran' ın büyük hükümdarları Ferîdûn ve Dârâ'nın ordusundan kuvvetli olduğunu ifade ediyor.

Husrevâ sen şol Feridûnsun ki ednâ bendenin

Hâk-i pâyi cevher-i tâc-i ser-i Hâkânıdır (Ahmed Paşa/ 15- 37)

Ahmed Paşa yine Fatih Sultan Mehmed için yazdığı bir kasidesinde onu Ferîdûn'a benzetiyor. Öyle ki onun en aşağı kölesinin ayağının tozunu bile hükümdarların başındaki tacı süsleyen mücevherlere eşdeğer buluyor.

Şeh Bayêzîd ol ki anun tîgîn anıcak

Olur derûn-ı Rüstem ü İsfendiyâr âb (Ahmed Paşa/ 15- 13)

Ahmed Paşa II. Beyazıd için yazdığı ' âb ' redifli kasidesinde padişahın kudretini anlatmak için yukarıdaki örneği veriyor. Ona göre eğer yiğitlikleriyle ünlü İsfendiyar ve Rüstem değil II. Beyazıd' ı, onun kılıcını bile ansalar o kuvvetli iradeleri toz olur, yürekleri suya döner, onun korkusuyla yumuşardı.

Divanların sayfaları arasında bunlar gibi pek çok örnek bulabileceğimiz malumdur. Görülüyor ki Osmanlı padişahlarını överken İran'ın Şehnâme'sindeki kahramanlar mihenk taşı olarak kullanılmıştır. Elbette bir methiyede olması gerektiği gibi bunlar hiçbir zaman memduhun önüne geçmezler.

Şehnâme Türkçeye birçok defa çevrilmiştir. Bunlardan Tatar Ali (1510) ve Şerifi-i Amidî (1514)'nin, Memlûk sultanı Kansu Gavri adına yaptıkları iki manzum çeviri ilk örnekler olması bakımından önemlidir. Şehnâme'nin tam olarak günümüz harfle çevirilmesi ise 2016 yılını bulmuştur.

Hükümdarların başlarına gelen olayları ve genel olarak hayatlarını konu edinen hikâyeleri kaydeden birtakım metinlerin çok eski zamanlardan beri yazıldığı bilinmekteydi. Ancak bunları toplayarak bir tarih oluşturmayı isteyen ilk hükümdar Nûşîrevân olmuştur. Bu çabanın neticesinde ortaya Hudâynâme (Şehnâme-i Pehlevî) adıyla bir eser çıkmıştır. İşte bu eser Şehnâme'nin ve yazılan diğer tarih kitaplarının çıkış noktası olur. Aslı Pehlevîce olan ve elimize ulaşmayan eser, ilk şehnâmedir. Bu eserin yapıldığı bildirilen Arapça tercümesi de günümüze ulaşamamıştır. Yine de sözlü kültürde dolaşan anlatıların yazıya geçirilerek sonraki eserlere kaynaklık etmesi yönüyle burada zikredilmesi gerekir.

Şehnâme'ye kaynaklık eden eserlerden biri de Şehnâme-i Ebû Mansûrî'dir. Mensur bir şehnâme olan bu eser kolektif bir çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Samanîler dönemine ait bu çalışma, vezir Ebû Mansûr Muhammed b. Abdurrezzâk'ın yönettiği bir grup âlimin, birçok şehirde ulaşabildikleri bütün anlatı ve metinleri derleyerek, gerektiği yerde Pehlevîce'den Farsça'ya çeviriler yapmak suretiyle ortaya koydukları Fars edebiyatının en önemli mensur şehnâmesi kabul edilir. Firdevsî de kendi eserini yazarken bu kaynaktan yararlanmış, kimi zaman cümleleri bile birebir almıştır. Şair Dakikî de bu eseri manzum olarak yazmaya başlamış ancak bitiremeden vefat etmiştir. Firdevsî, bu eserden de yaklaşık bin beyit alıntılanmıştır. Şairin ölümüne kadar çevirdiği kısımlar Goştâsb'ı anlattığı için bu esere Goştâsbnâme-i Dakikî denilmektedir. Sonuç olarak Firdevsî'nin eserini yazmadan önce yahut yazdığı sırada pek çok şehnâme örneği görmüş olması gerekir.

Bunların dışında Şehnâme'nin etkilendiği bir başka kaynak da Avesta'dır. İslam öncesi İran'ın resmi dini olan Zerdüştlük'ün kurucusu Zerdüş'tü, Ahuramazda ve Ehriman gibi tanrıları, bunların insanlarla ilişkilerini içeren anlatıların toplandığı bu metin ve onun tefsirleri, Farslar üzerinde yaklaşık bin yıllık bir süreçte kök salan Zerdüştlük inancının yansımaları olarak Şehnâme'de kendini göstermiştir.

BÖLÜM II

İNCELEME

2.1. Eser Üzerine

İncelediğimiz *Târîh-i Selâtîn* adlı yazma eser, Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde 1392/2 numarada kayıtlı, aruz vezninin Mefâ'ilün/ Mefâ'ilün/ Fe'ülün kalıbıyla ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir manzum tarih olup 46 varaktır. Tek nüshası bulunan eserin manzum metin kısmı 1303 beyitten müteşekkildir ve sonunda 16 satırlık bir hatime kısmı (vr. 82-b) bulunmaktadır. Metin siyah mürekkeple ve nesih yazıyla yazılmıştır. Kütüphane kataloğunda, eserin adı "*Târîh-âbâd*" olarak geçmektedir ancak yazmanın sonundaki hatime bölümünde eser "*Târîh-i Selâtîn*" adıyla anılır. Katalogda yazmanın müellifi belirtilmemişse de, metinde 1091. beyitte (vr. 74-b) şair ismini (Ebrî*/Abdî*²) olarak verir. Tezkirelerden müellife dair daha fazla bilgi edinmeye çalışsak da bu mümkün olmamıştır. Bu durum şairin yaşadığı dönemde çok tutulan, ilgi gören bir sanatçı olmayabileceğini işaret etmektedir. Elimizdeki nüshanın müellif nüshası olmadığını düşünüyoruz. Bizi bu düşünceye sevk eden sebep, metin içinde bazı beyitlerin kendisinden sonra gelen beyitlerin bir kısmıyla karıştırılmış olmasıdır. Bakarak kopyalanan metinlerde bu tarz hatalar olabilmektedir. Bunun yanı sıra, yarım bırakılan beyitler de bulunmaktadır. Metinde veznin de kusursuzca uygulandığını söylemek güçtür. Kimi zaman eksik/fazla hece yazılarak kimi zaman ise tef'ilelerin hatalı kurulmasıyla vezin zaafa uğratılmıştır. Bu hataların müelliften mi yoksa müstensihinden mi kaynaklandığını kesin olarak saptamak, müellif nüshasını ya da en azından ikinci bir başka nüsha bulmadan mümkün görünmemektedir.

1099. beyitte (vr.75-a) eserin Câmasb isminde biri tarafından "nakledildiği" söylenmektedir. Metinde bu kişiden Hz. Danyal'ın oğlu olarak bahsediliyor olsa da bizce burada bir hata olmalıdır. Tarihe baktığımızda Keyânî hanedanından Şah Goştasp'ın Câmasb isminde bilgeliğiyle ünlü bir veziri olduğunu ve *Câmasbnâme* adında bir eserinin olduğunu, burada yıldızları ve zamanına kadar yaşamış hükümdarların başından geçen bir takım hikâyeleri anlattığını biliyoruz. (Erkan, 1993, s.43-45; Sâmî, Kâmusu'l'Alâm, "Camasb" maddesi; Redhouse, 1990, "Jâmâsb" maddesi) Buraya kadar verdiğimiz

²Abdî kelimesi normalde (ع) ile yazılıyor. II. Murad döneminde yaşamış Mūsā Abdî adında bir şairin de "*Câmasbnâme*" adında "*Şahmeran*" hikâyesini anlatan bir eseri vardır.

bilgiler ışığında *Târîh-i Selâtîn*'in “Şahmeran” hikâyesinde adı geçen ve Hz. Danyal'ın oğlu olan Camasb tarafından yazılmış olmasındansa benzer bir eseri olduğu nakledilen ve bir bilge olarak görülen vezir Câmasb tarafından yazılmış yahut başka bir dilden Farsçaya çevrilmiş olması daha mümkün görünmektedir. Çünkü sözü edilen ilk şahıs Tevrat kaynaklı bir halk anlatısında karşımıza çıkar ve Ferhat'tan ya da Mecnun'dan daha tarihi değildir. Elbette bu durum onun gerçekte var olmadığını kesin olarak gösteremez ancak bu kadar bilgili ve soylu (peygamber oğlu olduğu düşünülürse) birinin tarihi vesikalarda daha sık karşımıza çıkmasını bekleriz. İlkini aksine zikrettiğimiz ikinci şahıs Fars tarihinde kendince yer edinmiştir. Bu sebeple fikrimiz, müellifin/mütercimin eseri, Eski Anadolu Türkçesine aktarırken gördüğü “Camasb” ismini, kültürel hafızasında yer edinmiş olan ilk Camasb'a isnat ettiği. Böylece eserin asıl müellifini istemeden de olsa saptırmıştır. Tüm bunlarla birlikte elimizdeki eserde anlatılan bazı kişilerin Keyânîlerden çok sonra yaşadığını göz önünde bulundurursak söz konusu esere daha sonra kimliği bilinmeyen kimselerce eklemeler yapıldığını kabul etmemiz gerekecektir. *Târîh-i Selâtîn*'in Osmanlıları anlatan kısmının esere zeyl olarak yazılması da benzer bir uygulama olarak görülebilir.

Eserin Farsçaya “tercüme” edilmesi konusu bizi düşündürmektedir. Çünkü metin boyunca karşımıza çıkan isimlere dikkat ettiğimiz zaman çoğunluğun Fars ya da İslam dünyasında yer edinmiş kimseler olduğunu görüyoruz. Bu durumda yabancı bir dilde Fars tarihi üzerine yazılan bir kitap çevrilmiş olmalıdır. Hakikaten de antik Yunan tarihçilerinden Flavius Arrianus ve Knidoslu Ktesias Pers tarihi üzerine kitaplar yazmışlardır (İplikçioğlu; 1997, s.351-371). Ayrıca antik Yunan tarihçileri arasında Hz. Âdem'den başlayıp bir dünya tarihi oluşturan birçok isim de bulunmaktadır. Antiokheialı İoannes Malalas'ın 18 kitaplık bir çalışması vardır, Romalı Iordanes ve Mercellinus Comes gibi isimlerin de bu dönemde dünya tarihi üzerine çalıştıklarını görüyoruz (İplikçioğlu; 1997, s.421-422-429). Her ne kadar bu eserlerin varlığı Yunancadan Farsçaya yapılmış bir tercüme ihtimalini güçlendirse de buradaki sorun tarihlerdeki uyumsuzluktur. Keyani hanedanının m.ö. 770 yılında sona erdiği göz önüne alındığında en eskisi m.ö. 5.yüzyılda yaşamış bu tarihçilerden çeviri yapmış olmaları mümkün değildir. Bu durumda ya bahsedilen Camasb, hakkındaki bilgiler bize kadar ulaşmamış bir Camasb'tır ya da kaynaklarca kaydedilmemiş çok daha eski tarihli bir çalışma söz konusudur. Bu konuda hüküm vermek için elimizde yeterince bilgi yoktur.

2.2. Kişiler

Aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere metinde adı geçen 85 kişi vardır. Bunların 18'i peygamber, 7'si din büyüğü iken kalan 60 kişi hükümdardır. Burada, eserde adı geçen herkesin “şah-sultan” sıfatlarıyla tanımlandığını söylememiz gerekmektedir. Yani bu 85 kişilik grupta peygamberlerin ve hükümdarların yanında devlet adamları ve askerler de bulunmaktadır. Söz konusu hükümdarların 15'i Şehnâme kahramanlarıdır. Aşağıda inceleyeceğimiz kişiler dışında eserde adı verilmeyen hükümdarlardan da bahsedilmiştir. Ancak bunlar anlatılırken kimliklerini saptamamıza yarayacak herhangi bir ipucu bulunmadığından incelememize dâhil edilmemişlerdir.

Yapılan incelemede eserde anlatılan kişilerin yüzeysel bir şekilde ele alındığı görülmüştür. Buralarda verilen bilgiler ile tarihi kaynakların bize ulaştırdıklarının çoklukla örtüştüğü tespit edilmiştir. Farklılık bulunan yerler, ilgili başlıklarda belirtilmiştir. Eserde, hakkında kaynaklarda bilgi bulamadığımız üç kişi vardır (Gencer*, Benâsâ*, Sa'd*). Kişilerin anlatımı için eserde “Filanca yerden çıktı; Adil/zalim bir hükümdardı; Sonunda ecel ona da erişti, toprak oldu.” minvalinde beş altı basmakalıp beyit kullanılmıştır. Anlatılan kişi şayet söylenmesi gereken bir şey yaptıysa bu kalıba birkaç beyit daha eklemek suretiyle bu da dile getirilmiştir. Bu kalıba uymayan yegâne anlatımı Hz. İshâk anlatısında görüyoruz (b. 892-1048). Bu anlatının farkı ise yazılışındaki amaçtır. Burada diğerlerinden farklı olarak Osmanlı hanedanının soyu Hz. İshâk'a dayandırılmak istenmiştir. Bunu sağlamak amacıyla söz konusu 157 beyitte metnin genelinden çok daha fazla tahkiyevi unsur vardır. Diğer anlatılarda pek sık görmediğimiz diyaloglara bu kısımda bolca rastlıyoruz. Ayrıca bizce burası orijinal metnin çevirisinin bitirilip üzerine tevârih-i âl-i Osmân'a başlanan bölümdür. Söz konusu üslup değişikliği buraya da bağlanabilir.

Dikkatimizi çeken bir başka nokta ise dört halifeden sadece Hz. Ali'ye özel olarak bir yer ayrılmasıdır. Bu durum eserin eksik olduğu düşüncesini akıllara getirebilir. Ancak söz konusu yeri incelediğimizde anlatımda bir kopukluk olmadığı görülmektedir. Şu halde kaybolan birkaç varaktan söz etmek düşük bir ihtimal olacaktır. Müellifin bilinçli olarak bu şekilde yazdığını kabul etmek gerekmektedir. Müellifin kimliği ve hayatı hakkında bilğimiz olmadığı için de bu duruma mezhebî aidiyetinin yol açıp açmadığını söylememiz mümkün olmamaktadır.

Tablo 1. *Eserde Anılan Kişiler*

Eserde Anılan Kişiler	Anılma Sayısı
1) Hz. Âdem	13
2) Hz. Dânyâl	3
3) Hz. Dâvud	1
4) Hz. Hızır-İlyas	1
5) Hz. Hûd	2
6) Hz. İbrâhîm	8
7) Hz. İdrîs	5
8) Hz. İsâ	14
9) Hz. İshâk	12
10) Hz. İsmâil	2
11) Hz. Muhammed	5
12) Hz. Mûsâ	3
13) Hz. Nûh	14
14) Hz. Sâlih	5
15) Hz. Süleymân	5
16) Hz. Şît	5
17) Hz. Yakûb	18
18) Hz. Yûsuf	1
19) Hz. Alî	2
20) Hz. Osmân	1
21) Hz. Ömer	1
22) Hz. Ebubekr	1
23) Hz. Hamza	1
24) Mazdek	1
25) Zerdüş	3
26) Âdil Şah	1
27) Sultan Alâeddîn	1
28) Behrâm	6
29) Buhtunnasr	1
30) Cemşîd/Cem	9
31) Cengiz Han	2
32) Dahhak	6
33) Dara	2
34) Dâvud-ı Horâsânî	1
35) Ebu'l-Müslim	1
36) Efrâsiyâb	2
37) Erdevân	2
38) Ertugrul	2
39) Ferîdûn	2
40) Firavun	3
41) Gazân Han	1
42) Goştâsb	2

43) Haccâc	1
44) Hûşeng	3
45) İskender	5
46) Keykâvus	1
47) Keyûmers	2
48) Kubâd	1
49) Lohrâsb	1
50) Mehmed-i Sanî	2
51) Menûçeher	1
52) Mesûd-ı İsfehânî	1
53) Muâviye	1
54) Nemrûd	2
55) Nûşîrevân	2
56) Osmân Bey	2
57) Selçuk	4
58) Sencer	1
59) Siyâvuş	1
60) Süleymân Şah	1
61) Şâpûr	4
62) Şeddâd	3
63) Şedîd	2
64) Tahmasb	1
65) Tâlût	1
66) Takıyânus	2
67) Tehmûres	7
68) Timûr	1
69) Yezîd	1
70) Âd	1
71) Ays	24
72) Bay Temûr	1
73) Hâşim	4
74) Kârûn	1
75) Ken'ân	1
76) Meryem	3
77) Sâm	2
78) Yâfes	2
79) Câlût	1
80) Rüstem	4
81) Sâm (Fars Kahramanı)	3
82) Câmasb	4
83) Gencer	1
84) Benâsâ*	1
85) Sa'd*	1

2.2.1. Peygamberler ve Din Büyükleri

2.2.1.1. Peygamberler

Âdem

Dört kutsal kitaba göre ilk insandır. Kur'an'da "ebu'l-beşer (insanlığın babası)" sıfatıyla anılır. Kutsal metinlerde anlatılar değişiklik gösterse de topraktan yaratıldığı konusunda birlik vardır. Daha sonra Allah onun için bir eş olarak Havva'yı yaratmış ve ikisini mahiyeti net olarak bilinmeyen bir yere koymuştur. Burası kutsal kitaplarda bir cennet olarak tasvir edilmiştir. Burada, Şeytan'ın bir hilesiyle, kendilerinin men edildiği bir ağacın meyvesini yedikleri için cezalandırılarak cennetten çıkarılmış ve bir müddet yaşayacakları yeryüzüne gönderilmişlerdir. Bu noktadan sonra yaşadığı şeyler konusunda Kur'an'da bilgi verilmemiştir. Bazı kaynaklarda geçen bilgiler ise diğer kitaplarda geçen anlatıları temel almaktadır. (Bolay, c.1.s.358-363)

Metnimizde Âdem'in cennetten çıkarılması, seyyarelerin bu sıradaki konumu;

Ki cennetden hebûṭ etdükde Ādem
Cedī'yidi ṭālī-i ḳurş-ı ʿālem
Zühāl evinde biri gerç[i] Zühre
Semek burcında göstermişdi behre
(vr. 44-b, 223-224)

Yeryüzünde indiği yer ve zaman, çocuk sahibi olarak yeryüzünü imar etmesi ve altmış yıllık peygamberliğin neticesinde yerine oğlu Hz. Şit'i bırakarak vefat etmesi anlatılmıştır.

Kevakib böyle kılmış idi bāzār
Cihāna geldi Ādem eyleyüb zār
Çıkup dünyāya bulmuşidi yol
Serendib'e nüzūl etmişidi ol
Daḥı ʿāşüre günü idi ol gün
Cedī burcına varmışidi hem gün
Zemistān idi ʿālem ḳünkü Ādem
Bulup Ḥaḳḳ ile hem oldu derhem

ʿİmāret etmege dünyāyı bunlar
 Dürişdi nice günler ü dünler
 Tokuz ay oldu çünkim geldi Şevvāl
 ʿİmāretten bular el çekdi der-ḥāl
 Maʿīšet kesbüne çün urdılar el
 Ki insān dirliğine olalar dāll
 Bulardan vārid oldu nice evlād
 Toğan zevcidi degüldi efrād
 Ki beş yüz oğul u beş yüz kızıyla
 Bulardan zāhir oldu Hakk söziyle

(vr. 44-b, 227-235)

Abādān olmağa başladı ʿālem
 Zemīne baş çeküp yürüdi Ādem
 Zülüm bilmezler idi hem fesādı
 Biri birini ʿadl idi murādı
 Huşūmet ne durur bilmezler idi
 Daḥı hayvān etin yimezler idi
 Hem altmış yıl nübüvvet etdi Ādem
 Gidüp dünyādan oldu hāke hem-dem
 Yerine oğlu Şīt oldu peyamber
 Hüdā yolına ḥalka oldu reh-ber

(vr. 44-b, 239-245)

Yukarıdaki beyitlerin dışında metinde ‘Ādem’ kelimesi sıkça geçmekte ve ‘insan’ anlamında kullanılmaktadır.

Danyâl

İsrailoğullarının peygamberlerindendir. Eski Ahit’te ‘Daniel’ olarak anılır. Babil kralı Buhtunnasr’a esir düştüğü zaman ‘Belteşatsar’ adı verilmiştir. Danyal peygamberin hayatı hakkında bilgileri Eski Ahit’in kısımlarından ‘Danyal Kitabı’ verir. Buna göre kendisi kral soyundandır. Kudüs kuşatmasında Buhtunnasr’a esir düşenlerdendir. Babil’e

götürülür ve orada Keldani dilini okumayı ve yazmayı öğrenir. (Yıldırım, 2008, s.231-232)

Târîh-i Selâtin’de Danyal peygamberin adı üç yerde geçmektedir. Ama buralarda onun hikâyesi anlatılmaz. Sadece Câmasb’ın nesebi ona dayandırılır. Bu beyitler aşağıdaki gibidir;

Ol erkām-ı ezel etmiş bunu takṣīm

Ki atası Dānyāl etmişdi taʿlīm

(vr. 41-a, 140)

Velī Cāmasb* ibn-i Dānyāl ol

Ḳomuş bu yerde bir târīḥe ol yol

(vr. 50-a, 393)

Gelüp bir şaḥş necm*-i Sāsani’den

Ki oldur Dānyāl aşl-ı nebīden

(vr. 56-b, 569)

Dâvud

İsrailoğullarından bir kral ve peygamberdir. Kutsal kitap Zebur ona nazil olmuştur. Calut (Golyat)’u öldürmesiyle, demiri eliyle işleyip zırh yapması, gür ve güzel sesiyle meşhurdur. Tevrat’a göre Hz. Yakub’un soyundandır. (Yıldırım, 2008, s.233.-235)

Metnimizde Nemrud’dan sonra anılır. Adı bir kere geçer. Üç yüzyıl yaşadığından, yeryüzünü adaletle yönettiğinden, yiğitliğinden ve askerleri demir zırhlarla bezediğinden bahsedilir. Sonrasında yerine geçen oğlu Hz. Süleyman anlatılır.

Anuñ ardunca Dâvud peygamber

Gelüben ‘āleme çün oldı server

Demür geyirdi leşkeri ne kim var

Tamāmet dutdı dünyâyı be-yekbār

Ḳaçan düşmenle ceng iderler idi

Cān ile eylerler idi

Ḥaḳ üç yüz yıl ‘ömür etdi aña zād

Cihān olmuş idi ‘adliyle ābād

Egerçi kıldı ol ‘adl ile dādı

Ecel yetüşdi āhir qaldı adı

(vr. 54-b, 507-511)

Hızır ve İlyas

Hızır’ın kim olduğu bilinmemektedir. Hızır’ın tarihi kişiliği tartışmalı olsa da manevi kişiliği üstünde uzlaşılan bir konu vardır ki Hızır bir ermiş veya bir peygamberdir. Kur’an’da adı geçmese de İslami kaynaklar onu Hz. Musa’nın yoldaşı olarak kabul eder. Kimi kaynaklara göre ise İskender’in ordu komutanıdır ve onunla birlikte hayat suyunu aramıştır. Ancak suyu içen İskender değil Hızır olmuş ve böylece ölümsüzlüğe ulaşmıştır. (Yıldırım, 2008, s.375-381)

İlyas; Kur’an’ da adı geçen peygamberlerden birisidir. Ba’l adında bir puta tapan kavmini uyarıp, onları Allah’a tapmaya davet etmiştir. Kral onun sözüne uymuşsa da daha sonra bir sebeple İlyas’a kızmış ve onu öldürmek istemiştir. Bu yüzden kaçıp dağlarda saklanan İlyas bir süre sonra ortaya çıksa da kralın öfkesi dinmediği için tekrar saklanır. Baskılardan bunalan İlyas Allah’a dua eder ve canını almasını ister. Allah onun bu dileğini yerine getirmez ama ona yağmura hükmetme gücü verir. Üç yıl boyunca yağmur durur ve kıtlık olur. Daha sonra İlyas’ın dualarıyla yağmur yağar ve refah zamanı gelir. Kavmi yine isyanından vazgeçmeyince İlyas peygamber Allah’a dua eder. Allah da ateşten bir atla onu alıp göğe yükseltir. İlyas peygamberin halen hayatta olduğuna inanılır. (Yıldırım, 2008, s.413-414)

Bizim metnimizde Hızır ve İlyas, İskender’in anlatıldığı bölümde onun yol göstericileri olarak bir kere zikredilmiştir. Hala diri olduklarına inanıldığı söylenmiştir.

Biri Hızır biri İlyas’dur anlar

Rivāyetde henüz zindedür anlar

(vr. 58-b, 627)

Hûd

Kur’an’da adı geçen peygamberlerden birisidir. Âd kavmine gönderildiği bildirilir. Onları dinine davet etmiş ancak nihayetinde sözünü dinletememiştir.

Metinde Hûd peygamberin Âd’dan sonra geldiği söylenir. Kavminin kendisinden yüz çevirmesi üzerine onlara beddua eder ve batıdan gelen bir fırtınayla o kavim helak edilir.

Medā'in'den çıkup Hūd peygāamber
 Gelüben bunlara kim ola rehber
 Ki tā Şām'a varunca da'vet etdi
 Velī anlar dalālet yola gitdi
 Çü Hūd idemedi anlara dermān
 O kavme bir du'ā eyledi yeksān
 Hem ol vaktin kırān-ı necm u aḥter
 ... Hān'a yād idi rehber
 Zūḥal ile Ḳamer idi muḳābil
 Cihān şenbe günü olmuşidi 'āmīl
 Çü mağrib cānibinden çıkdı bir bād
 Fenā etdi bular olmuşken ābād
 Ki seksen pāre şehr ile vilāyet
 Ḥarāba vardı bulmayup selāmet
 (vr. 51-b, 428-434)

İbrâhîm

Üç semavi dine göre büyük peygamberlerden birisidir. “Allah'ın Dostu (*Halîlullah*)” olarak da bilinir. Kendisine peygamberlik verilmeden önce bile gelip geçici varlıkları ilah edinmeyi reddetmiştir. Peygamber olduktan sonra putperest Nemrûd'u ve kavmini yolundan vazgeçirmeye çalışmış ve bu sebeple de ölüm cezasına çarptırılır. Nemrûd onu atmak için devasa bir ateş yaktırır ancak kimse ateşe yaklaşıp da Hz. İbrâhîm'i içine atamaz. Bunun üzerine Hz. İbrâhîm bir mancınık vasıtasıyla ateşe fırlatılır. Ancak Allah emrettiği için ateş onu yakmaz. O, bir gül bahçesine girer ve böylece kurtulur (Yıldırım, 2008, s. 407-410).

Bunun dışında Hz. İbrâhîm'in oğlu Hz. İsmâil'i kurban etme teslimiyetini göstermesi ve daha sonra onunla birlikte Kâbe'yi yeniden inşa etmesi de kaynaklarda geniş yer tutar.

Metnimizde ise Hz. İbrâhîm ve Nemrûd hikâyesine telmih olarak anılır;

Geh İbrâhîm ider havāle
 Geh ider [a]teşini Nemrûd'a havāle
 (vr.37-b, 29)

Soyu, Ka'be'yi inşa etmesi ve mucizeleri anlatılır;

Ki tā Nūḥ nebī kim göçmüş idi
 Ki biñ yetmiş toḳuz yıl geçmiş idi
 Meger Hāşim şoyundan bir yegāne
 Ki mürsel olup ol geldi cihāna
 Ki İbrāhīm düretti kıble ma'ṣūr
 Çü Beytu'llah oldur şimdi meşhūr
 Nice mu'cizeler gösterdi burhān
 İşāretle odı etdi gülistān
 (vr. 53-b/54-a, 492-495)

Oğulları anılır ve Allah'ın ona verdiği nimetleri yine onun yolunda harcadığı söylenir;

İki oḡlı olup geldi cihāna
 Biri İsmā'yıl idi ol yegān[e]
 Biri İşhāk peygamber idi hem
 Bular olmuşıdi özine derhem
 Tavarı ni'ṣmeti çoḡ idi ḡāyet
 Hāḳ aña virmiş idi bī-nihāyet
 Hāḳ'uñ yolına ider idi iḥsān
 Yer idi ni'ṣmetini düpdüz insān
 Ḥalīlullah diyüben Hāḳḳ te'ālī
 Anuñ i'zāzını eyledi ā'ālī
 (vr.54-a, 496-500)

Ardından Nemrūd hikāyesi anlatılır. Bunların dışında metinde iki yerde 'İbrāhim dini', 'Halīlullah dini' tamlamalarıyla adı geçer.

İdrîs

Mısırlılar onu Thot, İranlılar Hûşeng, Yunanlılar ise Hermes adıyla anarlar. Kur'an'da adı geçen peygamberlerdendir. Uhnuh (metnimizde geçtiği şekliyle “Ehnûh”) olarak da bilinir. Kronolojik olarak Hz. Âdem'den sonra gelen peygamberdir. Pek çok konuda bilgilidir. Birçok ilmin öncülüğünü yapmıştır. Terzilerin piridir. Usturlabı icat etmiş ve astronomiyi başlatmıştır. Yazıyı ilk defa kullanan ve kimyayı başlatan da odur. 365 yıl ömür sürdükten sonra duasının kabul edilmesiyle göğe yükseltilip onun dördüncü katına konulmuştur (Yıldırım, 2008, s.411-412).

Kaynaklarda böyle bir ilişkiden bahsedilmese de metnimizde Hz. İdrîs ve İran hükümdarı Cem birlikte anılır. Hz. İdrîs'in tebliğ yaptığı ve Cem'in ona inanarak onu rehber edindiği anlatılır;

Gelüp Ehnûh yetüşdi cihānı
 Dīne daʿvet idüben oldı bānī
 Varuban eyledi Cemşīd'i daʿvet
 Aña Cemşīd eyledi itāʿat
 Ki İdrîs nebīyidi ol ʿālim
 Gelüben oldı Cemşīd'e muʿallim
 Okuyup ʿilmi meşgûl olmuş idi
 Bu halkı dīne daʿvet kılmış idi
 Şular kim uymaz idi daʿvetine
 Düşürürdi özünü miḥnet ile
 Ki kamu yire leşker gönderürdi
 Bu halk[ı] Hâk yolına dönderürdi
 Nicesi dīne girmezdi idüp ceng
 Bu işden Cemşīd olmuşidi dil-teng
 (vr. 47-a/b, 312-318)

Bu kısımlardan başka çeşitli vesilelerle Hz. İdris'in Cem'e yardımcı olduğu dile getirilir.

İsa

Masih, Meryem oğlu İsa. Büyük peygamberlerden birisidir. İncil kendisine nazil olunmuştur. Hristiyanlar için Allah'ın oğlu, Müslümanlar içinse O'nun peygamberidir. Hristiyan inancında Kutsal Ruh, Bakire Meryem'i hamile bırakmış ve bu gebelikten Hz. İsa doğmuştur. İslamiyet'e göre ise Allah'ın bir mucizesi olarak Meryem adında bir bakireden dünyaya gelmiştir, bir babası yoktur. Doğumundan itibaren birçok olağanüstülükler sergilemiştir. Annesinin iffetsizlikle suçlanması üzerine henüz beşikteyken konuşmuş, çamurdan yapılmış bir kuş figürüne nefesiyle can vermiş, hastaları tedavi edip körleri iyileştirmiş, daha da ötesi ölüleri diriltmiştir. Kendi kavmini Hristiyanlığa davet etmiş ancak sadece bir avuç insan onu izlemiştir, dininin yeryüzüne yayılması ise kendisinden sonra gerçekleşmiştir. Hristiyanlık, onun çarmıha gerilerek öldürüldüğünü, daha sonra dirilip kabrinden çıktığını ve göğe yükseltildiğini kabul eder. İslam'a göre ise Hz. İsa asla çarmıha gerilmemiştir. Allah ona kurulan tuzağı boşa çıkartmış ve onu göğe yükseltmiştir (Yıldırım, 2008, s.422-424).

Metnimizde Hz. İsa'nın Meryem'in oğlu olduğu ve kendisine peygamberlik geldiği dile getiriliyor;

Adı İsa bin Meryem-i pāk-dāmen
 Zamān anuñla buldı emn ü emān
 Resūl oldu Hūdā'dan ol cihāna
 Yetüşdi da'veti her bir mekāna
 (vr.59-a, 638-639)

Nefesiyle değil ama duasıyla bir ölüyü dirilttiği söyleniyor;

Nice mu'cizeler gösterdi ulu
 Du'ā' etse diri olurdu ölü
 (vr. 59-a, 640)

Hz. İsa'nın göğe yükseltilmesi ve yerine bir başkasının yakalanarak çarmıha gerilmesi anlatılıyor;

Dağı Zerehşut dīnūñ milleti hem
 Varuban etdiler Īsā'yı derhem

Hak'ıñ buyruğuñ aña yetüſdi
 Çıkuban ... ol yetüſdi
 Anı diyü dutup bir kiſi-i zâr
 Varuban eylediler anı ber-dâr
 Mesîhâ dîni yayıldı cihâna
 Yüridi ümmeti her bir mekâna
 (vr. 59-a, 645-648)

İshâk ve Oğulları (Yakub ve Ays/Esav)

İshak peygamber Hz. İbrahim'in ikinci oğludur. Tevrat ve Kur'an'da adı anılmaktadır. Tevrat Hz. İbrâhim tarafından kurban edilme hadisesinin Hz. İshâk'ın başından geçtiğini söylemektedir. Kur'an ise bu konuda bir isim vermez. Ancak Müslümanlar arasında yaygın görüş Hz. İsmail'in kurban edilmek istendiğidir.

Tevrat'a göre Hz. İshak'ın Yakub(daha sonra Tanrı tarafından İsrail adıyla adlandırılacaktır) ve Esav (عيسو) adında iki oğlu olur. İshak yaşlanıp da gözleri görmez olduğunda ölümün yaklaştığını anlar ve büyük oğlu Esav'ı kutsamak ister. Yakub bir hileyle gözleri görmeyen babasını kandırır ve onun kutsamasına abisi yerine kendisi nail olur(Yaradılış: 27). Kur'an'da ise bu kıssa bulunmaz.

Metnimizde Hz. İshâk ve oğullarının anlatıldığı kısımların Tevrat kaynaklı olduğu açıktır. Büyük oğulun ismi metinde 'Ays şeklinde verilmiştir. Bu kısımda aslında Osmanoğulları'nın soyu anlatılmaktadır. Buna göre Hz. Yakub'dan İsrailoğulları Esav'dan ise Osmanoğulları gelmiştir. Peygamberler silsilesiyle böylece Osmanoğulları'nın soyu Hz. Âdem'e kadar dayandırılır. Bu bölüm tevârîh-i âl-i Osmân'dır. Diğer kısımlarda gördüğümüz üstünkörü geçen anlatımı burada görmüyoruz. Hz. İshak ve oğullarının hikâyesi metin boyunca karşılaştığımız diğer hikâyelere göre çok daha ayrıntılı işlenmiştir. Diyaloglar, yaşanan olaylar, mekânlar bu kısma derinlik katmıştır. Ayrıca 157 beyitle metindeki en uzun anlatı da Hz. İshâk ve oğullarını konu edinen bu bölümdür. Çok fazla yer tutacağı ve inceleme kısmının amacını aşacağı için bu hikâyeye burada yer verilememiştir.

İsmâîl

Yahudilere gönderilen peygamberlerdendir. Hz. İbrâhîm'in oğludur. Doğumundan sonra annesi Hacer ile bugünkü Mekke bölgesine bırakıldı. Suları bittiği

zaman Hacer Safa ve Merve tepeleri arasında koşturup su aramaya başladı. Bu sırada küçük İsmâîl ayaklarını yere vurarak ağlıyordu. Ayağını vurduğu yerden bir su çıktı. Buna zemzem suyu denildi. O bölgede yaşayan bir kabile olan Curhum kabilesi de bu suyun çevresine yerleşti ve böylece İsmâîl büyüdü. Yine bu kabileden biriyle evlendi. Babası Hz. İbrâhîm'e oğlunu Allah için kurban etmesi emredildiğinde teslimiyet göstermiştir (Yıldırım, 2008, s. 436).

Metnimizde sadece iki kere adı anılmaktadır. İlk beyit Hz. İbrâhîm'in oğullarından bahsedilen bölümde, ikinci beyit Selçuklular bahsinde geçmektedir. Bu hanedandan bu isimde kimseyi bulamadığımız için burada bahsedilenin de Hz. İsmâîl olduğunu düşünmekteyiz.

İki oğlu olup geldi cihāna

Biri İsmā'yil idi ol yegān[e]

(vr. 54-a, 496)

Biri bu leys-i Şām oldu aña rāh

Horāsān oldu İsmā'îl'e dergāh

(vr. 64-b, 779)

Sâlih

Hz. Nuh'un soyundan bir peygamberdir. Putperest Semûd kavmine gönderilmiştir. Kavmini uzun bir süre dine davet etmiştir ancak başarılı olamamıştır. Kavmi ondan kanıt istediği zaman Allah'a dua etmiş, kırmızı tüylü kedi gözlü bir deve, kayalıkların arasında çıkmıştır. Kavmi bu mucizeye büyü diyerek inkârını sürdürmüştür. İçlerinde bir çocuk bu deveyi öldürmeyi denediği için dayanılmayacak kadar şiddetli bir ses ile helak edilmişlerdir (Yıldırım, 2008, s.601-603).

Metinde Hz. Sâlih'in peygamber olduğu söylenir, kavminin zenginliği anlatılır. Onun tebliğ ettiği dinden yüz çevirdikleri ve Hz. Sâlih'in onlara beddua ettiği dile getirilir. Kavmin nasıl helak edildiği hakkında detaylı bir bilgi verilmez.

Ĥüdā'dan böyle düşdi çün şâlih

Nebî oldu gelüp o kavme Şâlih

Olaruñ mālı çoğ idi be-ğāyet

Davarlarına yoğ idi nihāyet

Varup bunları Şâlih etdi da‘vet
 Didi uyuñ Hâk’a görmeñ mezellet
 Musalla‘ oldu bunlara çün İblīs
 Bu cāzūdur diyüben kıldı telbīs
 Bular Şâlih sözine uymadılar
 Hâk’uñ toğrı yoluna gelmediler
 ‘Azāb istedi Şâlih çün Hüdā’dan
 Helāk oldu bular hem ol cezādan
 Ne kim var ise anlaruñ tavarı
 Kül oldu yandı mecmu’sı varı
 Çü Şâlih kavmini ... vü gitdi
 Varuban Şām’a halkı da‘vet etdi
 Hem anda on sekiz yıl oldu kâ‘im
 Çü gitdi dünyadan olda‘ı şalīm
 (vr. 52-b, 460-468)

Süleymân

Hz. Dâvud’un en küçük oğlu, İsrailoğullarının büyük hükümdar ve peygamberlerindendir. Adaletiyle ve çeşitli varlıkları emri altına almasıyla ünlüdür. Bu olağanüstü özellikleri onun hükümdarlığının ihtişamını daha da arttırmıştır. Beytü’l-Makdis’i yaptıran da kendisidir. Hatta henüz inşaat halindeyken burada esasına dayandığı sırada ölümün onu bulduğu ve kurtlar esasını içten içe yiyip çürütene kadar cesedinin orada ayakta kaldığı rivayet edilir. İnşaatta çalışan cinler onun öldüğünü anlamamış, günlerce çalışıp inşaatı tamamlamışlardır.

Onunla ilgili edebiyatta sıklıkla geçen bir takım kavramlara da burada değinmekte yarar görüyoruz. Hz Süleymân’ın üzerinde İsm-i âzam’ın yazılı olduğu bir yüzüğü olduğu söylenir. Bu yüzükle cinlere hükmettiğine inanılır. Bundan başka ona istediği yeri gösteren bir aynası olduğu söylenir. Hz Süleymân’ın Sabâ melikesi Belkıs ile ilişkisi de zaman zaman şiirlerde dile gelir. Veziri Âsaf da bilgeliğiyle zaman zaman şiirlere konu edilir. Hz. Süleymân’ın Neml vadisinden ordusuyla geçerken bir karıncayla yaşadığı rivayet edilen hikâye de edebiyatımızın sevilen konularından olmuştur. Bunların dışında istediği yere hızla gitmesini sağlayan tahtı, rüzgârın onun emrine itaat etmesi de zaman zaman şiirlerde anılmıştır.

Metnimizde de Hz. Süleyman üç yerde telmih maksatlı anılmıştır.

Süleymān tahtını geh yile virür

‘Aşā su‘bān olur geh yirde yürür

(vr. 37-b, 30)

Ferīdūn fer Süleymān taht Cem cām

Felek rıf‘at [u] Dārā-yı cihān-ķām

(vr. 39-b, 90)

Ėarınca tuhfesidür böyle sulţān

Ėabūl eyleye Ėün mişl-i Süleymān

(vr. 40-b, 126)

Metinde Hz. Süleymān, Hz. Dāvud’un ardından gelen bölümde anlatılmıştır. Onun oğlu olup, onun ardından peygamber olduğu, hüküm sürdüğu zamanda bütün dünyayı kontrolü altına aldığı belirtilmiştir. Su ve rüzgār onun emrine verilmiştir. Yine de, bütün zenginlik ve ihtişamına rağmen vadesi dolduğunda o da ölümü tatmıştır.

Ėırān etdi gerü encüm-i devrān

Oturdı yirine oğlu Süleymān

Tamāmet dünyāya ol başdan başa şāh

Oluban ‘adl iderdi sāl ile māh

Muţī‘ oldu aña baħrī ü berrī

Vuħūş ü ŗayyūr u cinnī ü perī

Cihānı etdi ‘adliyle pür-ābād

Anuñ emrinde idi āb ile bād

Cevāhirden düzüp bir köşk-i zerrīn

Cihān ucunda deryāda mu‘ayyen

İçinde oturup dünyāya düpdüz

İderdi pādişāhlıķ dutuban yüz

Ne kim maķşūdı var ise ol Allah

Verüben aña göstermiş idi rāh

Resûl olmuş idi cümle cihāna

Muṭī^c olmuş idi aña zamāne

... -i ʿāleme düpdüz ...

Aña yol kesdi bir mūr-i zaʿīfde

Cihānı dutmuş idi etmeyüp fevt

Aña fevt etdi āhır gelüben fevt

Cihānda yoğ idi ger aña ḥā'il

Cevāb-ı mevte olumadı sâ'il

(vr. 54-b, 512- 522)

Şīt (Şis)

Âdem aleyhisselam'ın oğlu ve ondan sonra gelen peygamberdir. Habil öldükten beş yıl sonra doğduğu rivayet edilir. Kâbe'yi taştan inşa eden kişi de odur. 712 sene yaşamış, ömrünü Mekke'de geçirmiştir. Bilim ve sanat eğitimi veren ilk kişi olarak kabul edilir (Yıldırım, 2008, s.667).

Metnimizde de Hz. Âdem'in oğlu olduğu söylenir. Bunun yanında kaynakta söylenenlerden farklı olarak 900 yıl yaşadığı anlatılır. Kâbe'nin inşası hakkında herhangi bir şey söylenmez. Onun zamanında dünyanın ve âdemoğlunun hali anlatılır.

Hem altmış yıl nübüvvet etdi Âdem

Gidüp dünyādan oldı hāke hem-dem

Yerine oğlu Şīt oldı peyam-ber

Ḥüdā yolına ḥalkā oldı reh-ber

Bu vech ile bu tāriḥ oldı bünyād

Ki Cāmasb* ḳavlidür kim eyledüm yād

Çü Âdem gitdi Şīt oldı ḥalīfe

Atası yolını etdi vazīfe

Zamānunda cihānı dutdı insān

Ġanā'im çoğ idi ʿālemde yeksān

Zamānuñ ḥālī çüb idi be-ğāyet

ʿAnāşırdan yetişürdi be-saʿāt

Yoğ idi kan dökülmek yeryüzünde
 Dağı kızb [ü] hased âdem sözinde
 Bu halk biribirin etmiş idi yâr
 Düketdi ‘ömrini Şît âhîr-i kâr
 Toğuz yüz on iki yıl diyende dād
 Buluban aldı ‘ömrin ‘ākıbet bād
 (vr. 44-b/45-a, 244-252)

Yûsuf

İsrailoğullarına gönderilmiş peygamberlerdendir. Güzelliği ve rüya tabiri konusunda isabetiyle ünlüdür. Babası Yakub da peygamberdir. Hikâyesi en çok bilinen peygamberlerden biridir. Kur’an’da onun hikâyesi ‘*ahsenü’l-kasas* (kıssaların en güzeli)’ diye anılır. Kısaca şöyledir;

Yûsuf aleyhisselam henüz çocukken güneşin, ayın ve on bir yıldızın kendisine secde ettiği bir rüya görür. Babasına anlattığı zaman Yakub aleyhisselam bu rüyayı oğluna nübüvvet verileceğine dair bir işaret olarak yorumlar ve rüyasını kimseye anlatmaması yönünde onu tembih eder. Zaten Yûsuf’u çok sevmekte olan Yakub bu olaydan sonra oğlunu her şeyden sakınır olmuştur. Bu durum Yûsuf aleyhisselam’ın abilerini kıskançlığa sürükler. Bir şekilde ondan kurtulurlarsa babalarının kendilerini daha çok seveceğini düşünürler. Böylece bir plan yaparlar. Bir bahaneyle babasından uzaklaştırdıkları Yûsuf’u bir su kuyusuna atıp babalarına da onu bir kurdun yediğini söylerler. Gömleğini de kana bulayıp delil olarak götürürler.

Yûsuf aleyhisselam oradan geçen bir kervan tarafından fark edilip kurtarılır. Mısır’a götürülüp köle olarak oranın ileri gelenlerinden birine satılır. Zamanla burada büyür ve peygamberlik nazil olur. Ona rüyaları yorumlama yeteneği bahşedilir.

Öte yandan Yûsuf’un ev sahibesi Züleyha bir süredir ona karşı nefsanî arzular beslemektedir ve sonunda niyetini açık eder. Bir odada onu sıkıştırır ve isteğini söyler. Yûsuf aleyhisselam onu reddedip kaçmaya çalışırken kadın atılır ve gömleğinin arkasına yapışarak yırtar. Olay ev sahibine intikal eder. O da eşinin akrabalarından birinin yardımıyla suçlunun karısı olduğunu keşfeder. Yûsuf aleyhisselam bu olaydan aklanır ancak dedikodular yayılmıştır. Bunun üzerine Züleyha dedikodusunu yapan kadınları evine davet eder. Onlara meyve ikram edildiği sırada Yûsuf’u gösterir. Kadınlar onun güzelliği karşısında mest olur ve farkında olmadan ellerini keserler. Züleyha suçunu kabul

eder ama niyetinden de vazgeçmez. Ona karşılık vermeyen Yûsuf zindana atılır. Burada mahkûmların rüyalarını yorumlamaya başlar. Mahkûmlardan birinin rüyasını yorumlarken onun Firavun'a yakın bir mertebeye geleceğini, o zaman geldiğinde kendisini hatırlayıp durumunu arz etmesini ister ancak sözkonusu mahkûm onu unutacaktır. Aradan yıllar geçer ve Firavun bir rüya görür. Bilicileri bu rüyayı yorumlamaktan aciz kalınca nihayet Yûsuf hatırlanır ve Firavun'a anlatılır. Eski mahkûm aracı olur ve Yûsuf aleyhisselam rüyayı yorumlar. Buna göre ülkede yedi yıl bolluk yaşanacak, ardından yedi yıllık bir kuraklık dönemi gelecektir ve kuraklıkları atlatmak için bolluk yıllarındaki hasatlar muhafaza edilmelidir. Firavun bu yorumdan hoşnut olunca onu bağışlar. Ancak o masumiyeti kanıtlanmadan çıkmayı reddeder. Gereken tahkikat yapılır ve Yûsuf aleyhisselam zindandan kurtulur. Firavun onu yanına alır ve hazine sorumlusu olarak atar. Artık Mısır'ın en güçlü adamlarından birisidir. Bereketli geçen yedi yılda hasatları depoladıkları için kurak geçen yıllarda büyük bir kıtlık yaşamazlar. Hatta o kadar iyi durumdadır ki çevre ülkelerden yardım istemek için gelen kervanlar bile peyda olur. Gelip gidenlerin arasında Yakub'un oğulları da vardır. Onlar kendisini tanımasa da Yûsuf onları tanır. Geldikleri bir gün en sevdiği kardeşi Bünyamin'i bir bahaneyle alıkoyar ve kendisini ona tanıtır. Ancak kendisinin ve Bünyamin'in yokluğuna ağlamaktan babasının gözlerinin kapandığını öğrenince abileriyle gömleğini gönderir. Yakub bu gömleği gözüne sürdüğünde iyileşir. Ailece Mısır'a gidip orada Yûsuf ile birlikte yaşarlar (Harman, c.44, s.1-5, 2013).

Metnimizde Yûsuf peygamberin güzelliği ve temiz ahlakı ön plana çıkarılmıştır.

Ki Yûsuf peygâmb er özi mergûb

Sözi şeker meger yüzi ki hûb

Ĥüdâ'dan bir ĥüsün virmişdi aña

Gören bî-hûş olup alur daı aa

Velî pâkîze idi ol be-ğâyet

Cemâl-i şun'ı idi bî-nihâyet

Ne ... budur çer-i gerdûn

Yire oyuban etdi günini dün

(vr. 55-a, 525-528)

2.2.1.2. Din Büyükleri

‘Alî

Hiz. Muhammed’in damadı, amcası Ebu Talib’in en küçük oğlu ve Hulefâ-yı Râşidîn’in dördüncüsüdür. Hiz. Muhammed’e ilk iman edenlerden birisidir. Hicret hadisesinde Hiz. Muhammed’in zarar görmeden Mekke’den çıkmasına yardımcı olmuş ve onun kendisine bıraktığı emanetleri sahiplerine teslim ederek, daha sonra hicret eden başka bir grup ile birlikte ona katılmıştır. Hicretin ikinci yılında Hiz. Muhammed’in kızı Fatıma ile evlenmiş ve Hasan, Hüseyin, Ümmü Gülsüm ve Zeyneb adında dört çocuğa sahip olmuştur. Sağlığı boyunca Hiz. Muhammedin en yakınındakilerden biridir ve her savaşta onun yanında savaşp sancaktarlık etmiştir. Hiz. Osman’ın şehit edilmesinden sonra dördüncü İslam Halifesi olarak onun yerine geçmiştir. Ancak siyasi çalkantıların ve sonu gelmeyen çatışmaların önünü alamamıştır. Nihayetinde Haricîler’den bir kimsenin bir sabah namazında zehirli bir hançerle yaralaması yüzünden vefat etmiştir (Fığlalı, c.2, s.371-374, 1989).

Metnimizde Hiz. ‘Alî’nin yiğitliği, velayeti, cömertliği ve doğru sözlülüğü dile getirilmiştir.

Şecâat ıssıdur dağı ‘Alî’dür

Hakikat taht-gâhında velîdür

(vr. 39-a, 84)

‘Alî kim ele fermân idi kâ’im

Ğazâ iderdi kılıcıyla dâ’im

(vr. 62-b, 735)

Cihānuñ mālına degüldi mâ’il

Bu dünyâ mülkine olmazdı kâ’il

(vr. 62-b, 738)

Sözi söylese toğru söyler idi

Hak’uñ dâ’im rızâsın soylar idi

(vr. 62-b, 740)

Bubekr-i Şiddîk

Hız.Ebûbekir, Hulefâ-yı Râşidîn'in ilki ve ilk Müslümanlardan birisidir. İslam'dan önce de iyi huyu, hayırseverliği, merhameti ve ilmi ile Mekke'nin ileri gelenlerindendir. Hız.Muhammed'in kayınpederi ve en yakın arkadaşısıdır. Risalet kendisine geldiğinde Hız.Ebûbekir ona iman etmiştir. Zaman içinde ailesinin tamamı Müslüman olmuştur.

Hız. Ebûbekir'in şehadeti sayesinde müslümanlık Kureyş'in ileri gelenleri arasında daha kolay yayılmıştır. Kölelik altında olan bazı müslümanları kendi servetini kullanarak satın alıp, özgür bırakmıştır. Kimi zaman da sefer hazırlıkları için servetini Hız.Muhammed'in kullanımına sunmuştur. Mekke'deyken 40.000 dirhemi bulan sermayesi, hicretten sonra Medine'de 5.000 dirheme kadar düşmüştür.

Hız. Ebûbekir sağlığı sırasında, daima Hız.Muhammed'in yanında olmuş, uygulamalarını birinci elden gözlemlemiş, atılacak adımların istişare edildiği meclislerde yer almıştır. Hız. Muhammed hastalanıp namazlarda imamlık yapamayacak duruma geldiğinde de Hız. Ebûbekir'in namazları kıldırmasını istemiştir. Hicret esnasında meydana gelen meşhur mağara hadisesinden ötürü ona 'yâr-ı gâr' denilmiştir. Hız.Muhammed'e olan güveni ve yoluna olan bağlılığından ötürü de 'sıddık' lakabı verilmiştir.

Hız.Muhammed'in vefatından sonra toplanan mecliste ilk halife olarak seçilmiştir. Hilafeti süresince çıkan isyanları bastırarak, türeyen sahte peygamberlerin üzerine yürümüş ve Hız.Muhammed'in yaptığı gibi civardaki kavimlere elçiler göndererek tebliğe devam etmiştir. Hız. Ömer'in ısrarlarıyla Kur'an'ı mushaflar halinde toplatmıştır. Vefatından önce de Hız.Ömer'i ikinci halife olarak tayin etmiştir.(Fayda, c.10, s.101-108, 1994)

Tarih-i Selâtin'de Hız. Ebûbekir sadece bir kere geçmiştir. İlk halife olduğu dile getirilmiştir.

Cenâbî vü güzîn dört oldu taḥkîk

Ulusıdır anuñ Bubekr-i Şiddîk

(vr. 39-a, 78)

Hamza

Hamza b. Abdilmuttalib b. Hâşim b. Abdimenaf el-Kureyşî el-Hâşimî. Hız. Muhammed'in amcasıdır. Gücü ve cesaretiyle bilinir. Savaşlarda ve seriyyelerde büyük

yararlılıklar göstermiştir. Kureyşliler'e karşı Müslümanları savunarak baskıların azalmasına vesile olmuştur. Uhud savaşında, sonradan Müslüman olacak olan azatlı köle Hz. Vahşi tarafından bir mızrakla şehit edilmiştir. Hz. Hamza 'Şehitlerin seyyidi ve Allah'ın Aslanı' isimleriyle de bilinir. (Algül, c.15 , s.500-502, 1997)

Metinde cengâverliğinden ve Hz. Muhammed'in amcası olduğundan söz edilmiştir.

Zamânında 'Arab'dan bir cihân-gîr
 Hürûc eyledi ol merdâne-şîr
 Zemîni leşkeri böyle yürüdi
 Müsahhar etdi kande kim yürüdi
 Adı Hâmza idi 'amm-ı resûl ol
 Medâ'ini alup buldı uşûl ol
 Çü beş yıl yürüyüben buldı devrân
 Gerü kendüzini eyledi nihân
 (vr. 61-b, 708-711)

'Osmân ibn-i 'Affân

Hiz. Osman, Hulefâ-yı Râşidîn'in üçüncüsü, Zî'n-nûreyn (iki nur sahibi). Kureyş'in zengin kabilelerinden Ümeyye (Emevî) kabilesindendir. Ailesi gibi kendisi de ticaretle uğraşmıştır. Hiz. Muhammed'in kızları Rukiyye ve –onun ölümünün ardından– Ümmü Gülsüm ile evlenerek “Zî'n-nûreyn” lakabını almıştır. Hiz. Muhammed'in vahiy kâtipliğini, elçiliğini ve zaman zaman yokluğunda vekilliğini üstlenmiştir. Onun vefatından sonra Hiz. Ebubekir'e ve Hiz. Ömer'e de danışmanlık yapmıştır. Hiz. Ömer'in vefatından sonra ise Halife olarak seçilmiştir. Onun hilafetinde, daha önce sahifeler halinde bulunan sureler bir araya toplanarak Kur'an kitaplaştırılmış ve bütün vilayetlere birer kopyası gönderilerek ihtilafların önü alınmıştır. Halifeliliğinin ilk yıllarında İslam devletinin sınırlarını genişletmiş ve halkı zenginleştirmiştir. İlerleyen dönemlerde genişleyen topraklar ve artan muhalefet yüzünden bir süre sonra otoritesi zayıflamıştır. Nihayetinde Mısır vilayetinden bir grup isyancı tarafından şehit edilmiştir (Yiğit, c.33, s.438-443, 2007).

Metnimizde Hiz. Osman üçüncü halife olması, Kur'an-ı Kerîm'i kitap haline getirmesi ve Hiz. Muhammed'e iki kere damat olması yönleriyle anılmaktadır;

Üçünci[si] ki ‘Osmān ibn-i ‘Affān
 Zamānında yazup cem‘ etdi Qur‘ān
 Güyegü etd’anı ol Hakk Resūli
 Aña Zin-nūreyn didi uşūli
 (vr. 39-a, 82-83)

‘Ömer ibn-i Haṭṭāb

Hz. Ömer, Hulefâ-yı Râşidîn’in ikincisi, Farûk (hak ile batılı birbirinden ayıran) lakabının sahibi, “Emîrü’l Mü’mînîn” ünvanını kullanan ilk halife ve Kur’an’ın kitap haline getirilerek korunması fikrini ortaya atan ilk kişidir.

Kaynaklar onun heybetli, cengâver ve nüfuzlu bir kimse olduğunu bildirmektedir. Ticaretle meşgul olmuştur. Tebliğin ilk zamanlarında İslam’a şiddetle karşı çıkan Hz. Ömer daha sonraki dönemlerde müslüman olmuştur. Onun şehadetiyle birlikte müslümanlar güç kazanmış ve üzerlerindeki baskılar bir nebze de olsa hafiflemiştir. Klasik edebiyatımızda özellikle ‘adalet’ kavramı onun şahsında temsil edilir. Halifeliği döneminde Irak’ın ve Mısır’ın fetihlerini tamamlayıp Bizans’a karşı savaşmıştır. 644 yılında hac ibadetini tamamlayıp Medine’ye döndüğü sıralarda verdiği hükmü beğenmeyen bir köle tarafından, sabah namazında hançerlenerek ağır yaralandı. Aldığı bu yaradan ötürü kısa sürede hayatını kaybetti (Fayda, c.34, s.44-51, 2007).

Hz. Ömer yiğit ve mert birisiydi. Eğilip bükülmeden doğru bildiğini konuşur ve Allah’ın hüküm verdiği bir konuda başka hükmü tanımazdı. Müslüman olduktan sonra adeta müslümanlar için bir kalkan görevi görmüştü. İlk defa onun şehadetin sonra toplu halde Ka’be’de namaz kılabilmişlerdi. Metnimizde Hz. Ömer şöyle anılmaktadır:

‘Ömer durur biri kim ibn-i Haṭṭāb
 İkinci yāridir ol ‘ādil-aşḥāb
 Haḳīkat ‘ālemindeñdür [rı]zāsı
 Şerī‘at şehrinüñ hem muḳtezāsı
 (vr. 39-a, 80-81)

Zerdüş

Zerdüştlük dinin kurucusudur. Yunanca'da *Zoroaster*, Gatalar'da *Zarathushtra*, Avesta'da *Zaraθustra*, Pehlevicede *Zartuxst*, sözlüklerde ise *Zerdhuşt*, *Zerdhişt*, *Zerâhuşt*, *Zerthuşt*, *Zartuşt* ve *Zarhuşt* şekillerinde de anılmaktadır. Spitama ismiyle bilinen ve at yetiştiriciliği ile meşgul olan köklü bir ailedendir. Zerdüş adının kökeni hakkında 'parlak yıldız, altın renkli aydınlık, yıldız bilimci, yıldızları öven, yıldıza tapan, deve sahibi, deveci, yaşlı deve sahibi, sarı deve sahibi, ilk yaratılan, saf nur, doğru sözlü, Yazdan'ın nuru, ateşperestlerin lideri' gibi çok farklı görüşler bulunmaktadır. Yaşadığı dönemde İran'da hayvancılığın temel ticari faaliyet olması ve 'Ercasp (rahvan yürüyen at sahibi), Lohrasp (hızlı koşan at sahibi), Camasp (asil at sahibi)' gibi isimler almış hükümdarlar bulunması dolayısıyla bu adın 'deve' ile bağlantılı olması daha olası görünmektedir. Doğum tarihi hakkında farklı rivayetler vardır. Takipçileri onun M.Ö.628 yılında doğduğunu kabul ederler. Lidyalı Kisatyus'a göre M.Ö. 1200'lü yıllarda yaşamıştır. Bugün bazı araştırmacılar M.Ö. 7.yüzyılda doğduğunu kabul etseler de Zerdüştlük'te kutsal olan Avesta ve Vedalar metinlerinin dil ve üslubu göz önüne alındığında onun doğumunu M.Ö. 1400-1000 arasında kabul etmek daha uygun olabilir. Hayatına dair kaynaklarda geçen bilgiler sınırlıdır. Tek tanrı olarak Ahura Mazda'yı kabul eder ve bu inancını bütün ülkesini gezerek yayar. Bakü, Şiz, Azergoşesp gibi büyükateşkedeleri bu gezileri sırasında kurdurduğu düşünülür (Yıldırım, 2012, s.171-176.).

Zerdüş için metnimizde iki kayıt vardır. İlkinde Gôstâsb zamanında yaşadığı ve halka dinini tebliğ ettiği söylenmiştir.

Ki Gôstâsb idi adı ol cevânuñ
 Nice cevrini görmüşidi zamânuñ
 Zamânında anuñ bir kişi çıkdı
 Adı Zerehşut halkı da'vet etdi
 Delîl dağı bürhân eyledi ol
 Yürüyüp nice yiri toyladı ol
 (vr. 50-b, 402-404)

İkincisinde ise Zerdüş'tün özellikleri ve dinini yayması anlatılmaktadır. Buna göre; Zerdüş kötü fikirli, kötü görünüşlü ve kötü tavırlı bir siyah tenli bir adamdır. Ateşe tapar ve dinini yaydığı şehirlere ateşkedeler yaptırmıştır. Ondan sonra üç yüzyıl boyunca onun soyundan hükümdarlar(peygamberler) gelmiştir.

Hem andan şoñra bir peyveste ebrū

Gelūben ʿālemi dutdı beher-rū

Ki Hindū-beçe idi ol bed-endīş

Siyeh-rū idi bed-fiʿl idi bī-rīş

Oda ʧaparıdı yaʿni lūbb-rāh

Şeyāʧin olmuş idi aña hem-rāh

Muʿazzam on şehir etdi ʿimāret

Ki āteş-ḥāneler kıldı emāret

Hem andan şoñra üç yüz yıla degin

Anuñ şoyı şeh olup buldı berāyın

(vr. 56-a/b, 563-567)

Bunların dışında Zerdüşť adı 575. beyittte de geçmektedir ancak bu kayıt açıkça zaman çizgisine uymadığı için burada anılan kişinin Zerdüşť soyundan yahut dininden birisi olduğunu tahmin ediyoruz.

Nübüvvet etdi altmış yıl bu ʿālem

Gerü bir levne dutdı fiʿl-i ādem

Ki Zerehşut ḥakīm oldu muʿayyen

Daḥı bir şāh adı ...

Bu ikisi daḥı ʿālemde düpdüz

Şāh oluban cihāna dutalar yüz

Olara daḥı kalmadı bu devrān

Felek dāʿim ider bu nevʿe cevālān

(vr. 56-b, 574-577)

2.2.2. Hükümdarlar ve Devlet Adamları

2.2.2.1. Şehnâme’de Adı Geçenler

Behrâm

Tarihte bu isimle anılan birçok hükümdar vardır. Metinde geçenlerin hangileri olduğu tam olarak tespit etmek mümkün olmamıştır. Kamusu’l- Alâm’da madde başı olarak aradığımızda şu bilgilere ulaşıyoruz: Behrâm adıyla İran tarihinde altı hükümdar vardır.

Bunların birincisi Eşkânîler(Part) hanedânının altıncı hükümdarı ve Şâpûr’un oğludur. Elli sene hükümdarlık yapmıştır. O zamanki Konstantiniyye yakınlarında bir şehir yaptırıp, içerisine bir ateş-gede inşa ettirdiği rivayet edilir. Ancak Şemseddin Sâmî’nin ilk Behrâm için verdiği bu bilgileri başka bir kaynaktan doğrulayamıyoruz. Bahsi geçen hanedan dönemine ait kayıtlar çok az olduğu için bu bilgilere ihtiyatla yaklaşmak yerinde olacaktır.

Sâsânîler hanedânına mensup olan diğer Behrâm’ların ilki Sâsânî hükümdarlarının dördüncüsüdür. I.Behrâm adıyla anılır. 273 tarihinde tahta çıkıp üç yıl sonra da vefat etmiştir. Mani dininin kurucusu olan Mani’yi öldürüp, takipçilerine de sürmüştür. Şemseddin Sâmî I.Behrâm’ı I.Şâpûr oğlu I.Hürmüz’ün oğlu olarak göstermiştir. Ancak Nimet Yıldırım, DİA’daki ‘İran’ maddesine dayandırarak, I.Behrâm’ın ve Hürmüz’ün kardeş olduklarını kaydetmiştir.(Yıldırım, 2012, s.126)

I. Behrâm’ın ölümü üzerine yerine, 276 yılında, oğlu II. Behrâm geçmiştir. On yedi sene hüküm sürdükten sonra, bir rivayete göre tahttan indirilmiş, bir başka rivayete göre ölmüştür.

III. Behrâm da II. Behrâm’ın oğludur. Şemseddin Sâmî onun on altı sene hüküm sürdüğünü söylese de, Esko Naskalı DİA’ya yazdığı ‘Sâsânîler’ maddesinde III. Behrâm’ın yalnızca birkaç ay hüküm sürdüğünü ve sonrasında amcası Nirsih tarafından tahttan indirildiğini kaydetmiştir.

IV. Behrâm ise Sâsânî hükümdarlarının on ikincisidir. 390 tarihinde Kirman valisi olmuş ve ‘Kirmanşah’ adıyla anılmıştır ve Kirmanşah şehrini kuran da budur. On altı sene hüküm sürmüştür.

V. Behrâm Sâsânî hükümdarlarının on dördüncüsüdür ve Yazdigird’in oğludur. ‘Gûr’ adı verilen yabanî eşek avına merakındanötürü ‘Behrâm-ı Gûr’ lakabıyla anılmıştır. Kuvvetli, cesur ve adil bir hükümdar olarak ünlenmiştir. Çocukluğunda babası tarafından Arabistan’a gönderildiği ve orada terbiye edildiği rivayet edilmiştir. 420 yılında tahta

çıkmiş ve on sekiz sene hükümdarlık yapmıştır. Hükümdarlığı zamanında ülkesini imara özen göstermiş ve Hindistan’a bir sefer düzenlemiştir. 438 yılında, avlanırken bir kuyuya düşerek can vermiştir. İlk defa Farsça şiiri onun söylediği rivayet edilir.

Bu bilgiler ışığında baktığımızda bile maalesef metnimizde adı geçen iki Behrâm’ın tam olarak hangileri olduğunu tespit etmemiz mümkün değil. Aşağıdaki beyitlerde geçen Erdevân, Nûşirevân, Buhtunnasr isimleri, bakıldığı zaman tarih olarak birbirlerinden farklı zamanlara isabet ettiği için bize bir ipucu vermiyor. 699. Beyitteki ‘yirmi yıl hüküm sürme’ ibaresinden ve en ünlü Behrâm olmasından yola çıkarak burada bahsedilenin Behrâm-ı Gûr olduğunu, hüküm süresinin yuvarlanarak yirmiye tamamlandığını düşünebiliriz ama bu da bir varsayımdan öteye geçmeyecektir.

Zuhûra geldi bir şahş adı Behrâm
 Dağı bir şâh ol bize mübeyyen
 Özi mevzûn sözi idi ger hûb
 Yüzünde ... var idi merğûb
 (vr. 57-a, 579-580)

Zamânında bir ulu şâh çıktı
 Yüriyüben hem üç iklîmi dutdı
 Adı Erdevân anuñ biri hem
 Çıkup maşrıkdan urdı ol dağı dem
 ... idi anuñ dağı adı
 Gelüp dünyâyı dutmağdı murâdı
 Bular Behrâm’la eylediler ceng
 Olara etdi Behrâm yeryüzün teng
 Şoñucu yire behre oldı Behrâm
 Yire behre ... ger hâs u ‘âm
 (vr. 57-a, 582-586)

Pes andan şoñra geldi ‘âlem-i şâh
 Oluban ‘adl iderdi sâl ile mâh

Kim oldur Nūşirevān-ı meşhūr
 Cihānı etdi ‘adli ile ma‘mūr
 Velī bundan ... üç kişi hem
 Cihānda şāh oluban ne bes ne kem
 Biri Behrām idi yigirmi yıl ol
 Zemīne şāh oluban yürüdi yol
 Biri Buhtunnaşr’dı yedi yıl hem
 Ki şāh olup cihānı etdi derhem
 Ki sulţān oldu altı yıl yürüdi
 Birinüñ adı ... idi
 (vr. 61-a/b, 697-701)

Cem-Cemşīd

İran hanedanlarından Pişdādīler’in dördüncü ve en meşhur hükümdarıdır. Adı ‘Cem’ olmakla birlikte, güzel yüzlü birisi olduğu için ‘ışık, nur’ anlamlarına gelen ‘-şīd’ lakabı verilmiştir. Şehnâme’ye göre 600 yıl hükümdarlık yapmış ve sonunda Dahhak tarafından saltanatına son verilmiştir. Eski İran anlatılarında onun cinleri, devleri bütün mahlûkatı emri altına aldığı söylenir. Bunun yanında tarihteki pek çok ilki de o gerçekleştirmiştir; şarabı ve kadehi bulmak, demiri işleyip kullanmak, madenleri işleyip onları kullanmak, gemi yapmak, yünden dokumalar üretmek bunlardan bazılarıdır.

Cem’le bütünleşmiş bazı nesneler de vardır. Mesela mücevherlerle süslü ‘Taht-ı Cem’ denen ve uçtuğuna inanılan tahtı ve ‘Cām-ı Cem’ denen ve türlü derde deva olan şarap kadehi bunların başında gelir. Bunun yanında Cem’in bazı özellikleri, Hz. Süleyman ve Hz. Nuh gibi peygamberleri da hatırlatır. Şehnâme’ye göre Cem ilk hükümdardır. Tanrı Ahura Mazda ona bir yüzük ve bir asa verir. Yeryüzüne bir tufanın vuracağını söyler ve yararlı her canlıdan bir çift alıp ‘Ver’ adında bir bahçede muhafaza etmesini, böylelikle felaketten kurtulacaklarını anlatır. Bu anlatı da bize Hz. Nuh kıssasındaki tufanı ve Hz. Nuh’a verilen ilahi emri hatırlatır. Bu benzerliklerden ötürü zaman zaman onun bu peygamberlerden birisi olduğu düşünülmüştür. (Yıldırım, 2008, s.204-211)

Tarih-i Selâtin’de adı en çok anılan hükümdarlardan birisi Cem’dir. Yaklaşık otuz

beyitte onun hikâyesine yer verilir. Zaman zaman başka birisini övmek için ya da soyundan gelen başka bir hükümdarı tanıtırken de adı geçer.

Aşağıdaki beyitlerde bir örneğini görüyoruz.

Hümāyūn ʔalʕat u rıfʕatde ʔurşīd
Sikender devlet u fikrinde Cemşīd
Ferīdūn fer Süleymān taḥt Cem cām
Felek rıfʕat [u] Dārā-yı cihān-kām
(vr. 39-b, 88-89)

Metinde Cem'in hükümdar olması ve o esnada yeryüzünün içinde bulunduğu hali anlatılır.

Birāder-zādesi birinūñ aḥīr
Geçüp yirine şāh oldu o server
Adı Cemşīd idi yiryüzine sulṭān
Muṭīʕ oldu anuñ emrine insān
Refāhiyetde idi ḥalk-ı ʕālem
Yirūñ yüzini dutmuş idi ādem
Ḥuşūmet ne durur bilmezler idi
Biri birine ḥōr etmezler idi
Yemek içmekde idi dāʕim insān
Neşāʔ ile sürerler idi devrān
Ölüm daḥı hem ü fiten yoḡ idi
Ata ana vü oḡul kız çoḡ idi
Ḳamusı put-berest idi bī-kār
Cihānda sünnī ḳalmamışdı deyyār
Çoḡ olup urdı ʕālemde ḥayevān
Olardan ḥavf ider olmuşdı insān
Nebātı yiryüzünde dişlediler
Biri birin yemege başladılar
(vr. 47-a, 302-310)

Hız. İdris'in peygamber olarak gelmesi ve Cem'e rehberlik etmesi anlatılır. Buna göre Cem meşhur kadehini yaparken ondan yardım almıştır. Onun ilminden faydalanmış, astronomi bilimine çalışmıştır. Bin yıl ömür sürdükten sonra vefat etmiştir.

Ki tokuz yüz dağı tokşan yedi yıl
 Geçüp Ādem'den olmuş idi ki yıl
 Gelüp Ehnūh yetüşdi cihānı
 Dīne da'vet idüben oldu bānī
 Varuban eyledi Cemşīd'i da'vet
 Aña Cemşīd eyledi içā'at
 Ki İdrīs nebīyidi ol 'ālim
 Gelüben oldu Cemşīd'e mu'allim
 Okuyup 'ilme meşgūl olmuş idi
 Bu halkı dīne da'vet kılmış idi
 Şular kim uymaz idi da'vetine
 Düşürürdi özünü miñnet ile
 Ki kamu yire leşker gönderürdi
 Bu halk[ı] Hāq yolına dönderürdi
 Nicesi dīne girmezdi idüp ceng
 Bu işden Cemşīd olmuşidi dil-teng
 Bilemez idi nice kıla dermān
 Ki anlar ola buña rām-ı fermān
 Suṭurlāb-ı tılısma oldu meş'ul
 Ki İdrīs aña göstermiş idi yol
 Raşad-ı ... bir cām etdi tertīb
 Tışı la'ı içi erḳām ile tezhīb
 Otuz yıl[a] degin düzetdi anı
 Aña baksa görürdi her mekānı
 Ki bir yıla degin 'ālemde insān
 Ne fi'l etse görünür anda yeksān

Dağı her yire kim gönderse leşker
 Ne yire varsa k'ol ola muzaffer
 O cāma çün nazār etse bilürdi
 Anuñla ʿāleme manşūr olurdı
 Ki oldurur añılan cām-ı Cemşīd
 O cām ile tamāmet ʿālemi ol
 Musahhār etdi kāmuya bulup yol
 Nice sağlu etdi ʿālem içre
 Kōdı nice resmler ādem içre
 O tezyif etdi hāmmām-ı nücūmı
 Suṭurlābı vü hem ʿilm-i reml ʿulūmı
 Muʿallim idi İdrīs peyamber
 Ki her fen içre olmuş idi server
 Tamām biñ yıl cihāna oldu şāh
 Ne yire varsa İdrīs aña hem-rāh
 Hōrāsān'a yetüşdi āhir eyyām
 Ecel cengine düşdi kām-nā-kām
 (vr. 47-a/47-b, 311-331)

Dahhāk

İran Mitolojisine ait yarı ejder(yılan)-yarı insan olarak tasvir edilen, efsanevi bir yaratıktır. Avesta metinlerinde 'Azi Dahāka' adıyla kayıtlıdır. Aslen bir Arap olmasına rağmen Cemşid'in yerine Fars ülkesinde hükümdar olmuştur. Bin yıl yaşadığı rivayet edilir. Şeytanın bir hilesine aldanmıştır bunun sonucunda iki omzunun başında iki yılan peyda olmuştur. Kendisine acı veren bu yılanları kesmişse de yerine yenileri gelmiştir. Daha sonra Şeytan gelerek ona acıdan kurtulmak için iki gencin beynini yemesini salık verir. Böylece Dahhak'ın zulmüyle ezilen halkın eziyeti bir kat daha artar (Yıldırım, 2008, s.227-230).

Metnimizde Dahhak'ın hikâyesi aşağıda görüldüğü gibi uzunca anlatılmıştır. Lakabı "Mehrac*-ı Şapūr" olarak verilmiştir. Rivayetlerden ayrı olarak hüküm sürdüğü süre 100 yıl olarak verilmiştir, Şeytan onun aşçısı değil, aşçısını aldatan rolündedir. İbn-

i Haddad'ın(Demirci'nin oğlunun) beynini almak için geldiği zaman Demirci Gave'nin öncülük ettiği bir isyan neticesinde tahttan indirilerek yerine Feridun oturtulur.

Çü ʿālem ʿālī-i Cevzā'ya urdı
 Gidüp Mehrāc*-ı Şapūr şāh oldu
 Adı Dahhāk idi yüz yıl tamāmet
 Olup şāh etdi dünyā[y]ı ʿimāret
 Heves etmezdi leşker cem'ine ol
 Ne hōd-rāğīb idi māl cem'ine ol
 Tenaʿum eyler idi dürlü elvān
 Niʿamlar bişürüp yiridi yeksān
 Meger aşcısına Şeytān-ı merdūd
 Gelüp öğretti bir hūb aş-ı nā-sūd

Didi ilet bunı şāhiya ol
 Saña taḥsīn idüp çün göre ol
 İledüp aşcı şāh yidi anı
 Didi bunı bişüren kişi kanı
 Getür kim kandan ... göreyin
 Bu aşcı nice bişürdi şorayın
 Varup getürdi İblīs'i şehe ol
 Şehe eyledi ol mel'ūn aña bol
 Didi Dahhāk'a aç omzuñ [öp]eyin
 Ölümüñi saña diyüvereyin
 Omuzın açup öpdü anı Şeytān
 Hem ol sâ'atde oldu anda pinhān
 İki omuzı oldu pür cerāḥat
 Tasalandı vü olmadı rāḥat
 ʿĪlāca meşğul oldu kamu ʿālem
 Ziyāde oldu zaḥmı olmadı kem
 Gerü tağyır idüp tonunı Şeytān
 Gelüben didi buluñ mağz-ı insān

Ki her gün bir kişi mağzın serüñ siz
 Dağı zağmet ider mi pes görüñ siz
 İlâc etdiler anı gitdi zağmet
 Biraz Dağğāk'uñ oldu cānı rāhat
 Bir ādem avladur her gün ol şāh
 Bu vech ile geçürdi sāl ile māh
 O renc ile çü yüz yıl oldu sultān
 Bu fi'linden kamu incindi insān
 Gidüben cümle terk etdi diyārı
 İrāk'a varup etdiler kararı
 Meger ibn-i haddādı görür ol
 Anuñ beynin[i] almağa gelür ol
 Atası virmeyüp ider huşūmet
 Mu'āvīn olur aña halk tamāmet
 Gülüvv idüp yürürler üzerine
 Dutup Dağğāk'[ı] uymazlar sözine
 De[mā]vend* tağına iletdiler anı
 Helāk oldu anuñ anda revānı
 Kırān etdi ger[ü] kevkeb semāda
 Cihān tāli'i oldu Sevr'e zāde
 (vr. 48-a/b/49-a, 338-361)

Dârâ

İran hükümdarlarındandır. Makedonyalı Büyük İskender ile çağdaştır. Onunla yaptığı üç savaşı da kaybetmiş ve İskender'in barış teklifini kabul etmiştir. Bu sıralarda bir suikaste uğramış ve yaralanmıştır. Kızını İskender ile evlendirmiştir. Ölümünden sonra İskender hükümdar olmuştur (Yıldırım, 2008, s.233).

Metnimizde iki yerde adı geçmektedir. Adı dışında bir bilgi verilmemiştir.

Ferīdūn fer Süleymān taht Cem cām

Felek rıfat [u] Dārā-yı cihān-kām

Gerü kevkeb etdiler kıranı
 Cedi ʔālî'i dutdı hem zamānı
 Ki bir nev'e dağı devr etdi devrān
 Perākende olundı şāh [u] sulţān
 İki iqlîmi Dārā tutmuş idi
 Dağı her biri birer utmuş idi
 (vr. 58-a/b, 617-619)

Efrāsiyāb

Ferîdûn'un soyundan gelen bir Turan/Türkistan hükümdarıdır. Farslarla sürekli bir çekişme içinde olmuştur. Büyücü olduğuna ve ölümsüzlüğü elde ettiğine inanılır. Rüstem'e yenilmiştir. Anlatılarda kötü birisi olarak tasvir edilir. Adının anlamı da 'korkak kişi' dir. Şehname'ye göre yerin altındaki demir bir sarayda oturur. Keykavus ve Keyhüsrev tarafından öldürülür (Yıldırım, 2008, s. 269-270).

Metnimizde hikâyesi detaylı anlatılmamıştır. Zalim bir hükümdar olduğu ve on yıl hüküm sürdüğü belirtmiştir.

Gelüp Efrāsiyāb oldı çü sulţān
 ʔatı zālîm idi incindi insān
 Meşāff u ʔarb u ʔatlı idi işi hem
 Ki ceng ü şūr u şîrret oldı mudğam
 Cihān içinde on yıl yürüdi rāh
 Degüldi hîre bol idi güm-rāh
 Ecel yetüşdi etdi anı fānî
 Gerü yıldızlar eyledi kıranı
 (vr.51-a, 418-421)

Erdevân

Hakkında baktığımız kaynaklarda bir bilgiye ulaşamadık. Sadece Kamus'ul – Alâm'da bu isme bir madde başı olarak rastladık. Verilen bilgiler özetle şöyledir; 'Artaban' olarak da bilinir. Yunan tarihinde bir hükümdar oğlu vardır. İran hükümdarlarından Şirviye'nin bu isimle bir kumandanı vardır. Bu kumandan, hükümdarı öldürüp suçu onun büyük oğluna yıkmış ve oğlanı idam etmiştir. Böylece tahta çıkmıştır.

Şirviye'nin küçük oğlu Erdeşir'i de öldürmek istemiş ancak Erdeşir tarafından öldürülmüştür.”

Vesta Sarkhosh Curtis ise bu şahsı Part hanedanının son hükümdarı V. Artabanus olarak tespit etmiş ve I. Ardeşir ile yaptığı savaş sonrası bozguna uğrayarak hanedanın Sasaniler'e geçtiğini söylemiştir (Curtis, 2010/2016, s.11).

Metnimizde iki farklı yerde adı anılır. İlkinde Behrām anlatılırken onunla savaştığı söylenir.

Zamānında bir ulu şāh çıkdı
Yüriyüben hem üç iqlīmi dutdı
Adı Erdevān anuñ biri hem
Çıkup maşrıkdan urdı ol dağı dem
... idi anuñ dağı adı
Gelüp dünyāyı dutmağdı murādı
Bular Behrām'la eylediler ceng
Olara etdi Behrām yeryüzün teng
(vr. 57-a, 582-585)

İkinci kısımda hikâyesi anlatılır. Fiziki özellikleri verilir. Hristiyan olduğu ve İncil'i tefsir ettirdiği ifade edilir.

Gelüben Erdevān oldı çü sultān
Tazallum idüben incindi insān
Gözü* kör baş[ı] büyük qaddi uzun
Dağı bed-rū idi degüldi mevzūn
Horāsān'dan gelüp dünyāyı tutdı
Cihānı zulm idüben kām[u] yıkdı
Bu halkı da'vetine etdi derhem
Ol idi 'İsa dīnin erdiren* hem
Alup İncil'i tefsir eyledi ol
Nice yerini taħrīf eyledi ol
At ... inmez idi dā'im
Yedi iqlīme hükümün etdi kā'im

Hüdā eyledi seksen yıl anı şāh
 Hudām oldı vü etdi Bağdād’a rāh
 Anı Hāşimīler’den bir cihān-gīr
 Bulup hāk etdi eylemedi te’ḥīr
 (vr. 60-a, 664-671)

Ferīdūn / Efrīdūn

Pişdadi hanedanından altıncı hükümdardır. Dahhak’a karşı gerçekleştirilen ayaklanmadan sonra tahta oturmuş ve beş yüz yıl hüküm sürmüştür. İran mitolojisinin en ünlü kahramanıdır. Adı güç, başarı ve adaletle bütünleşmiştir. Şehname’ye göre Cemşid’in soyundandır. Dahhak’ı ele geçirip tutsak ettikten sonra yeryüzüne hâkim olmuştur ve oğulları arasında paylaşmıştır. Beş yüz yılsonunda torunu Menuçehr’e tahtı bırakmış ve kısa süre sonra ölmüştür. (Yıldırım, 2008, s.307-311)

Metnimizde bir yerde ‘Feridun’ bir yerde ‘Efridun’ şeklinde geçmiştir. Hz. Nuh’un amcası olduğu ve onun yolunu takip ettiği; adil, güvenilir bir hükümdar olduğu, beş yüz yıl yaşadığı söylenmiştir.

Ferīdūn fer Süleymān taht Cem cām
 Felek rıf‘at [u] Dārā-yı cihān-ķām
 (vr. 39-b, 90)

Ki Nūḥ’uñ vardı ‘emmisi bir māh
 Ol Efrīdūn’dı oldı gelüp şāh
 Özi mergūbdı hem sözi sözdür
 Cihānı eyledi ‘adliyle ol ma‘mūr
 Nice āyīn ķodı dünyāda gūrbüz
 Abādān oldı ‘ālem içi düpdüz
 ‘Ulūm-ı Nūḥ idi ķıldı beyān ol
 Tarīķ-i Ḥaķķ gösterdi ‘ayān ol
 Daḥı ṭayy u kimyā^[1] bir bir
 ‘Ayān eyledi vü etmedi taḡyīr

Nedür erkân-ı kevn hem fesâdı
 Beya[n] eyledi mebdâ ile ma'âdı
 Dahı bildürdi kim bu nefis-i insân
 Nedür mâhiyetini kamu yeksân
 Ki beş yüz yıl cihânda zindegânî
 İduben âkıbet gitdi revânı
 (vr. 49-a, 362-369)

Gôştâsp

Keyânî hükümdarlarından Lohrâsb'ın oğludur. Zerdüş'te çağdaştır. Yüz yirmi yıllık saltanatında Zerdüş'tü desteklediği için bu dinin takipçileri ve anlatıları için çok değerli ve bunlar tarafından övülen bir hükümdar olmuştur. Ancak bunun aksine Şehname'de iyi bir hükümdar olarak anılmaz (Yıldırım, 2008, s.337-338).

Metnimizde adı iki yerde geçmektedir. Kaynaklarda verilen saltanat süresi metindekiyle örtüşmemektedir. Metne göre iki yüz kırk yıl hükümdarlık yapmıştır. Zerdüş ile çağdaş olduğu metinde de dile getirilmiştir.

Ki Gôstâsb idi adı ol cevânuñ
 Nice cevrini görmüşidi zamânuñ
 Zamânında anuñ bir kişi çıkdı
 Adı Zerehşut halkı da'vet etdi
 Delîl dahı bürhân eyledi ol
 Yürüyüp nice yiri toyladı ol
 Ki her iklîme bir olmuşdı sulţân
 Kamunuñ ulusu Gôstâsb yeksân
 İki yüz dahı kırk yıl oldu ol şâh
 Sürüp devrân etdi 'âleme râh
 Anuñda dünyadan gitdi revânı
 Gerü kevkebler eyledi kırânı
 (vr. 50-b, 402-407)

Hûşeng

Keyûmers'in torunu ve İran'ın ikinci hükümdarıdır. İyi, adil ve bilge bir hükümdardır. Persler tarafından bir peygamber olarak kabul edilir. Babası Siyâmek'tir. Hindistan'ı başkent olarak kullanmış ve oradan yedi ülkeye ve devlere hükmetmiştir. Yaklaşık kırk yıl saltanat sürmüştür ve ismi Avesta'da da geçer. Onun saltanatında yeryüzü nizam kazanmıştır. Emniyet sağlanmış ve ateşin bulunması madenlerin keşfedilip işlenmesi gibi bazı ilerlemeler de onun sayesinde olmuştur (Yıldırım, 2008, s.397-400).

V.S. Curtis'e göre Hûşeng -Avesta'da geçen şekliyle 'Haoshanha'- Paradata (Pişdadi) hanedanının ilk kralıdır (Curtis, 2010/2016, s.38).

Metnimizde de Hûşeng için bilgili biri olduğu, kimilerince peygamber sayıldığı söylenmiştir. Kaynaklarda onun nasıl öldüğüne dair bir bilgiye ulaşamadık ancak metinde putperest bir topluluk tarafından öldürüldüğü söylenmektedir.

Gelüben 'ömri āhir uca yetdi
 Velī ḥamd etti Hûşeng'i çü gitdi
 Gelüp Hûşeng-i 'ālem oldı çün şāh
 'Ulüm-ı ḥikmet idi aña hem-rāh
 Didiler ba'zılar aña kim ol er
 Hüdā'dan olmuş idi ol peygamber
 Velī ḥikmet kitābını cihāna
 Ol istiḥrāc idüp oldı yegāne
 Getürdüp sengi vü āhengerānı
 Bulup cem' eyledi āhenger anı
 İdüben ḥarb ālātın mürekkeb
 Düretti anı pür-āhen müretteb
 Tamām eyledi anı bī-tereddüd
 Çıkuban t̄āga pes kıldı teceddüd
 Görüp bir ġār çünkim oldı
 'İbādet etdi qodı dīnini ol
 Uyup āhengerāna ḳamu insān
 Gelüp secde eylediler t̄aşa yeksān

Dutup Hüşeng'i hâk eylediler
 Hümâm oldu helâk eyledi anlar
 (vr. 45-b, 259-268)

İskender

İskender-i Zülkarneyn, İskender-i Kebîr, Makedonyalı İskender isimleriyle de bilinir, Makedonya kralı II. Filip'in oğludur. Yunanlı tarihçiler tarafından yarı tanrı kabul edilir. Bazı İranlılar tarafından da İran hükümdarı Dârâ'nın soyundan geldiğine inanılmıştır. M.Ö. 336 yılında doğmuştur. Yirmi yaşında, babasının ölümü üzerine hükümdar olmuştur. Aristoteles'in öğrencisidir. Trakya'yı, Anadolu'yu, Mısır'ı ve İran'ı ele geçirmiştir. Hindistan'a sefer düzenlemiştir. 32 yaşında ateşli bir hastalıktan ötürü, Babil'de vefat etmiştir. İskender'in Kur'an'da adı geçen Zülkarneyn olduğuna inanılır. Adının etrafında sayısız efsane yaratılmıştır.

İskender, İran'a girdiği zaman Zerdüştlük inancına dair kitapları yaktırmış ancak tıp, astronomi vb. alanlara dair yazılan kitapları çevirtirerek anavatanına göndermiştir (Yıldırım, 2008, s.427-435).

Metnimizde İskender'in bir peygamber olduğu kabul edilir. Lakabının Zülkarneyn olduğu söylenir. Beş yıl peygamberlik etmiştir ve adaletli bir hükümdardır. Hz. Hızır ve Hz. İlyas'ı rehber edinmiştir. Bunların hâlâ yaşadığı rivayet edilir. Yecüc-Mecüc kavmiyle savaşıp onları bir yere hapseden sedd-i İskender'i yaptırmıştır. Otuz yaşında vefat etmiş, onun ardından yönetim Eşkânîler'e geçmiştir.

Hümâyûn tal'at u rıfatde Hırşîd
 Sikender devlet u fikrinde Cemşîd
 (vr. 39-b, 89)

Gelüp bir merd-i nîgû-baht [u] dānā
 Şeh oldu 'âlem içre ol tuvāne
 İskender adı ol civānuñ
 Ki Zül'karneyn adı elķāb anuñ
 Cihānda 'adl [u] dādı pîşe etdi
 Serencām ... endîşe etdi

Hüdā peygamber etdi beş yıl anı
 Zemīni gezdi düpdüz oldı bānī
 Aña soñra gelüp iki peygamber
 Oları etdi kendüzine rehber
 Olara tābi^c olup düzdi erkān
 Cihānı etdi ‘adl ile abādān
 Biri Hızır biri İlyas’dur anlar
 Rivāyetde henüz zindedür anlar
 Çeküp leşker zemīne kim var
 Musahhar etdi dünyāyı be-yekbār
 Bulup Ye’cüc hem ... eyledi ol
 Kāvī sedd yaptı anlar bulmadı yol
 Otuz yıl oldı çünkim sāz-kār ol
 Cihānda kodı nice yād-i gār ol
 Anuñda defterini dürdi eyyām
 Budur her kişiyē āhır serencām
 Çü İskender cihānda etdi rıhlet
 Gelüp Eşķānlar etdi hükümet
 (vr. 58-b, 621-632)

Nûşirevân

Sasaniler’e en parlak dönemlerimden birini yaşatan imparatorudur. Adaleti ile dillere destan olmuştur. Fars edebiyatında adı sık sık bu kavramla birlikte anılmıştır. Bunun yanında bütün ülkesinde bir imar hareketi başlatmıştır. Halkının yaşam koşullarını düzeltmeye çabalamıştır. Sarayında çeşitli coğrafyalardan bilim ve ilim adamlarını himaye etmiştir. Firdevsî’nin Şahnâme’sinde onun hükümdarlık dönemi yaklaşık beş bin beyitte anlatılır. O kadar refah ve huzur dolu bir dönemdir ki haksızlığa uğrayanın gelip derdini anlatması, hakkını araması için sarayın balkonuna astırdığı ‘adalet zinciri’ yıllar boyunca çalmamıştır. Nûşirevân döneminin bir özelliği de Hz. Muhammed’in bu dönemde dünyaya gelmesidir. Onun doğduğu gece İran saraylarındaki sütunların yıkıldığı rivayet edilir (Yıldırım, 2008, s.558-560).

Metnimizde ‘Nûşîrevân’ ve ‘Anûşîrevân’ olarak geçmektedir. Kırk yıl hükümdarlık sürdürdüğü ve adaletiyle bilindiği dile getiriliyor. Müslüman olmamasına rağmen, adaleti gözettiği için onun yerinin ‘Cehennem’ değil ‘Araf’ olması gerektiği söyleniyor.

Anûşîrevân kırk yıl şâh oldı ol
 Ki dilde rûhını şâd eyledi ol
 Yedi iklîm[i] başdanbaşa dutdı
 Eyülük etdi gönülleri ütti
 Degüldi Hâk-perest pûta tapardı
 Velî ‘adl idüben cânlar apardı
 Cihânda urdı çün ey[ü]lük ile lâf
 Anuñ menzîli oldı lâ-büdd â‘râf
 Egerçi kâfir idi Hâk’a ‘asî
 ‘Adl etdi bulup oddan halâş
 (vr. 61-b, 703-707)

Bunun yanında metinde Nûşîrevân’ın Behrâm ve Buhtunnasr ile birlikte anılması ilginçtir. Bu kişilerin yaşadıkları düşünülen tarih birbirlerinden oldukça farklıdır. Bu bahisten sonra Hz. Hamza’nın anlatılması da dikkat çekicidir.

Rüstem

İran’ın milli kahramanlarının belki de en ünlüsü Zâl oğlu Rüstem’dir. Eşkani hanedanı zamanında yaşamış cengâver bir komutandır. Kahramanlıkları dilden dile anlatılagelmiş ve zamanla efsaneleşerek İran’ın milli kahramanlarının neredeyse bütün özelliklerini şahsiyetinde toplamıştır. Babası Zâl da İran’ın milli kahramanlarından biridir. Rüstem ömrünü Zâbulistân’da geçirmiş, ihtiyaç duyduklarında İran hükümdarlarının imdadına yetişerek büyük yararlılıklarda bulunmuştur. Olağanüstü gücüyle ve cesaretiyle sadece İran’da değil bütün doğu edebiyatında kendinden söz ettirmiştir (Yıldırım, 2008, s. 592-596).

Metinde Rüstem ismi birkaç yerde geçiyor ancak buralarda bahsedilen iki farklı Rüstem olduğunu düşünmekteyiz. Aşağıda gördüğümüz gibi, ilk alıntıda (479-481) anlatılan Rüstem bir zalim olarak tavsif edilmiştir.

Dimişķ'den iki bed-baht şāh ıkđı
 Zūlūm [ū] cev̄r eyleyūp dūnyā[y]ı yıķdı
 ... idi birinūñ adı
 Birinūñ hem Rūstem yoğ idi dādı
 ū ger şāh oldılar ħalkā tamāmet
 Ecel cānlarını etdi ġarāmet
 (vr. 53-a/b, 479-481)

Oysa diğ̄er iki alıntıda İran kahramanı olan Rūstem'in anlatıldığı barizdir ve Zāl oğlu Rūstem'in bir zalim olarak nitelendirildiğini düşünmek abes olacaktır. Bu sebeple adı geen ilk Rūstem'in bizim henüz tespit edemediğimiz bir şahıs olmasını daha olası görüyoruz.

Metne göre Rūstem ve kardeşi güçlü ve adil hükümdarlardır. Cenkten cenge koşarak hükümlerini yeryüzüne kabul ettirmişlerdir. Kurdukları bu adil düzen beş yüzyıl ayakta kalmıştır.

Pes andan şöñra geldi iki ķardaş
 İ̄kisi iki iķlīme çekūp baş
 ... biri ... adı
 Cihānı dutalar bulup murādı
 atı uvvetlū ġūrbūz idi anlar
 addi bālā ... idi anlar
 Cihāna adl [u] dād etdi dutup yüz
 Ġazā idi işi hem gece gündüz
 Ki beş yüz yıl tamāmet yeryüzine
 Anuñ adli vū resmi olundı zinde
 Gör ol kim Rūstem idi oldu fāni
 Kim erlik ile dutmuşdı cihānı
 (vr. 57-b, 595-600)

Şâpûr

Kamusu'l-Alâm'a göre tarihte bu isimle anılan birkaç hükümdar bulunmaktadır. Bunların üçü Sasaniler'den, ikisi ise Eşkanilerdendir. Kısaca bahsedelim;

İlki Eşkani hanedanından beşinci hükümdar olan Şâpûr'dur. Eşk bin Eşkan'ın oğludur. Medain'i başkent kabul etmiştir. Tarihçiler Rumlarla bazı savaşlar yaptığını kaydetmiştir ancak burada kastedilen Rumların Romalılar mı yoksa Makedonlar mı olduğu konusu tartışmalıdır. Bazı tarihçiler İsa aleyhisselam'ın onun devrinde doğduğunu söyler.

Sasaniler'den ilk Şâpûr, hanedanın kurucusu olan Erdeşir'in oğlu ve hanedanın ikinci hükümdarıdır. Romalılarla savaşmış, Diyarbakır, Şam, Adana ve Sivas'ı ele geçirip birçok kıymetli esir edinmesine rağmen Romalılar'ın müttefiki Tedmür(Palmira) hükümdarı Odenatus tarafından yenilerek Medain'e kadar çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra tekrar saldırmışsa da o sırada vefat etmiş ve yerini oğlu Hürmüz'e bırakmıştır. I. Şâpûr Hûzistan'da Cündisâbûr şehrini kurmuş ve İskender tarafından harab edilmiş olan Nîşâbûr şehrini yeniden imar etmiştir.

Bahsi geçen ikinci Şâpûr, II. Hürmüz'ün oğludur. Doğduğunda tahta çıkarılmıştır. Çocukluğunda Araplar'ın ülkesine yaptığı saldırılar onu etkilemiş, bu yüzden delikanlılık zamanlarında Arap kabileleri üzerine asker göndererek onları kendine bağlamıştır. Roma üzerine dokuz sefer yapmış ve bunlardan birinde Diyarbakır'ı ele geçirmiş, Dicle kıyısında bir muharebede imparator Yulyanos (Iulianos)'u yaralayarak ölümüne sebep olmuştur. Elli sene hüküm sürmüştür.

Üçüncü Şâpûr ise II. Şâpûr'un oğludur. Babası öldüğü sırada henüz çocuk olduğu için amcası II. Erdeşir tahta geçmiş, daha sonra tahttan indirilip III. Şâpûr tahta çıkmıştır. Hükümdarlığı beş yıl sürmüştür.

Bunların yanında I. Yezdicerd'in de bu isimle bir oğlu vardır.

İslam Ansiklopedisi'nde Şâpûr maddesinde verilen bilgiler de genel olarak Kamusu'l-alâm'dakilerle örtüşür. Ancak orada Eşkaniler'den ve I. Yezdicerd'in oğlundan bahsedilmemiştir. Nîşâbûr'un kurulması da I. Şâpûr'a değil II. Şâpûr'a atfedilmiştir.

Metnimizde de bahsi geçen birden çok Şâpûr bulunmaktadır. Bunların ilki Mehrâc*-ı Şâpûr'dur. Metinde adı Dahhâk olarak verilmiştir.³ İkincisi Endûs adında biriyle birlikte hüküm süren bir Şâpûr ki bunların kim oldukları hakkında bilgimiz yok.

³ Detaylı bilgi için ilgili başlığa bakılmalıdır.

Sonuncusu ise Şîrîn-Şâpûr'dur. İsa aleyhisselam'ın bunun devrinde doğduğundan bahsedildiği için bunun Kamusu'l-alâm'da geçen Eşkâni hükümdarı Şâpûr olduğunu düşünebiliriz. İlgili beyitler aşağıdadır;

Cihānı iki kişi etdi derhem
 Biri ... biri Şâpûr idi hem
 Cihāna ‘adlile dād eylediler
 Dağı halk ile nāsı toyladılar
 Bularuñ iki oğlu olmuş idi
 Biri ... biri ... idi
 Egerçi dutalar dünyāyı düpdüz
 Velī fevt olup urdılar yire yüz
 (vr. 58-a, 613-616)

Zamānında anuñ bir şāh var idi
 Ki Şîrîn-Şâpûr idi anuñ adı
 Ki ‘İsa dīnin eyledi qabūl ol
 Buluban vardı lā-büdd cennete yol
 (vr. 60-a, 642-643)

Tahmasb

Metinde bu isimle anılan bir hükümdar geçmektedir ancak kaynaklarda Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasb dışında bu isimde birine rastlanmamıştır. Onun ise onlu yaşlarda tahta çıktığını biliyoruz, bu veri metinde verilen yaşlıyken hükümdar olduğu bilgisiyle uyuşmamaktadır. Diğer beyitlerde de ayırt edici bir bilgi geçmemektedir. Bu yüzden eldeki verilerle bahsi geçen hükümdarın kim olduğunu net olarak söylemek mümkün olmamaktadır.

Metinde Tahmasb hakkında yaşlılık dönemlerinde hükümdar olduğu ve dünyayı ihya ettiği bildirilmiştir.

Gelüp Tahmasb şāh oldu yüridi
 ‘İmāret etdi dünyā[y]ı pīr idi

Hazîne cem^c idüp harc eyledi ol
 Binâlar yapdurup derc eyledi ol
 Ki başa iletmeyüp zâr u giryân
 Koyuban bunda girdi yire ‘üryân
 (vr. 51-b/52-a, 438-440)

Tehmûrs (Tehmûres)

Pişdadi hanedanının üçüncü hükümdarıdır. Pehlevîce’de Tahmûrâb, Avesta’da Taxmo-ûrûpa şeklinde anılır. Avesta’da adı Azinavant olarak geçer. Babası Hûşeng’in ölümünden sonra tahta çıkmış ve hükmetmeye başlamıştır. Devleri ve diğer olağanüstü varlıkları yenmiş, onları insanların yaşadıkları bölgelerden sürerek ıssız çöllere, denizlere göndermiştir. Bu yüzden ona ‘div-bend’ lakabı verilmiştir. Kudretli bir hükümdardır, Ehrimen’i at şekline sokup onunla dünyayı dolaşır. Nihayetinde bir hile ile onun tarafından yutulur. Cemşid tarafından kurtarılır.

Şehnâme’ye göre insanlar ilk defa Tehmûrs’un döneminde koyunların yünlerini eğirmiş ve bunlarla giysiler yapmışlardır. Binek hayvanlarını evcilleştirmişlerdir. Oruç tutma geleneği büyük bir kıtlık sırasında yine onun döneminde doğmuştur. Putperestlik de sevdiği bir yakını kaybeden kimselerin onların suretlerini yaptırmasıyla bu dönemde doğmuştur. Nesiller geçtikçe insanlar bu figürlerin kim olduğunu unutup onları tanrı yerine koymuşlardır. Tehmûrs putperestlikle mücadele etmiştir. Müzik, ipek ve bal da onun tarafından keşfedilmiştir. Yine Farsça’yı ilk kullanan ve yazıyı ilk defa yazan o kabul edilir (Yıldırım, 2008, s.680-683).

Tehmûrs, eserde Hûşeng’den sonra anlatılmaktadır. Başlarda Ukuş adıyla anılır. Daha sonra gösterdiği kahramanlıklarla Temhûres şeklinde geçer. Devellioğlu’nun ‘div-bend’ maddesinde ise Tehmûres olarak kayıtlıdır. Metnimize göre Ukuş 210 yıl hükümdarlık yapmış bir peygamberdir. Putperestlikle ve halka zulmeden devlerle mücadele etmiştir. Hikâye uzun olduğu için burada beyitlere(vr.45-b/46-b, 269-301) yer verilmemiştir.

2.2.2.2. Selçuklular

Mes'ud-ı İsfahānī ve Dāvud-ı Ḥorāsānī

Kaynaklarda İsfahanlı Mes'ud adında kimseye rastlayamadık ancak metinde hükmeden iki hükümdardan bahsediliyor. Devamında Gazân Han anlatıldığı için bunların onunla savaştığı ve yine onun tarafından öldürüldükleri ya da tahttan indirildiklerini anlıyoruz. Buradan yola çıkarak, bahsedilen kişinin Türkiye Selçuklu hükümdarı Sultan II. Gıyaseddin Mes'ud olduğunu sonucuna vardık. Sözü geçen ikinci hükümdar ise Horasanlı Davud'dur. Kaynaklarda bu ismi de bulamıyoruz ancak yukarıda bahsettiğimiz durumdan ötürü bu kişinin de Sultan III. Alaeddin Keykubad olması gerektiğini düşünüyoruz.

II. Mes'ud'un tahta ilk çıkışı 1284 tarihindedir. 1296 yılında Moğol hükümdarı Gazan Han tarafından azledilerek Hemedan'a gönderildi. 1298'de yerine III. Keykubad tahta çıkarıldı. Ancak halka karşı tutunduğu acımasız tavır sebebiyle 1301'de Moğol kumandanı Abuşka tarafından yakalanıp Gazân Han'a yollandı. Ardından azledilerek ölene kadar İsfahan'da yaşamaya mahkûm edildi. Yerine tekrar II. Mes'ud tahta çıkarıldı. 1302'de başlayan bu ikinci sultanlık döneminde de II. Mes'ud kayda değer bir şey yapmamıştır. Moğolların karşısında bir direnç göstermeyen sultanın ölümünden bile çoğu kaynakta bahsedilmemiştir (Sevim-Merçil, 1995, s.487-493).

Metnimizde sadece adaletle hükmettikleri ve otuz yıl kadar hükümdar oldukları söylenmektedir.

İki kişi gelüp dutdı cihānı
Biri Mes'ūd ki oldur İsfahānī
Biri Dāvud adı yiri Ḥorāsān
Ki bunlar āl-i Selçuķ uruğu ḥan
Bu nāsı 'adl ile çün toyladılar
Otuz yıl şāhlıķ eylediler
(vr. 65-a, 800-802)

Selçuk

Oğuzlar'ın Kınık boyunun beylerinden birisidir. Cend şehrinde, adıyla anılacak olan bir beylik kurmuştur. Bu beylik Büyük Selçuklu Devleti için de bir temel teşkil

etmiştir. Bu devletin kurucuları olan Tuğrul ve Çağrı Beyler onun torunlarıdır. İslam'ı kabul edip beyliğini gaza anlayışıyla güçlendirmiştir. Zaman zaman gayrimüslim Türk topluluklarına sefere çıkmış ve onları dize getirmiştir. Karahanlılar'a karşı Samanlılar'ı desteklemiş ve onların savaşı kazanmalarına vesile olmuştur. Bunun karşılığı olarak Semerkant yakınlarındaki Nur Ata ilçesini yurt olarak almışlardır. Selçuk Bey tahmini 1007 yılında Cend'de vefat etmiştir (Sevim-Merçil, 1995, s. 15-17).

Tarih-i Selâtin'de Selçuk'un Doğu Türkistan taraflarından çıkarak hükümdarlık ettiği ve soyundan yirmi kişinin de hükümdar olduğu söylenir. Metnin başka yerlerinde de "Selçuk" adı bir soyu ifade etmek için kullanılmıştır. Bir örneği aşağıdadır.

Çü Türkistân-ı maşrık'dan bir oğlan
Getürüp anı şâh eyledi devrân
Adı Selçuk'dı anuñ hem cihânı
Dutup o şâh-ı mü'min her mekânı
Biri bu leys-i Şâm oldu aña râh
Horāsân oldu İsmâ'îl'e dergâh
Pes andan soñra Selçuk aşlı düpdüz
Yigirmi kişi şâh oldu dutup yüz
(vr. 64-a, 777-780)

Gelüp bir şâh kim Selçuk idi
Cihâna 'adl [u] dâd idüp yürüdi
(vr. 66-a, 829)

Sencer

Sultan Melikşah'ın oğlu ve Büyük Selçuklu Devleti'nin son hükümdarıdır. Babası küçük yaştan itibaren onu hükmetmek için yetiştirmiştir. Ancak onun zamansız ölümünün ardından gelen fetret devri Sencer'in eğitimini tamamlamasına imkân tanımamıştır. Yine de Sencer edindiği tecrübeleri kullanarak açıklarını kapatmaya çabalamıştır. Saltanatı boyunca iktidar mücadeleleriyle uğraşmak zorunda kalan Sencer'in ölümüyle Büyük Selçuklu Devleti nihayete ermiştir (Sevim-Merçil, 1995, s.204-226).

Metnimizde yalnızca bir yerde Sencer'den bahsedilmiştir. Selçuklu soyundan bir sultan olduğu ve adaletle hüküm sürerek hayırla anıldığı söylenmiştir.

Gelüp soñra Sencer oldu sultān
 Ki Selçuk aşlı idi sürdi devrān
 Cihānı ‘adl ile eyledi ābād ol
 Ki şimdi dilde olur hayr ile yād ol
 (vr. 64-a, 782-783)

Sultān Alâeddin

Sultan Alaeddin Keykubad, Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarıdır. Abisi İzzeddin Keykâvus’un ölümünün ardından tahta geçmiştir. Moğol tehlikesine karşı önlemler almış ve komşu devletlerle iyi geçinme gayretinde olmuştur. Kendisine karşı düzenlenen iç komploları boşa çıkarmış ve buna bulaşan emirleri bertaraf etmiştir.

17 yıl hüküm süren Sultan Alaeddin, oğlu İzzeddin Kılıçarslan’ı veliahtı ilan ettiği bir şölende yediği kuş etinden zehirlenerek vefat etmiştir. Saltanatı boyunca Anadolu’yu mamur ettiği ve adaletle yönettiği için ‘Büyük Sultan’ ve ‘Ulu Keykubad’ olarak anılmıştır (Sevim-Merçil,1995, s.459-467).

Târîh-i Selâtin’de bir yerde geçen Sultan Alaeddin’in, Alaeddin Keykubad olduğunu düşünüyoruz.

Gelüben āl-i Selçuk’dan bir ādem
 Beşinci iklîmi dutdı urup dem
 Ki Sultān ‘Alā-ed-dīn idi ol
 Hāk’uñ ‘avni aña virmiş idi yol
 Ki nuşret ehli idi ol dil-āver
 Ğazā içün bu halka oldu reh-ber
 Karamān’a gelüben kıldı ārām
 Diledi kim cihāndan eyledi kām
 Velī aña ecel oldu havāle
 Yerine gayr ile irdi kemāle
 (vr. 67-a/b, 866-870)

2.2.2.3. Osmanlılar

Ertuğrul

Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in babasıdır. Yaşadığı dönemde kaleme alınan eserlerde ona dair bilgilere rastlanmaz. Ona dair ilk bilgilerimiz kendisinden neredeyse bir asır sonra kaleme alınmaya başlanan Osmanlı kronikleridir. Menkıbevi kaynaklarda soyu Oğuz Han'a ve Nuh peygambere dayandırılır. İlk Osmanlı tarihçilerinden bir kısmı (Ahmedî, Enverî vd.) babasını Gündüz Alp olarak verirlerken bir kısmı da (Âşıkpaşazâde, Neşrî vd.) Süleyman Şah olarak verirler. Bu karışıklığın nereden doğduğunu kestirmek bugün için mümkün değildir. Ancak arkeolojik çalışmalar sonucunda bulunan bir sikkede “Osman b. Ertuğrul b. Gündüz Alp” şeklinde bir ibare tespit edilmiştir. Söz konusu sikkenin Osman Bey döneminde kullanıldığı anlaşılmıştır. Bu veriler ışığında ilk grup tarihçilerin verdiği bilginin doğru olduğunu anlıyoruz.

Oğuzlar'ın Kayı boyuna mensup olan Ertuğrul babasının ölümünden sonra obasının başına geçer. Savaşlarda gösterdiği yararlılıklar neticesinde Sultan Alâeddin Söğüt'ü ve çevresine ona yurt olarak verir. Buraya yerleştikten sonra çevredeki Bizans tefurlarıyla iyi geçinmeye gayret eden Ertuğrul bunun yanında Bizans sınırlarına akınlar düzenlemekten de geri durmaz. Yaptığı başarılı akınlar sayesinde çevredeki beylerin ve komutanların takdir ve desteğini kazanır. Ertuğrul Gazi yaşlandıktan sonra yerine oğlu Osman Bey'i getirerek geri çekilir (Başar, 1995, s.314-315).

Metnimizde Ertuğrul Bey'in soyu İshak aleyhisselama dayandırılır, Osman'ın babası olduğu söylenir.

Hem Ertuğrul' uñ oğluydu ‘Osmān

Ḥurūc etdi Ḥaqq aña verdi fermān

(vr. 73-a, 1040)

Olaruñ oğlu Ertuğrul olupdur

Ki ‘Osmān’ uñ atası ol olupdur

(vr. 73-b, 1049)

Mehmed-i Sâni

‘Fatih’ Sultan Mehmed, II. Mehmed. Osmanlı padişahlarından II. Murad'ın dördüncü oğludur. 835/1432 yılında Edirne’de dünyaya geldi. 1444 yılında henüz on iki yaşındayken babasının tahtı bırakması üzerine padişah oldu. Saltanatı iki yıl sürdü. Bu iki

yıl boyunca yaşanan askeri, siyasi ve sosyal çalkantılar devleti zor duruma soktu. Bu yüzden II. Murad yeniden tahta oturmuş ve II. Mehmed'i Manisa'ya göndermiştir. Burada geçirdiği beş yıl boyunca, yönetici ve kumandan olarak tecrübe kazanan ve kişilik olarak olgunlaşan II. Mehmed, babasının ölümü üzerine yeniden tahta çıktı. Hedefi ilk saltanat döneminde de aklında olan İstanbul şehriydi. Fetih için gerekli hazırlıkları yaptıktan sonra şehri kuşattı. Elli dört gün süren kuşatmadan sonra şehir düştü. Bu olay II. Mehmed'in hükümdarlığında olduğu kadar dünya tarihinde de bir dönüm noktası olmuştur. Fetih, II. Mehmed'in otoritesinin güçlenmesini sağladı ancak Avrupa'daki Hristiyan devletleri de tedirgin etti ve onları ittifak arayışına itti. Bu arayışlar neticesinde yaşanan pek çok savaş oldu ancak nihayetinde Osmanlı bu savaşlardan güçlenerek çıktı. Osmanlı Devleti onun zamanında imparatorluk haline gelmiştir (İnalcık, 2003, s.395-407).

Metnimizde Mehmed-i sâni ve Mehmed ibn-i Osmân isimleriyle iki yerde anılmıştır. Giriş kısmında 29 beyitlik (b. 88-116) bir methiye bölümü yer alır. Geleneksel olarak padişah övgüsü yapılmış olduğu için bu kısımdan beyit örnekleri koymayı gerekli görmedik. Asıl Fatih'in anlatıldığı yer tevârîh-i âl-i Osmân bölümündedir;

Gelüp şâh Mehmed ibn-i 'Osmân
Ki budur 'âlemüñ derdine dermân
(vr. 74-a, 1070)

Burada Fatih'in fetihleri ve gazaları anlatılır. İstanbul'un ve Trabzon'un fethi, Akkoyunlular ile yapılan mücadele dile getirilir.

Yüridi çün kılıcun ele aldı
Hüdâ'dan 'avn ü nuşret bile geldi
Ne yire kim yüridi feth kıldı
Giderdi küfri ĩmân şatı* kıldı
Ki Kosta[n]tın içi toplupdı efî
Varup leşker çeküben aldı def'i
Anı eyledi ĩmân ile ma'mûr
Nice medrese vü mescidler içi nûr
Ne yire kim ider ise 'azîmet
Bulup elinde kâfirler hezîmet

Varup şalsāl-ı iqlīmi tamāmet
 Aluban yıkdı vü kıldı ġarāmet
 ... ilini
 Kāmu fetḥ etdi gözedüp yolını
 Dırabzon ...
 Varup fetḥ etdi şoldem kim yüridi
 ‘Irāk’uñ şāh ger kıldı ‘azāmet
 Kırıldı leşkeri buldı nedāmet
 Kufe şehri hem ol iqlīm tamāmet
 Musahhār oldı şāh bī-‘azāmet
 Niceleri daḡı fetḥ eyle[yi]ser
 Cihānda nīk -nāmı hem kılsar
 (vr. 74-b, 1077-1087)

Süleymân Şah

Süleymân Şah’ın Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Bey’in dedesi olduğu kabul edilir. Metnimizde de bu kabul görülmektedir. Ancak tarihe baktığımız zaman bu bilginin doğru olmadığını söyleyebiliriz. İslam Ansiklopedisi’ ne Osman Bey’in babası Ertuğrul Gazi için baktığımızda verilen bilgilerin iki koldan geldiğini görüyoruz. Osmanlı’nın ilk tarihçileri, Ertuğrul Gazi’nin babasını Gündüz Alp olduğunu söylerken, Âşıkpaşazâde ve Neşrî gibi tarihçiler ise Süleymân Şah adını verirler. Osman Bey döneminde bastırılmış bir sikkede ise ‘Osman b. Ertuğrul b. Gündüz Alp’ ifadesi yer almaktadır (Başar, 1995, s.314-315).

Buna göre Süleyman Şah’ın daha sonradan üretilmiş bir isim olduğunu söylemek mümkündür. Turan’a göre burada Süleyman Şah’tan kasıt Kutalmışoğlu Süleyman Şah olabilir ki böylelikle Osmanlı Devleti’ni Selçuklular’ın devamı gibi görmek kolaylaşırdı (Turan, 2014, s.126-127). Sebebi ne olursa olsun artık bu tarihi şahsiyetin aslında var olmadığını biliyoruz.

Metinde Süleymân Şah sadece Ertuğrul Gazi’nin babası olarak anılmaktadır.

Süleymân Şāh’dur anuñda atası
 Ki Bay Temür olupdur pes dedesi
 (vr. 73-b, 1041)

2.2.3. Diğer Kişiler

‘Âd

Eserde bahsedilen ‘Âd, Hz. Nuh’un soyundan gelmektedir. Kur’an’da adı geçen ‘Âd kavmi de ona dayanır. ‘Âd’ın babası Avs, dedesi İrem’dir. İrem’in babası ise Sâ’m’dır. Sâ’m, Hz. Nuh’un oğullarındandır. Kaynaklar iki ‘Âd kavminden bahseder; Birinci ‘Âd (‘Âd-i ûlâ) ve İkinci ‘Âd (‘Âd-i uhrâ).

İlk kavim, kendilerine peygamber olarak Hz. Hûd’un gönderildiği kavimdir ki bunlar bir kasırgayla helak edilmiştir (Kırca, 1988, s.334). Kur’an’da bu olay şöyle anlatılır;

“(6) Âd halkı ise dehşetli bir kasırga ile yok ediliverdi. (7) Allah o kasırgayı art arda yedi gece, sekiz gün onların üzerine gönderdi. Öyle ki (orada bulunsaydın), o kavmi devrilmiş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün. (8) Şimdi onlardan geriye kalan bir şey görüyor musun?” [Hâkkâ 69:6-8].⁴

Metnimizde ‘Âd, Hz. Hûd’dan hemen önce anılmaktadır ve yukarıda adı geçen ilk kavime mensup olduğu anlaşılmaktadır. Onun döneminde yeryüzü bir refah dönemi geçirmiştir. Metnimize göre 120 sene yaşamıştır ve iki yüz şehir kurmuştur. Ancak putperest bir hükümdardır ve halkı da ona uymaktadır.

Anuñ ardınca ‘Âd oldı gelüp şâh
Cihāna ‘adl idüben yüridi rāh
Bu dağı yüz yigirmi yıl cihāna
Duruban ‘adl etdi her mekāna
Bunuñ ‘adl ü dādıyla Yezdān
İki yüz pāre şehri etdi abādān
‘Irāk vü Şām u Hind u Medā’in
Bular ma‘mūr oluban buldı āyīn
Kıatı kuvvetlü idi hālk-ı ‘ālem
Uzun boylu vü gürbüz idi ādem

⁴ <http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/hakka-suresi-69/ayet-1/diyaret-isleri-baskanligi-meali-1>

Velî kâmusı idi put-perestî
 İçinde yogıdı Hakk’a dürüstî
 (vr. 51-a/b, 422-427)

Adil Şah

Metnimizde geçen isimlerden birisi de Adil Şah’tır. Hakkında kaynaklarda bilgi bulunamamıştır. Eserde verilen bilgilere göre ise adı gibi adil ve âlim bir hükümdardır. Anadolu’ya sefere çıkmış ve Şam’ı ele geçirmiştir. Yirmi sene hükümdarlık yaptıktan sonra tahtını oğluna bırakmıştır.⁵

Gelüben girü ‘Âdil oldu çün şâh
 Koyuban zulmi ‘adle eyledi râh
 Cihân şehlerini eylediler maḥkûm
 Anuñ devründe incünmedi mazlûm
 Horāsân’a varup Rûm’a yürüdi
 Gelüp bir hîle ile Şâm’ı aldı
 ‘Acaîb ulu işler etdi izhâr
 Ki İslâm dînini eyledi envâr
 Ulu ‘âlim idi vü ... mesrûr
 Buyurup yer yüzini etdi ma‘mûr
 Yigirmi ... şâh oldu
 Soñunda kendünüñ bir oğlu kaldı
 Çü sulṭānlık aña etdi sirāyet
 Atası yolını etdi ri‘āyet
 (vr. 65-b, 820-826)

Bay Temür

Kaynaklarda hayatına dair bilgi bulamadığımız Bay Temür, metnimizde Süleyman Şah’ın büyük dedesi olduğu söylenmektedir. Ancak bu bilgi de kesinlik taşımaz. Muhyiddin Cemâlî’nin *Tevârih-i âl-i Osman*’ında Bay Temür Süleyman Şah’ın dedesinin babası olarak geçmektedir.⁶ Anonim bir *Tevârih*’te ise Süleyman Şah’ın

⁵ Metinde 825. beyit tam olarak okunamasa da diğer örnekleri ve beyitin bağlamını göz önünde bulundurduğumuzda burada hükümdarlık süresinden bahsedildiğini söylememiz yanlış olmayacaktır.

⁶ Söz konusu eser Hasan Hüseyin Adalıoğlu tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır.

şeceresi “Süleymân Şâh, ibn-i Kaya Alp, ibn-i Kızıl Boga, ibn-i Bayındır, ibn-i Ayu Kulak, ibn-i Togan, ibn-i Kayantun, ibn-i Sunkur, ibn-i Bakı Aga, ibn-i Togan Çak, ibn-i Temür, ibn-i Basık Aga, ibn-i Gök Alp, ibn-i Oguz, ibn-i Kara Han, ibn-i Kutlu, ibn-i Torak alâ-hâzâ otuz sekiz nefer kişi ced ber-ced tâ ibn-i Yâfes ‘e çıkınca kim, Nûh Peygâmbere aleyhi’s-selâm oğludur.” şeklinde verilmiştir.⁷

Görüldüğü gibi Bay Temür’un kimliği hakkında kesin kanıya varmak mümkün değildir. Öte yandan Hayrettin İhsan Erkoç bir makalesinde “Bay Temür” adının Türklere Moğollardan geçtiğini söyler.⁸ Metnimizde sadece adı anılmıştır. Etruğrul Gazi’nin dedesi olduğu söylenmiştir.

Süleymân Şâh’dur anuñda atası
Ki Bay Temür olupdur pes dedesi
(vr. 73-a, 1041)

Buhtunnaşr

Ünlü bir Babil kralıdır ve Nabukadnezar adıyla da bilinir. Milattan önce 6.-7. yüzyıllarda yaşamıştır. Mısırlılarla yaptığı savaşlar ve Babil’e kurduğu asma bahçeleriyle ünlüdür. O dönem Filistin topraklarında olan Yahudi devletini yıkmış, Kudüs’ü ele geçirerek Süleyman mabedini ortadan kaldırmış, aynı savaşta Danyal peygamberi de esir almıştır (Yıldırım, 2008, s.179-180).

Metinde kendisiyle çağdaş olmayan iki hükümdarla birlikte anılmaktadır. Hakkında verilen tek bilgi yedi yıl hükümdarlık yaptığıdır.

Biri Behrâm idi yigirmi yıl ol
Zemîne şâh oluban yüridi yol
Biri Buhtunnaşr’dı yedi yıl hem
Ki şâh olup cihânı etdi derhem
Ki sultân oldu altı yıl yüridi
Birinüñ adı ... idi
(vr. 61-a/b, 699-701)

⁷ Bu eser Alper İğci tarafından yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

⁸ Erkoç, H. İ. (2015). Anadolu’da Moğol etkileri (13.-15. Yüzyıllar). Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı, 19, 57.

Camasb

Eserin çevrildiği asıl metnin yazarıdır. Adı metinde dört yerde geçen Camasb'ın aslında kim olduğunu tespit etmek güçtür. 140 ve 393 numaralı beyitlerde onun Hz. Danyal'ın oğlu olduğu dile getiriliyor. Ancak Hz. Danyal'ın hayatının anlatıldığı kaynaklarda böyle bir oğuldan bahsedildiğini göremiyoruz. Halk arasında “Şahmeran” anlatısında ve Camasbnâme adıyla tanınan eserlerde onun Hz.Danyal'ın oğlu olduğu kabul edilir. Şahmeran anlatısının bazı varyantlarında ise Camasb'ın babası Lokman Hekim olarak verilir. Kaynaklarda bahsedilen bir başka Camasb ise İran'ın Keyaniler hanedanından Şah Goştasb'ın veziridir. Her ikisinin de hayatı hakkında detaylı bilgi yoktur.

Bunı Cāmasb istihrāc etmiş
Nücūm seyrinde he'yet resm gitmiş
(vr. 41-a, 135)

Bu vech ile bu tārīḥ oldı bünyād
Ki Cāmasb* ḳavlidür kim eyledüm yād
(vr. 45-a, 246)

Velī Cāmasb ibn-i Dānyāl ol
Ḳomuş bu yerde bir tārīḥe ol yol
(vr. 50-a, 393)

Bunuñ naḳḳālī Cāmasb'dur didiler
Ki bu tārīḥi yazuban ḳodılar
(vr. 75-a, 1099)

Câlût

Eski Ahit'te ‘Golyat’ olarak geçen ünlü bir savaşçıdır. İsrailoğulları'yla savaşan bir kabilenin reisidir. Kral Talut'un liderliğinde yapılan bir savaşta Hz. Davud tarafından öldürülmüştür. Kur'an'da Câlût adıyla anılır. İslam kaynakları ve İsrailiyat onun çok heybetli, dev gibi bir insan olduğunu kaydeder. (Küçük, 1993, s.38)

Metnimizde bir yerde adı başka üç hükümdar ile birlikte anılmaktadır. Bunların ikisi müslümanken Tālūt ve Cālūt kafirdir.

Gerü dört kişi oldı dünyada řāh
 Biri Rūm’a yürüyüp dutdı havd-rāh
 Bularuñ adlarınıñ biri Tālūt
 ... dahı Cālūt
 Bularuñ ikisi idi müselmān
 İkisi kāfir olmuşidi noķřān
 Oluban her biri bir iķlīme řāh
 Ki řoñra etdi mevt anları güm-rāh
 (vr.53-b, 488-491)

Cengiz Han

Cengiz, ‘Timuçin’ olarak da anılır ve Moğol imparatorluğunun kurucusudur. Sadece Moğollar’ın değil, tarihin en ünlü savaşçı ve hükümdarlarından birisidir. Acımasızlığıyla ün salmıştır. Kendisine karşı koyanları çoluk çocuk demeden yok ettiği hatta sokaklardaki kedileri köpekleri bile öldürdüğü rivayet edilir. Bozkırlarda bir kabilenin reisliğinden ölümü sırasında sınırları Kore’den Güney Avrupa’ya ve Yakındoğu’ya, Güney Sibirya’dan Çin Hindi’ne kadar uzanan bir imparatorluğa ulaşan Cengiz, devletini Moğollar’a has kanunlarla yönetmişti. Bugün bu kanunlara ‘Cengiz Yasaları’ denmektedir (Kafalı, 1993, s. 367-369).

İncelediğimiz eserde, Cengiz ismi sadece bir sefer geçmektedir. Onun hakkında eserde yalnızca beş beyit ayrılmıştır. Bu beyitlerde fiziksel özellik olarak kısa boylu olduğu ve hadımlara benzediği söylenir. Zalim bir hükümdar olduğu ve Arap ülkesine sefer düzenlediği ifade edilir. Altmış yıl hükümdarlık yapmıştır.

Tavāřī-şekl idi şaddi kütāh
 Ki Cengiz Han idi ol merd-i gümrah
 ... fi’l ki zālīm idi
 Gelüp dördüncü iķlīme bulup yol
 Harāb eyledi ol iķlīmi yek-bār*
 Ki mescidler ‘imāretler ne kim var

Gelüp iklīm-i Tāzī'ye yüridi
 Gerü döndi çü ol iklīmi gördi
 Çü altmış yıl oluban dünyada şāh
 Yere girdi şöñuci gözedi* rāh
 (vr. 67-a, 854-858)

Ebû'l-Müslim

Ebû Müslim, Abdurrahman b. Müslim el-Horâsânî. Hilafetin Emeviler'den Abbasîler'e geçmesinde önemli rolü olan İslam tarihinin önemli bir ismidir. Halk içinde hayat hikâyesi menkıbeleşmiştir. Halk nezdinde hakkı savunan adil bir kahramandır (Yıldız, 1994, s.197-199).

Metinde Ebu'l-Müslim'in Horasanlı bir 'seyyid' olduğu söyleniyor. Sünnet üzere yaşamış ve nihayetinde şehit edilmiştir.

Çü Horāsān'dan gelüp bir merd-i dānā
 Muhammed aşı idi ol tüvāne
 Ebū'l-Müslim idi ol māh-ı enver
 Hāk'uñ 'avni idi hem aña reh-ber
 ... çıkdı bir nā-pāk elinde
 Hüdā'nuñ adı idi hem dilinde
 Boyı uzun hem kuvvetlü idi
 Hurūc eyledi dünyāyı yüridi
 Cihānı etdi sünnisiyle pür-nūr
 Muhammed hānedānın kalmadı mezellet
 Kāmu hālķ eyledi çün aña bi'at
 Ki yeryüzünde kalmadı mezellet
 Şehīd etdi divān-geşt[e]ler anı
 Bu yerden şād olup gitdi revānı
 (vr. 63-b/64-a, 769-775)

Firavun

Mısır hükümdarlarına verilen unvandır. Metnimizde bahsedilen Firavun Hz. Musa döneminde yaşamıştır.

Kaynaklar onun II. Ramses olduğunu söyler. Gördüğü bir rüyanın yorumu üzerine bütün Yahudi bebeklerinin öldürülmesini emreder ancak Hz. Musa sağ kalarak büyür, peygamber olur. Firavuna karşı birçok mucize gösterir. Bunlar Firavun'u inanmaya ikna etmeyince kendisine inananları alarak Mısır'dan çıkar. Firavun onu ordusuyla izler. Bir rivayete göre Kızıldeniz bir başka rivayete göre ise Nil kenarında onları yakalar ancak burada Hz. Musa bir mucize daha gösterir. Suyun içinden bir yol açılır. O ve kavmi bu yoldan geçip selametle kurtulur. Firavun ve ordusu ise geçmeye çalışırken boğularak helak olur (Yıldırım, 2008, s.322-324).

Metnimizde Firavun'un Mısır hükümdarı olarak yeryüzünü ele geçirdiği söylenmektedir.

Çü Fir'avn şāh olup Mısr'a oturdı
Cihān uzluḡ olmuş idi yeksān
Tamāmet dutdı dünyāyı be-yekbār
Yedi iḡlīmi düpdüz her ne kim var
Gel etdi başı vehm gözi erzāk
Yirüñ tañrısı bunu urdı muṭlaḡ
Zemīni etmiş idi ol abādān
Cihān uzluḡ olmuş idi yeksān

Bir ev inşa ettirdiği, o zamana kadar adilce ve merhametle yönettiği halkına ondan sonra zulmettiği, böylelikle onların nefretini kazandığı anlatılmaktadır. Burada sözü edilen yapı hakkında bilgi verilmediği için net konuşmak mümkün değildir ancak II. Ramses'in Ebu Simbel ve Ramesseum gibi önemli birçok tapınak yaptırdığını bilmekteyiz. Metne göre yapılan bu tapınak büyük bir depremde yıkılmıştır.

Bir ev [ü] köşk bünyād eyledi ol
Ki gön̄lisi ḡıurdu maḡribe yol
Tamām eyledi çün bünyādını ol
Giderdi ʿadli ḡulme eyledi yol

Anuñ zûlmünden incindi çü ‘âlem
 Aña nefrîn okudı kamu âdem
 Zelâzil oldı kûşk yıkıldı nâgâh
 Cihân halkı hem oldı andan âgâh
 (vr. 55-b, 543-550)

Firavun ve Hz. Mûsa hikâyesi içiçe geçmiş olduğu için burada onun gelişi de anlatılır. Buna göre Hz. İbrahim’den beş yüz yıl sonra Hz. Mûsa’ya peygamberlik verilmiştir. Firavun ise bu sıralarda dört yüz yıldır hükümdarlık yapmaktaydı.

Ki dört yüz yıl şâh olmuşdı Fir‘avn
 Kırân etdi kevâkib buluban levn
 Halîlullah zamânundan berü hem
 Geçüp beş yüz yıl altmış beş dükel
 Yetüşdi Mûsa peygâmbir cihâna
 Gidüp zûlmânî nûr oldı zamâne
 Gelüp Fir‘avn’a etdi dîne da‘vet
 Aña uymadı Fir‘avn-ı mezellet
 Hâk’uñ emrine çün bağlamadı bel
 ... ile ‘Arabî* etdi anı Nîl
 (vr. 56-a, 554-558)

Gazân Han

1295-1304 yılları arasında hüküm süren Moğol/İlhanlı hükümdarıdır. İslam’ı kabul etmiş ve tebaasına da dayatmıştı. Böylelikle insanların arasındaki dini ihtilafları en aza indirmişti. Onun döneminde Anadolu dolaylı olarak İlhanlı egemenliğindeydi. Hükümdarları diledikleri gibi tahta çıkarıp azledebiliyorlardı. Bu tarihlerde Anadolu’da Moğol tehdidi yaşam şartlarını ağırlaştırmıştı. 1303’te Memlûkler’in üstüne yürüyen Gazan Han mağlup oldu. Bu mağlubiyetten bir süre sonra da vefat etti (Yuvalı, c.13, s. 429-431, 1996).

Metnimizde ise Gazân Han, Selçukluların anlatıldığı bir bölümde onlarla savaşırken görülüyor. Bir hafta süren savaşın sonunda kimin kazandığı tam olarak

söylenmiyorsa da 810. beyitin ikinci dizesinde “Biribirin kırup fevt eylediler.” denmesi bize Gazân Han’ın bu savaşı ya da akabinde öldüğünü işaret ediyor.

Çıkup maşrık elinden ulu leşker
 Cihân ortasına dek yürüdi
 Ulu leşker bular cem‘ eyledi hem
 Gazân Han bunları eyledi derhem
 Muķābil oluban eylediler ceng
 Biri birine ‘ālem oldu ķün teng
 Ki bir hafta huşūmet eylediler
 Biri birin kırup fevt eylediler
 Bularuñ kanı aķdı hem-ķü seylāb
 Ki kırķ fersaķ yere dek ... sirāb
 (vr. 65-a, 807-811)

Gencer

Metinde adı geçtiği halde kaynaklarda bu isimle bir hükümdara rastlayamadık. Metin de bize onun hakkında ayırt edici bilgiler vermemektedir. Yalnızca Anadolu’da hükümdar olduğunu, adil bir yönetim sergilediğini ve beş yıl sonra öldüğünü söylemektedir. Bunun dışında onun kimliğini tespit etmemizi sağlayacak bir bilgi verilmemiştir.

Gelüp Rūm iķlīminden bir ulu şāh
 Adı Gencer vü anuñ yürüdi rāh
 Yürütüdi ‘adli vü dādı cihāna
 Koyup adını tarķ etdi zamāna
 Kātı gürbüz idi anuñ revānı
 Cihānda beş yıl etdi zindegānı
 (vr. 60-b, 685-687)

Haccâc

Tarih-i Selâtin’de, aşağıda görüldüğü üzere, ‘Haccâc oğlu Yûsuf’ adında bir hükümdardan bahsedilir. Taramalarımız sırasında bu isimde birini tespit edemedik ancak ‘Yûsuf oğlu Haccâc’ adında bir Emevi idarecisi olduğunu öğrendik. DİA’daki ‘Haccâc b. Yûsuf es-Sekafi’ maddesinde verilen bilgilerle metnin bize verdiği bilgiler arasında bir paralellik bulunduğunu gördük. Bu sebeple bahsi geçen kişinin bu kişi olduğunu, müellifin/müstensihinin bu ismi yanlış yazdığını düşünüyoruz.

Haccâc bir Emevi kumandanıdır. Gösterdiği başarılar ve sergilediği bağlılıkla bütün doğu illerinin valiliğine kadar yükseldi. Hayatını Emevi hanedanına adanmış olan Haccâc, önlerine çıkan bütün tehlikeleri bertaraf etti. Ancak bunu yaparken kullandığı yöntemler insanların nefretini çekti. ‘Zalim’ lakabıyla tanınır oldu. Çıkan isyanları kanlı müdahalelerle bastırdı. Müslüman olsa da pek çok âlimi tefsir ve hadis uzmanı kimseleri katledip binlerce Müslüman öldürdü. Bu sebeple de eceliyle öldükten sonra sevinenler çok olmuştur (Aycan, 1996, s.427-428).

Metinde Haccâc’ın zalim bir hükümdar olduğu anlatılmaktadır. Peygamber soyundan gelen binlerce kişiyi katletmiştir. Soyundan gelen birisi de batı ülkesini yıkmıştır. Metinde geçen “magrib” kelimesinin temel anlamı “batı” olsa da Osmanlı döneminde Avrupa’da Endülüs bölgesiyle, Afrika’da Tunus, Cezayir, Fas gibi ülkeleri ifade etmek için de bu kelimenin kullanıldığı unutulmamalıdır.

Gelüp şâh oldu şol ki ... idi
 Adı Yûsuf ki Haccâc oğlu idi
 Bu dağı zâlim idi yolu güm-râh
 Helâk eylerdi mazlûmı alup âh
 ‘Abeş hüccet ile dört biñ seyyidi ol
 Helâk eyledi ya’ni kim bulup yol
 Yağuban şöñra yedi girü hem [ol]
 Peşîmân oldu şöñra yeyüben ol
 Girü zürriyetünden birisi dağı çıkdı
 Diyâr-ı mağribi yüridi yıkdı
 (vr. 63-b, 763-767)

Hâşim

Asıl adı Amr'dır. Hz. Muhammed'in büyük dedesi ve Hâşimoğulları'nın atasıdır. Kureyş ticaretinin gelişmesinde büyük katkıları olmuş bir tüccardır. Çevre ülkelerle anlaşır kabilesi için ticarete pek çok kolaylıklar sağlamıştır. Ticaret kervanlarının yolu üstündeki kabilelerle kervanın güvenliğini sağlamaları karşılığında mallarını masrafsız taşıyıp Bizans'ta satmak üzere anlaşmıştır. Hacıların su ihtiyaçlarını karşılamaları için iki büyük kuyu açtırmıştır. Yaptığı bu işlerle büyük itibar kazanmıştır. Ticaret maksadıyla Suriye'ye giderken Gazze'de vefat etmiştir (Sarıçam, 1997,s.405-406).

Metinde Hâşim'den bahsedilirken pek çok yeri ele geçirdiği söylenmektedir ancak tarihi kaynaklar bize bu konuda bir bilgi vermez. Belki de bu cümleleri 'Oralara ticaret yolunu açtı' olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Kaynaklarda bu isimle Arap bir hükümdar görünmemektedir. Metnin başka yerlerinde de bu isme gönderme yapılmakta ve Hz. Muhammed'in soyu buraya dayandırılmaktadır. Bu sebeple burada bahsi geçen kişinin Hâşim b. Abdimenâf olduğunu düşünüyoruz.

‘Arab’dan Hâşim adlu bir civân-baht
 Cihâna şâh oluban düzdi ol raht
 Ki tül-i ‘ömr ... hûb
 Ki ulu pehlüvân özi mergûb
 Habeş’i Hind’i Şâm’ı dutdı düpdüz
 Cihâna ‘adlile gösterdi bār-gâh ol
 Şecâ’atde ger olsañ Rüstem-i Zâl
 Ecel gelüben ider seni pā-mâl
 Faķır oldu anuñ evlâdı âķir
 Kimi neccâr oldu kimi tâcir
 (vr. 53-b, 483-487)

Kârûn

Hz. Musa döneminde yaşamış çok zengin ama kötü huylu bir kimsedir. Mal hırsı ile kötü şeyler yapmış, nihayetinde Hz. Musa'ya bir fahişenin yardımıyla iftira atmaya teşebbüs etmiş ancak söz konusu kadının planını halka ifşa etmesiyle hezimete uğramıştır. Nihayetinde yer yarılarak onu ve hazinelerini yutmuştur (Yıldırım, 2008, s.449-452).

Metnimizde Kârûn'un bir gözünün görmediğinden ve cimriliğinden bahsediliyor:

Anuñ devründe bir şahş-ı ebter
 Var idi adı Kārûn gözü kör
 Cihānuñ mālını cem^e eyledi ol
 Yire geçdi zeri ile dutup yol
 Hārīşi şanma yetişür murāda
 Kılur cānına cevri pes arada
 (vr. 56-a, 551-553)

Kenân

Hz. Nûh'un oğullarından biridir. Yâm adıyla da bilinir. Babasına asi olduğu için büyük tufanda yok olmuştur (Yıldırım, 2008, s.556).

Metin içinde Hz. Nûh'un oğulları sayılırken adı geçer:

Üç oğlu var idi Nûh'ũ eşedd-nām
 Biri Ken^eān biri Yāfeş biri Sām
 Bulardan biri olmuşidi tersā
 Var idi bir kıızı adı Benāsā*
 (vr. 50-a/b, 387-388)

Benāsâ

Metnimizde Hz. Nûh'un bir kıızı olduğu söylenir. Bazı çevirimiçi kaynaklarda bu kıza dair bir hikâye anlatılır ancak kaynaklarda hakkında herhangi bir bilgiye rastlamadık.

Üç oğlu var idi Nûh'ũ eşedd-nām
 Biri Ken^eān biri Yāfeş biri Sām
 Bulardan biri olmuşidi tersā
 Var idi bir kıızı adı Benāsā*
 (vr. 50-a/b, 387-388)

Sa'd*

Kaynaklarda böy le bir şahsa rastlanmamıştır. Metnimizde ise tek bir yerde geçmektedir. Zalim biri olduğu söylenir.

Gelüp Sāsāniler'den bir kişi hem

Adı Sa'd* idi ... özi kem

İki iklīmi dutdı yürüdi ol

Ne yire varsa zulm ile bulup* yol

(50-a/b, 67-a, 845-846)

Şeddâd ile Şedîd

Şeddâd ve Şedîd Âd'ın oğullarıdır. Dahhâk ile amca çocukları oldukları rivayet edilir. Şedîd iyi huylu, dindar ve adaletli birisidir. Üç yüzyıl boyunca hükümdarlık yaptıktan sonra ölür ve yerine kardeşi Şeddâd geçer. Şeddâd ise kötü huylu birisidir. İlahlık iddiasında bulunur. Kitaplarda anlatılan cennet tasvirlerinden hareketle efsanevi İrem bağlarını o yaptırmıştır. Böylece cenneti yeryüzünde kurduğunu kabul eder. Dokuz yüz yaşında burada gezerken atından indiği esnada ölmüştür. Azrail'in tam o ineceği sırada şiddetle bağırdığı ve bu çılgılığın onu ve kavmini helak ettiği, İrem bağlarını yok ettiği anlatılır. Ayrıca Davud Aleyhisselam'ın öldürdüğü Calût'un da Şeddâd'ın soyundan olduğu kabul edilir (Yıldırım, 2008, s.657-658).

Metinde Şedîd'in bugünkü Şam dolaylarında hüküm sürdüğü kardeşi Şeddâd'ın ise onu zehirleyerek yerine geçtiği söylenir. Şedîd hakkında bir şey söylenmese de Şeddâd'ın zalim olduğu ve hazineler topladığı, altından bir şehir inşa ettiği anlatılır.

Dimişķ'de bir kişi çıķdı olup şāh

Şedīd idi adı çün yürüdi rāh

Anuñ bir ķardaşı var idi ...

Necīl ķişı idi adı Şedād

Şedīd'e ... yedirüp etdi gümrāh

Yerine geçdi kendüzi olup şāh

Tamāmet dutdı düpdüz ʿālemi ol

Cihānuñ mālını cemʿ eyledi bol

Ki bünyād eyledi bu şehir-i zerrîn
 İçî la'î [u] cevâhir [ü] zerr ...
 Aña meşgûl olup etdi 'imâret
 Bu nâsı etdi zûlmile ğarâmet
 Tamâm etdiler anı çünkü Şeddâd
 Diledi gire içine olup şâd
 (vr. 50-a/b, 449 – 455)

Takyânus (Dakyânûs)

Takyânûs, Ashâb-ı Kehf döneminde ilahlık iddiasıyla ortaya çıkan zalim bir hükümdardır. Dionises veya Desius olarak da tanınır. Efes şehrine gelip oradaki Hristiyanları kendisine tapmak ya da ölmek arasında bir seçim yapmaya zorlar. Bu olaydan sonra Ashâb-ı Kehf hikâyesine konu olan yedi arkadaş orayı terk edip bir mağaraya sığınır (Yıldırım, 2008, s.230-231).

Metinde Takyânûs hakkında Bağdad dolaylarında hüküm sürmüş zalim bir hükümdar olduğu bilgisi verilmiştir. Büyük hazineler toplamış ve bunları bir dağa doldurmuştur.

Çü Takÿânus oldu 'âleme şâh
 Çıkup Bağdâd'dan hem eyledi râh
 Hazâ'ın cem' idüp bir tağa çıkdı
 Sim ile zerrden hem eyledi râh
 Hazâ'ın cem' ... yâķûta zeyl etdi anı
 Iraķda görende ķorķardı cānı
 Ki od yanar şanuban kimsene hiç
 Yakın varmaz idi olmazdı der-piç

Ardından gelen beyitleri anlamak biraz zordur. Hikâyeye birdenbire Deccâl girmektedir. Ve daha önce bahsedilmeyen bir kalenin tamamlandığı söylenmektedir. Burada eksik bazı beyitler olduğunu ya da orijinal dilden çevirirken mütercimin bir karışıklık yaptığını düşünüyoruz.

Bunıda buluban Deccāl alısar
 Aña cennet buña dūzaḥ diyiser
 Düzülpü ḳalʿa çün oldı mükemmel
 Gelüp mevt eyledi anı ...
 Bināsı bunda kendü oldı fānī
 Gidüben hasret ile verdi cānı
 Gelen gider ḳalur bunda be-nāmı
 Ḥaḳīḳat bil budur dehrüñ ḥavāşı
 (vr. 53-a, 471-478)

Tâlût

Yusuf peygamberin kardeşlerinden Bünyamin'in soyundan bir hükümdardır. Câlût'a karşı savaşmak üzere İsrailoğullarına peygamberleri tarafından hükümdar ve komutan olarak atanmıştır. İtirazlar gelse de onun ordusundaki Davud Câlût'u öldürerek savaşı zaferle sonuçlandırmıştır. Tâlût daha sonra kızını Davud'la evlendirir (Yıldırım, 2008, s.673-674).

Metinde gayrimüslim bir hükümdar olarak sadece anılmıştır.

Gerü dört kişi oldı dünyada şāh
 Biri Rūm'a yürüyüp dutdı ḥavd-rāh
 Bularuñ adlarunuñ biri Ṭālūt
 ... daḥı Cālūt
 Bularuñ ikisi idi müselmān
 İkisi kāfir olmuşidi noḳşān
 Oluban her biri bir iḳlīme şāh
 Ki şoñra etdi mevt anları güm-rāh
 (vr. 53-b, 488-491)

Timûrlenk (Aksak Timur)

Cengiz'in mirasını sahiplenip onu bir Türk/Moğol imparatorluğuna dönüştüren hükümdardır. Barlas kabilesinin liderinin oğlu olmakla birlikte hırslı ve açığözlü biridir. Yirmi beş yaşındayken Moğol hükümdarı Tuğluk Timur tarafından fark edilmiş ve

danışman olarak oğlu İlyas Hoca'nın yanına verilmiştir. Timur bu görevdeyken bütün maharetlerini kullanarak gölgelerin içinden İlyas Hoca'yı yönetir. Yıllar içinde bununla yetinmek istemez ve halkı ayaklandırarak yönetimi eline geçirir. Emirlerine uymayanlara karşı acımasız ama stratejik düşünebilen bir hükümdardır. Çıktığı seferlerle Maverâünnehir, Harezm, Moğolistan, İran, Mezopotamya, Ermenistan, Kafkasya ve Doğu Anadolu'yu fethetmiştir. Bunların yanında Hindistan'ın bir bölümünde ve Altınordu topraklarında da nüfuz sahibi olmuştur. Çin seferi için ordu toplamış ve yola çıkmışken hastalanır ve birkaç ay içinde ölür. Naaşı çok sevdiği Semerkant'a gömülür (Roux, 2000/2017, s.307-309).

Metnimizde Timûr'dan kötü huylu biri olarak bahsedilir. Cengiz Han'ın oğlu Çağatay'ın soyundan olduğu söylenir. Onun Müslüman olarak başka Müslüman devletlerle savaşması, şehirleri yakması, 'Cihan Hükümdarlığı' isteği eleştirilir.

Gelüp üçünci iklîmden bir âdem
 Yüridi leşker ile urup dem
 Ki ma'yûb idi ol bed-fi'l [ü] mekkâr
 Cihân halkını etmiş idi evkâr
 Timûr-lenk idi Çāğatāi
 Ki ... idi nâsa nâ-sezāi
 Yüridi Şām'a vü hem Rûm eline
 Kimesne İslâm ehlini kıldı harâret
 Ne yire Şām'a varsa iderdi gâret
 Ki İslâm ehlini kıldı harâret
 Dilerdi 'âlemi dutup ola şâh
 Ecel yetişdi âhîr eyledi âh
 (vr. 67-b, 871-876)

Yâfes (Yefet/ Yâfit/ Yâfis/Japheth)

Nûh aleyhisselamın oğullarından birisidir. Ebu'r-Rûm adıyla anılır. Kaçınıcı oğlu olduğu konusu net değildir. Yâfes hakkındaki bilgilerimiz çoğunlukla Tevrat kaynaklıdır. Babası 500 yaşındayken doğmuş ve onunla birlikte gemiye binenlerden olmuştur. Bir sarhoşluk anında çıplak kalan babasının üstünü örterek onun duasına mazhar olmuştur.

Yedi oğlu vardır, bunlardan birisi de Mecûc'dür. Dünya Nûh'un oğulları arasında paylaştırıldığı zaman Yâfes'e kırk ülke otuz üç ad, yirmi iki dil ve beş yazı düşmüştür. Kur'an-ı Kerim'de ise Nûh kıssası anlatılırken çocuklarının adı verilmemiştir. Yâfes'i burada göremeyiz. Ancak Ahmed b. Hanbel'den öğrendiğimiz kadarıyla Nûh aleyhisselamın çocukları hakkında "Sâm Araplar'ın, Yâfes Rûm'un, Hâm da Habeşliler'in atasıdır." mealinde bir hadis bulunmaktadır (Harman, 2013, s.174-175).

Metnimizde Yâfes ismi iki yerde geçmektedir. Hikâyesi anlatılmaz ancak ilk beyitte onun Keyûmers olduğuna inanıldığı aktarılır. İkinci beyitte ise Hz. Nûh'un oğlu olduğu söylenir.

Tevārīḥ ehlidür gerçi Keyûmers
Rivāyetle budur Ḥām ibn-i Yâfes
(vr. 45-a, 255)

Üç oğlu var idi Nûḥ'ın eşedd-nām
Biri Kenʿān biri Yâfes biri Sām
(vr. 49-b, 387)

Yezîd

Emevî halifesi Muâviye'nin oğludur. Hicretin 26. ya da 27. Yılında Dımaşk'ta doğmuş ve babasının isteği üzerine, annesinin kabilesinin yanında çölde büyümüştür. Burada ata binmeyi ve savaşmayı öğrenmiştir. Bununla birlikte oyunla, içki ve eğlence meclisleriyle de burada tanışmış ve Dımaşk'a döndüğünde bu kötü alışkanlıkları nedeniyle halktan eleştiri almıştır. Hicret'in 53. yılında Muâviye bir iç savaşı engelleme bahanesiyle halifeliği saltanat usulüne bağlayınca Yezîd veliaht olur. O zamana kadar da Muâviye, bu göreve hazırlamak için oğlunu önemli işlerde görevlendirir. Yine de bu hareket ashabdan bir takım kişilerin tepkisini çeker. Nitekim babası ölünce Yezîd halife olarak başa geçer ancak Hz. Hüseyin ve Abdullah bin Zübeyr'in öncülük ettiği bir muhalefetle başa çıkmak zorunda kalır. Sonunda Emevî ordusu Kerbelâ denilen yerde muhalifleri kuşatır ve Hz. Hüseyin'i yanındakilerle birlikte katleder. Hz. Hüseyin'in başı kesilerek Yezîd'e götürülür. Bu olay İslam dünyasında öyle derin izler bıraktı ki aradan yüzlerce yıl geçmesine rağmen bugün bile hassas bir konudur. Kerbelâ hadisesinden sonra Abdullah b. Zübeyr, Yezîd karşıtı cephenin en öndeki temsilcisi oldu. Takip eden

yıllarda bu muhalefet hareketi bir isyana evirildi. Ordusu bu isyanı bastırmak üzere Mekke'yi kuşatmışken Yezîd'in ölüm haberi geldi. Yezîd'in halifelîği üç buçuk yıl sürdü (Kılıç, 2013, s.513-514).

Metnimizde Yezîd, babasının ardından anlatılır. Kötü biri olduğu, Hz. Muhammed'in ailesine ve onun sünnetine bağlı olanlara büyük eziyetler ettiği söylenir. Kerbelâ hadisesinden ötürü cehennemi yurt edindiği dile getirilir. Hüküm süresi ise yukarıdaki kaynaktan farklı olarak on sekiz yıl verilmiştir.

Anuñ zürriyeti bir merd-i nâ-pāk

Gelüp şāh oldu ol bed-rū hāşāk

Yezîd gelüp ...

Qara yağız özi murdār [u] bed-rū

Peyğamber hānedānın etdi vīrān

Ulu seyyidler eyledi nālān

Şehîd etdi iki dürr-i yetîmi

Vaṭan idindi çün nār-ı caḥîm[i]

Fesād [u] fitne olmuş idi kâ'im

Resûlullāh'[ı] ta'n iderdi dā'im

Ne yerde kim işitse sünnî ol

Helāk eyler idi anları bulup yol

Nice nâ-haḳ yere kan etdi olar

Aña eyler idi anları bulup yol

Şeh etdi on sekiz yıl anı devrān

Gidüben dūzaḥ içre oldu nihān

(vr. 63-a/b, 755-762)

2.2.4. Doğaüstü Varlıklar

Cibrîl

Vahiy meleği. Büyük meleklerden biri sayılır. Allah'ın emirlerini peygamberlere iletmekle görevlidir. Ruhu'l-kudüs, Ruhu'l-emîn, Cebrâîl veya Cibrîl gibi değişik adlandırmalarla anılır. Nur'dan yaratılmıştır ve çeşitli şekillerde görünebilir.

Peygamberlere yardımcı olmuştur. Onları müşkülden kurtarmış çeşitli şeyler öğretmiştir (Yıldırım, 2008, s.199-202).

Metnimizde Hz. Âdem'den sonra adı geçer, Allah'ın emrini getirdiği söylenir.

Yedi yüz yıl bular devrân sürdi
Gelüp Cibrîl Hâk'ıñ fermân[ı] irdi
(vr. 44-b, 236)

Dâbbetü'l-ârz

Kıyamet yaklaştığı zaman ortaya çıkacağına inanılan iri cüsseli bir yaratıktır. Arapça'da 'sessizce yürümek, etkilemek' anlamına gelen *debb* kelimesinden türeyerek ortaya çıkan Dâbbe kelimesi İslam inancına göre bir kıyamet alametidir. Kelime aslında yeryüzünde yürüyen bütün canlılar için kullanılmaktadır. Kur'an'da Dâbbe'den detaylı bir şekilde bahsedilmez. Ancak sadece İslamiyet'te değil diğer semavi dinlerde de Dâbbe'ye benzer yaratıklardan bahsedilir (Yıldırım, 2008, s.225).

Bizim metnimizdeki Dâbbe iyi huylu, iyi niyetli, adil bir hükümdar olarak tasvir edilmiştir. Buna göre onun ölümünden sonra yeryüzünde dirlik düzen kalmayacak ve toplum yozlaşacaktır. Felaketler yeryüzünde kol gezecektir. Burada kıyamet vaktinden bir sahne anlatılmış gibidir.

Pes andan şoñra gele bir hõş âdem
Ki meger öle vü şâlih ura dem
Adı Dâbbetü'l-ârz ola hem anuñ
Yüriye mülkini duta cihānuñ
Naşîhat kıla halka 'adl ide ol
Hazā'ın bula kande kim gide ol
Sikender gibi ola hem rüşeni
Ki İmān ile geze başdan başa yeksān
Girü kendü şehrine varısar
Ecel gelüp orada fevt olısar
Cihānda iki yıl olmaya sultān
Musallaṭ ola her kişi[ye] şeyṭān

Yürüyüp hem hasarat eyleyeler
 Biri birini gâret eyleyeler
 Fesâd eyleye kardaş kardaşına
 Zinâ ide hem oğul anasına
 Ki ‘avrat şehvet ide halka gâlib
 Erenler eger emr ide ola tâlib
 Hüdâ bunlara eyleye ‘ikâbı
 Dağı hem göndere dürlü ‘azâbı
 Çıka vahşî hayāvân gâlib ola
 Ana tağlar başundan şehd tola
 Helâk eyleyeler nâsı yiyeler
 Perâkende olup halkı tağılalar
 Şehir-i Kûfe* Horāsân Semerkand
 Dağı Fergana’da vü hem şehir-i ...
 Bularda eşer-i dehâlar zâhir ola
 Helâk eyleye nâsı kande bula
 ‘Irâk’a taş yağa Şâm ola kazlık
 Rumî seyl ola vü olmaya uzlık
 Harâba yüz tuta dünyâ içi hem
 Kırân ide girü encüm ola derhem
 (vr. 75-b/76-a, 1115-1130)

Deccâl

İslam geleneğinde kıyamet alametlerinden birisidir. Kıyamet kopmadan evvel gelerek insanları yoldan saptıracak, yeryüzünde fenalığı ve küfrü yayacak olduğuna inanılır. Mehdi ile savaşarak onun tarafından yok edilecektir. Sadece Müslümanlar değil diğer dinlere mensup kişilerde de kıyamet arifesinde bir barış dönemi yaşanacağı düşünülür. Deccal yalancılığıyla meşhurdur (Yıldırım, 2008, s.236).

Metinde Deccal hakkında detaylı bir hikâye işlenmemiştir. İlk beyitte Deccâl’i anlatacağını söylemesine rağmen müellif/müstensih herhangi bir bilgi aktarmadan Salih peygamberin hikâyesine geçmiştir. İkinci beyit ise Dakyanus’un hikâyesinin anlatıldığı

kısmın ardına eklenmiştir ama bu da ilki gibi bağlamdan kopuktur. Bu durum bizlere mütercimin eseri çevirirken bir kısım beyiti atladığını düşündürmüştür.

İşidesüz nicedür vaşf-ı Deccāl
Gele kim girü târîhe be-her-hāl
(vr. 52-b, 459)

Bunıda buluban Deccāl alısar
Aña cennet buña dūzaḥ diyiser
(vr. 53-a, 475)

İblīs

Şeytan. Kibri yüzünden Hz. Âdem'e secde etmeyen varlık. Kur'an'a göre ateşten yaratılmıştır. Bu yüzden kendisini topraktan yaratılan insandan üstün tutmuştur. Meleklerin hocası olarak bilinirken bu isyanı neticesinde huzurdan kovularak 'racim' sıfatıyla nitelenmiştir. Bu olaydan sonra insanoğluna kin güderek haklı olduğunu kanıtlamak için Allah'tan bir fırsat istemiştir. Buna göre kıyamete kadar insanları doğru yoldan saptırmak için çalışacak ve böylece davasının haklılığını ispat edecektir.

Şeytan kelimesi karşımıza her zaman bu kötücül varlığı anlatmak için çıkmaz. Kimi zaman yapılan her kötü iş onun kabul edildiği için kötü işler yapan kişilere de Şeytan denmiştir. Ancak metnimizde böyle bir durum söz konusu değildir. Aşağıdaki beyitlerde görülebileceği gibi bahsi geçen insan değil gerçek anlamıyla Şeytan'dır. Muhatapları değişse de Şeytan daima kötülüğü telkin etmiş ve karşısındakini doğru yoldan çıkarmaya uğraşmıştır. Aşağıda bu duruma birkaç örnek verilmiştir.

Nicesine musallaḥ oldı Şeyṭān
Uḡuş* anlara kılmadı dermān
Varup hem but içine girdi İblīs
Olara etdi bu cehl ile telbīs
(vr. 46-b, 288-289)

Meger aşcısına Şeytân-ı merdûd
 Gelüp öğretti bir hûb aş-ı nâ-sûd
 Didi ilet bunı şâhiya ol
 Saña taḥsîn idüp çün göre ol
 (vr. 48-a, 342-343)

Oda taparadı ya'ni lübb-râh
 Şeyâtîn olmuş idi aña hem-râh
 (vr. 56-b, 565)

Yecûc ve Mecûc

Bunlar Kur'an'da adları geçen iki kavimdir. Kıyamet alametlerinden kabul edilirler. Rivayete göre Yecûc ve Mecûc, çevrelerindeki kavimlere saldırıp, yakıp yıkmışlar, ekinleri talan edip hayvanları çalmışlar ve bütün komşularına zulmetmişlerdir. Bunun üzerine yöre halkı Zülkarneyn'e giderek kendilerini bu iki kavimden kurtarması için ricacı olmuş ve nihayetinde bu iki kavmin yaşadığı iki dağın arasına demir-bakır ve kalaydan oluşan bir set yapılmıştır. Adına "sedd-i İskender-i Zülkarneyn" denir. Bu set onları kıyamete kadar orada tutacak ve kıyamet yaklaştığında o kavimlerden bir kişi Müslüman olup o seddi yıkacak, böylece Yecûc ile Mecûc yeniden insanlığa bela olacaktır. Mehdi gelip onları yok edecektir.

Çok kalabalık ve aşırı doğurganlardır. Bunların dışında Yecûc ve Mecûc'ün bazı fiziksel özellikleri anlatılır. Boyları kısadır. Kulakları çok büyüktür, öyle ki bir kulağını altına döşek olarak serip diğerini üstüne örtü olarak çekebildikleri söylenir. Yüzleri geniş, sırtları kıllarla kaplıdır. Tırnak yerine gagaları vardır. İki kuyrukları vardır ve birbirleriyle havlayarak iletişim kurarlar.

Kur'an-ı Kerim, bu kavimlerin geçmişte yaşadığını, gelecekte de ortaya çıkacağını bildirir. Tarih boyunca bu iki kavim hakkında bir takım tahminler yapılmıştır. Bir rivayet bunların Nûh'un oğlu Yâfes'in soyundan iki Türk kabilesi olduklarını söyler. Cevherî bazı belgelere dayandırarak bu iki kavmin Tatarlar ve Moğollar olduğunu iddia eder. Kimileri bunların Çinliler olduğunu, bahsi geçen seddin de Çin Seddi olduğunu

iddia etmiştir. Hristiyan kaynaklarda bu kavim Hunlar olarak kabul edilir. Yahudi kaynaklar ise bu kavmin Kafkaslar'da olduğunu kabul eder (Yıldırım, 2008, s.720-722).

Metinde Yecûc ve Mecûc ismi sadece kavim olarak değil şahıs olarak da kullanılmıştır. Metinde gelecek zaman dili kullanıldığı için burada bahsedilenlerin Kur'an'ın bildirdiği gibi kıyamete yakın ortaya çıkacak olan kavimler olduğunu anlıyoruz. Bu kavimlerin yeryüzündeki halklara zararları, fiziksel özellikleri ve hüküm sürecekleri zamanlar anlatılmıştır;

Ki Ye'cûc sedd[i] keşf ola çıkalar
 Gelüben 'âlemi düpdüz yıkalar
 Kısa ola bularuñ qadd[i] gâyet
 ... ola 'adede bî-nihâyet
 İki bölük ola birisi Ye'cûc
 Bulara erkek ola biri Me'cûc
 Bular dîni ola çün ...
 Ne kim var ise 'âleme yayalar
 Velî ol çıkan Ye'cûc olısar
 Gelüp dünyâ hubûbatun yiyiser
 Gelüben soñra Me'cûc yürüyiser
 Nesene bulmaya insân yiyiser
 Bularuñ giydügi gün ola düpdüz
 Ki tenlerinde kıl olmaya hergiz
 Dağı başları çaķıl taşu bigi
 Olara hem şîve cünbüşu bigi
 Yürüyicek çü bil ki gideler
 Yehūdâ milletün maķbûl ideler
 Bularuñ şâh kim Ye'cûc olısar
 Ne yerde künc var ise bulısar
 Anun elli altı oğlı ola yeksân
 Duta dünyây[ı] beş yıl süre devrân
 Helâk eyleye çün anları ol Hayy
 Pes andan çıķa Me'cûc eyleye tayy
 Yedi yıl hükm ide ol da cihâna
 Helâk eyleye anı da zamâne
 Cihânda diri qalup ölmeyenler
 Çıķa dünyâyâ zâhir ola anlar
 Velî qazlık ola dünyâda düpdüz
 Ki hāmî*olmağa dünyâ duta yüz
 Gerü kevkeb kırân ide cihānuñ

Sereṭān ola ṭālīʿ-i zamānuñ
(vr. 78-b/79-a, 1201-1216)

2.3. Burçlar ve Yıldızlar

Metnimizde çok sayıda yerde burçlardan bahsedilmektedir. Yazmanın tamamında adı geçen toplam on sekiz burç vardır. Ancak bu on sekiz burcun on biri bugün astrolojik anlamda burçlarken kalan yedi tanesi Güneş Sistemi içinde bulunan gök cisimleridir. Müellif bu yedi burcu göğün yedi katına yerleştirip, bunları üçe ayırmıştır.

Sa'd (Uğurlu) Burçlar:

Müşterî (Jüpiter), Güneş, Zühre (Venüs), Ay.

Nahs (Uğursuz) Burçlar:

Keyvân (Zühal, Satürn), Behrâm (Mirrîh, Mars).

Mümteziç (Karışık) Burçlar:

Utârid (Merkür).

Tablo 2. *Burçlar - Yıldızlar*

Burçlar/Yıldızlar	Anılma Sayısı
Akreb	2
Ay (Kamer, Mah)	5
Behrâm (Mirrih)	2
Cedî	6
Cevzâ	5
Esed	6
Güneş (Mihir)	5
Hamel	2
Kavs	1
Müşteri	2
Mîzân	4
Semek	1
Sereṭân	5
Sevr	2
Sünbüle	5
Utârid	2
Zühal (Keyvân)	7
Zühre	2

Yedi kat gök içine yerleştirilen bu yedi gökcismi, türüne göre kendilerine bir takım sıfatlar atfedilerek kişileştirilmiştir. Hafsanur Yıldırım bir makalede bunlar hakkında şöyle söyler;

Kuran-ı Kerimde çeşitli ayetlerde feleğin yedi katmandan yaratıldığı belirtilmektedir. “Görmediniz mi Allah yedi göğü birbiriyle ahenktar olarak yarattı (Nuh:15).” ayeti bunlardan biridir. Klasik edebiyatta, Kur’an-ı Kerim’deki astronomi ile ilgili ayetler önemsenmekle beraber temel olarak, Batlamyus sistemi esas alınmıştır. Batlamyus’un sistemine göre dünyayı dokuz felek sarmaktadır. İlk yedi felekte Ay, Utarid, Zühre, Şems, Merih, Müşteri, Zühal gezegenleri bulunmaktadır. Bu gezegenlerden sonra sabit yıldızların yani burcların bulunduğu sekizinci felek gelir. Dokuzuncu felek ise bütün felekleri kapsayan en büyük, sonuncu felektir. Bu feleğe birçok isim verilmiştir. Kuşatıcı küre, felek-i atlas, felek-i azam, feleku’l-eflak bu isimlerden bazılarıdır (H. Yıldırım, 2015, s.342).

Bunların dışında kalan on bir burç ise şöyledir; *Akreb, Cedy (Oğlak), Cevzâ (İkizler), Esed(Aslan), Hamel (Koç), Kavs (Yay), Mîzân (Terazi), Semek (Balık), Seretân (Yengeç), Sevr (Boğa), Sünbüle (Başak)*. Balık burcunun karşılığı olarak metinde “Semek” geçse de kaynaklarda bu burcun adı “Hût” burcudur. On iki burcun on birinin adı geçerken *Delv (Kova)* burcundan söz edilmemiş olması dikkat çekicidir. Zira üç yerde “on iki burç” vurgusu yapılmış olduğu halde (beyit no:146, 213, 217) birisinin eksik bırakılması eser açısından bir kusurdur. Belki de müellifin yazdığı nüshada bu burç da mevcuttu ancak zaman içinde istinsah edilirken bazı kısımları atlandı ya da unutuldu. Elimizdeki metinde bu konuda bilgi bulunmamaktadır. Yıldırım makalesinde burçlar ve gökcisimleri arasındaki ilişkiye dair şu bilgileri verir:

Bu burcların hangi yıldızlara ait olduklarını Davut Ağbal, makalesinde şu şekilde bildirir: “Esed burcu Güneş’e, Seretan burcu Kamer’e aittir. Hamel ve Akrep burçları Merih yıldızına, Sevr ile Mizan burçları Zühre yıldızına aittir. Cevza ile Delv burçları Zühal yıldızına ait bulunmuştur (Ağbal, 2012: 258).” Ancak okuduğumuz başka kaynaklarda, bunlardan Zühal yıldızına ait olan burçların, Cevza ve Delv değil Cedy ve Delv burçları oldukları ifade edilmektedir. Bunlara ek olarak da Hût ve Kavs burçları Müşteri, Cevza ve Sünbüle burçları da Utarid yıldızına ait olarak geçmektedir (H. Yıldırım, 2015, s.343).

2.4. Olay Örgüsü

Edebi metinlerde standart olarak “Giriş-Gelişme-Sonuç” şeklinde takip ettiğimiz bir örüntü görürüz. Metin başlar, başkarakter ve yan karakterler tanıtılır, mekânlar ve olayların geçeceği zaman dilimi okuyucuya doğrudan ya da dolaylı olarak bildirilir. Olaylar gelişir ve bir nihayete erer. Tüm bu olayların arasında sebep-sonuç ilgisi bulunur. Biz anlatılan olaylar arasındaki bu bağa “olay örgüsü” deriz.

Târîh-i Selâtin’deki olay örgüsü ise biraz sıra dışıdır. Her şeyden önce bir başkarakteri yoktur. Metinde adı anılan hükümdarların her biri kendi kısmında esas karakter olarak görünür. Anlatılan olaylar birkaç beyitle neredeyse birbirinin kopyasıdır; birisi ortaya çıkar, hükümdar olur, iyilikler eder/zulmeder, ölür. Hemen hemen hiç ayrıntı verilmez. Kimi zaman isim bile anılmaz. Peygamberler ve bazı büyük sayılan hükümdarlar için bu uygulamanın biraz esnetildiğini görsek de diğer kişiler için anlatımın fazla yüzeysel olduğunu söyleyebiliriz.

2.5. Mekân ve Zaman

Târîh-i Selâtin’de bildiğimiz anlamda bir olay örgüsü bulunmamaktadır. Tüm olayların geçtiği belirli ortak bir mekân ya da zaman yoktur. Anlatılan her karakter kendi mekânında ve zamanında ele alınır. Metinde mekân olarak genellikle karakterin bulunduğu “iklim” verilir. Burada “iklim” kelimesi İranlıların bilinen dünyayı yedi parçaya ayırdıkları, “Heft-İklîm” ya da “Heft Kişver” diye adlandırılan yeryüzü anlayışından ötürü kullanılmaktadır. Buna göre İran merkezde olmak üzere yeryüzü Hint, Arabistan, Çin, İran, Afrika, Türk ve Rum “iklim”leri olarak yediye ayrılır. Metnin geneline baktığımızda anlatıların genellikle Arap-Fars “iklim”lerinde geçtiklerini görüyoruz. Bununla birlikte metinde geçen yer adları dizin kısmında gösterilmiştir. Ayrıca metinde Nil ve Ceyhun nehirleri, Demâvend ve Tûr dağları anılmaktadır.

Tablo 3. *Yer Adları*

Yer Adı	Anılma Sayısı
Acem	2
Arab	6
Bagdâd	3
Belh	1
Beytu'llah	1
Demâvend	1
Dımışk	2
Dırabzon	1
Fergana	1
Habeş	1
Hind/Hindûstân	4
Horâsân	6
Hocende	1
Irâk	6
Irâkeyn	1
Isfâhân	3
Îrân	1
İstanbûl/Kostantin	2
Karaman	1
Ken'ân	3
Kuds	1
Kûfe	4
Mekke	2
Medâ'in	2
Mısır	5
Rûm	8
Semerkand	2
Serendib	1
Şam	10
Tâzî	3
Tûrân	1
Türkistân	1
Yemen	2

Zaman olarak ise insanoğlunun ortaya çıkışından eserin yazıldığı döneme kadar olan süreç ele alınmıştır. Tarihin tam olarak kaydedilmediği çok eski dönemlerden bahsedildiği için emin olmak mümkün olmasa da zaman akışı kronolojik görünmektedir.

Metinde zaman ifadesi olarak “şu kadar yıl/sal geçti” gibi kullanımlara sık sık rastlamakla birlikte üç yerde Muharrem, Receb ve Şevval ayları da anılmaktadır.

BÖLÜM III

METİN

3.1. Metnin Hazırlanmasında İzlenen Yöntem

- Okuyamadığımız kısımları metinde ‘...’ ile belirttik ve yazmadan kopyalayarak dipnotta gösterdik. Okunuşundan emin olamadığımız kelimeleri ise (*) işaretiyle belirttik ve onları da aynı şekilde dipnota ekledik.
- Metinde bazı kelimeler ilk önce yanlış yazılmış ardına doğru şekli yazılmıştır. Bazıları ise doğru yazıldığı halde gereksizce tekrar edilmiştir. Biz bu fazladan birkaç sefer yazılan kelimeleri –bağlama bakıp şayet ikileme olmadıklarına karar verdik- bir kez yazdık. Benzer şekilde, tekrarlanan ya da bağlamla bir ilgisi olmayan harflerden de yalnızca kelimeye dâhil olanı gösterdik. İlgili yerlere gereken açıklamaları dipnot düştük.
- Metinde yazan kelime bağlama uymadığı takdirde metin tamiri yapma yoluna gittik. Bu tarz beyitlerde yaptığımız değişiklikleri köşeli parantez içerisinde gösterdik ve gerektiğinde dipnotta açıkladık.
- Çalıştığımız eser manzum olduğu için noktalama işaretlerine başvurmak zorunda kalmadık. Ancak özel isimlerden sonra gelen ekleri ayırmak için, Arapça-Farsça yapıların gerektirdiği yerlerde (’) ve (-) kullandık.
- Müstensih metinde bazen kelimeleri farklı yerlerde farklı imlalarla kullanmıştır. Biz de mümkün olduğunca metindeki imlasını korumayı tercih ettik.
- Yazmada geçen ‘kûşk, kûr’ gibi Arapça-Farsça kökenli olan ancak dilimize yerleşen kelimeleri ‘köşk, kör’ şeklinde okuduk.

3.2. Nüsha Tavsifi

Târîh-i Selâtîn adlı mesnevinin bilinen tek nüshası Manisa İl Halk Kütüphanesi’nde 45 Hk 1390/2 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Eserin tamamı 46 varaktır. Kütüphane kataloğunda her sayfadaki satır sayısı 14 olarak gösterilmiştir ancak yaptığımız incelemede bu sayının ortalama olarak verildiğini fark ettik (bknz. Tablo 5). Eser 210x150-155x105 mm. boyutlarında kâğıda, siyah mürekkep ve nestalik yazı ile Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Katalogda, kullanılan kâğıt “çiçek filigranlı” şeklinde

kaydedilmişse de eseri incelediğimizde bunun doğru olmadığını ve filigransız düz bir kâğıt kullanıldığını gördük. Eserde herhangi bir süsleme kullanılmamıştır. Bunun yanında bir serlevhası olmadığı gibi ara başlıkları da yoktur. Ancak metinde başka bir konuya geçerken birkaç satırlık boşluklar bırakılmıştır. Bu da bize söz konusu başlıkların sonradan eklenmesinin planlandığını ancak bir sebeple bunun gerçekleşmediğini düşündürmüştür.

Eser 1303 beyit ve 16 satırlık bir hatimeden oluşmaktadır. Manzum kısımları aruzun Mefâîlün/Mefâîlün/Fe'ûlün kalıbıyla yazılmıştır. Eserde işlenen konular tespit edilmiş ve tablo halinde gösterilmiştir (bknz: Tablo 4).

Başı:

Çü bismillâhdır her söze bünyâd
Hak' uñ hamdî ile olur hem âbâd (vr. 36-b)

Sonu:

Hâre fi-yevmi's-sâlis ve işrîn şehr-i Ramazân-el mübârek min şuhûri sene
İhda aşere ve elf min el-hicreti nebeviyye-i 'aliyye efde't- tahîyye (vr. 82-b)

(Yüce peygamberin hicretinin 1011. yılında, mübarek Ramazan ayının 23. günü tamamlanmıştır.)

Kataloga göre elimizdeki nüsha müstensih nüshasıdır. Yazıldığı tarih hicrî 1011 (milâdî 1601) yılı olarak verilir. Telif tarihi bilinmemektedir. Eseri incelediğimizde verilen bu bilgilerin doğru olduğunu görmekteyiz. Eserin son cümlesinde bitiş tarihi tam olarak verilmiştir ve kataloğa uymaktadır. Yazma boyunca gözümüze çarpan yanlış/tekrar yazılmış beyitler bize nüshanın istinsah edildiğine dair ipuçları vermektedir. Ayrıca eserde bahsedilen son Osmanlı padişahının Fatih Sultan Mehmet olması da nüshanın müstensih nüshası olduğuna işaret etmektedir. Bunların yanında yazmada başlıklar için boşluk bırakılmış olması ve sık sık görülen kelime tekrarları da buna işaret etmektedir.

Tablo 4. *Eserin Bölümleri*

1. Beyit	Besmele
2.- 53. Beyit (52)	Tevhid
54.- 77. Beyit (24)	Na't
78.- 87. Beyit (10)	Medh-i Çihâr-Yâr-ı Güzîn
88.- 116. Beyit (29)	Padişah Medhiyesi
117.- 133. Beyit (17)	Sebeb-i Te'lîf
134.- 222. Beyit (89)	Yıldıznâme
223.- 244. Beyit (22)	Âdem Aleyhisselam
245.- 252. Beyit (8)	Şit Aleyhisselam
253.- 259. Beyit (7)	Keyûmers (Hâm ibni Yafes)
260.- 268. Beyit (9)	Hûşeng
269.- 301. Beyit (33)	Şit Aleyhisselam'ın kızı ve Temhûres (Tehmûres)
302.- 332. Beyit (31)	Cemşid ve İdris Aleyhisselam (Ehnûh)
333.- 361. Beyit (29)	Dahhâk (Mehrac*-ı Şapûr)
362.- 371. Beyit (10)	Efrîdûn (Ferîdûn)
372.- 397. Beyit (26)	Nûh Aleyhisselam
398.- 412. Beyit (15)	Lohrâsb, Gôstâsb ve Zerehşut (Zerdüş)
413.- 416. Beyit (4)	Menûçehr
417.- 421. Beyit (5)	Efrâsiyâb
422.- 427. Beyit (6)	'Âd
428.- 437. Beyit (10)	Hûd Aleyhisselam
438.- 443. Beyit (6)	Tahmasb
444.- 448. Beyit (5)	Kubâd (Sâm)
449.- 459. Beyit (11)	Şedîd ve Şeddâd
460.- 470. Beyit (11)	Sâlih Aleyhisselam
471.- 478. Beyit (8)	Takiyânus
479.- 482. Beyit (4)	Rüstem ve İsmi Okunamayan Bir Hükümdar
483.- 487. Beyit (5)	Hâşim
488.- 491. Beyit (4)	Tâlût, Câlût ve İsmi Okunamayan İki Hükümdar
492.- 500. Beyit (9)	İbrâhîm Aleyhisselam ve Oğulları

501.- 506. Beyit (6)	Nemrûd
507.- 511. Beyit (5)	Dâvud Aleyhisselam
512.- 532. Beyit (21)	Süleymân Aleyhisselam ve Yûsuf Aleyhisselam
533.- 542. Beyit (10)	İsmi Okunamayan İki Hükümdar
543.- 554. Beyit (12)	Fir'avn ve Kârûn
555.- 562. Beyit (8)	Musa Aleyhisselam
563.- 574. Beyit (12)	İsimleri Verilmeyen İki Hükümdar
575.- 578. Beyit (4)	Zerehşut ve İsmi Okunamayan Bir Hükümdar
579.- 581. Beyit (3)	Behrâm
582.- 586. Beyit (5)	Behrâm, Erdevân ve İsmi Okunamayan Bir Hükümdar
587.- 590. Beyit (4)	İsmi Okunamayan Bir Hükümdar
591.- 593. Beyit (3)	İsmi Okunamayan Bir Hükümdar
594.- 612. Beyit (19)	İsmi Okunamayan Bir Hükümdar ve Rüstem
613.- 618. Beyit (6)	İsmi Okunamayan Bir Hükümdar ve Şâpûr ve Bunların İsimleri Okunamayan Oğulları
619. Beyit	Dârâ
620.- 636. Beyit (17)	İskender (Zül'karneyn), Hızır, İlyas,
637.- 663. Beyit (27)	'İsâ Aleyhisselam ve Şîrîn Şâpûr, Şâpûr'un Oğlu ve İsmi Verilmeyen Bir Hükümdar
664.- 674. Beyit (11)	Erdevân
675.- 677. Beyit (3)	Keykâvus
678.- 684. Beyit (7)	Siyâvuş
685.- 690. Beyit (6)	Gencer
691.- 695. Beyit (5)	Mazdek
696.- 707. Beyit (12)	Nûşîrevân, Behrâm, Buhtunnasr
708.- 712. Beyit (5)	Hamza Aleyhisselam
713.- 733. Beyit (21)	Muhammed Mustafa Aleyhisselam
734.- 750. Beyit (17)	Ali Aleyhisselam
751.- 754. Beyit (4)	Mu'âviye
755.- 762. Beyit (8)	Yezîd
763.- 768. Beyit (6)	Haccâc oğlu Yûsuf
769.- 775. Beyit (7)	Ebû'l-Müslim
776.- 781. Beyit (6)	Sultan Selçuk

782.- 794. Beyit (13)	Sultan Sencer
795.- 806. Beyit (12)	Mes'ûd-ı İsfehânî ve Dâvud-ı Horâsânî
807.- 819. Beyit (13)	Gazan Han
820.- 828. Beyit (9)	Âdil Şah
829.- 832. Beyit (4)	Selçuk
833.- 837. Beyit (5)	Hâşim'in Soyundan İsmi Verilmeyen Bir Hükümdar
838.- 844. Beyit (6)	İsmi Verilmeyen Bir Hükümdar
845.- 852. Beyit (8)	Sa'd*
853.- 865. Beyit (13)	Cengiz Han
866.- 870. Beyit (5)	Sultan 'Alâeddîn
871.- 880. Beyit (19)	Timûr-leng
881.- 892. Beyit (12)	Tevârîh-i Âl-i 'Osmân (Sebeb-i Te'lîf)
892.- 1048. Beyit (157)	İshâk Aleyhisselam'ın Oğulları Ya'kûb Aleyhisselam ve 'Ays'ın Hikâyesi (Âl-i 'Osmân'ın Atası)
1049.- 1069. Beyit (21)	'Osmân Bey
1070.- 1090. Beyit (21)	Mehmed İbn-i 'Osmân (Fatih Sultan Mehmed)
1091.- 1102. Beyit (12)	Eser üzerine verilmiş bir takım bilgiler
1104.- 1114. Beyit (11)	İsmi verilmeyen bir hükümdar ve başı kartal, vücudu insan olarak tasvir edilen bir yaratık
1115.- 1135. Beyit (21)	Dâbbetü'l-ârz
1136.- 1149. Beyit (14)	Deccâl-i â'ver
1150.- 1165. Beyit (16)	'İsâ Aleyhisselam'ın Gelerek Deccâl'i Öldürmesi
1166.- 1195. Beyit (30)	İsmi Verilmeyen Bir Hükümdar ve Zamandan Yakınma
1196.- 1200. Beyit (5)	İsmi Verilmeyen Tek Gözlü Bir Arap Hükümdar
1201.- 1216. Beyit (16)	Ye'cûc ve Me'cûc
1217.- 1227. Beyit (11)	İsmi Okunamayan Bir Hükümdar
1228.- 1239. Beyit (12)	İsmi Verilmeyen İki Hükümdar
1240.- 1265. Beyit (26)	Behrâm
1266.- 1273. Beyit (7)	İsmi Verilmeyen Bir Hükümdar
1274.- 1288. Beyit (15)	İsmi Verilmeyen Bir Kadın Hükümdar Zamanında Yaşanan Yozlaşma
1289.- 1303. Beyit (15)	İsmi Verilmeyen Bir Hükümdar'ın Halkı Dine Davet Etmesi ve Kıyametin Kopuşu

16 Satır

Hatime

Tablo 5. *Varaklara Göre Yazmadaki Beyit Sayıları*

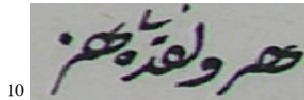
Varak numarası/yüzü	A	B
36		12
37	15	15
38	15	15
39	15	14
40	15	14
41	14	14
42	14	14
43	14	16
44	14	15
45	13	13
46	15	15
47	15	15
48	13	15
49	13	15
50	14	13
51	12	13
52	13	14
53	14	13
54	14	15
55	15	14
56	14	14
57	13	13
58	14	15
59	15	15
60	13	11
61	12	15
62	15	15
63	14	14
64	14	13
65	14	14

66	12	14
67	14	14
68	15	15
69	15	15
70	16	16
71	15	15
72	15	15
73	15	15
74	13	15
75	14	14
76	15	14
77	14	14
78	15	13
79	13	14
80	14	14
81	14	15
82	15	16 (Nesir)

36/b

1. Çü bismillāhdır her söze bünyād
Hak' uñ hamdi ile olur hem ābād
2. Hüdā'nıñ adıdır her bāba miftāh⁹
Nice kapu açar denilse Fettāh
3. Kıla hem şükr ü hamd-i bī-nihāyet
Kim anuñ izzetüne ermeye gāyet
4. Hem anuñ zātına ʿaql ermemişdür
Şıfātı zıkrine naql ermemişdür
5. Anuñ keyfiyyetidir ʿilme mesrūd
Dağı kemiyyetidir ʿaqla buʿūd
6. ʿAlīm ü Kādir ü Kayyūm u Rezzāk
ʿAzīz ü Ğāfir ü Settār ü Hallāk
7. Zihī evvel ki önünde bidāyet
Zihī āhir sonunda yok nihāyet
8. Zihī bāṭın ki her ...¹⁰
Zihī hāzır ki her müfīde nāzır

⁹ Metinde bu dizenin sonunda 'bünyād' kelimesi yazılmıştır. Hemen üstüne 'miftāh' kelimesi sıkıştırılmıştır. Bağlam ve vezin göz önüne alınarak bu şekilde okunması uygun bulunmuştur.

9. Zihī Hālīk ki zātında hālel yok
Zihī şānī' ki şun^cunda¹¹ zeel yok
10. Bulunmaz fi'line bir zerre nokşān
Görünmez raḥmetine ḥadd ü pāyān
11. 'Alīm illā ki 'ilmi kāyināta
Yetişür berre bahre her nebāta
12. Semī^c ol resmedür hergiz esrār
Aña rüşen şu resme şems-envār
- 37/a
13. Başīr illā ki her zerre ğubārı
Görür rüşen şu resme şıĝar kibārı
14. Kelām-ı kün idüp kevneyn-i cūdı
Anuñ cūdı ile buldı vüçüdı
15. Nite kim var bu 'arş u ferş u zībā
O nūn u kāf ile oldı mürebbā
16. Çü buldı kāyināt anuñla cūdı
Delīl-i vaḥdet oldı her vüçüdı
17. Gice vü gündüz ü sāl ile ger māh
Anuñ emri ile yürür bulup rāh

¹¹ Bu kelimenin imlasında ilk 'nun' un noktası atlanmış.

18. Bu kamu kâinâta zerre zerre
Anuñ cûdı virür anlara behre
19. Müʿeşşirdür kamu vaşf ile mevşûf
Velî zât¹² ʿaql u fikründe maʿtûf
20. Şıfâtı zıkrine ol meşğûl ey yâr
Haţâdur fikr-i zâtın etme zinhâr
21. Anı bilmekde ʿâcizdür her idrâk
Muķırr olup didiler sa[na]¹³ fettâk
22. Anuñ birliğini bil kudretinden
Görinen şunʿını bil şunʿından
23. Münezzeḥ zâtı durur dūn-ı ʿaqla
Müberrâ şanı durur kavlı-i naksla
24. Gice gündüz yüriden Mâh [u] Mihr'i
Geyüren atlas-ı çerḫ [ü] sipihri
25. Geh indirür havâdan Nîl [ü] Ceyḫûn
Kenâr-ı âs[u]mânı geh ider ḫûn
26. Geh ider bedrûñün lâciverdî¹⁴
Göñülüñden reng ider hedâyî

¹² Metinde yazılan belirtme durumu eki burada okurken vezine uyması için düşürülmüştür.

¹³ Burada tahminimizce müellif kelimenin noktasını koymamıştır. Anlam ve vezin göz önünde bulundurulduğunda kelimeyi bu şekilde okumak gerekir.

¹⁴ Beyitte vezin sıkıntılıdır.

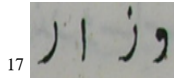
27. Geh ider āfitābuñ qurşını zer¹⁵
Geh ider devr-i çerhūñ kulağun ker

37/b

28. Geh eyler ʿālem içre bāğ [u] bostān
Şitāyile geh ider tolu tūfān
29. Geh İbrāhīm ider havāle
Geh ider [a]teşini Nemrūd'a havāle¹⁶
30. Süleymān tahtını geh yile virür
ʿAşā şuḥbān olur geh yirde yürür
31. Bahārı geh ider sīm-i muraḳḳaʿ
Geyürür lāleye tāk-ı muraşşāʿ
32. Geh eyler güli bāğ içinde cünde
Geh eyler vezār*¹⁷-ı Hind ¹⁸
33. Bu revān içre halk kim ... ¹⁹
Yürür revān etegine her dem

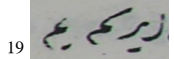
¹⁵ Metinde yazan kelime, 'sarı' anlamındaki 'zerd' kelimesidir ancak ikinci dizenin kafiye kelimesi 'ker' olduğu için bu kelimeyi 'zerd' yerine 'altın' anlamındaki 'zer' olarak okumak daha doğru olacaktır.

¹⁶ Beyitin ilk dizesi hece eksiği, ikinci dizesi ise hece fazlası olduğu için vezne uymamaktadır.

¹⁷

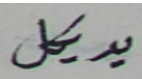
¹⁸ Bu dizede kelime eksik olduğu için vezin oturmamaktadır.

¹⁹

34. Anuñ varlığına kamu tanıktır
Eger çi zātı gözlerden ırakdur.²⁰
35. Cemī'-i cünbüsidür hikmet-āmūz
K'o maḥlūkı durur 'ibret-āmūz
36. Neden vaşf etsem anı ey sözi dürr
Kim özin ol münezzehdür beridür
37. Eger bā'ında isterseñ 'ayān ol
Göz ile görmek isterseñ nihān ol
38. Bilinmez ök likīn beyān andan
Görinmez 'ālem içi ṭolu andan
39. Anun varlığını maḥmūd bilgil*²¹
Anı her yirde sen mevcūd bilgil
40. Kimesne kādır olmaz hikmetine
Kimesne ḥāsır olmaz şana'tine
41. Mü'essirdür her eczā' ı düzen ol
Kimin tertīb idüp kimin bozan ol
42. Yitüren ol gerü yola düzen oldur
Dirilden gerü öldüren oldur²²

²⁰ Burada müstensih 'tanıktır' ibaresini tekrar yazmıştır ancak bu bir hata olmalıdır. Bağlama göre burayı böyle tamamlamayı daha uygun görüyoruz.

²¹

²² Beyitin ilk dizesi hece fazlasından, ikinci dizesi de hece eksliğinden dolayı vezne uymamaktadır.

38/a

43. Ne kim kıılır[sa] maḥẓ-ı ḥikmet-āmīẓ
Ne kim virürse ‘ayn-ı ni‘met-engīẓ
44. Bu mevcūdātuñ oldur pādişāhı
Ḳamunuñ ol durur püşt-penāhı
45. Anuñ emriyle döner bu felekler
Anuñ zıkrin okur dāyim melekler
46. Añar gün ü gün baḥr u ger ber
Añar serd ü ger ḥuşk u ger ter
47. Tūrāb u ger nebāt u ger ma‘ādin
Ne kim var ise ‘ālem içre āyīn
48. Ḳamu nūr nūr ol Ḥālīḳ Ḥüdā’dur
Daḥı dürlü diyen andan cüdādur
49. Eger biñ yıl aravüz sīnemüz çāk
Anuñ emrine irmez ‘aql u idrāk
50. Çü Ḥākim’sün ḳamu ḥikmet senüñdür
Ki sensün Ḳādir ü ḳudret senüñdür.
51. Ḳamumuz nev‘ olıcaḳ varsınız
Her işde fā‘il-i muḥtārsınız

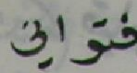
52. Anuñ birliğün it albũnde mukem
Hemĩn sz bu durur vallahu'l-alem
53. Diledi biline ol nr-ı mazen
Bu remz ile dedi kim 'Knt kenzen'²³
54. Yaratmadın daı kevn  meknı
Bu remz ile cihnı hem zamnı²⁴
55.  hlat etdi nr-ı Mutafa'yı
Getrdi aleme zev  afyı
56. O nrı n yaratdı pk Yaradan
Ol oldu mebd-i ervh u insn
57. Yaratdı luf ile ol pk ryı
Ki ıldı alemi anuñ ...²⁵

38/b

58. Yaratdı luf ile ol pk ryı
Ki ıldı alemi anuñ ...

²³ Mealen 'Ben gizli bir hazine idim, bilimek istedim, bundan dolaydır ki halkı yarattım, yokken var ettim.' şeklindeki bir hadis-i kutsidir. Arapa aslı 'Knt kenzen mahfiyyen...' diye balar. ariler iktibas yoluyla bu hadisten bahsederken 'Knt kenz' veya 'Kenz-i mahf' ibareleriyle bahsederler. Hadis alimleri bu hadisin uydurma olduunu syleseler de tasavvuf ehli bunu sahih kabul eder ve ok deer verir. Bursalı İsmail Hakkı'nın bu hadisi aıklayan '*Kenz-i Mahf*' adında bir eseri vardır.

²⁴ Metinde dizinin sonu 'hem zemnı hem zamnı' şeklinde geiyor ancak bu okuma kalıba uymuyor. Bize gre mstensih yanlılıkla 'hem zemnı' yazıyor, ardından dorusunu yazıyor.

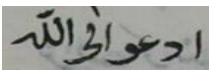
²⁵ 57 ve 58 numaralı beyitler aynıdır.

59. Yaratdı Hakk ol zāt-ı vücūdı
Dü ʿālem halkı kıldılar cūdı
60. Aḥad*²⁶ Aḥmed komuşdı ismin anuñ
Tolu nūr etmişdi cismin anuñ
61. O mīm içinde ğarķ oldu bu ʿālem
Daḥı cinnī vü ḥayvān u hem ādem
62. Kamuya mebdə³ oldu ol ulu rāh
Delīl oldu aña o ʿavāmillaḥ*²⁷
63. Anuñ şem^c-i cemāli cān-fezādur
Maḳāmı daḥı cem^c-i dil-güşādur
64. Şıfātı şadıķu'l-va^cdül-emīndür
Cihānda raḥmeten li'l-ʿālemīndür
65. Zihī şems ü ziyā nūr-ı nübüvvet
Zihī sitāre-i burc-ı fütüvvet
66. Meʿābı pādişāh-ı kāyinātuñ
Cenābı mu^ccizātıdur cümle zātuñ²⁸
67. Nisāb-ı salṭanat sırr-ı ḥaķīķat
Aña virildi o kām-ı şerī^cat

26

27

28 Bu dizede hece fazlası var.

68. Anuñ sevgüsine olmaz d[ū]r²⁹ ādem

Bu yir ü gök ü mevcūdāt-ı ʿālem

69. Tarīkat ehline reh-berdür ol zāt

Ḥaṣāʾil-i mecmuʿıdır nūr bi'z-zāt

70. Ezel mülkinde faḥr-ı ʿālem oldur

Gelüben enbiyāya ḥātem oldur

71. Ki gönli faḥr-ı ney sırr-ı Ḥüdā'dur

Vücūdı maṭla'-ı nūr u zıyādur

72. Kõnuldı gönli içre ʿusr-ı mihr^{*30}

Karışdı balçığına āb-ı ḥayvān³¹

39/a

73. Cihāna yürirdi şerʿi vü ʿilmi

Zemīni bürirdi cūdı vü hilmi

74. Çü ten mülkine buyurdı diyānet

Ki virdi ʿālem-i rūḥa ʿimārı³²

²⁹ Kelime normalde (دور) şeklinde yazılır ve 'dūr' olarak okunur ancak metinde (و) harfi kullanılmamıştır. Bağlamı ve vezni göz önünde bulundurarak kelimenin böyle okunması gerektiğini düşünüyoruz.

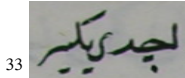

³⁰

³¹ Beyitin kafiye uyumu gözetmediği görülmektedir.

³² Bu beyitte kafiye uyumu gözetilmemiştir.

75. Şadef ağzın kaçan açdı yekiser*³³
 ʿİlim hıkm̃et gelürdi dürr ü cevher
76. Öziydi bahre rah̃met nūr-ı Rahmān
 Söziydi ʿayn-ı hıkm̃et feyz-i Sübhān
77. Eteğine tutupdur cān ile dil
 Anuñ zıkrini derde devası'yle³⁴
78. Cenābı³⁵ vü güzīn dört oldu taḥḳıḳ
 Ulusıdır anuñ Bubekr-i Şiddīḳ
79. Resülün yāri idi ol muḳaddem
 Ki ol pir-i mübeccel hem mükerrem
80. ʿÖmer durur biri kim ibn-i Ḥattāb
 İkinci yāridir ol ʿādil-aşḫāb
81. Ḥaḳıḳat ʿālemindendür [rı]zāsı³⁶
 Şerīʿat şehrinün hem muḳtezāsı
82. Üçünci[si] ki ʿOsmān ibn-i ʿAffān
 Zamānında yazup cemʿ etdi Ḳurān

33

³⁴ Burada metnin veznini gözeterek kasır yapıyoruz.

³⁵ Bu kelimenin yazımında 'be' harfi dışında noktalar kullanılmamıştır. Bağlamı göz önüne alarak böyle okumayı uygun bulduk.

³⁶ Metinde bu kelime (ضاسی) şeklinde geçmektedir ancak sözlüklerde öyle bir kelime bulamadık. Müstensihin (ـ) harfini eksik yazmış olabileceğini düşünerek kelimeyi bu şekilde okumayı uygun bulduk.

83. Güyegü etd'anı ol Hakk Resûli
Aña Zin-nûreyn didi uşûli

84. Şecâat ıssıdur dahı 'Alî'dür³⁷
Hakikat taht-gâhında velîdür

85. Hakâyık fahrınıñ evvel beşeri
Şerîat mîşesinüñ nerre-şîri

86. Şahâbîdür dînumüzüñ çerâğı
Yakın eyler bular Hakk'dan ırağı

87. Tahıyyât u selâm olsun Hüdâ'dan
Unutma bunları dâyim du'adan

39/b

88. Elâ ey heft-kışver pâdişâhı
Vücûdı 'âlemüñ püşt [ü] penâhı

89. Hümâyûn tal'at u rıf'atde hırşîd
Sikender devlet u fikrinde Cemşîd

90. Ferîdûn fer Süleymân taht Cem cām
Felek rıf'at [u] Dārâ-yı cihân-kām

91. Ne sulţân kim bırağur 'arşa sâye
Virür devlet ferin zıll-ı hümāya

³⁷ Bu beyiti okurken "Alî" kelimesinin 'yüce' anlamı da atlanmamalıdır.

92. Ne te kim ھاڭ-ı ‘ālem bendesidür
Selāṭīn-i cihān ki bendesidür
93. Toğaldan oldı ‘ālem ona rām
Sa‘ādet dutdı işiginde ārām
94. Rikābına sürer Güneş yüzünü
Atına na‘l kılmış ay özüni
95. Kaçan baht anı cevlan kılsa der-ān
Dü-tā olur bir Ād Yemen’de yeksān
96. ... odı ... dīne ‘adūnuñ
Yağa ...³⁸
97. Ne mülke kim nażar kılsa döner yüz
Musahḥhardur ol iklīm aña düpdüz
98. Kılıc bağlansa binse bād-pāya
Haq’uñ yolına qaşd ider ğazaya
99. ‘Adū kim qaşd kıla sāyesine
Yetürür qahr okunı sīnesine
100. İşāret kıla bir kemter kılına
Vü leşker çeküp küffār eline

101. Aña Fettāḥ fetḥ virür bulur yol
Varup iqlīm-i küffārı alur ol

40/a

102. Cihān sulṭānları çün çākeridür
Elün öpmege cānlar müşteridür

103. Saʿādetlü yüzine şems ḥayrān
Ḳāmer alnına olmuşdur girībān

104. Söze geldikde ol laʿl-i güher-bār
Olur yāḳūt [u] dürr ol demde şād-bār

105. Şevābit ger ʿanāşır yāḥūd virān
Anuñ fikrinde ʿāciz ḳamu ḥayrān

106. Zühāl tedbīrine yol bulmamışdur
ʿUṭārid ihtisābın görmemişdür

107. Çü encüm eyledi saʿd ḳırānı
Bu olsun ʿālemüñ şāḥib-ḳırānı

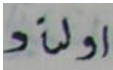
108. Dü-tā ider felek ḥidmet belini
Kem ola kim dileye bir ḳulını

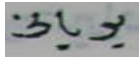
109. Ḳarāyin üzre çün oldı mübārek
Muʿin olsun buña Tañrı tebārek

110. Eşigi maḳşad-ı güldür tamāmı
Vücūdı ferrdür ʿālem niḳāmı
111. Diri bu cān ile derhem insān
Ki zıllullah budur ʿālemde yeksān
112. Ne dil kim olmaya bu cāna meddāḥ
Evin yaḳup [u] hīḳ etsün ervāḥ
113. Ne yüz kim işigine sürmeye göz
Anuñ keḫline mil çek eyleme söz
114. Şu baş kim secde kılmaya derinde
Eger biñ cānı varsa ola mürde
115. Nite kim devr ide aḫterde devrān
Güneş fer vire şābit dura devrān
116. Dimeñ şādī vü rūzuñ ‘ıyd olsun
Meh [u] sāl ‘ömriñüñ devrān[ı] dursun

117. Rivāyet eylemiş bu resme ...³⁹
Meger Yūnāni*⁴⁰ dilce geçmiş evtād
118. Bu tārīhi yazup naql eylemişler
Ki kendü dillerince söylemişler⁴¹
119. ‘Acem sulṭānlarından birisi hem
Çü Fārsī dile etdürmiş mütercem
120. Pes ebr-i ...⁴² kimine
Bunı merhem kılup düzdi ğamına
121. Yazup Türkī lügatce cezm kıldum
Cihān sulṭānıyıcıun naẓm etdüm
122. Ki oldur şimdi rūhı kāyinātuñ
Dağı hem ‘ayn nūrı cümle zātuñ

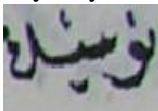
39

⁴⁰ Kelime metinde şeklinde yazılmaktadır. 118. ve 119. beyitlere baktığımızda müellif/mütercim, eserin bir başka dilden Farsça'ya çevirildiğini söylüyor. Bu yüzden 117. beyitte bir dil aramamız gerekiyor. Bizce müstensih bu kelimeyi yazarken noktayı yanlış yere koyduğu için metinde bu şekilde yazılmıştır. Kelimenin sonundaki eki kısa okumamız ise vezin gereğidir.

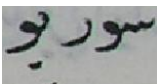
⁴¹ Beyitin yanında sonrada kurşun kalemle konmuş bir (X) işareti vardır.

42

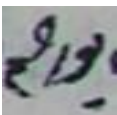
123. Ebā-an-ced alībım*⁴³ dergehinde
Yüzüm süreyü*⁴⁴ üş āk-i rehinde
124. Bu tārīi çün eylemişüm inşā³
Sa‘ādet [u] himmetün tā ide ifşā⁴⁵
125. Çe ...⁴⁶ alk idüp ...⁴⁷ rāh
Naẓar eyleye lütfundan buña şāh
126. arınca tuhfesidür böyle sultān
abūl eyleye çün mişl-i Süleymān
127. Felek nokşandur işi gerçi ‘ālet
Günah-kār ula iderler imāyet
128. Çü şimdi mürekkebahtum degül rām
Nuḥūset gösterür Keyvān idüp dām
129. Anuñ ‘çün Mihr’e oldum müşteri ben
Münevver ola tā bu cān ile ten

43

44

45 Beyitin yanında sonrada kurşun kalemle konmuş bir (X) işareti vardır.

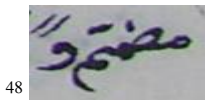
46

47

130. ...⁴⁸ aña ref^c eyleye sulṭān
 Ğamum ger oluban fetḥ ola devrān

41/a

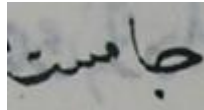
131. ʿİyāl-bend oluban bulmadum iflāḥ
 Murādım bu ki Mevlā'm ide ıslāḥ
132. Hüdā'ya nite kim bu nesl-i Ādem
 Cihānda qā'im olup ursalar dem
133. Bu şāhuñ ʿömrini⁴⁹ eyleye kâ'im
 Ki devrān süre gerdün içre dâ'im⁵⁰
134. Gel imdi diñle bir tārīḥ- ābād
 Bu Türkī dilde kim eylemişüm yād
135. Bunı Cāmasb*⁵¹ istiḥrāc etmiş
 Nücūm seyrinde he'yet resm gitmiş
136. Cihānuñ āḫirine dek tamāmet
 Gelüben ʿāleme etdi hükūmet

48

⁴⁹ Kelimeye gelen ek iki kere yazılmış.

⁵⁰ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁵¹ Kelime şeklinde yazılmış olsada son harfteki noktanın yanlışlıkla üste yazıldığını düşünüyoruz. Metin boyunca birçok yerde müstensihin benzer yazım hataları yaptığını görüyoruz.

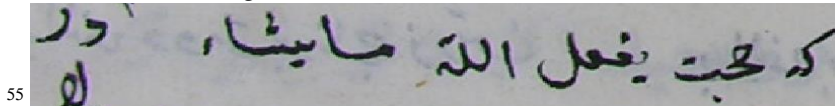
137. Bularuñ tebdilātın taḥvilātın⁵²
Zamānuñ ṭālīc n hem muḥdeṣātın
138. ẖamusın⁵³ zabṭ idüp naḳl eylemiş ol
Bu tāriḥi yazup ‘aḳl eylemiş ol
139. ẖırān-ı kevkeb ile bulmış anı
Ki teṣṣīrāt-ı ṭālīc u zamānı
140. Ol erḳām-ı ezel etmiş bunı taḳsīm
Ki atası Dānyāl etmişdi taḳlīm
141. Aña mebnī ḳılup ṣett eylemişim
Ki teṣṣīrāt-ı necmi söylemişim
142. ẖamu düzgün düzen çün Ḥüdā’dur⁵⁴
Ki muḥabbet* ...⁵⁵ dur.
143. Felekler bu nücüm bu heyülā
ẖamusına müsebbibdür o Mevlā
144. Havādiṣden ne cünbiṣ görünür
Ḥaḳīḳat bil Ḥüdā’nuñ emridurur

41/b

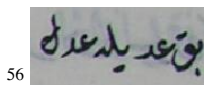
⁵² Dizedeki ‘tebdīl’ ve ‘taḥvīl’ kelimelerinin ikinci heceleri vezin gözetilerek kısa yazılmıştır.

⁵³ Kelimenin ilk harfinin noktaları yazılmamıştır.

⁵⁴ Bu dizede hece eksikliği vardır.

145. Velī her birine ҡomuş sebebler
Kimin āsān kime virmiş emekler
146. Yedi gökden yedi yılduz-ı taʿlīm
Қıluban on iki burc üzre taқsīm
147. Egerçi yılduza bak ... ⁵⁶
Bular olmuşdurur pes anlara kodı muṭlaқ⁵⁷
148. Қаған anlar қırān eylese anda
ʿAyān olur anuñ teʿṣīri bunda
149. ʿAnāşır gösterür anda eşerler
Ḥayāt [u] memāt bu қamu ferler
150. Қamu efʿāle fāʿil çün Ḥüdā’dur
Ḥaққ’uñ şun’ın beyān etmek revādur
151. Gel indi diñle işit bu beyānı
Ki saña ḥāşıl ola ḥōş maʿānī
152. O yedi yıldızuñ evşāfı ey şāh
İşit kim nice ḥaққ eylemiş Allah
153. Yedinci gögi çün yaratdı maʿbūd
Қodı Keyvān’ı ʿāmil anda mevcūd

56

⁵⁷ Dizenin sonundaki ‘muṭlaқ’ kelimesi, dize hizasının biraz üstüne sıkıştırılarak yazılmıştır. Bu durumsa bizde kelimenin sonradan eklendiği fikrini uyandırmıştır. Ayrıca dizedeki hece sayısı fazla olduğu için vezne uymamaktadır.

154. Na'ldur*⁵⁸ kim anuñ altı eli var

Ki her birinde on iki eli var

155. Velī ol altı eli işde durur

Bu ʿālem andan uş cünbişde durur

156. Bir elinde dutar bir tāk-ı zerrīn

Bir elinde dutar ak biz*⁵⁹ āyīn

157. Dutar biriyile fil hortumunu

Birinde bir şıçanuñ kıyruğunu

158. Cihānda her ne kim fi'l ola şādır

Bulardur anlara dā'im maķādır

42/a

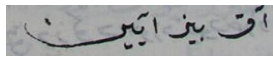
159. Bu yıldız naḥs -ı ekberdür işi ğam

Siyāh-rū hindūları tālī'ci derhem⁶⁰

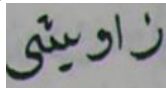
160. Daḥı altıncı gökde o Ḥudā-vend

Ḳodı ...⁶¹ oldu anda ol sed

⁵⁸ Bu kelime vezni bozmaktadır.

⁵⁹

⁶⁰ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir. Beyitin ikinci hecesi vezne uymamaktadır.

⁶¹

161. Ki dört eli var adı Müşterî'dür
Her elde altışar el serserîdür

162. Velî ol dört elinde dâd virür fer
Birinde tâc dutar birinde gevher

163. Bir elinde dutar hem bir kitâbı
Anuñla gösterür nâsa hitâbı

164. Divîd ile kalem dutar birinde
Anuñla gösterür naqşı yerinde

165. Kaçan bunlar biribirine varur
Cihânda dürlü iş bulur⁶²

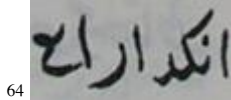
166. Bu yıldız saʿd-ı ekberdür yürür rāh
Saʿadet ehli olur buña hem-rāh⁶³

167. Beşinci gökde Behrām'ı kodı Hakk
Huşūmet-i Esed Mirrîh-i mutlak

168. ...⁶⁴ oldu āl ey yār
Kılıc dutar birinde hem biri nār

⁶² Bu dizede hece eksikliği olduğu için vezin bozulmaktadır.

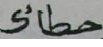
⁶³ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

169. Dutar birinde ādem başını ol
Kesilmiş aqıduban yaşını ol
170. Bir elinde dutar bir taraf-ı pür-mey
Bu vech ile aña vahy eylemiş Hıyy
171. Ne deñlü ceng [u] ħarb iderse insān
Bunuñ efʿālidür ʿālemde yeksān
172. Bu yıldız naḥsdur cellād-ḥūdur
...⁶⁵ sehm-nāk-ı tünd-rūdur
- 42/b
173. Mihir dördünci gökde düzdi dergāh
Güneş kim qamusına ol durur şāh
174. Her aḥter kim bulardan şādır olur
Güneş'dür qamusına qādir olur
175. Qamusı nūrı hem bundan olurlar
Bunuñ nūrı ile hem fer bulurlar
176. Bu daḥı altı ele oldı muḥtāc
Dutar güher birinde birisi tāc

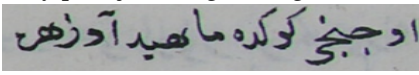
177. Biri topra⁶⁶ dutar birisi âteş
Divîd ile qalem dutar biri hōş
178. Bir elinde dutar hem bir kitābı
Ki nūrānîdür anuñ her hîṭābı⁶⁷
179. Bu yıldız saʿd durur muṭlaḳ kemāhî
Bunuñ ṭālîʿi durur pādîşāhı⁶⁸
180. Üçünci gökde mäh id[i] ad[ı] Zühre⁶⁹
Ḥüdā'dan aña dört el oldı behre
181. Bir elinde dutar bir tāk ki ḥūb
Ḥavātîndür gene yerinde maṭlūb
182. Bir elinde dutar bir gevher-i pāk
Birinde ḳanlu ḳılıc ḡam-nāk
183. Bu iki el durur dünyā mişālî
Ki yüz gösterür ḥōş ḥadd ḥālî⁷⁰
184. Velî bir yüzle döker ḳanları ol
Nice cevır ile alur cānları ol

⁶⁶ Kelimenin imlası Tarama Sözlüğü'nde (طوپره) şeklinde gösterilmiştir. Metinde ise (ه) yerine (١) kullanılmıştır ve (ج) harfi gösterilmemiştir.

⁶⁷ Kelime şeklinde yazılmıştır.

⁶⁸ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁶⁹ Yazmada olmayıp da çeviride gösterdiğimiz ekler vezni bozmaktadır. Bu kısım metinde şu şekilde

geçmektedir;

⁷⁰ Beyitin ikinci dizesi vezne uymamaktadır.

185. Bu yıldız sa‘d-ı aşğardur ki aña

Bu yıldızlu iseñ var ‘işret eyle⁷¹

186. İkinci gökde neyyir adı ‘Uṭārid⁷²

Ḥüdā’dan aña üç el oldı vārid

43/a

187. Bir elinde dutar bir dīvidi⁷³ ol

İki elde qalemle kāğıdı ol

188. Divid dutduğı eli naḥs olupdur

Qalem dutduğı el sa‘da virüpdür

189. Cihānda her ne kim ola ‘alā’im

Bu şebt eyler anı zıttıyle dā’im

190. Bu yıldız mümtezic durur bil anı

Olur sa‘d ile naḥs ile yanı

191. Bu yıldızlunuñ olur ‘aql[ı] kāmīl

Ne kim ehem-i şeyḥ-i ‘āmil

192. Bu evvel gökde Ay qodı ol Ḥaqq⁷⁴

Anuñda dört eli var muḥaqqak

⁷¹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁷² Beyitte hece fazlası vardır.

⁷³ Kelime şeklinde yazılmıştır.

⁷⁴ Bu dizede ‘ol’ hecesinde zihaf yapacak olursak vezin oturmaktadır.

193. Velī altı yüzi var şeş cihetden
Şebâtı yokdurur bî-merhametdür
194. Kevākib-ül- his'îdür nâ-sezâdur⁷⁵
Ki bî-şefkatdurur hem bî-vefâdur
195. Ümîdidür zamānuñ [vü] cihānuñ
Bu sāl [u] mäh u leyl ile nehāruñ
196. Bu yıldız sa'd durur şanma⁷⁶ ki fâcir
Bu yıldızlu olur seyyār [u] tâcir
197. Yaradılalı bu gerdün-ı devvār
Kamudan tā ki Keyvān'a be-yekbār
198. Ki altı yüz altı kez döniser*⁷⁷
Kıyām-ı ʿālem ü ādem çektip ser⁷⁸
199. Bu müddet çün tamām ola bil anı
Olur bu Mehmed-i şān[i] elbette fānī⁷⁹
200. Cüdâdur bâkî kalan ey Hüdâ-vend
Bu fānī yurda etme gönlüñi bend

43/b

⁷⁵ Bu dizede vezni oturtmak için 'hiss' kelimesi şeddesiz okunmuştur. Metinde de şeddesiz yazılmıştır.

⁷⁶ Kelimenin yazımında nokta kullanılmamıştır.

⁷⁷

⁷⁸ Beyitin ilk dizesinde hece eksiği dolayısıyla vezin bozulmaktadır

⁷⁹ Bu dizede hece fazlası dolayısıyla vezin bozulmaktadır.

201. Bu yedi yıldız ki olundı taqrır⁸⁰

Bulara iki hāne oldı taqdır

202. Biri ğam evidür birisi şādī

Bu ikidendür anlaruñ murādı

203. Kaçan naḥs evde etseler kırānı

Nuḥūsetle tolar ʿālem revānı

204. Ki olur ḥarb [u] fitne ʿālem içre

Ki olur қаht [u] tāʿūn ādem içre

205. Eder hem pādīşāhlar zulme bünyād

Tolar insān içi⁸¹ cevır ile feryād

206. Eğer saʿd evde etseler kırānı

Olur ʿālem içi emn ü emān[ı]⁸²

207. Ucuzluḡ olur ...⁸³ yetişür

Olar efʿāl-i şāhānuñ işidür

208. Kamu müşkil olur insāna āsān

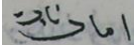
Gider çü elem yetişür iḥsān

209. Kaçan aḥterde olmasa ġarāmet

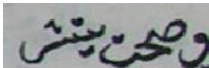
Cihānuñ hāli ḥʿāb olur be-ġāyet

⁸⁰ Bu dizede hece fazlası dolayısıyla vezin bozulmaktadır.

⁸¹ Kelimenin imlasında nokta kullanılmamıştır.

⁸² Kelimenin üst tarafında şeklinde bir ibare vardır.

⁸³

210. Bular çün aḥterān etse bu ʿālem
Döner bir nevʿe daḥı fıʿl-i ādem

211. Bu yıldızlar kıṛān etse o Ẹādir
Kılur bir nesne ʿālem içre şādır

212. Ki her yigirmi yılda bir yıl anı
Zühāl'le Müşteri eyler kıṛānı

213. Bular⁸⁴ on iki burcuñ her birinde
Kıṛānātı kim eylerler yerinde

214. İki yüz kırk yıl içinde olur hemm
Gelüp şāḥib-kıṛān olur bir ādem

215. Hüdā'nuñ ʿavni olur aña yārī
Yürüyüben olur mülk [ü] diyārı

216. Gelürler şāmit olanlar çü kāle
Yetişür eski devlet intikāle

44/a

217. Kaçan dört kez eylese aḥrān
On iki burcuñ üzerinde devrān

218. Ki tura yüz daḥı altmış [i]ki sāl
Kılur bu aḥterān ol vaḳt ʿaceb ḥāl

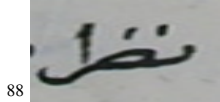
⁸⁴ Kelimeden sonra yazılmış bir kef harfi bulunmaktadır yani kelime 'bularuñ' şeklinde de okunabilir. Ancak biz vezin gereği bu şekilde okuduk.

219. Cihānuñ ḥālī pes olur teğayyür
Geh olur inqılāb geh tekessür
220. Bu devrüñ āferīnişi dutup rāh
Bu vech ile yürür ger sāl [ü] ger māh
221. Bu devrüñ āferīnişi dutup rāh⁸⁵
Beyān ider nübüvvet pes ‘ālem-i he’yet⁸⁶
222. Diyelüm bu tevārīhi ki insān
Nice yüritdi ‘ālem içre fermān⁸⁷
223. Ki cennetden hebūṭ etdükde Ādem
Cedī’yidi ṭālī‘-i kūrş-ı ‘ālem
224. Zühāl evinde biri gerç[i] Zühre
Semek burcında göstermişdi behre
225. Naẓar*⁸⁸ bu ikide tesdīs idi hem
Degildi fi’li biri birine kem⁸⁹

⁸⁵ Bu beyitin ilk dizesi 220. beyitin ilk dizesiyle aynıdır. İkinci dize ise farklıdır. Bu bir müstensih hatası olmalıdır.

⁸⁶ Beyitin hece sayısı fazla olduğu için vezne uymamaktadır.

⁸⁷ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁸⁸

⁸⁹ Kelime ‘kim’ şeklinde yazılmış ancak kafiye ve bağlam gereği ‘kem’ şeklinde okumak daha doğru olacaktır.

226. H̄amel evine va[r]mıŝ idi Behrām

...⁹⁰ ferzend evin kılınıŝd[ı] dā'im

227. Kevakib⁹¹ böyle kılınıŝ idi bāzār

Cihāna geldi Ādem eyleyüb zār⁹²

228. Çıkup dünyāya⁹³ bulmuşidi yol

Serendib'e⁹⁴ nüzūl etmiŝidi ol

229. Dağı aŝūre günü idi ol gün

Cedī burcına varmışidi hem gün

230. Zemistān idi ʿālem çünkü Ādem

Bulup Hakk ile hem oldu derhem

44/b

231. ʿİmāret etmege dünyāyı bunlar

Dürişdi nice günler ü dünler⁹⁵

232. Toğuz ay oldı çünkim geldi Şevvāl

ʿİmāretten bular el çekdi der-ḥāl

90

⁹¹ Kelime şeklinde yazılmıştır. Vezin gereği bu şekilde okunmuştur. Müstensih'in elif harfini unutmuş olması olasıdır.

⁹² Kelime 'rāz' şeklinde yazılmış ancak kafiye ve bağlam gereği 'zār' şeklinde okumak daha doğru olacaktır.

⁹³ Burada tekrar 'çıkup' yazılmış ancak müstensih bunu yanlışlıkla yazmış olmalıdır.

⁹⁴ Burada bir 'ile' edatı kullanılmış ancak vezin ve bağlam bir '-e' yönelme durum ekini gerektirdiği için bu şekilde okumayı uygun bulduk.

⁹⁵ Dizide bir hece eksiktir bu sebeple vezin bozulmaktadır.

233. Ma'îşet kesbüne çün urdılar el
Ki insân dirligine olalar dâll
234. Bulardan vârid oldu nice evlâd
Toğan zevcidi degüldi efrâd
235. Ki beş yüz oğul u beş yüz kıızıyla
Bulardan zâhir oldu Hâkķ söziyle
236. Yedi yüz yıl bular devrân sürdi
Gelüp Cibrîl Hâķ'ıñ fermân[ı] irdi
237. Resûl oldu gerü zîr-i Yemen'e
Hilâf etdi kendü ümmete ...⁹⁶
238. Muṭî' oldu bular emrine düpdüz
Biri reddetmedi döndürmedi yüz
239. Abādān⁹⁷ olmağa başladı 'âlem
Zemîne baş çeküp yüridi Âdem
240. Zülüm bilmezler idi hem fesâdı
Biri birini 'adl⁹⁸ idi murâdı
241. Huşûmet ne durur bilmezler idi
Dağı hayvân etin yimezler idi

⁹⁷ Vezin gereği ilk hece kısa okunmuştur.

⁹⁸ Bu kelime metinde ' 'azl' şeklinde yazılmıştır ancak bağlamı göz önüne aldığımızda bu şekilde okumak daha uygun görülmüştür.

242. Yedikleri nebāt ile sūd idi
Ki yerde kan dökülmek yok idi⁹⁹
243. Ḥayāvān¹⁰⁰ urmuşidi be-ğāyet
Ki tutmuşidi her yiri tamāmet
244. Hem altmış yıl nübüvvet etdi Ādem
Gidüp dünyādan oldu hāke hem-dem
245. Yerine oğlu Şīt oldu peyamber
Ḥüdā yolına halka oldu reh-ber
- 45/a**
246. Bu vech ile bu tārīḥ oldu bünyād
Ki Cāmasb* kavlidür kim eyledüm yād¹⁰¹
247. Çü Ādem gitdi Şīt oldu ḥalīfe
Atası yolını etdi vazīfe
248. Zamānunda cihānı dutdı insān
Ġanā'im çoğ idi 'ālemde yeksān
249. Zamānuñ ḥālī çüb idi be-ğāyet
'Anāşırdan yetişürdi be-sa'āt

⁹⁹ Dizede hece eksikliği vardır.

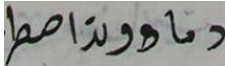
¹⁰⁰ Kelime sözlüklerde 'Ḥayevān' şeklinde geçiyor.

¹⁰¹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

250. Yoğ idi ƙan dökülmek yeryüzünde
Dağı kizb [ü] ƣased ādem sözinde
251. Bu ƣalk biribirin etmiş idi yār
Düketdi ‘ömrini Şīt āħir-i kār
252. Toƣuz yüz on iki yıl diyende dād
Buluban aldı ‘ömrin ‘āķıbet bād¹⁰²
253. Pes ol Ādem oğulundan cihāna
Keyūmers oldu sultān ol zamāna
254. Çıkuban tahta oldu pādişāh ol
Düretti āyineyle bār-gāh ol
255. Tevārīh ehlidür gerçi Keyūmers
Rivāyetle budur Ĥām¹⁰³ ibn-i Yāfeş
256. Ol etdi şehre bünyād ‘ālem içre
Tarīķ-i müstaķimi Ādem içre
257. Demāvend [ü] ...¹⁰⁴ ƣalka Belĥ’i ma‘mūr
Ki bu üç şeh ol eyledi meşhūr
258. Gerçi biñ yıl yaşadı dünyada ol
Velī ol kırk yıl şeh olup yüridi yol¹⁰⁵

¹⁰² Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁰³ Bu kelime sözlüklerde ‘خ’ ile yazılmaktadır.

¹⁰⁴

¹⁰⁵ Bu dizede fazla hece bulunduğu için vezne uymamaktadır.

45/b

259. Gelüben ‘ömri āhir uca yetdi¹⁰⁶
Velī ḥamd etti Hūşeng’i çü gitdi¹⁰⁷
260. Gelüp Hūşeng-i ‘ālem oldu çün şāh
‘Ulūm-ı ḥikmet idi aña hem-rāh
261. Didiler ba‘zılar aña kim ol er
Ḥüdā’dan olmuş idi ol peygamber¹⁰⁸
262. Velī ḥikmet kitābını cihāna
Ol istiḥrāc idüp oldu yegāne
263. Getürdüp sengī vü āhengerānı¹⁰⁹
Bulup cem‘ eyledi āhenger anı
264. İdüben ḥarb ālātın mürekkeb
Düretti anı pür-āhen müretteb
265. Tamām eyledi anı bī-tereddüd
Çıkuban tāğa pes kıldı teceddüd
266. Görüp bir ġār çünkim oldu¹¹⁰
‘İbādet etdi ḳodı dīnini ol

¹⁰⁶ Kelimenin son harfi tekrarlanmıştır.

¹⁰⁷ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁰⁸ Vezin gereği bu kelimeyi ‘peyamber’ okumalıyız.

¹⁰⁹ ‘āhen’ kelimesine gelen ‘-ger’ eki ayrı yazılmıştır.

¹¹⁰ Bu beyitte hece sayısı eksik olduğu için vezne uymuyor, zaten kafiye takip ettiğimizde de uyumsuzluğu görüyoruz. Eksik bir ya da birkaç kelime olmalıdır.

267. Uyup āhengerāna kamu insān
Gelüp secde eylediler ʔaşa yeksān¹¹¹

268. Dutup Hūşeng'i hāk eylediler
Hümām oldu helāk eyledi anlar¹¹²

269. Cihāna pādişāh oldu yürüdi
Kırup küfr ehlini kanda ki gördi

270. Atası dīnini etdi riʕāyet
Cihāna ʕadl [u] dād etdi be-ğāyet

271. İki yüz on yıl oldu pādişāh ol
Ki ān ile düzdi bār-gāh ol

46/a

272. Meger Şīt'ün kızını şoñra insān
Ululayup nicesi uydı yeksān

273. O halkuñ baʕzısı ol kıza uydı
Uķūş*¹¹³ anlaruñ işini çü tıydu

274. O kızuñ ʕādeti bu idi her bār
Atasını añup ağlaridi zār

¹¹¹ Hece fazlası olduğu için vezne uymamaktadır.

¹¹² Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹¹³ اوفوش

275. Ki zīrā Şīt adı ki ehl-i şefkat
Kızına dā'im eylerdi mürüvvet
276. Meger bir gün 'Azāzīl geldi kıza
Didi kim gel 'amel eyle bu söze
277. Babañı sevir iseñ sen ey server¹¹⁴
Anı bir tahtaya eyle sen muşavver
278. Kaçan anı añup cān gele vücūda
Anuñ taşvīrine gel eyle secde
279. Tapu eyle var ol taşvīre dā'im
Anuñ sevgüsin et gönlünde kâ'im
280. Ki saña hāşıl ola ki tesellī
O şūret bula cānuña tecellī
281. Varup ol kız atası şūretini
Muşavver eyleyüp getürdi anı¹¹⁵
282. Aña tapu iderdi gece gündüz
Kılurdi secde aña iderlerdi yeksān¹¹⁶

¹¹⁴ Dizede hece fazlası olduğu için vezne uymamaktadır.

¹¹⁵ Bu kelimedden önce metinde 'ol' kelimesi yazılmış ancak vezni bozduğu için okumamayı uygun bulduk.

¹¹⁶ Bu beyitin ilk dizesinde gece-gündüz ikilemesinin arasında yazılan 'vü' kelimesi vezni bozduğu için okumamayı uygun bulduk. İkinci dizede ise bir müstensih hatası olsa gerek, yüklemelerden birisi dizenin kalanından bağımsız gibi görünüyor. Ayrıca iki dize arasında kafiye uyumu da bulunmuyor.

283. Çün Uķūş* oldı ol işden haber-dār
Varup ol hālķa söyledi peyğamber¹¹⁷

284. Didi bu etdüğüñüz iş degüldür
Hüd[ā] katunda bu iş hōş degüldür

285. Hüdā'dan gayrıya etmeñ sücūdı
Ki bize viren oldurur vücūdı

286. Küfürdür secde etmeñ şūrete siz
Dilersiz kim ...¹¹⁸ cennete giresiz siz¹¹⁹
46/b

287. Nicesi tıtdı sözün diñlediler
Ki Hāķķ'un buyrığını añladılar

288. Nicesine musallať oldı Şeytān
Uķūş* anlara kılmadı dermān

289. Varup hem but içine girdi İblīs
Olara etdi bu cehl ile telbīs

290. Sizüñ bende uluñuz çün bilesiz
Gelüben baña hem secde kılasız

¹¹⁷ İlk dizede 'haber' kelimesi 'h' ile değil 'h' ile yazılmıştır. Muhtemelen müstensih orada noktayı koymayı unutmuştur. İkinci dizede ise sondaki kelime 'peyğamber' şeklinde yazıldığı için vezni bozmaktadır. Bu sebeple 'peyām-ber' şekliyle okumayı daha uygun gördük.

¹¹⁸

¹¹⁹ Bu dizede hece fazlası olduğu için vezne uymamaktadır.

291. Bu söz ile oları azdururdu
Varup قاموسى bûta yüz ururdu
292. Puta tapmağıñ ol ibtidāsı¹²⁰
Buradan qaldı kim halk oldu [cā]şī
293. Bu işde qaldı Uķūş* zār u hayrān
Ne idecek bilinmez idi dermān
294. Düşünde bir firişte geldi aña
Didi tur yuqaru sen qalma taña
295. Vara gel puta bu esmācī oķı sen
Şeyātīn yüregine oķ doķı sen¹²¹
296. Uķūş* öğrendi andan ol ducāyı
Ki andan buldı derdine devāyı
297. Varup ol pūta çünkim oldu der-kār
Anuñla dīvleri etdi giriftār
298. Bu halk anı görüben tañladılar
İdüben Temhūreş-i dīv-bend qodılar¹²²
299. Otuz yıl dağı oldu anlara şāh
Cihāndan ol da gitdi ħāh-nā-ħāh

¹²⁰ Bu dizede hece eksiğı olduğu için vezne uymamaktadır.

¹²¹ Hece fazlasından ötürü beyitin ilk dizesi vezne uymuyor.

¹²² Her ne kadar metinde ‘Temhūreş’ şeklinde yazılmış olsa da kelime Devellioğlu’nun sözlüğünde ‘dīv-bend’ maddesinde ‘Temhūreş’ şeklinde geçmektedir. Dizede hece fazlası bulunmaktadır.

300. Egerçi dīvleri bend eyledi ol
Velī zindān abir oldu aa yol

301. Kevākib etdi gkler zre¹²³ arān
Biri*¹²⁴ tli'i olmudı Sereān

47/a

302. Birāder-zādesi birin aīr¹²⁵
Gep yirine āh oldu o server

303. Adı Cemīd idi yiryzine sultān
Muīc oldu anu emrine insān

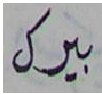
304. Refāhiyetde idi hlk-ı ālem
Yir yzini dutmu idi ādem

305. Hmet ne durur bilmezler idi
Biri birine hr etmezler idi

306. Yemek imekde idi dā'im insān
Neāt ile srerler idi devrān

307. lm daı hem i fiten yo idi
Ata ana v oul kız o idi

¹²³ Vezin gerei burası bu ekilde okunmutur.

¹²⁴

¹²⁵ Kelime metinde 'ater eklinde yazılmıtır ancak beyite baktıımız zaman 'ater' kelimesiyle alakalı baka bir kelime grmyoruz. Balamı gz nnde bulundurursak mstensihin noktaları alta koyup 'sonra, en son, en sondaki' anlamlarına gelen 'aīr' yazacaı yerde ste koyup 'ater' yazmı olabileceini dnyoruz. Bizce bu kelime 'aīr' olmalıdır.

308. Ḵamusı put-berest idi bī-kār
Cihānda sünnī ḵalmamışdı deyyār

309. Çoğ olup urdı ʿālemde hayevān
Olardan havf ider olmuşdı insān

310. Nebātı yiryüzünde dişlediler
Biri birin yemege başladılar

311. Ki toköz yüz dahı toksan yedi yıl
Geçüp Ādem'den olmuş idi ki yıl

312. Gelüp Ehnūh yetüşdi cihānı
Dīne daʿvet idüben oldu bānī

313. Varuban eyledi Cemşīd'i daʿvet
Aña Cemşīd eyledi itāʿat

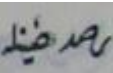
314. Ki İdrīs nebīyidi ol ʿālim
Gelüben oldu Cemşīd'e muʿallim

315. Oğuyup ʿilme meşgūl olmuş idi
Bu halkı dīne daʿvet kılmış idi

316. Şular kim uymaz idi daʿvetine
Düşürürdi özüni miḥnet ile

317. Ki kamu yire leşker gönderürdi
Bu halk[ı] Haq yolına dönderürdi
318. Nicesi dīne girmezdi idüp ceng
Bu işden Cemşid olmuşıdi dil-teng¹²⁶
319. Bilemez idi nice kıla dermān
Ki anlar ola buña rām-ı fermān
320. Suṭurlāb-ı tılısma oldı meş'ul
Ki İdrīs aña göstermiş idi yol
321. Raşad-ı ...¹²⁷ bir cām etdi tertīb
Tışı la'l içi erḳām ile tezhīb
322. Oṭuz yıl[a] degin düzetdi anı
Aña baksa görürdi her mekānı
323. Ki bir yıla degin 'ālemde insān
Ne fi'l etse görünür anda yeksān
324. Daḥı her yire kim gönderse leşker
Ne yire varsa k'ol ola muẓaffer
325. O cāma çün naẓar etse bilürdi
Anuñla¹²⁸ 'āleme manşūr olurdi

¹²⁶ Beyitin vezne uyması için 'Cemşid' kelimesinin ikinci hecesinde zihaf yapılmıştır.

¹²⁷

¹²⁸ Burada vezni oturtmak için 'ile' edatını '-la' olarak okumamız gerekti.

326. Ki oldurur añılan cām-ı Cemşîd
 O cām ile tamāmet ʿālemi ol
 Musahhar etdi kamuya bulup yol¹²⁹

327. Nice sağlu etdi ʿālem içre¹³⁰
 Kōdı nice resmler ādem içre

328. O tezyif etdi hāmmām-ı nūcūmı
 Suṭurlābı vü hem ʿilm-i reml ʿulūmı¹³¹

329. Muʿallim idi İdrīs peyamber
 Ki her fen içre olmuş idi server

330. Tamām biñ yıl cihāna oldu şāh
 Ne yire varsa İdrīs aña hem-rāh

331. Hōrāsān’a yetüşdi āhir eyyām
 Ecel cengine düşdi kām-nā-kām

48/a

332. Cihān işi bu durur āhir-i kār
 Ğanīmet ...¹³² ʿömri qalma bī-kār¹³³

¹²⁹ Bu, beyitin yanında yazılan bir dizedir. İlk dize kafiyele değilken bu fazla dizenin, ikinci dizeyle kafiye uyumu vardır.

¹³⁰ Beyitte hece eksikliği olduğu için vezin uymamaktadır.

¹³¹ Bu dizede hece fazlası olduğu için vezin uymamaktadır.

¹³²

¹³³ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

333. Meger Temhüres oğlundan birisi
Ki Mehrāc*¹³⁴ idi anuñ hem ulusı

334. Gelüp şāh oldı Cemşīd'üñ yirine
Ki telķīn etdi resmin her birine

335. Ki kendü resmini ʿālemde düpdüz
Yürüdüp kimseye döndürmedi yüz

336. Düzetdi dünyāda bir dürlü erkān
Hem aña tābi^c olmuş idi insān

337. Kevākibler etdi aḡter anı
Ki gökyüzinde buldılar aḡrānı¹³⁵

338. Çü ʿālem ṭālī^c-i Cevzā'ya urdı
Gidüp Mehrāc*-ı Şapūr şāh oldı¹³⁶

339. Adı Ḍaḡḡāk idi yüz yıl tamāmet
Olup şāh etdi dünyā[y]ı ʿimāret¹³⁷

340. Heves etmezdi leşker cem^cine ol
Ne ḡōd-rāḡīb idi māl cem^cine ol

¹³⁴ Buradaki okumamız vezne uyuyor olsa da gittiğimiz kaynaklarda bu isme ulaşamadık. Temhüres'un hakkında verilen bilgilerde ise oğullarına dair bir isme rastlamadık. Onun için bu isme ihtiyatlı yaklaşmakta fayda görüyoruz.

¹³⁵ 'aḡran' kelimesi burada da vezni bozmaktadır.

¹³⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹³⁷ Yazmada kelime "ʿümṛān" olarak geçmektedir. Her ne kadar bağlama uyuyor olsa da vezin göz önünde bulundurulduğunda burada yine aynı bağlamda "ʿimāret" kelimesinin kullanılmasını daha doğru buluyoruz.

341. Tenaʿum eyler idi dürlü elvān
Niʿamlar bişürüp yiridi yeksān

342. Meger aşcısına Şeytān-ı merdūd
Gelüp öğretti bir hūb aş-ı nā-sūd

343. Didi ilet bunı şāhiya ol
Saña taḥsīn idüp çün göre ol

344. İledüp aşcı şāh yidi anı
Didi bunı bişüren kişi xanı

48/b

345. Getür kim xandan ...¹³⁸ göreyin
Bu aşcı nice¹³⁹ bişürdi şorayın

346. Varup getürdi İblīs'i şehe ol
Şehe eyledi ol melʿūn aña bol

347. Didi Daḥḥāk'a aç omzuñ [öp]eyin¹⁴⁰
Ölümüñi saña diyüvereyin

348. Omuzın açup öpdı anı Şeytān
Hem ol sâʿatde oldı anda pinhān

¹³⁸

¹³⁹ Bu kelimenin yazımında noktalar kullanılmamıştır.

¹⁴⁰ Yazmada sadece (اين) şeklinde gösterilmiş olsa da ka dizeden hareketle bu kelimenin bu şekilde okunması gerektiğini düşünüyoruz.

349. İki omuzı oldu pür cerāḥat
Tasalandı vü olmadı rāḥat¹⁴¹
350. ʿĪlāca meşğul¹⁴² oldu ḳamu ʿālem
Ziyāde oldu zaḥmı olmadı kem
351. Gerü tağyīr idüp ṭonunı Şeyṭān
Gelüben didi buluñ mağz-ı insān
352. Ki her gün bir kişi mağzın serüñ siz
Daḥı zaḥmet ider mi pes görüñ siz
353. ʿĪlāc etdiler anı gitdi zaḥmet
Biraz Ḍaḥḥāk’uñ oldu cānı rāḥat
354. Bir ādem avladur her gün ol şāh¹⁴³
Bu vech ile geçürdi sāl ile māh
355. O renc ile çü yüz yıl oldu sultān
Bu fiʿlinden ḳamu incindi insān
356. Gidüben cümle terk etdi diyārı
ʿİrāḳ’a varup etdiler ḳarārı
357. Meger ibn-i ḥaddādı görür ol
Anuñ beynin[i] almağa gelür ol

¹⁴¹ Bu dizede hece sayısı eksik olduğu için vezne uymamaktadır.

¹⁴² Kelimesinin ikinci hecesinde zihaf yapılmıştır.

¹⁴³ Bu dizede hece eksikliğinden dolayı vezin sıkıntısı vardır.

358. Atası virmeyüp ider hūşūmet
Muḥāvīn¹⁴⁴ olur aña hālk tamāmet

359. Ğulüvv idüp yürürler üzerine
Dutup Ḍaḥḥāk'[1] uymazlar sözine

49/a

360. De[mā]vend*¹⁴⁵ ṭağına iletdiler anı
Helāk oldu anuñ anda revānı

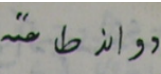
361. Kırān etdi ger[ü]¹⁴⁶ kevkeb semāda
Cihān ṭālī'ı oldu Şevr'e zāde¹⁴⁷

362. Ki Nūḥ'uñ vardı ʿemmisi bir māh
Ol Efrīdūn'dı oldu gelüp şāh

363. Özi mergūbdı hem sözi sözdür
Cihānı eyledi ʿadliyle ol maʿmūr

364. Nice āyīn ḳodı dünyāda gürbüz
Abādān¹⁴⁸ oldu ʿālem içi düpdüz

¹⁴⁴ Sözlüklere baktığımızda kelimenin imlasında (ي) yazılmasa da metinde gösterilmiş. Vezin sıkıntısı olmadığı için olduğu gibi yazmayı uygun gördük.

¹⁴⁵

Kelimenin aslı “Demāvend” olsa da yazmada imlasında hata vardır.

¹⁴⁶ Bu kelime metinde (كر) şeklinde geçse de vezne ve bağlama baktığımızda (كرو) şeklinde okumak daha doğru olacaktır.

¹⁴⁷ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁴⁸ Bu kelimenin ilk hecesi vezin gereği kısa okunmuştur.

365. ‘Ulūm-ı Nūh idi kıldı beyān ol
Tarīk-i Hakk gösterdi ‘ayān ol

366. Dağı tayy u kimyā[1] bir bir
‘Ayān eyledi vü etmedi tağyır

367. Nedür erkān-ı kevn hem fesādı
Beyā[n] eyledi mebdē ile ma‘ādı

368. Dağı bildürdi kim bu nefis-i insān
Nedür māhiyetini kamu yeksān

369. Ki beş yüz yıl cihānda zindegānī
İdüben ‘ākıbet gitdi revānı

370. Şoñucu kâfir oldu kamu ‘ālem
Biri urmaz idi ĩmān ile dem

371. Gerü kevkeb kırān eyledi yıldız
Esed burcına t̄ālī’ dutdı çün yüz¹⁴⁹

372. Hakk’uñ emri ile Nūh peygamber¹⁵⁰
Yetüşdi bunlara kim ola rehber

49/b

373. Gelüp kırk yıl buları da‘vet etdi
Hemān kırk kişi aña bī‘at etdi

¹⁴⁹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁵⁰ Bu kelime yazmada “peygamber” şeklinde yazılmıştır ama vezne uyması için böyle okunmalıdır.

374. Bir niceler didi bî'at edenler
Ki seksen kişi idi kanlar
375. Kaçan bu halkı etse dīne da'vet
Olar Nūḥ'a ider idi mezellet
376. Ki aña uymayup iderler idi düşnām
Zalālet oldu yolları serencām¹⁵¹
377. Ki Ḥaqq'dan kula olmasa hidāyet
Beşer ide mi ol şahşı emāret
378. Bulardan incünüp Nūḥ oldu bīdār
Didi yā Rabb eyle ne kim var¹⁵²
379. Du'ā'sın müstecāb eyledi Allah
Helāk oldu¹⁵³ kaması idüben āh
380. Receb ayında şehri Kūfe derhem
Şu zāhir oldu bir tenevvürden¹⁵⁴ hem
381. Çıkuban yerden vehm indi bārān
Cihānuñ içi düpdüz oldu tuman

¹⁵¹ Beyitin ilk dizesinde fazladan iki hece var. İkinci dizenin ilk kelimesi (ط) ile yazılmış ancak sözlüklerde böyle bir kelimeye rastlayamadık. Müstensih (ط) yazacakken bir hata yapmış ve nokta koymayı unutmuş olmalıdır.

¹⁵² Bu dize hece eksikliği olduğu için vezne uymuyor.

¹⁵³ Yazmada bu kelime “eyledi” olarak geçmektedir ancak vezin ve bağlam gereği kelimeyi “oldı” olarak okuyoruz.

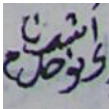
¹⁵⁴ Dizeyi vezne uydurabilmek için kelimenin üçüncü hecesinde zihaf yapmalıyız.

382. Deñizler oldu başdan başa ʿālem
Gemide kaldı Nūḥ'a uyan ādem
383. Helāk etdi [kalanın]¹⁵⁵ şöyle Ḥaḫḫ
Ki tūfān oldu altı ay muḫaḫḫaḫ
384. Muḫarrem ayının onı çü yetdi
Ḥaḫḫ'uñ emri ile şu külli gitdi
385. Ḥüdā'dan Nūḥ'a çünkim oldu destūr
Ki evvel Kūfe[yi] eyledi maʿmūr
386. Daḫı Baḡdād u hem Mıṣır u Şıfāhān
Bular maʿmūr olup oldu abādān
387. Üç oḡlı var idi Nūḥ'uñ eşedd-nām*¹⁵⁶
Biri Kenʿān biri Yāfeṣ biri Sām

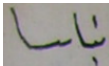
50/a

388. Bulardan biri olmuşıdi tersā
Var idi bir kıızı adı Benāsā*¹⁵⁷
389. Nice müşkilleri eyledi āsān
Cihān başdan başa oldu [a]bādān

¹⁵⁵ Bu kelime metinde (قلاسن) şeklinde yazılmıştır ama sözlüklerde böyle bir kelimeye rastlamadık. Bu yüzden bağlamı da göz önünde tutarak kelimenin aslında (قلانن) şeklinde olması gerektiğini düşünüyoruz.

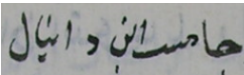
156

157

390. Ḵamusı Nūḥ'a olmuş idi tābī^c
Ne kim var ise tā iḳlīm-i sābī^c
391. Toḳuz yüz elli yıl Nūḥ eyledi dād
Cihānı ṯutmuşidi ādemī-zād
392. La^cl-i ecel yetüşdi pes eyledi rıḫlet
Varuban cennet içre buldı rıf^cat
393. Velī Cāmasb*¹⁵⁸ ibn-i Dānyāl ol
Ḵomuş bu yerde bir tāriḫe ol yol
394. Ki bu ṯufāndan tā devr-i ʿālem¹⁵⁹
Tamām olup gidince nesl-i Ādem
395. Ki beş biñ dörtyüz elli sāl geçiser
Cihān āhir olup ṯufān olusar
396. Bu müddet içre bākīdir bu ʿālem
Nizām-ı dīne hem bu ibn-i Ādem
397. Şūr urılır ḳopar şoñra ḳıyāmet
Ki budur cümle olan ʿalāmet¹⁶⁰
398. Gelüp Lohrāsib olmuş idi sulṭān
Daḫı saḡ idi Nūḥ merd-i Yezdān

158

159 Bu dizede 'ṯufāndan' kelimesinin son hecesi vezni bozuyor.

160 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

399. Gerü hem şoñra şāh idi cihāna
Yüritmiş idi hükmin her mekāna

400. Tamāmet yüz yigirmi yıl olup şāh
Yüridi her mekānı eyleyüp rāh

401. Kātı pīr oldu şoñra güci gitdi
Geçüp tahta oğlu hükmetti¹⁶¹

50/b

402. Ki Gōstāsb idi adı ol cevānuñ
Nice cevriñi görmüşidi zamānuñ

403. Zamānında anuñ bir kişi çıkdı
Adı Zerehşut halkı da‘vet etdi

404. Delīl dağı bürhān eyledi ol
Yürüyüp nice yiri toyladı ol

405. Ki her iqlīme bir olmuşdı sulṭān
Kamunuñ ulusu Gōstāsb yeksān

406. İki yüz dağı kırk yıl oldu ol şāh
Sürüp devrān etdi ‘āleme rāh

407. Anuñda dünyadan gitdi revānı
Gerü kevkebler eyledi kırānı

¹⁶¹ Beyitin bu dizesinde hece eksikliğinden ötürü vezin bozuluyor.

408. Ki Nūḥ oğlanlarından şoñra yeksān

Nice peygāmbere olup geldi insān

409. Daḥı Cemşīd aşlından niceler

Gelüben ʿāleme şāh oldı anlar

410. Bularuñ her biri gelmez beyāna

Nice şāh geldi vü gitdi cihāna

411. Bir nicesi olardan şerḥ olundı

Bir tārīḥ anlara hem ḥaşr olundı¹⁶²

412. Gerü kevkebler eyledi kırānı

Esed ṭālī^c dutdu her mekānı¹⁶³

413. Menūḡehr oldı sulṭānı cihānuñ

Düzüben ḳodı resmin her mekānuñ

414. Cihānda yüz yigirmi yıl tamāmet

Ulu şāh oldı görmeyüp nedāmet

51/a

415. Ecel anıda etdi şoñra derhem

Bu derde yok durur ʿālemde merḥem

¹⁶² Dize başlarındaki ‘bir’ kelimelerinde zihaf yapmamız gerekmektedir. Bunun yanında ‘ḥaşr’ diye okuduğumuz kelime metinde (حضر) şeklinde yazılmıştır. Sözlüklerde böyle bir yazıma rastlamadığımız için (ض) harfinin üstündeki noktanın yanlışlıkla konmuş olabileceğini de göz önüne alarak bu şekilde okuduk.

¹⁶³ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

416. Eger şāhdur ü ger h'āce vü ger kıl

Ḳamuya gösterür o dem gözi yol

417. Gelüp Efrāsiyāb oldu çü sulṭān

Ḳatı zālīm idi incindi insān¹⁶⁴

418. Gelüp Efrāsiyāb oldu çü sulṭān

Ḳatı zālīm idi incindi insān¹⁶⁵

419. Meşāff u ḥarb u ḳatlı idi işi hem

Ki ceng ü şūr u şirret oldu mudḡam

420. Cihān içinde on yıl yüridi rāh

Degüldi ḥire bol idi güm-rāh

421. Ecel yetüşdi etdi anı fānī

Gerü yıldızlar eyledi kırānı¹⁶⁶

422. Anuñ ardınca 'Ād oldu gelüp şāh

Cihāna 'adl idüben yüridi rāh

423. Bu daḡı yüz yigirmi yıl cihāna

Duruban 'adl etdi her mekāna

424. Bunuñ 'adl ü dādıyla Yezdān

İki yüz pāre şehri etdi abādān

¹⁶⁴ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁶⁵ Beyit 417. beyitin tekrarıdır.

¹⁶⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

425. ʿIrāk vü Şām u Hind u Medāʾin
Bular maʿmūr oluban buldı āyīn

426. Qatı kuvvetlü idi hāḡ-ı ʿālem
Uzun boylu vü gürbüz idi ādem

51/b

427. Velī ḡamusı idi put-perestī
İçinde yogıdi Ḥaḡḡʾa dürtüstī¹⁶⁷

428. Medāʾinʾden çıḡup Hūd peygāmbēr
Gelüben bunlara kim ola rehber

429. Ki tā Şāmʾa varunca daʿvet etdi
Velī anlar ḡalālet yola gitdi

430. Çü Hūd idemedi anlara dermān
O ḡavme bir duʿā eyledi yeksān

431. Hem ol vaḡtın ḡırān-ı necm u aḡter
...¹⁶⁸ Ḥānʾa yād idi rehber

432. Zühāl ile Ḥamer idi muḡābil
Cihān şenbe günü olmuşidi ʿāmil

¹⁶⁷ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁶⁸ دوده خان

433. Çü mağrib cānibinden çıkdı bir bād

Fenā etdi bular olmuşken ābād

434. Ki seksen pāre şehr ile vilāyet

Harāba vardı bulmayup selāmet

435. Każā çün gökden ine bağlanur göz

Dil ebkem olur vü söylemez söz

436. Hüdā'dan dile dā'im isti'ānet

Ki tān ile toz ola selāmet

437. Kevākib girü gökde oldı mudğam

Ki Mīzān oldı hem ṭālī^c-i 'ālem¹⁶⁹

438. Gelüp Tamhāsb şāh oldı yüridi

'İmāret etdi dünyā[y]ı pīr idi

439. Hazīne cem^c idüp harc eyledi ol

Binālar yapdurup derc eyledi ol

52/a

440. Ki başa iletmeyüp zār u giryān¹⁷⁰

Koyuban bunda girdi yire 'üryān

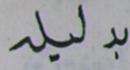
¹⁶⁹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁷⁰ Baştaki 'Ki' kelimesi vezni bozmaktadır.

441. Ādem şandı ‘imāret bu ħarābı
Gidüp bundan o idindi türabı¹⁷¹
442. Budurur āhir insāna serencām
Açur mevt şarābın bırağup dām
443. Demez bu bir gedādur ya bu sultān
Başumuz top ider elinde çevgān¹⁷²
444. Qubād oldı cihānuñ pādīşāhı
Her iqlīme yürüyüp buldı rāhı
445. Giderdi zulmı ħayra oldı mā’ıl
Tazallüm idene olurdu ħā’ıl
446. Abādān oldı ‘ālem ‘adli ile
Münevver oldı insān ...*¹⁷³
447. Ki yüz yıl şāh olup sürdi devrān
Aña Sām derler idi cümle insān
448. Anuñ dahı ecel aldı yolını
Giderüp ‘aqlını bükdi belini¹⁷⁴
449. Dımışk’da bir kişi çıkdı olup şāh
Şedīd idi adı çün yüridi rāh

¹⁷¹ Kelime şeklinde yazılmıştır..

¹⁷² Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁷³

¹⁷⁴ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

450. Anuñ bir ҡardaşı var idi ...¹⁷⁵

Necıl kişı idi adı Şeddād

451. Şedīd'e ...¹⁷⁶ yedirüp etdi gümrāh

Yerine geçdi kendüzi olup şāh

452. Tamāmet dutdı düpdüz ʿālemi ol

Cihānuñ mālını cemʿ eyledi bol

52/b

453. Ki bünyād eyledi bu şehr-i zerrīn¹⁷⁷

İçi laʿl [u] cevāhir [ü] zerr ...¹⁷⁸

454. Aña meşğūl olup etdi ʿimāret

Bu nāsı etdi zulmile ğarāmet

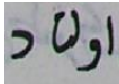
455. Tamām etdiler anı çünkü¹⁷⁹ Şeddād

Diledi gire içine olup şād

456. Ki bünyād eyledi bu şehr-i zerrīn

İçi laʿl [u] cevāhir [ü] zerr ...

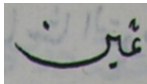
¹⁷⁵

¹⁷⁶

¹⁷⁷ Bu kelime sözlüklerde (ز) ile geçmektedir ancak bu beyitte (ذ) ile yazılmıştır.

¹⁷⁸

¹⁷⁹ Kelime metinde (چونکم) şeklinde geçse de vezne uyması için bu şekilde okumamız gerekir.

457. Aña meşgûl olup etdi ʿimāret
Bu nāsı etdi zūlmile ġarāmet¹⁸⁰
458. Aña bir sihr [ü] efsûn okıya ol
Bula yûriye kıande kim vara yol
459. İşidesüz nicedür vaşf-ı Deccāl
Gele kim girü târîhe be-her-ḥāl¹⁸¹
460. Hüdā’dan böyle düşdi çün şālîḥ
Nebî oldu gelüp o kıavme Şālîḥ
461. Olaruñ mālı çoğ idi be-ğāyet
Davarlarına yoğ idi nihāyet
462. Varup bunları Şālîḥ etdi daʿvet
Didi uyuñ Hāk’a görmeñ mezellet¹⁸²
463. Musallaḥ oldu bunlara çün İblīs
Bu cāzūdur diyüben kııldı telbīs
464. Bular Şālîḥ sözine uymadılar
Hāk’uñ toğrı yoluna gelmediler
465. ʿAzāb istedi Şālîḥ çün Hüdā’dan
Helāk oldu bular hem ol cezādan

¹⁸⁰ 454 numaralı beyit 457 numarada tekrarlanmıştır.

¹⁸¹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁸² Bu kelime sözlüklerde geçtiği gibi (ّ) ile değil (.) ile yazılmıştır.

466. Ne kim var ise anlaruñ tavarı
Kül oldı yandı mecmu'sı varı

53/a

467. Çü Şālih kavmini ...¹⁸³ vü gitdi
Varuban Şām'a halkı da'vet etdi
468. Hem anda on sekiz yıl oldı kâ'im
Çü gitdi dünyadan oldağı şālīm
469. Dağı dünyāya tölmemişdi mürsel
Ki İbrāhīm'e gelince ...¹⁸⁴
470. Meger ...¹⁸⁵ ile olur her er şāh
Nice kim halka eyler idi icāh¹⁸⁶
471. Çü Taqıyānus oldı 'āleme şāh
Çıkup Bağdād'dan hem eyledi rāh
472. Hazā'ın cem' idüp bir tağa çıkdı
Sim ile zerreden hem eyledi rāh¹⁸⁷

183

اولدی

184

کس

185

تایله

¹⁸⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁸⁷ Bu dizenin son kısmı bir önceki beyitin ikinci dizesinin son kısmıyla aynıdır. Muhtemelen burada bir müstensih hatası olmalıdır.

473. Һazā'ın cem^c ...¹⁸⁸ yākūta zeyl etdi anı

İraqda görende qorqardı cānı¹⁸⁹

474. Ki od yanar şanuban kimsene hīç

Yaqın varmaz idi olmazdı der-pīç

475. Bunıda buluban Deccāl alısar

Aña cennet buña dūzaḥ diyiser

476. Düzülüp qal'a çün oldı mükemmel

Gelüp mevt eyledi anı ...¹⁹⁰

477. Bināsı bunda kendü oldı fānī

Gidüben hasret ile verdi cānı

478. Gelen gider qalır bunda be-nāmı

Haqīkat bil budur dehrün havāşı¹⁹¹

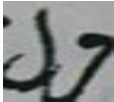
479. Dımışk'den iki bed-baht şāh çıqdı

Zulüm [ü] cevr eyleyüp dünyā[y]ı yıqdı

480. ...¹⁹² idi birinüñ adı

Birinüñ hem Rüstem yoğ idi dādı

188

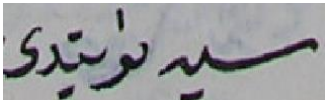
189 Beyitte veznin uyması için “görende” kelimesinin ikinci hecesinde zihaf yapılmalıdır.

190

191 Beyitte hece fazlası olduğu için vezin uymamaktadır.

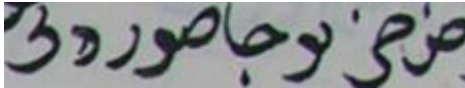
192

53/b

481. Çü ger şāh oldılar halka tamāmet
Ecel cānlarını etdi ġarāmet
482. Kevākib girü çün aķrāna geldi
Cihānuñ tālī'ī Mīzān'a geldi¹⁹³
483. 'Arab'dan Hāşim adlu bir civān-baht
Cihāna şāh oluban düzdi ol raht
484. Ki tūl-i 'ömr ...¹⁹⁴hūb
Ki ulu pehlivān özi mergūb
485. Hābeş'i Hind'i Şām'ı dutdı düpdüz
Cihāna 'adlile gösterdi bār-gāh ol¹⁹⁵
486. Şecā'atde ger olsañ Rüstēm-i Zāl
Ecel gelüben ider seni pā-māl
487. Faķīr oldu anuñ evlādı āhır
Kimi neccār oldu kimi tācir¹⁹⁶

¹⁹³ Yazmada 'Mīzān' kelimesinden önce 'çün' kelimesi yazmaktadır. Bizce ikinci dizedeki 'çün' kelimesi yanlışlıkla yazılmıştır. Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

¹⁹⁴

¹⁹⁵ Beyitte hece fazlası olduğu için vezne uymamaktadır. Ayrıcabeyitte kafiye sıkıntısı bulunmaktadır.

¹⁹⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

488. Gerü dört kişi oldı dünyada şāh
Biri Rūm'a yürüyüp dutdı havd-rāh

489. Bularuñ adlarınıñ biri Tālūt
...¹⁹⁷ dağı Cālūt

490. Bularuñ ikisi idi müselmān
İkisi kāfir olmuşidi noqşān

491. Oluban her biri bir iqlīme şāh
Ki soñra etdi mevt anları güm-rāh¹⁹⁸

492. Ki tā Nūh nebī kim göçmüş idi
Ki biñ yetmiş toquz yıl geçmiş idi

493. Meger Hāşim şoyundan bir yegāne
Ki mürsel olup ol geldi cihāna

54/a

494. Ki İbrāhīm düretti kıble ma'cūr
Çü Beytu'llah oldur şimdi meşhūr

495. Nice mu'cizeler gösterdi burhān
İşāretle odı etdi gülüstān

عزالبك سياه خور داني

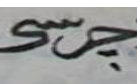
¹⁹⁷

¹⁹⁸ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

496. İki oğlu olup geldi cihāna
Biri İsmā‘yil idi ol yegān[e]
497. Biri İshāk peygamber idi hem
Bular olmuşidi özine derhem
498. Tavarı ni‘meti çoğ idi gāyet
Haq aña virmiş idi bī-nihāyet
499. Haq’uñ yolına ider idi ihsān
Yer idi ni‘metini düpdüz insān
500. Halīlullah diyüben Haqq te‘ālī
Anuñ i‘zāzını eyledi ā‘lī¹⁹⁹
501. Ki Nemrūd idi ol vaqt ‘āleme şāh
Hüdā’ya ‘āşī idi yolı güm-rāh
502. Yirüñ tañrısı ...²⁰⁰ der idi ol
Diledi göge çıkup eyleye yol
503. Ki kuşlar arķasında düzdi bir taht
Semāya ya‘ni varup düzdi raht
504. Hüdā anı ...²⁰¹ böyle yekbār
Helāk eyledi siñekle her ne kim var

¹⁹⁹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²⁰⁰

²⁰¹

505. Aña bir ...²⁰² ile urdı çengāl
Yiyüp mağzını etdi anı pā-māl
506. Cihān benim der iken gitdi hesti
Ecel kamuya urur darb-ı destī²⁰³
507. Anuñ ardunca Dāvud peygamber²⁰⁴
Gelüben ‘āleme çün oldı server

54/b

508. Demür geyirdi leşkeri²⁰⁵ ne kim var
Tamāmet dutdı dünyāyı be-yekbār
509. Kaçan düşmenle ceng iderler idi
Cān ile eylerler idi²⁰⁶
510. Hağ üç yüz yıl ‘ömür etdi aña zād
Cihān olmuş idi ‘adliyle ābād
511. Egerçi kıldı ol ‘adl ile dādı
Ecel yetüşdi āhır kaldı adı²⁰⁷
512. Kırān etdi gerü encüm-i devrān
Oturdı yirine oğlu Süleymān

²⁰²

²⁰³ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²⁰⁴ Beyitin ilk dizesinde hece eksiğinden ötürü vezin bozulmaktadır.

²⁰⁵ Kelimenin yazılışı metinde (لشکاری) şeklindedir.

²⁰⁶ Bu dize eksik yazılmıştır.

²⁰⁷ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

513. Tamāmet dünyāya ol başdan başa şāh²⁰⁸

Oluban ʿadl iderdi sāl ile māh

514. Muṭīʿ oldı aña baḥrī ü berri

Vuḥūş ü ṭayyūr u cinnī ü perī

515. Cihānı etdi ʿadliyle pür-ābād

Anuñ emrinde idi āb ile bād

516. Cevāhirden düzüp bir köşk-i zerrīn²⁰⁹

Cihān ucunda deryāda muʿayyen

517. İçinde oturup dünyāya düpdüz

İderdi pādişāhlık dutuban yüz

518. Ne kim maḳşūdı var ise ol Allah

Verüben aña göstermiş idi rāh

519. Resül olmuş idi cümle cihāna

Muṭīʿ olmuş idi aña zamāne

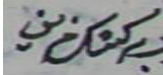
520. ...²¹⁰ ʿāleme düpdüz ...²¹¹

Aña yol kesdi bir mūr-i zaʿīfde

521. Cihānı dutmuş idi etmeyüp fevt

Aña fevt etdi āḥir gelüben fevt

²⁰⁸ Beyitin ilk dizesinde hece fazlası olduğu için vezin bozulmaktadır.

²⁰⁹

²¹⁰

²¹¹ Dizenin ilk kelimesiyle son kelimesi aynıdır.

522. Cihānda yoğ idi ger aña ḥā'il
Cevāb-ı mevte olumadı sâ'il

55/a

523. Dotalum olasın bunda Süleymān
Nedāmeti bulmazsın cāna dermān²¹²

524. Atası qardaşınıñ oğlı bir māh
Gelüben Mısr'a çüinkim oldu ol şāh

525. Ki Yūsuf peygāmbere özi merğüb
Sözi şeker meger yüzi ki ḥüb

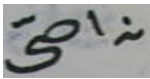
526. Ḥüdā'dan bir ḥüsün virmişdi aña
Gören bī-hūş olup qalır daḥı taña

527. Velī pākīze idi ol be-ğāyet
Cemāl-i şun'ı idi bī-nihāyet

528. Ne ...²¹³ budur çerḥ-i gerdün²¹⁴
Yire qoyuban etdi günini dün

529. 'Aceb ...²¹⁵ dur bu dehr-i ğaddār
Ki bed-perver durur hem fi'l-i mekkār

²¹² İkinci dizedeki 'bulmazsın' kelimesinin ilk hecesinde zihaf yapmamız gerekmektedir.

²¹³

²¹⁴ Metinde bu dize 'Nedāmeti budur bī-çerḥ-i gerdün' şeklinde yazılmış. Ancak hem vezin hem anlam göz önüne alınınca 'bī' olumsuzluk eki bu beyite ait gibi görünmüyor.

²¹⁵

530. Nağz yetüſdür ħüsn-i cemāle²¹⁶

Anı kıomaz ki yetiſe kemāle

531. Buña göñlüñi bend eyleme ey ſāh

Ki buña ...²¹⁷ eyle ikrāh

532. Semāda oldu girtü necm derhem

Mü'eſsir oldu bu ecsām-ı 'ālem²¹⁸

533. Gelüp ſāh oldu ...²¹⁹ i perī-zād

Cihān idi 'adliyle pür-ābād

534. Atası ādem anası perī idi

Zemīni dutdı leſkerle yüridi

535. Çü ħüsn-i ħalka 'adliyle eyledi dād

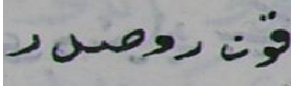
Muṭī' oldu [ana] her merd-i āzād²²⁰

536. Bırağıdı 'āleme iy'lükle nām²²¹

Aña vaḥſī de olmuş idi rām

55/b

²¹⁶ Bu dizede hece eksiğı olduğundan ötürü vezin oturmamaktadır.

²¹⁷

²¹⁸ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²¹⁹

²²⁰ Burada yazılan 'ana' kelimesi metinde geçmemektedir ancak beyitin vezni ve anlamı gözetilerek düşünüldüğünde buraya eklenmesi uygun görülmüştür.

²²¹ Bu kelime yazmada 'dād' olarak geçmektedir ancak bu durumda kafiye uymamaktadır. Bu kelime bir önceki beyitte de geçtiği için yanlışlıkla yazıldığını düşünmekteyiz. Bağlamı göz önünde bulundurarak bu kelimeyi böyle okumayı daha uygun bulduk.

537. Anuñ ardunca bir şahş oldı ezhār

Adı ...²²² hevādār

538. Cihānı dutmağa çün oldı rāgıb

Ne yire kim yürüdi oldı gālīb

539. Ekālīmi dutuban kıldı mudğam

Yürüttdi ʿāleme bürhān-ı muhkem

540. Cihān içinde kim var ise deyyār

Muṭīʿ oldılar emrine nekim var

541. Şoñucı yire koydı anı gerdün

Cihāndan kim durur kim olmadı dūn

542. Gerü kevkebler etdiler kırānı

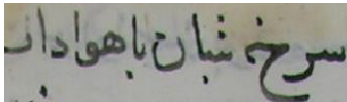
Ki ṭālīʿ oldı Seretān²²³ revānı²²⁴

543. Çü Firʿavn şāh olup Mısr’a oturdı

Cihān uzluğ olmuş idi yeksān²²⁵

544. Tamāmet dutdı dünyāyı be-yekbār

Yedi iklīmi düpdüz her ne kim var

222

²²³ Bu kelimededen sonra beyitle ilgisini kuramadığımız (نک) şeklinde bir ibare vardır. Bu ibare metne girdiğinde bağlama uymadığı gibi vezni de bozmaktadır.

²²⁴ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²²⁵ Bu dize 546 numaralı beyitte de tekrarlanmıştır. Kafiye uyumsuzluğundan yola çıkarak buraya yanlışlıkla yazıldığını düşünüyoruz.

545. Gel etdi başı vehm gözi erzāk
Yirūn tañrısı bunu urdı muṭlaḳ

546. Zemīni etmiş idi ol abādān
Cihān uzluḳ olmuş idi yeksān

547. Bir ev [ü] köşk bünyād eyledi ol
Ki gön̄lisi ḳılurđı maḡribe yol

548. Tamām eyledi ḡün bünyādını ol
Giderdi ʿadli ḡulme eyledi yol

549. Anuñ ḡulmünden incindi ḡü ʿālem
Aña nefrīn oḳudı ḳamu ādem

550. Zelāzil oldı kūşk yıḳıldı nāḡāh
Cihān ḡalḳı hem oldı andan āḡāh

56/a

551. Anuñ devründe bir ṣaḡṣ-ı ebter
Var idi adı Ḳārūn gözü kör

552. Cihānuñ mālını cemʿ eyledi ol
Yire ḡeḡdi zeri ile dutup yol

553. Ḥarīṣi ṣanma yetiṣūr murāda
Ḳılur cānına cevri pes arada

554. Ki dört yüz yıl şāh olmuşdı Firʿavn

Qırān etdi kevākib buluban levn²²⁶

555. Hālīlullah zamānundan berü hem

Geçüp beş yüz yıl altmış beş dükel

556. Yetüşdi Mūsa peygāmbere cihāna

Gidüp zūlmānī nūr oldu zamāne

557. Gelüp Firʿavn’a etdi dīne daʿvet

Aña uymadı Firʿavn-ı mezellet

558. Hāk’uñ emrine çün bağlamadı bel

...²²⁷ ile ʿArabī*²²⁸ etdi anı Nīl

559. Yedi iqlīmi daʿvet etdi Mūsa

Qırardı anları kim olsa tersā

560. Peyāmbere²²⁹ oldu dört yüz yıl cihāna

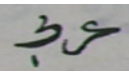
Henüz pīr etmedi anı zamāne

561. Qaddi bālā idi vü ter lisānı

Yetüşdi çün aña ölüm nişānı

²²⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²²⁷

²²⁸

²²⁹ Yazmada “Peygāmbere” şeklinde yazılmış olsa da vezne uydurmak için kelimeyi bu şekilde okumalıyız.

562. Varup kendi eliyle kazdı sinin
Yatup fevt oldı anda buldı enin²³⁰

563. Hem andan soñra bir peyveste ebrū
Gelüben ʿālemi dutdı beher-rū

564. Ki Hindū-beçe idi ol bed-endīş
Siyeh-rū idi bed-fiʿl idi bī-rīş

56/b

565. Oda taparadı yaʿni lübb-rāh
Şeyātin olmuş idi aña hem-rāh

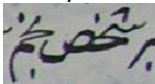
566. Muʿazzam on şehir etdi ʿimāret
Ki āteş-hāneler kıldı emāret

567. Hem andan soñra üç yüz yıla degin
Anuñ soyı şeh olup buldı berāyın

568. Gerü kevkeb kırānı gökde buldı
Zamānuñ ʿālīʿi Sünbüle oldı

569. Gelüp bir şahş necm^{*231}-i Sāsaniʿden
Ki oldur Dānyāl aşl-ı nebīden

²³⁰ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²³¹

570. Tabīb idi yüzi hūb idi tāze
Hem İbrāhīm dinin kılmışdı²³² tāze

571. Nice mu‘cizeler eyledi zāhir
Hak’uñ ‘ilmi ile ol idi māhir

572. ‘Ulūm-ı he‘yeti ol etdi taqrīr
Nücūm aqvālını eyledi taqrīr

573. Aña ‘ilm-i ledūnı Ma‘būd²³³
Müyesser kılmış idi kamuyı sūd

574. Nübüvvet etdi altmış yıl bu ‘ālem
Gerü bir levne dutdı fī‘l-i ādem²³⁴

575. Ki Zerehşut hakīm oldu mu‘ayyen
Dağı bir şāh adı ...²³⁵

576. Bu ikisi dağı ‘ālemde düpdüz
Şāh oluban cihāna dutalar yüz

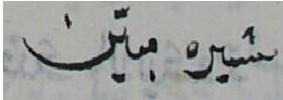
577. Olara dağı kalmadı bu devrān
Felek dā‘im ider bu nev‘e cevlan

578. Kırān etdi semāda girü kevkeb
Cihān tālī‘-i Mīzān etdi merkeb²³⁶

²³² Metinde bu kelimeye gelen ek ‘-idi’ şeklinde yazılmış olsa da vezin gereği böyle okunması gerekmektedir.

²³³ Bu dizede hece eksikliği vardır. Dolayısıyla vezin uymamaktadır.

²³⁴ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²³⁵

²³⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

57/a

579. Zuhūra geldi bir şahş adı Behrām

Dağı bir şah ol bize mübeyyen²³⁷

580. Özi mevzūn sözi idi ger hūb

Yüzünde ...²³⁸var idi mergūb

581. Zamānında bir ulu şah çıkdı

Yüzünde ... var idi mergūb²³⁹

582. Zamānında bir ulu şah çıkdı

Yüriyūben hem üç iklīmi dutdı

583. Adı Erdevān anuñ biri hem

Çıkup maşrıkdan urdı ol dağı dem

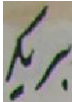
584. ...²⁴⁰ idi anuñ dağı adı

Gelüp dünyāyı dutmaqdı murādı

585. Bular Behrām'la eylediler ceng

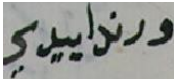
Olara etdi Behrām yeryüzün teng

²³⁷ Beyit kafiyeli değildir.

²³⁸

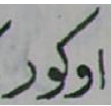
²³⁹ Bu beyit 580 numaralı beyitin ilk dizesiyle 582 numaralı beyitin ikinci dizesinden oluşmaktadır. Bir istinsah hatası yapılmıştır. Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

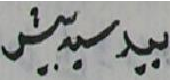
²⁴⁰

586. Şoñucı yire behre oldı Behrām
Yire behre ...²⁴¹ ger hās u ʿām²⁴²
587. Gelüp bir şāh adı ...²⁴³
Yahūdī olmuşdı kamu yeksān²⁴⁴
588. Ne yire çünkim etse ol iķāmet
Aña eylerler idi hem iķāʿat
589. Tamāmet rub^c-ı meskūna hūkūmet
İdüben şoñra aldı yolını mevt
590. Gerü yıldızlaruñ cemʿini gördi
Cihānuñ ṭālīʿi Cevzā'ya vardı²⁴⁵
591. Zuhūra geldi pes bir merd-i [mağrur]*²⁴⁶
Cihānı etdi ʿadl eyledi maʿmūr

57/b

241

242 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

243

244 Her ne kadar ilk dizenin kafiye kelimesini okuyamasak da beyitte kafiye olmadığını görüyoruz.

245 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

246

592. Ol on yıl şāh olup bir dağı geldi

...²⁴⁷ idi adı devrān sürdi

593. Eli dutmazdı dili ağır idi

Ḥamel burcına ṭālī^c çünkim erdi²⁴⁸

594. Gelüp şāh irdi ...²⁴⁹ oldu çü sulṭān

Yigirmi yıl şeh olup sürdi devrān

595. Pes andan soñra geldi iki qardaş

İkisi iki iqlīme çeküp baş

596. ...²⁵⁰ biri ...²⁵¹ adı

Cihānı dutalar bulup murādı

597. Qatı kuvvetlü gürbüz idi anlar

Qaddi bālā ...²⁵² idi anlar

598. Cihāna ‘adl [u] dād etdi dutup yüz

Gazāyidi işi hem gece gündüz

اکیا عهدی

247

248 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

کلوپ شاه ایردی زار کچو

249

ین

250

شرونی

251

نوکور

252

599. Ki beş yüz yıl tamāmet yeryüzine

Anuñ ‘adli vü resmi olundı zinde

600. Gör ol kim Rüstem idi oldı fāni

Kim erlik ile dutmuşdı cihānı

601. Yigit*²⁵³ görmüşdi kamu özünü

Ki şimdi nice başarılar yüzini

602. Ne yigit ...²⁵⁴ alugör*²⁵⁵ turābı

Yedürür hem içürür şarābı

603. ...²⁵⁶ hīç etmez ...²⁵⁷

Bu efkāra yetişdi tekellüm

604. Yürekleri bu sevdā eyledi baş

Cigerler kıan olup gözler dolar yaş

58/a

605. Cem‘-i enbiyā vü evliyālar

Eger sulṭānlar ü diğeri gedālar

253

يكن

254

قورنه

255

الوكور

256

فيوقرنيه

257

هرحم

606. Kāmu ʿacz ile oldı Hakk’a fermān
Bulunmadı ecel defʿine dermān
607. Bu dertdendür ki devvār oldı eflāk
Muķır bulmayup oldı vehm-nāk
608. Bunı bilüp ider feryād bülbul
Ayaklara dökilür hōr olup gül
609. Ölümden kimse kurtulmaz selāmet
Yeter insāna bu kayġu tamāmet
610. Gel etdi ey şehensāh-ı dil-āver
Kō bu fāni ola ʿuķbada server
611. Daġı ölmüş idi Rüstem-i Zāl
Aña çüñkim yetüşdi bir ʿaceb hāl
612. Belürsüz oldı āġir yeryüzünde
Bilünmedi ölü mi yaġu[d] zinde²⁵⁸
613. Cihānı iki kişı etdi derhem
Biri ...²⁵⁹ biri Şāpūr idi hem
614. Cihāna ʿadlile dād eylediler
Daġı halk ile nāsı toyladılar

²⁵⁸ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²⁵⁹

615. Bularuñ iki oğlı olmuş idi

Biri ...²⁶⁰ biri ...²⁶¹ idi

616. Egerçi dutalar dünyāyı düpdüz

Velī fevt olup urdılar yire yüz

617. Gerü kevkeb etdiler kırānı

Cedi t̄ālī'ı dutdı hem zamānı

618. Ki bir nev'e dağı devr etdi devrān

Perākende olundı şāh [u] sulṭān

58/b

619. İki iqlīmi Dārā tutmuş idi

Dağı her biri birer utmuş idi²⁶²

620. Geçüp Mūsā zamānından bu ...²⁶³

Biñ iki yüz elli üç idi sāl

621. Gelüp bir merd-i nīgū-baht [u] dānā

Şeh oldı ʿālem içre ol tuvāne

260 خروبین

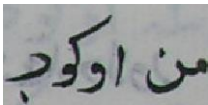
261 خزاں

262 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

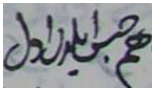
263 قورقار

622. İskender adı ol civānuñ
Ki Zül'karneyn adı elķāb anuñ
623. Cihānda ʿadl [u] dādı pīşe etdi
Serencām ...²⁶⁴endīşe etdi
624. Hüdā peygamber etdi beş yıl anı
Zemīni gezdi düpdüz oldu bānī
625. Aña soñra gelüp iki peygamber
Oları etdi kendüzine rehber
626. Olara tābi^c olup düzdi erkān
Cihānı etdi ʿadl ile abādān
627. Biri Hızır biri İlyas'dur anlar
Rivāyetde henüz zindedür anlar
628. Çeküp leşker zemīne kim var
Musahhar etdi dünyāyı be-yekbār
629. Bulup Yeʿcūc hem ...²⁶⁵eyledi ol
Qavī sedd yaptı anlar bulmadı yol
630. Otuz yıl oldu çünkim sāz-kār ol
Cihānda kodı nice yād-i gār ol

264

265

631. Anuñda defterini dürdi eyyām
Budur her kişiyē āhır serencām
632. Çü İskender cihānda etdi rıhlet
Gelüp Eşķānlar etdi hükümet
633. Her iklīme birisi oldı sultān
Bu resme devr idüp yüridi her devrān

59/a

634. Ki ҡalmamış idi bir ehl-i hükümet
Yedi iklīme hüküm ide tamāmet
635. Gerü ahterde etdi kevkeb aķrān
Esed burcına tālī^c etdi devran
636. Sikender'den berü kim geçmiş idi
Üç yüz altmış toķuz yıl olmuş idi²⁶⁶
637. Çıkup altıncı iklīmden bir ādem
Ki pākīze-aşl idi urup ol dem
638. Adı Ğısa bin Meryem-i pāk-dāmen
Zamān anuñla buldı emn ü emān²⁶⁷

²⁶⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²⁶⁷ Bu beyitin ilk dizesinin vezne uyması için 'bin' ve 'pāk' kelimelerinde zihaf yapmak gerekir. İkinci dizide 'anuñla' kelimesi yazmada 'anuñ ile' şeklinde geçmektedir. Vezne uyması için bu şekilde okunmuştur.

639. Resûl oldı Hüdâ'dan ol cihāna
Yetüşdi da'veti her bir mekāna

640. Qarār eylemez idi dā'imā ol
...²⁶⁸ seyr iderdi varuban yol

641. Nice mu'cizeler gösterdi ulu
Du'ā etse diri olurdı ölü

642. Zamānında anuñ bir şāh var idi
Ki Şirīn-Şāpūr idi anuñ adı

643. Ki 'İsa dīnin eyledi kabūl ol
Buluban vardı lā-büdd cennete yol

644. Anasından Mesīhā'nuñ bu insān
Hayāle düşüp olup fitne yeksān

645. Dağı Zerehşut dīnūñ milleti hem
Varuban etdiler 'İsā'yı derhem

646. Haq'uñ buyruğuñ aña yetüşdi
Çıkuban ...²⁶⁹ ol yetüşdi

647. Anı diyü dutup bir kişi-i zār
Varuban eylediler anı ber-dār

648. Mesîhâ dîni yayıldı cihāna
Yüridi ümmeti her bir mekāna

59/b

649. Bir ulu fāzıl ādem şāh idi hem
Ger ʿİsa dīnine oldu mudğam

650. Bu dīn ...²⁷⁰ nāsa eyledi dād*²⁷¹
Nice kiliseler eyledi bünyād

651. Demişler baʿzılar İstanbūlī ol
Cihān hālkına yapdurdı bulup yol

652. Gelüp maʿmūr bulmuş gerçi yerin
...²⁷² eylemiş burc-ı hîşārın

653. Çü şevket dutdı ...²⁷³ yüridi
Yahūdī çünki ol aḥvāl[i] gördi

270

دینز الحیدر

271

دارا

272

توتطویل

273

عیادی

654. Hūşūmet etdiler her yerde anlar
Kesilüp baş döküldi yere [k]anlar²⁷⁴

655. Meger bir şahş kim adı ...²⁷⁵ idi
Şeh oluban yigirmi yıl yüridi

656. Gidüben kodı gayrıya yerini
Gidüben zāri olup yere yerini*²⁷⁶

657. Gırü kevkeb etdiler kırānı²⁷⁷
Ki Mīzān oldu hem tālī^c-revānı

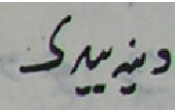
658. Cihāna irişdi oldu gelüp şah
Ki Şāpūr oğlu idi yolu güm-rāh

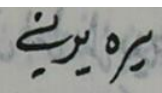
659. Kātı zālīmidi ol bed-fi‘āl-i nā-pāk²⁷⁸
Harāb etdi zemīn-i rūyi ber-hāk

660. Otuz yıl şah olup dutdı cihānı
Helāk oldu anuñ dahı revānı

661. Velī kütlu ki yüce er idi
Yatuban yirde gör nice eridi

²⁷⁴ Metinde bu kelimenin ilk harfi (ق)‘ın göbeği belli olmamaktadır, harf daha çok (ت) gibi durmaktadır ancak hem bağlam hem kafiye göz önünde tutulduğunda kelimenin bu şekilde okunması daha uygun görülmüştür.

²⁷⁵

²⁷⁶

²⁷⁷ Dizide bir hece eksik olduğu için vezin oturmamaktadır.

²⁷⁸ Dizide hece fazlalığı olduğu için vezin oturmamaktadır.

662. Gerü kevkebler etdiler kırānı
Sereṭān ṭālī'ī dutdı zamānı

663. Nice işler cihānda zāhir oldı
Nicelere bu dünyā ḳāhır oldı²⁷⁹

60/a

664. Gelüben Erdevān oldı çü sulṭān
Tazallum idüben incindi insān

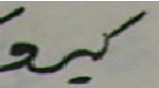
665. Gözü*²⁸⁰ kör baş[ı] büyük ḳaddi uzun
Daḫı bed-rū idi degüldi mevzūn

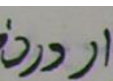
666. Ḥorāsān'dan gelüp dünyāyı tıtdı
Cihānı zulm idüben ḳām[u] yıḳdı

667. Bu ḫalkı da'vetine etdi derhem
Ol idi 'İsa dīnin erdiren*²⁸¹ hem

668. Alup İncıl'ı tefsīr eyledi ol
Nice yerini taḫrīf eyledi ol

²⁷⁹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²⁸⁰

²⁸¹

669. At ...²⁸² inmez idi dā'im
Yedi iklīme hükümün etdi qā'im
670. Hüdā eyledi seksen yıl anı şāh
Hudām oldı vü etdi Bağdād'a rāh²⁸³
671. Anı Hāşimīler'den bir cihān-gīr²⁸⁴
Bulup hāk etdi eylemedi te'hīr
672. Cihān mülkine her yerde bir ādem²⁸⁵
Melik oluban urdı her biri dem
673. Yigirmi beş yıla deg necm-i Sāsān
Hakem olup cihānı dutdı yeksān
674. Kırān etdi kevākib gözleyü vaqt
Gerü Şevr'e yüz urdı tāli'-i raht²⁸⁶
675. Gelüp beşinci iklīmden bir ulu
Adı Keykāvus 'adl idi yolu
676. Cihāna 'adl idüben eyledi dād
Naşāra dīni olmuş idi aña zād

60/b

282

²⁸³ Bu dizenin vezne uyması için 'Bağdād' kelimesinin ikinci hecesinde zihaf yapılmalıdır.

²⁸⁴ Dizenin ikinci tefilesinde 'mī' hecesinde zihaf yapılmalıdır.

²⁸⁵ Beyitin ilk dizesinde "kher *bir* yerķ" yazılmış olsa da vezne uyması için arada yazılan 'bir' kelimesini okumamak gerekmektedir.

²⁸⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

677. Gelüp mevt anı dağı eyledi hīç²⁸⁷

Cihān la'īn etdi Sünbüle pīç*²⁸⁸

678. Ki Hindūstān elinden bir ulu şāh

Gelüp kıl oldı aña Mihr ile Māh

679. Özi mehvūn idi adı Siyāvuş

Cihāndan küfr dīni etdi hāmūş

680. Hāq' uñ yolunı çünkim gözledi ol

Halīlullah dīnini izledi ol²⁸⁹

681. Ki hāqan oğlu idi ol yolı yek

Anı dağı bu gerdūn eyledi hāk

682. Hem andan şoñra beş merdūm ol kelām

Müselsel oldı anlar gelüben şāh²⁹⁰

683. Zemīne hükm idüben düzdiler erkān²⁹¹

Ecelden ne ıışşı bulmadılar imkān

684. Çü tāliç kavme var idi cümle insān²⁹²

Naşārī olmuş idi kamu yeksān²⁹³

²⁸⁷ Bu beyitten önce sayfanın başına 675 numaralı beyitin yarısı tekrar yazılmıştır.

²⁸⁸

Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²⁸⁹ Bu dizinin ikinci tefilesindeki ilk hece kapalı olduğu için vezne uymamaktadır.

²⁹⁰ Kafiyesiz olması göz önünde tutulursa bu iki dize farklı beyitlere ait olabilir, temkinli yaklaşmak gerekir.

²⁹¹ Bu dizede hece fazlası olduğu için vezin bozulmaktadır.

²⁹² Bu beyitte hece fazlası olduğu için vezne uymamaktadır.

²⁹³ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

685. Gelüp Rūm iqlīminden bir ulu şāh

Adı Gencer vü anuñ yürüdi rāh

686. Yürüttdi ʿadli vü dādı cihāna

Qoyup adını tarḥ etdi zamāna

687. Qatı gürbüz idi anuñ revānı

Cihānda beş yıl etdi zindegānı

61/a

688. Daḥı dördüncü iqlīmden her velī

Gelüben dutdı dünyāyı bir ...²⁹⁴

689. Tamām altmış yıl oldı pādişāh ol

Yedi iqlīmi dutmuşdı bulup yol

690. Gerü aḥterde oldı ...²⁹⁵ yıldız

Qırān eylediler bunlar dutup yüz²⁹⁶

691. Gelüben Mazdek oluban ulu şāh

Eḡālīm-i beşinciden bulup rāh

692. Qara yağız gözi surḥ ger desti

Qaddi bālā vü hem āteş-peresti

294

بروی

295

اولدی ایدی

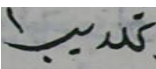
²⁹⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

693. Cihān halkını ...²⁹⁷ iderdi
Oda ıapmaklığa terġib iderdi
694. Ğarāib gösterdi kamu insān
Yigirmi yıl aña uymuşdı yeksān
695. Gelüben şoñra ölüm aldı yolun
Yir altına koyuban bükdi bilün²⁹⁸
696. Pes andan şoñra geldi ʿālem[e] şāh
Oluban ʿadl iderdi sāl ile māh
697. Kim oldur Nūşirevān-ı meşhūr
Cihānı etdi ʿadli ile maʿmūr
698. Velī bundan ...²⁹⁹ üç kişi hem
Cihānda şāh oluban ne bes ne kem
699. Biri Behrām idi yigirmi yıl ol
Zemīne şāh oluban yüridi yol

61/b

700. Biri Buhtunnaşr'dı yedi yıl hem
Ki şāh olup cihānı etdi derhem

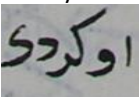
²⁹⁷

²⁹⁸

Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

²⁹⁹

701. Ki sulṭān oldu altı yıl yürüdi
Birinüñ adı ...³⁰⁰ idi
702. Bu ḥalkı eyledi cezāya güzār ol
Daḥı çok nesne ḳodı yād-i gār ol
703. Anūṣirevān³⁰¹ kırḳ yıl ṣāh oldu ol
Ki dilde rūḥını ṣād eyledi ol
704. Yedi iḳlīm[i] başdanbaşa dutdı
Eyülük etdi göñülleri ütti
705. Degüldi Ḥaḳ-perest pūta ṭapardı
Velī ‘adl idüben cānlar apardı
706. Cihānda urdı çün ey[ü]lük ile lāf
Anuñ menzīli oldu lā-büdd ā‘rāf
707. Egerçi kāfir idi Ḥaḳḳ’a ‘āsī
‘Adl etdi bulup oddan ḥalāṣı³⁰²
708. Zamānında ‘Arab’dan bir cihān-gīr
Ḥurūc eyledi ol merdāne-ṣīr
709. Zemīni leṣkeri böyle yürüdi
Müsaḥḥar etdi ḳande kim yürüdi

تخت و ار

300

³⁰¹ Kelime ‘Nūṣirevān’ olsa da başında bir (l) harfi yazılmıştır.

³⁰² Bu dizenin ilk hecesi vezne uymamaktadır.

710. Adı H̄amza idi ʿamm-ı resūl ol

Medāʿini alup buldı uşūl ol

711. Çü beş yıl yürüyüben buldı devrān

Gerü kendüzini eyledi nihān

712. Yedi yıl pes cihānda ...³⁰³ şāh

Oluban behre eylemedi rāh

713. Ki her bir yire bir şahş oldu sulṭān

Zemīni dutmuş idi küfr yeksān

714. Diledi kendü luṭfı ile Settār

Münevver ide dünyāyı be-yekbār

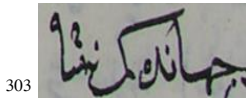
62/a

715. Gedā-yı zulmānī-i ʿālem ṭura envār

Bu ḥalkından biline demez esrār

716. Kevākib cemʿ olup aḳrāna geldi

Geçüp ʿĪsa zamānından bir yüzi māh³⁰⁴

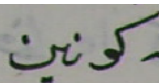

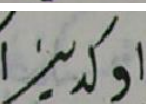
303

³⁰⁴ Bu beyitin iki dizesi arasında bir kafiye uyumu yoktur. Bağlamda da birbirini tamamlıyor görünmeyen bu dizelerin farklı beyitlere ait olması, istinsah sırasında yanlışlıkla bir arada yazılmış olması olasıdır.

717. Geçüp Hâşim'den bir yüzi mäh³⁰⁵
Ki ...³⁰⁶ yürüyüp oldu ol şāh
718. Cihān içinde hem şāh-ı zemīn ol
Hüdā'dan rahmete[n] lil'ālemīn ol
719. Anuñ nūrı ile 'ālem şafādır
Adı Aḥmed Muḥammed Muştafa'dır
720. Ki hey'et ehli ...³⁰⁷ aña her cāy
Adını dirler idi Mihr [ü Ay]
721. Yüzi yayılmış idi cihāna
Mübārek ḳadd[i] idi hem miyāne
722. Mu'amber-bū idi vü sözi mergūb
Mükemmel zāt idi vü özi ki ḥüb
723. [Re]sūl olup cihāna da'vet etdi
Anuñ bürhān[ı] şark ü ğarba gitdi
724. Kılıcı ile küffāra idüp cehd
Hüdā'nuñ yolın etdi bunlara 'add

³⁰⁵ Bu dizede hece eksiginden ötürü vezin oturmamaktadır.

³⁰⁶

³⁰⁷

725. Cihānda etdi nūr-ı Hakk'ı mesrūr
On iki pādīşāhı etdi mağlūb

726. Nice mu'cizeler gösterdi muhkem
Zemīne resm-i hūbı etdi mudgam

727. Hüdā'nuñ 'ilmin etdi halka irşād
Ki feyz-i Hakk'ı hem eyledi icād

728. Cihānda hüccet bir hāl ü erkān
Koyuban nāsı çün eyledi ihsān

729. Zamānuñ āhırine deg tamāmet
Bunuñ şer'i yüriye tā kıyāmet

62/b

730. Anuñ haqqında geldi emr-i levlāk³⁰⁸
Ol olmasa yaratılmaz idi eflāk

731. Anuñ nūrundan oldı kamu 'ālem
Anuñ nūrı ile fer buldı ādem

732. Cihānuñ içi vü taşu her eşnāf
Eger cennet ü ger dūzah ger ā'rāf

³⁰⁸ "Levlāke levlāke Lema halaktül-eflāk = Sen olmasaydın, sen olmasaydın, Ben ālemi yaratmazdım." Hadis-i kutsi'si ifade edilmiştir.

733. Anuñ nūrına müştāk oldu ol şāh
Anuñ ferine ilhāk oldu bunlar³⁰⁹

734. Gerü kılından bir ...³¹⁰
Ki şaruşın*³¹¹ idi hem qaddi bālā

735. ‘Alī kim ele fermān idi qā’im
Ġazā iderdi kılıcıyla dā’im

736. Ne yire ki anı gönderse peygāmbēr
Qırardı³¹² ġazā iderdi kılıcıyla dā’im

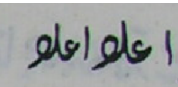
737. Resūl’üñ sözi idi cāna tiryāk
Anuñ[i]çün didi Ma‘būd ‘Levlāk’

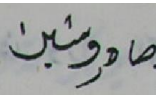
738. Cihānuñ mālına degülde mā’il
Bu dünyā mülkine olmazdı qā’il

739. Cihānda ihtiyār etmişdi faḡri
Qılurdu meskenet mülkinde faḡri

740. Sözi söylese toġru söyler idi
Ḥaḡ’uñ dā’im rızāsın şoylar idi

³⁰⁹ Beyitte kafiye uyumu yoktur.

³¹⁰

³¹¹

³¹² Bu kelimededen itibaren üsteki beyitin ikinci dizesi tekrar edilmiştir.

741. Bu nefis arzūsını gözetmedi hīç
Boynunu dünyaya etmedi der-pīç
742. ...³¹³ ki her rūy-ı saḫīme
Delīl oldu şırāṭ-ül- müstaḫīme
743. Çü her seyyid*³¹⁴ oldu bu insāna ...³¹⁵
Ki Hakk yolına gelüp dutalar yüz
744. Hem altmış yıl daḥı üç yıl cihānı
Dutuban ḳodı vü gitdi bu zamānı³¹⁶
- 63/a**
745. O iken dünya [vü] ‘uḳbā pādişāhı³¹⁷
Şarāb ...³¹⁸ içün içdi kemāhi
746. İçeriz biz de ol āb-ı firāḳı
Bu degül kim ḳaluruz bunda bāḳı
747. Umarız bize ol nūr-ı ilahī
Şefī‘ ola ḳıyāmetde kemāhi

313

دوانا

314

سید

315

انسان

³¹⁶ Beyitin ikinci dizesinde bir hece fazladır.

³¹⁷ Bu dizede hece fazlası olduğu için vezin oturmamaktadır.

318

مرد

748. Bizüm ʿisyānumuza kıla rahmet
Yarın maḥşerde şefkat hem şefāʿat

749. Anuñ dört yāri kim aşḥāblar³¹⁹
Ḥalīfe oldu andan şoñra anlar

750. Olar da dünyadan gitdi be-yekbār
Kırān eyledi ...³²⁰ encüm-i seyyār³²¹

751. Resül'ün ḥānedānundan bir ādem
Hurūc eyledi şāh oldu urup dem

752. Muʿāviye'dür ol idüp ḥusūmet
Resül evlādını etdi hezīmet

753. Olara cevır idüp incütdi nā-dān
On iki yıl şeh olup kıldı eşvāt

754. Kırān eyledi kevkeb girü ʿālem
Cedī'ye vardı tālīʿ buldı mātem³²²

755. Anuñ zürriyeti bir merd-i nā-pāk
Gelüp şāh oldu ol bed-rū ḥāşāk

³¹⁹ Beyitin ilk dizesinde vezin sıkıntısı vardır.

³²⁰

³²¹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³²² Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

756. Yezîd gelüp ...³²³

Qara yağız özi murdâr [u] bed-rû

757. Peyğamber hânedânın etdi vîrân

Ulu seyyidleri eyledi nālân

758. Şehîd etdi iki dürr-i yetîmi

Vaţan idindi çün nâr-ı caḥîm[i]

63/b

759. Fesâd [u] fitne olmuş idi kâ'im

Resûlullâh'[ı] ta'n iderdi dâ'im

760. Ne yerde kim işitse sünnî ol³²⁴

Helâk eylerdi anları bulup yol

761. Nice nâ-ḥaḳ yere ḳan etdi olar

Aña eyler idi anları bulup yol³²⁵

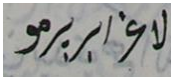
762. Şeh etdi on sekiz yıl anı devrân

Gidüben dūzaḥ içre oldı nihân³²⁶

763. Gelüp şâh oldı şol ki ...³²⁷ idi

Adı Yūsuf ki Ḥaccâc oğlu idi

323

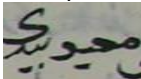

324 İlk dizede hece eksikliği vardır.

325 Beyitin ikinci dizesi, ilk kelimesi dışında, bir önceki beyitle aynıdır.

326 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

327

764. Bu daḡı zālīm idi yolı güm-rāh
Helāk eylerdi mazlūmı alup āh
765. ‘Abeş hüccet ile dört biñ seyyidi ol
Helāk eyledi ya‘ni kim bulup yol
766. Yaḡuban şoñra yedi girü hem [ol]
Peşīmān oldı şoñra yeyüben ol
767. Girü zürriyetünden birisi daḡı çıkdı³²⁸
Diyār-ı maḡribi yüridi yıkdı
768. Ḥavāric dutdı dünyāy[ı] be-yek-bār
...³²⁹ sünnī iderlerdi ber-dār³³⁰
769. Çü Ḥorāsān’dan gelüp bir merd-i dānā
Muhammed aşlı idi ol tüvāne
770. Ebū’l-Müslim idi ol māh-ı enver
Ḥaḡ’uñ ‘avni idi hem aña reh-ber
771. ...³³¹ çıkdı bir nā-pāk elinde
Ḥüdā’nuñ adı idi hem dilinde

³²⁸ Bu dize hece fazlası olduḡu için vezne uymamaktadır.

³²⁹

³³⁰ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³³¹

772. Boyı uzun hem kuvvetlü idi³³²

Ḥurūc eyledi dünyāyı yüridi

64/a

773. Cihānı etdi sünnīsiyle pür-nūr

Muhammed ḥānedānın kalmadı mezellet³³³

774. Ḳamu ḥalḳ eyledi çün aña bi'at

Ki yeryüzünde ḳalmadı mezellet

775. Şehīd etdi divān-geşt[e]ler anı

Bu yerden şād olup gitdi revānı

776. Gerü kevkeb kırān ile yüridi

Zamānuñ ṭālī'i Cevzā'ya vardı

777. Çü Türkistān-ı maşrık'dan bir oğlan

Getürüp anı şāh eyledi devrān

778. Adı Selçuk³³⁴ dı anuñ hem cihānı

Dutup o şāh-ı mü'min her mekānı

779. Biri bu leys-i Şām oldu aña rāh

Ḥorāsān oldu İsmā'īl'e dergāh

³³² Bu dizenin vezne uyması için "hem" kelimesinde zihaf yapmalıyız.

³³³ Bu dizenin yarısı bir alt beyite ait olmalıdır.

³³⁴ Sözlükte (ق) ile yazılsa da metinde kelime (ك) ile yazılmıştır.

780. Pes andan sonra Selçuk aşlı düpdüz

Yigirmi kişi şah oldu dutup yüz

781. Bular kaşr-ı kelâmi çün bu miqdâr

Añladı tâ ki olunmaya tekrâr³³⁵

782. Gelüp sonra Sencer oldu sulţân³³⁶

Ki Selçuk aşlı idi sürdi devrân

783. Cihânı ‘adl ile eyledi âbād ol

Ki şimdi dilde olur hayr ile yād ol³³⁷

784. Hem andan sonra bir merd-i dil-âzād

Gelüben kıldı ‘ālemi Hâk İcād

785. ‘Ālem ehlini kıldı ol ri‘āyet

Teraqqī buldı ‘ilm artdı kitābet

786. On iki yıl cihānda kıldı ārām

Ki kâ'im oldu ‘ilm-i şer‘-i ahkām

64/b

787. Anuñ ardınca bir sulţân-ı ‘āmil

Halīfe oldu bir sünnī vü fāzıl

³³⁵ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³³⁶ ‘Sencer’ kelimesi beyitin veznini bozmaktadır.

³³⁷ Dizede fazla hece olduğu için vezin bozulmaktadır.

788. Severdi ʿāmil ü ʿābidleri ol
Virürdi manşıbı ʿilm ehline bol
789. Teraqqı buldı ʿilm-i şerʿ-i İslām
Yayıldı hāne-i ders oldu itmām
790. Üç iqlīm oldu İslām ile maʿmūr
Cihānda şerʿi aḥkām oldu meşhūr
791. Bu daḥı on sekiz yıl oldu çün şāh
Gelüben dört imām pes yürüdi rāh
792. Cihānuñ kutb[ı] idi her birisi
Kim anlari[di] İslām’uñ re’îsi
793. Tarîḳ-i mezhebi yād eyledi ḳāl
Cihānuñ içi ceng oldu beher-ḥāl
794. Döküldi ḳan-ı nā-ḥaḳ yeryüzüne
Zulüm yürüdi hem rüy-ı zemīne³³⁸
795. Bulardan soñra bir ...³³⁹ ki bed-rū
Gelüp şāh oldu yürüdi ...³⁴⁰

³³⁸ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³³⁹

³⁴⁰

796. Yüzi menķüb idi eyledi da‘vet

Varup ƣağlar başın etdi ...³⁴¹

797. Çü ƣağları varup eyledi ma‘mūr

Ĥarābe dirdi beş şehr oldı meksūr

798. Ölüben kendü oğlı oldı çün şāh

Ki devrān anı oda yaqdı nāgāh

799. Kırān etdi girtü encüm-i seyyār

Bırakıldı Kavs’a ƣālī-i çerĥ-i ...³⁴²

65/a

800. İki kişi gelüp dutdı cihānı

Biri Mes‘ūd ki oldur İşfehānī

801. Biri Dāvud adı yiri Ĥorāsān

Ki bunlar āl-i Selçuĥ uruĥu ĥan

802. Bu nāsı ‘adl ile çün ƣoyladılar

Otuz yıl şāhlık eylediler³⁴³

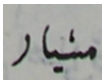
803. Bulardan soñra her yire bir ādem

Melik oldı dutuban urdılar dem

341

342

343 Beyitin ikinci dizesinde hece eksikliği olduğu için vezin bozulmaktadır.

804. Resûl oğlanlarından her yire bir âdem³⁴⁴

Melik gelüben ...³⁴⁵ andan buldı çün raht

805. Çü şâh oldu hükûmet etdi nâsı

Yüriyüp dâd etdi ‘âlem-i hâşı

806. Girü mülk gitdi elinden şöñuci

Yine Selçuklar etdiler hurûc[ı]³⁴⁶

807. Çıkup maşrık elinden ulu leşker

Cihân ortasına dek yürüdi ³⁴⁷

808. Ulu leşker bular cem^c eyledi hem

Ġazân Han bunları eyledi derhem

809. Muķâbil oluban eylediler ceng

Biri birine ‘âlem oldu çün teng

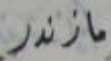
810. Ki bir hafta huşûmet eylediler

Biri birin kırup fevt eylediler

811. Bularuñ kanı aķdı hem-çü seylâb

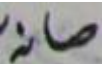
Ki kırķ fersaķ yere dek ...³⁴⁸ sirâb³⁴⁹

³⁴⁴ Beyitin ilk dizesinin son kısmında bir önceki beyitin ilk dizesinin son kısmı tekrar edilmiştir.

³⁴⁵

³⁴⁶ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³⁴⁷ Bu dizede hece eksikliği olduğu için vezin bozulmaktadır.

³⁴⁸

³⁴⁹ Bu kelime sözlükte ‘sîrâb’ şeklinde geçiyor ancak burada ilk hecesindeki ünlü harf yazılmamış. ‘Serâb’ şeklinde de okunabilirdi ancak bağlamdan yola çıkarak böyle okumayı uygun gördük.

812. Bu ikisi şoyundan iki kişi
Gelüp řāh oldu ‘adl idi hem işi

813. Bular dād eyledi eyleyüben girtü gitdi³⁵⁰
Yine řāli^c Esed burcına yetdi

65/b

814. ³⁵¹Ulu leşker bular cem^c eyledi hem
Ėazān şan bunları eyledi derhem

815. Muķābil oluban eylediler ceng
Biri birine ‘ālem oldu ķün teng

816. Ki bir hafta řuřūmet eylediler
Biri birin kırup fevt eylediler

817. Bularuñ şanı aķdı hem-ķü seylāb
Gelüp řāh oldu ‘adl idi hem işi³⁵²

818. Bu ikisi şoyundan iki kişi
Gelüp řāh oldu ‘adl idi hem işi

819. Bular dād eyledi eyleyüben girtü gitdi
Yine řāli^c Esed burcına yetdi³⁵³

³⁵⁰ Beyitte hece fazlası olduğu için vezne uymamaktadır.

³⁵¹ 65/a varağının son altı beyiti 65/b varağında tekrar yazılmıştır.

³⁵² Beyitin ikinci dizesi sonraki beyitin ikinci dizesiyle karıştırılmıştır.

³⁵³ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

820. Gelüben girü ‘Ādil oldu çün şāh
Koyuban zulmi ‘adle eyledi rāh
821. Cihān şehirlerini eylediler maḥkūm³⁵⁴
Anuñ devründe incünmedi mazlūm
822. Ḥorāsān’a varup Rūm’a yürüdi
Gelüp bir ḥīle ile Şām’ı aldı
823. ‘Acaīb ulu işler etdi izhār
Ki İslām dīnini eyledi envār
824. Ulu ‘ālim idi vü ...³⁵⁵ mesrūr
Buyurup yer yüzini etdi ma‘mūr
825. Yigirmi ...³⁵⁶ şāh oldu
Soñunda kendünün bir oğlu kaldı
826. Çü sultānlık aña etdi sirāyet
Atası yolını etdi ri‘āyet
827. Çıkup Türkān-ı maşrıqdan bir ādem
Cedī’ye vardı ...³⁵⁷ eyledi anı ceng idüp hem³⁵⁸

³⁵⁴ Beyitin ilk dizesinde hece fazlası olduğu için vezin bozulmaktadır.

³⁵⁵

³⁵⁶

³⁵⁷

³⁵⁸ 827. Beyit ile 828. Beyit istinsah sırasında karıştırılmış olabilir.

66/a

828. Girü kevkebler eyledi kırānı
Cedī'ye vardı t̤ālī'üñ revānı³⁵⁹
829. Gelüp bir şāh kim Selçuk idi
Cihāna ʿadl [u] dād idüp yüridi
830. Ki kırk yıl dünyada şāh oldu yeksān
Anuñ luṭfı ile şād oldu insān
831. Pes andan soñra her yere bir ādem
Melik oldu yüridi uruban [dem]
832. Nicesi kul idi kim oldu sulṭān
Selāṭin nesli idemedi cevḷān³⁶⁰
833. Girü Hāşimī'den bir nīk-aḥter
Gelüp şāh oldu dünyāya o server
834. Anuñ devründe dehr oldu abādān
Esenlik oldu ʿālem buldı devrān
835. Tamām seksen yıl etdi dünyada dād
Gidüp ʿālemden etdi rūḥını şād
836. Kırān etdi girü yüridi yıldız
Ki t̤ālī' Sünbüle'ye dutdı yüz

³⁵⁹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³⁶⁰ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

837. Ecel yetişdi āḥir yere girdi
Bu yerde ne etdi ise anda gördi³⁶¹

838. Girü bir kimse zāhir oldı nāgāh
Kuhistānda olurdı yolu gümrah

839. Gehi dirdi Hüdā'yım geh resūlüm
Sizüñ uluñuzum hem ...³⁶²

66/b

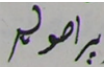
840. Bu vech ile iderdi ḥalkā da'vet
Gelüp niceler etdi aña bī'at

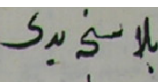
841. Ne kim 'ayyār ü müfsidler var ise
Belāsını yedi*³⁶³ ḳande yürise

842. Ki ṭağlarda³⁶⁴ mekānı tutmuş idi
Daḥı kīmyāya meşgūl olmuş idi

843. Yigirmi yıl cihāna oldı ol şāh
Zamāne anı daḥı etdi gümrah

³⁶¹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³⁶²

³⁶³

³⁶⁴ Kelime metinde 'ṭağlarada' şeklinde yazılmıştır.

844. Kırān etdi kevākib girü gökde
Yetişdi ‘Akrēb’e tālī‘ çü yerde³⁶⁵

845. Gelüp Sāsāniler’den bir kişi hem
Adı Sa‘d idi ...³⁶⁶ özi kem

846. İki iklīmi dutdı yüridi ol
Ne yire varsa zulm ile bulup yol

847. Hem andan şöñra oğlu oldı çün şāh
Atası resmin idüp gözledi rāh

848. Ulu şāh oldı dünyāya yüridi
Tama‘ idüp ‘Arab mülkine irdi

849. Zamānunda cihān ki kazlık oldı
Muḥammedīler gelüben zāhir oldı

850. Helāk eyledi anı yerine şāh
Oluban leşker ile yüridi rāh

851. Gelüben şöñra bir kul dutdı anı
Helāk eyledi çün gitdi revānı

³⁶⁵ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³⁶⁶

852. Kırān etdi kevāib ...³⁶⁷ rāh
Çü Cevzā oldı ʔālī^c mülkine şāh³⁶⁸

853. Gelüp maşrıķ-ı ...³⁶⁹ dan bir ādem
Harāb etdi cihānı uruban dem

67/a

854. ʔavāşī-şekl idi ʔaddi kütāh
Ki Cengiz Han idi ol merd-i gümrāh

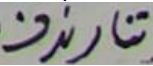
855. ...³⁷⁰ fiʔl ki zālīm idi
Gelüp dördüncü iḳlīme bulup yol³⁷¹

856. Harāb eyledi ol iḳlīmi yek-bār*³⁷²
Ki mescidler ʕimāretler ne kim var

857. Gelüp iḳlīm-i Tāzī'ye yüridi
Gerü döndi çü ol iḳlīmi gördi

367

368 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

369

370

371 Beyitte kafiye uyumu yoktur.

372

858. Çü altmış yıl oluban dünyada şāh

Yere girdi şöñucı gözedi*³⁷³ rāh

859. Ol iqlīmden bir oğlan eyledi cūş

Özi ...³⁷⁴

860. Yüriyüp leşkerün cem^c eyledi ol

Diyār-ı Tāzi'ye çün eyledi yol

861. Yetişdi çünki fermān-ı ilahī

Helāk itdi anı mazlūmuñ āhı

862. Cihān içinde kalmadı bir ādem

Ki ol iqlīmi dutup ola derhem

863. Velī her yerde bir şāh old[ı] ızhār

Ki ol iqlīme hüküm etdi be-yek-bār

864. Ki her bir yerde bir şāh oldu yeksān

Mısır [u] Şām kula olmuşdı fermān

865. Bularuñ her biri olmaz mübeyyen

Velī şāhib-kırān olur mu^cayyen³⁷⁵

866. Gelüben āl-i Selçuk'dan bir ādem

Beşinci iqlīmi dutdı urup dem

373

کوزدی

374

لاغرسيه جرده درازكوش

³⁷⁵ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

867. Ki Sultān ‘Alā-ed-dīn idi ol
Hak’uñ ‘avni aña virmiş idi yol

67/b

868. Ki nuşret ehli idi ol dīl-āver
Ġazā içün bu halka oldu reh-ber
869. Ġaramān’a gelüben kıldı ārām
Diledi kim cihāndan eyledi kām
870. Velī aña ecel oldu havāle
Yerine ġayr ile irdi kemāle
871. Gelüp üçünci iqlīmden bir ādem
Yüridi leşker ile urup dem
872. Ki ma’yüb idi ol bed-fi’l [ü] mekkār
Cihān halkını etmiş idi evkār
873. Tīmūr-lenk idi Ġāġatāi³⁷⁶
Ki ...³⁷⁷ idi nāsa nā-sezāi
874. Yüridi Şām’a vü hem Rūm eline
Kimesne İslām ehlini kıldı ġarāret³⁷⁸

³⁷⁶ Dizede hece eksiği var bu sebeple vezin bozulmaktadır.

³⁷⁷

³⁷⁸ Beyitin ilk dizesi metinde “Rūm’a eline” şeklinde yazılmıştır ancak buradaki ilk yönelme durumu eki hatayla yazılmış olmalıdır. İkinci dizesinde ise hece fazlası vardır. Bir sonraki beyitin ikinci dizesinin bir kısmı burada da tekrar edilmiştir.

875. Ne yire Şām'a varsa iderdi gāret³⁷⁹

Ki İslām ehlini kıldı harāret

876. Dilerdi ʿālemi dutup ola şāh

Ecel yetişdi āhir eyledi āh

877. Girü devrān edüp bu resme taḫsīm

Müyesser oldı her şehe bir iḳlīm

878. Olaruñ kimi mü'min kimi kāfir

Cihān ma'cūr idi līkin bulup fer

879. Hem ol vaḳt şāh olanlaruñ ...³⁸⁰

Nereden geldi aşlını özini³⁸¹

880. Anı taḫrīr idem ger diñleyesün

Ḥüdā'nuñ şu'nı hem añlayasun³⁸²

881. Girü cān murḡı diler kıla cevḻān

Me'ānī-i gülşende³⁸³ bula eyvān

68/a

882. Ne eyvān kim ide üç semāya

Ki fer bağışlaya zıll-ı hümāya

³⁷⁹ İlk dizede 'Şām' kelimesi bağlama oturmaz. Bir önceki dizede geçen kelime müstensih tarafından tekrarlanmış olabilir. O dizedeki hece fazlasının sebebi bu kelime olmalıdır.

³⁸⁰

³⁸¹ Bu dizede hece eksikliği oldu için vezin uymamaktadır.

³⁸² Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

³⁸³ Bu tamlama ters yazılmıştır. Anlamı göz önünde tuttuğumuzda doğrusunun "Gülşen-i me'ānī" olması gerekmektedir.

883. Dil ü cān sāyesinde ola mesrūr
Zemīni ħirām edüp kıla ma‘mūr
884. Gel indi kılalum bir söze bünyād
Göñüli zinde ide cānı ābād
885. Ki bir tārīḫi kılalum mübeyyen
Şafāsından cihān ola müzeyyen
886. Diyelüm āl-i ‘Osmān aşlını ol
Ki nesli ...³⁸⁴ mes’ul
887. Bu bendenden gel işit aşlı ile
Ki tā söyleye bāb [u] faşlı ile
888. Çü bunlar oldı ‘ālem içre māhir
Ḥasīb ü hem nesīb bilse zāhir
889. Müselsel Ādem’e varınca yeksān
Bularuñ ...³⁸⁵ ola saña āsān
890. Bu şāḫib-naẓm kim eyledi işğāl
Sebeb bu nesl-i ābād ola akvāl
891. Esah kavliyle gelmişdür bu tārīḫ
Bunuñ rāvīsi durur hem meşāyiḫ

892. Simā'ũñ baña dut ey merd-i āzād

Bularuñ aşlı ne yerden bulur zād

893. Meger bir gün İshāk peygamber

Otururken evinde o server

894. Gelüp hatunı aña didi ey yār

Benüm hālūmi bil hem ol haberdār

895. Ki arnımda ikiz oqlan belürdi

Biri biriyle ceng idüp delürdi

896. Didi İshāk olma Hakk'a gümrah

Ki aybı kimse bilmez illallah

68/b

897. Didi hatunı ey Tañrı resūli

İşit bu sözimi olma fuzūlī

898. Ben işitdüm bu ikisi sözini

Egerçi dahı görmedüm yüzini

899. Biri der kim eger sen benden öñdin

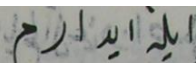
Çıķarsañ kendüzüñi eylerüm dūn

900. Ki ben çıķmazam anam hem ölisir

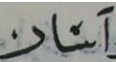
Siz ölürsüz zīrā kim emziriser

901. Öbüriside der kim ...³⁸⁶ hem
Eger siz çıkasız ...³⁸⁷
902. Bularuñ bu sözinden kórkdum el-haķ
Bu daʿvilerin işitdüm muħaķķaķ
903. Didi İshāķ Tañrı'ya bol³⁸⁸
Ki bu işüñi āsān*³⁸⁹ eyleye ol
904. Pes andan yere ķodı yüzün İshāķ
Didi yā Rabb bu benüm ħālüme baķ
905. Bu ħilmi zāħir eyle ki ola sālīm
Biri birine ķılmaya mezālīm
906. Bu ħilmi zāħir eyle ki ola sālīm
Biri birine ķılmaya mezālīm
907. Duʿāsın müstecāb eyledi anuñ
Daħı ʿiddeti yetmişdi ananuñ
908. Bir oğlan çıkdı ulu ķardaş³⁹⁰
Budı içinde ķomuş ol biri baş

386

387

388 Bu dizede eksik hece olduğu için vezne uymamaktadır.

389

390 Eksik hece olduğu için bu dize vezne uymamaktadır.

909. Bu vech ile vücūda geldi anlar
 Hūdā'nuñ emrini hem buldı anlar

910. Ol evvel toğana 'A[y]ş urdılar nām
 Birine daḥı Ya'qūb qodılar tām

911. Bular büyüyüp oldılar dil-āver
 Ki görse reşk iderdi şems [ü] envār

69/a

912. Meger İshāk ki pīr olmuş idi
 Daḥı gözleri bī-nūr olmuş idi

913. Didi 'A[y]ş oğlma İshāk bir gün
 Var oğul bir geyük dut olmağıl dūn

914. Anı biryān et getür yiyeyin
 Rızāyile saña alkış kılayın

915. Sevündi 'A[y]ş bu sözi eyledi gūş
 Varup şahrāyı eyledi der-āgūş

916. Ki dutup bir geyügi getüre ol
 Du'ā' ide babası çün yiye bol

917. Meger ḥatunı Ya'qūb'ıñ bu sözi
 İşitmiş idi andayidi özi

918. Gelüp Yaḳūb’a didi ey dil-āver
Bu sözümi dut ol ʿālemde server
919. ʿA[y]ş’a buyurdi atañ kim var[a] ol
Dutup bir geyügi hem getüre ol
920. Anı bişürüben babañ yiyiser
Rızāyile aña alkış kılısar
921. Var anuñ himmetüni sen al evvel
Rızāsun şefkatün sen al gel evvel
922. İşidüp Yaḳūb anı oldı ḥandān³⁹¹
Bu oğlağı getürüp etdi biryān
923. İledüp yidi İshāk peyamber
Didi oğul saña oldı müyesser
924. Duʿāmı himmetümi alısar sen
Peyamberler atası olısar sen
925. Elün getürdi didi yā İlahī
Bunuñ zürriyetüni sen kemāhī
926. Resül ü evliyā bunlardan olsun
Nübüvvet kânı bunuñ āl[i] bulsun

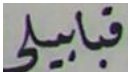
69/b

³⁹¹ Bu dizenin vezne uyması için “Yaḳūb” kelimesinin ikinci hecesinde zihaf yapmak gerekmektedir.

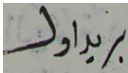
927. Çü Yaꝥküb atasından buldı iḥsān
Elün ayağun öpüp oldı ḥandān
928. Pes andan ʿA[y]ş geld[i] hem geyük ile
Atasınuñ duʿā'sın ya'ni ala
929. Bişürüp anı çün etdi biryān
İletdi babasına hemçü dermān
930. Didi İshāḳ peygamber duʿā'mı
Benüm Yaꝥküb alup buldı rızāmı
931. Velī saña da himmet eyleyeyin
Senüñ zürriyetüñe şoylayayın
932. Kim ulu pehlivān daḡı ulu cabbār
Bunuñ ālini sen eylesin var
933. Kimi begler ola kimisi sulṭān
Ki leşkerler çeküben süre devrān
934. Hemān ʿA[y]ş bu sözi çün etdi der-güş
Atası elin öpdi oldı ḥāmüş
935. Velī gönlinde kīn etdi be-ğāyet
Ki Yaꝥküb ile eyleye ġarāmet
936. Yemīn etdi ki eliyle ḡanun
Döküp aḡıda ala ya'ni cānun

937. Biri biri ile kılmadı uzlık
Gönüllerinde var idi yavuzluk
938. Meger İshāk'a yetmiş idi mevt
Gidüben bu fenādan oldu çün fevt
939. Kabā'yili*³⁹² ile 'A[y]ş eyledi göç
Varup bir şahrāya yetişdi şöñ uc
940. Ki gürbüz idi 'A[y]ş hılmi çoğ idi
Varuban ol diyārı hem bir ...³⁹³
941. Ki şimdi ol 'Arab mülkinde mevcüd
Bir ulu kal'e durur çün bilüp cüd
- 70/a
942. Varup Ken'ān'a Ya'kūb peyamber
...³⁹⁴ ile ol çeküben ser
943. Qarār eyledi dutdı ol diyārı
Belā idi anuñ her ne ki varı
944. Velikīn 'A[y]ş aña olmuş idi yağı
Hem öyle kılmış idi ol yasağı

392

393

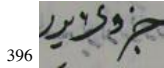

394

945. Ki yolları dutuban bekler idi
Bu Kenʿān halkını gözler idi
946. Kimi bulsalar iderlerdi ġāret
Alup mālun kılurlar idi ḥasārat
947. Bu vech ile bular geçürdi eyyām
Ki āḥir buña yetişüp anlar olmuş idi³⁹⁵
948. Didi Yaʿkūb’a anlar dutuban yüz
ʿEmmümüzden ...³⁹⁶ eyledüp söz
949. Deyüvüz anı varup bulalum biz
Ki kütlu yüzini hem görelüm biz
950. Şıla-yı raḥm vācibdür kılalum
Cezāsını Ḥüdā’dan hem bulalum
951. Didi Yaʿkūb ol bize degül rām
İşi gücidür anuñ dāʾim ibrām
952. Sebeb bu kim babam evvel duʿā’sın
Baña eyledi çün buldum sezāsın
953. Anı işitdi oldı baña yağı
Berīd olup durur şimdi ...³⁹⁷

³⁹⁵ Bu dizede fazla hece yazıldığı için vezin bozulmaktadır.

954. Benüm and içdü kim aķıda ķanum
Eli ile ki ya'ni ala cānum

955. Gözedür fırşatum ķomuş adamlar
Bu [ve]chile baña ider elemeler

956. Bular işidüben diledi destür
Didiler varalum biz aña mestür

957. Ki şāyed bizi görüp kıla şefkat
Arañuzdan gide kibr [ü] mezellet

70/b

958. Çü Ya'ķüb işidüben cūşa geldi
Bir āh etdi yüregi taşā geldi

959. Didi varuñ siz anda iki ķarındaş
Hüdā'nuñ 'avni olsun size yoldaş

960. Ki biz ikisi hem buluşdurasız
'Adāvet gide vü görüşdüresiz

961. Bular çün gitdiler 'emmülerine
Ki ger kim gelse idi yollarına

962. Görüp dehşet iderdi yüzlerini
Ne dirlerse dutardı sözlerini

963. Meger ‘A[y]ş komuş idi bir dil-āver
Yol üstünde kim ol olmuş idi ser
964. Ki her kim gelse yoldan görür idi
Anuñ mālın aluban urur idi
965. Didiler aña iki görklü ādem
Geledurur velī heybetlü ādem
966. Götürüben didi anlara hem ol
Bu yerden āferīde eylemez yol
967. Ki bundan kimsene geçmez bilürsüz
Neçün cānuñuza zaḥmet kılursuz
968. Didi bunlar ‘A[y]ş’uñ kulu idük(?) biz
Küçücükden kaçup gitmiş idük^{*398} biz
969. Dilerüz şimdi varavuz қатuna
Yaşavuz hem [de] anuñ hizmetüne
970. O kişi çün işitdi sözlerini
Baқup gördi görklü yüzlerini
971. Didi bunlar egerçi kul degüldür
İletmemek шеhe hem yol degüldür

972. Haber gönderdi mevlāsına hem ol

Didi iki kişi geldi bulup yol

973. Haber şordum didiler kim kıluz biz

Ki şehden kaçmazız derhem oluz*³⁹⁹ biz

71/a

974. Didi getürüñ anları görelüm

Nereden geldiler bilüp şoralum

975. Getürdiler ol iki qarındaşı hūş

Gö[re]nler yüzlerin olurdı medhūş

976. Görüp ʿA[y]ş bunları çün oldu hūş

Yüregünde kanı eyledi cūş

977. Didi kim siz benüm kulum degülsüz

Sözüñ toğrusını hem söyleyesüz

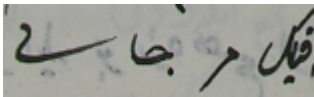
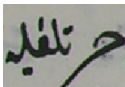
978. Gerek gizleyesüz özüñüzi ki

Toğru söyleyesüz sözüñüzi

979. Sizi gördüm göñlüm oldu mülhāk

Ki Yaḳūb oğlına beñzersüz el-hāk

980. Bular didi Yaḳūb oḡlıyuz biz
Gelüp bunda ʃutuban ʃapuña yüz
981. Yüzüñ görmege müştākuz be-ḡāyet
Ki ...⁴⁰⁰ bulına nihāyet
982. Anı ʿA[y]ş işidüben geldi hāle
Döküp gözyaşını eyledi nāle
983. Alup baḡrına başdı anları hem
Ki anlar oldı derdine anuñ em
984. Bular didi ki ey ʿemmü bilüñ siz
Giderüñ ʿunf raḥmet buluñ siz
985. Atamuz ile ...⁴⁰¹ hercāyī
Ki cānuñuz bile hem şafāyī
986. Peyamber oḡlısuz düşmez size bu
Ki ʿunf ile dutasuz dünyāda ḡū
987. Geçürdiñüz bu ʿömri zaḥmet ile
Anı şanmañ ki geçci raḥmet ile
988. Bizi görüben eyleñüz ḡimāyet
Biri biriñüze kılmañ reʿāyet

71/b

989. Bunı isteriseñüz ger gönüliden
Ki selb olsun giderüp cān [u] dilden
990. Didi ‘Ays olmuşidim ben peşīmān
Ki bu işden gece gündüz perişān
991. Biḥamdillah ki sizi görmüşüm ben
Bu cān rāḥatını bulmuşum ben
992. Daḥı diler ki Ya’ḳūb bu cānum
Göre yüzini şād ola cānum
993. Velikīn itmişüm ‘ahd ü yemīni
Ki elim ile dökem yere kanını
994. Baña dermān idüp buluñ kefareṭ
Buluşup cān ü ten ola ‘imāret
995. Didiler aña ḳatunda olanlar
Getürme cānuna dürlü elemeler
996. Ki anduñuza budurur kefareṭ
Yetüşe cānuñuza hem ḥarāret
997. Buluşasız anuñ ile beher-ḥāl
Ṭamarundan ḳan aluñ etmeyin ḳāl

998. Aķıdasuz anuñ opraĝa anun

Yetişip řād idesüz revānun

999. Bu [ve]ch ile meřālilh eylediler

İki ardaş bu sözi söylediler

1000. Varalum atamızı budurur yol

Getürelün*⁴⁰² avmi ile bunda hem ol⁴⁰³

1001. Geçürüñ bir arada rüzĝarı

Edüñ biriñüz ile sāz-kārı

1002. Didi ‘Ayš yüzi ...⁴⁰⁴

Ki řād olur sizüñ ile revānum

1003. Benüm ile siz duruñ gönderem ādem

Varuban ünküm ola aña derhem

72/a

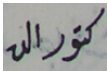
1004. Geçürüñ bir arada rüzĝarı⁴⁰⁵

Edüñ birbiriñüz ile revānı

1005. Benüm ile siz duruñ gönderem ādem⁴⁰⁶

Varuban ünkim ola aña derhem

402

403 Bu dizede fazla hece olduĝu için vezin bozulmaktadır.

404

405 1001 numaralı beyitin ilk dizesi tekrar edilmiştir.

406 1003 numaralı beyit tekrar edilmiştir.

1006. Pes andan ‘Ayş yarar âdemlerini

Dağı kendünün öz oğlanlarını

1007. Oları eyledi Ya’kūb’a irsāl

Gelüp Ken’ân’a bunlar oldu ʾışāl

1008. Varub Ya’kūb’a didi bunlar aña

Oğulların ile ‘Ayş bizi saña

1009. ...⁴⁰⁷ uş ʾapuya geldük

Yetişüp görklü yüzün çü gördük

1010. Ki şulh eylediler gitdi nedāmet

Varuban anda idesüz aḳāmet

1011. Biri biriñüz ile buluşasuz

‘Adāvet kılmaya ü görüşesüz

1012. Hem öyle etdiler tedbiri

Oluban anda dutasuz ḳarārı

1013. Ḳaçan işitdi Ya’kūb bu maḳāli

Dağı eylemedi hem ḳıyl ü ḳāli

1014. Ki ḥasret odı anı yakmış idi

Aña varmağa göñli aḳmış idi

1015. abilesin amu cem' eyledi ol

Göç eyledi vü gitdi gözleyü yol

1016. Haber yetüşdi 'A[y]ş'a geldüğünden

Varup karşıladı 'A[y]ş sevdüğünden

1017. açan buluşdılar an aldı ol

Ki 'ahd olunmuş idi hem ma'kûl

1018. Pes andan birbirine iki kardaş

Buluşup hasret ile dökdi yaş

72/b

1019. Aıdup göz yaşını hasret ile

Biri birini şordı 'izzet ile

1020. Kudûret gitdi buldılar şafâlar

Unuduldı geçen cevr ü cefâlar

1021. Biribiri atunda nice eyyâm

Geçürdi 'ömrü gözleyü serencâm

1022. 'A[y]ş'uñ avmi çoğ idi urdı hem

Gelüp Ya'kûb'a 'Aş bir gün didi hem

1023. Ki babam baña etmiş idi himmet

Buyurup düşmene ılam hezîmet

1024. Daḥı zürriyetüme dimiş idi
Hem anlara şecā'at komuş idi

1025. Qarār etmeyüp alalar diyārı
Ki buñlar ulu*⁴⁰⁸ devlet kıla yārī

1026. Benüm daḥı qarārum qalmadı hīç
Atanuñ himmeti çün oldı der-pīç

1027. Varup ḥalkuma alurum 'Irāk'ı
Senüñle bunda iderüm firāķı

1028. 'Acem mülkine giderüm çeküp baş
Göñülden himmetüñi eyle yoldaş

1029. Pes öyle didi göç etdi 'Irāk'a
Varuban anda kebb etdi 'alāķa

1030. Ki gürbüz idi 'A[y]ş kavmi tamāmet
Ne yire varsa görmez idi nedāmet

1031. Hem andan şoñra oğlanları anuñ
Uluları idi hem ol diyāruñ

1032. Semerķand illerine āḥir-i kār
Varuban anda bulmuşlar idi kār

1033. Ki tā şol vaķt ki Cengiz Han geldi
'Irāķeyn'e yürüyüp qām eyledi

73/a

1034. Gelüp bunlara çünki buldı ol rāh

Dileyüp amusun eyledi gümrah

1035. ‘A[y]ş*’ ...⁴⁰⁹ oğlanları çün oldu nā-dil

oyup amusun eyledi tebdīl

1036. Gelüben Rūm’a çıkmışlardı bī-cān

Görüp sultān u pes buyurdı her ān*⁴¹⁰

1037. Ki bir nāhīti bunlara teslīm

İdüben avmi ...⁴¹¹ buldı temkīn

1038. Ne yire dutsa ‘A[y]ş oladur āhı

O yirüñ olur idi pādīşāhı

1039. Anuñ içün ki İshāķ du‘āsın

abūl etmişdi Hāķķ virüp cezāsın

1040. Olaruñ oğlı Ertuğrul*⁴¹² olupdur

Ki ‘Osmān’uñ atası ol olupdur

409

410

411

412

1041. Süleymān Şāh'dur anuñda atası
Ki Bay Temür olupdur pes dedesi

1042. Bularuñ dib dedesi 'A[y]ş'dur ey yār
Bu söz haqdur eyleme inkār

1043. Ki 'A[y]ş İshāk oğlıdur ol āgāh⁴¹³
Hem ...⁴¹⁴ yetüşür yol

1044. Ol dağı Sām oğlıdur İbrāhīm'i bil
Hem ... yetüşür yol⁴¹⁵

1045. Çü Hābil nesline Nūh oldu mudğam
Dağı hāil durur hem ibn-i Ādem

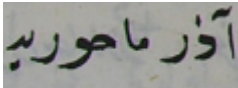
1046. Bu naqli çün işidüñ ey müselmān
Ki mezkūr olundu āl-i 'Osmān

1047. Bulara dāimā eyle du'āyı
Nesebde bunlara olmuşdur hedāyi⁴¹⁶

1048. Eşahh kavlile oldu bu rivāyet
Şaķın şekk qalbiñ etmesün cerāhat

73/b

⁴¹³ Beyitin dizeleri kafiyesizdir. İlk dizenin "āgāh ol" şeklinde okunması bu sorunu çözer ancak vezne uydurmak için ilk hecede zihaf yapmak gerekir.

⁴¹⁴

⁴¹⁵ Bir önceki beyitin ikinci dizesi tekrar edilmiştir.

⁴¹⁶ Fazla hece olduğu için bu dize vezne uymaz.

1049. Hem Ertugrul'ũn oğluydu 'Osmān

Ḥurūc etdi Ḥaqq aña verdi fermān

1050. Ki ol etdi küfr ehlini ma'rūr

Çün İslām dīnini eyledi ma'mūr

1051. Ata bindi kılıc aldı eline

Yüridi 'azm idüp küffār eline

1052. Ġazā ile cihādı eyledi iş

Rızāy[ı] hem idindi endīş

1053. Ġazā[yı] bildi kim Ḥaqq kılıcıdur

Cihād ehli Ḥüdā'yı bulucıdur

1054. Ki ġāzīler durur ferrāş-ı ma'būd

Ġazādur kişiyē dūnyāda maqşūd

1055. Şehādet mertebesin ger bulasuz

Bu cān u başuñ terkin kılasuz

1056. Ki bunlardur Ḥüdā katunda mestūr

Dağı cānları olmaz dūnyadan dūr

1057. Eger ġūcuñ yeterse var ġazāya

Yetüşdür cānuñı ecr [ü] cezāya

1058. ...⁴¹⁷ māl ile bul cāna dermān

Ğazā ehline eyle dāim ihsān

1059. Şehādet mertebesin um Hüdā'dan

Ki maḥrūm ḳalmayasun ol cezādan

1060. Yürüyüp Rūm elin feth eyledi ol

Ki ʿadl ile ḥalkı toyladı ol

1061. Anuñ oğlanları kim āl-i ʿOsmān

Hüdā'dan bunlara yetüşdi fermān

1062. Ki iḳlīm-i şeşūmi anlar açdı

Ṭutup kāfirlerini iki biçdi⁴¹⁸

1063. Aḳın eylediler sağa vü şola

Getürdiler nice azmışı yola

74/a

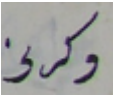
1064. Ki İslām ehli buldı anda şevket

Getürdiler nice azmışı yola⁴¹⁹

1065. Ki İslām çü başdan başa dutdı nūr-ı ĩmān

Oḳıdı ḥükmün hem ʿilm-i edyān⁴²⁰

417

⁴¹⁸ Her ne kadar bu dize metinde bu şekilde geçmekteyse de ‘Tutup kafirleri iki[ye] içti’ şeklinde okumak daha doğru olabilir.

⁴¹⁹ 1063 numaralı beyitin ikinci dizesi tekrar edilmiştir.

⁴²⁰ Beyitin başındaki “ Ki İslām” ibaresi yanlışlıkla yazılmış olmalıdır.

1066. Tŭrk' i buldı aḥkām-ı ŧerī'at
Bulundı ser-a-ser ḥaḳīḳat⁴²¹

1067. Nice medrese vŭ mescid 'imāret
Binā oldı vŭ hem ṭoldı beṣāret

1068. Daḥı 'ādil durur bunlar ki geldi
Zemīni luṭf ile ma'mŭr kıldı

1069. Cihānuñ ṭālī' çŭn görŭr fer
Sereṭān burcına ḳodı varup ser⁴²²

1070. Gelŭp ṣāḥ Mehmed ibn-i 'Oṣmān
Ki budur 'ālemüñ derdine dermān⁴²³

1071. Mübārek zātı çŭn geldi cihāna
Müşerref oldı bu devr ū zamāne

1072. Ōzi mevzŭn yıldızı hŭmāyŭn
Yŭzi enver durur zamāne⁴²⁴

1073. Murādıdur cihānuñ hem mekānuñ
Daḥı faḥri durur her dem zamānuñ

1074. Ki budur 'ālemüñ rūḥ-ı vŭcŭdı
Cihānda müstedām olsun vŭcŭdı

⁴²¹ Bu dizede eksik hece olduğu için vezne uymamaktadır.

⁴²² Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴²³ 1070 ve 1071 numaralı beyitlerin arasında 'Mübārek ṣāḥ ibn-i Mehmed' şeklinde dört kelimelik bir ibare vardır. Bu muhtemelen bir yazım yanlışdır.

⁴²⁴ Beyitin son kelimesi hem vezni hem kafiyei bozmaktadır. Bir önceki beyitin sonu da aynı şekilde bittiğine göre bu bir müstensih hatası olmalıdır.

1075. Bize farz oldu bilün ey ḥalāyık

Du‘ālar kılavuz zātına lāyık

1076. Şenā eyle göñülden olma ‘āşī

Bunuñ zāt[ı] durur ‘ālem nizāmı

74/b

1077. Yüridi çün kılıcun ele aldı

Ḥüdā’dan ‘avn ü nuşret bile geldi

1078. Ne yire kim yüridi fetḥ kıldı

Giderdi küfri ĩmān şaṭḥ*⁴²⁵ kıldı

1079. Ki Kõşta[n]ṭin içi ṭolupdı ef‘ī

Varup leşker çeküben aldı def‘i

1080. Anı eyledi ĩmān ile ma‘mūr

Nice medrese vü mescidler içi nūr

1081. Ne yire kim ider ise ‘azīmet

Bulup elinde kāfirler hezīmet

1082. Varup şalşāl-ı iḳlīmi tamāmet

Aluban yıkdı vü kıldı ġarāmet

1083. ...⁴²⁶ ilini

Ꞑamu fetḥ etdi gözedüp yolını

1084. Dırabzon ...⁴²⁷

Varup fetḥ etdi şoldem kim yüridi

1085. ‘Irāk’uñ şāh ger kıldı ‘azāmet

Ꞑırıldı leşkeri buldı nedāmet

1086. Kufe şehri hem ol iḳlīm tamāmet

Musahhār oldı şāh bī-‘azāmet

1087. Niceleri daḥı fetḥ eyle[yi]ser

Cihānda nīk -nāmı hem kılısar

1088. Zemīni rūşen etdi ‘adl ü dādı

Bunuñla buldı her eşyā mezādı

1089. Ne yire ‘azm kılsa bu tüvāne

Mu’avin olsun añā Ḥayy-i dānā

1090. Vücūdı dā’im olsun żarārı kem^{*428}

Nitekim devr ider bu çerḥ-i ā‘zam

426 فله ع مورى اذكى

427 نكه كسر يدى

428 فوارا كم

1091. Bu ...⁴²⁹ kim anuñ kemter kılıdur

Bu tārīhi ki nazm eyledi pirdür

75/a

1092. Anuñ ‘indünde çün naql eyledi ol

Getürdi hāk-i pāyine bulup yol

1093. Egerçi böyle kıldı iktisābı

Ki tārīh ile buldı bu hesābı⁴³⁰

1094. Ki üç yüz dağı yetmiş sāl ile

Bularuñ nesli dünyāda ola şāh

1095. Velī bir şāh-ı sulṭān-ı selāṭīn

Hümāyūn- ṭal‘at [u] ḥurşīd-āyīn

1096. Ki bu şāhib-kırān olmağa ola dem

Heyūla yolu bu durur degül kem

1097. Bu silkden soñra kimler olur şāh

Anı taḥrīr idelüm gözleyü rāh

1098. Beni ğayb etme söyler diyüben ğayb

Benüm sözüm degül bilür ol Rabb

ابرل

429

⁴³⁰ Bu dize üçüncü dize olarak derkenarda kayıtlıdır. Yazmada bu beyitin ikinci dizesi aslında 1094. beyitin ikinci dizesidir. Burada müstensih'in bir hata yaptığı düşünülmektedir.

1099. Bunuñ naqqāli Cāmasb'dur didiler

Ki bu tārihi yazuban qodılar

1100. O dağı bunı söyler hissiyle

Ki müstaqbel ne kim var şan'atlar

1101. Kim atasına ol ma'bud-ı muṭlaq

Aña bu 'ilmi bildürmiş muṭlaq

1102. Olaruñ sözidür naql [eyled]üğüm

Bu tārihi yazup 'aql eyledüğüm

1103. Girü bu aḡterān devr ide eyyām

Kevākib döne bir levne serencām⁴³¹

1104. Vücūda gele bir şahş-ı gümānī

Yüriyüp da'vet ide her mekānı

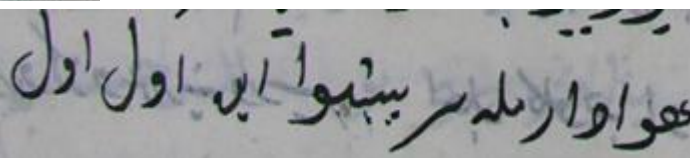
1105. Ki Azer*⁴³² dīnini dutup gide ol

Hevā-dar ...⁴³³ide ol

75/b

⁴³¹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴³²

⁴³³

1106. Yürüye çünkü bu fi'l-i mekkār
Gele iklim-i Tāzī'ye beher-hāl

1107. Orada Rūm'a ʿazm idüp geliser
Anuñ cānını şāh-ı Rūm alısar

1108. Kāmer devri hem ol vaqt ola āhır
Gelüp bir şekl-i heyʿet ola zāhir

1109. Ki Mekke üzerinde havāda
Muʿallağ dura degül yuvada

1110. Başı kuş gibi cismi ola ādem
Ola dört eli vü dört ayağı muhkem

1111. Dağı başında hem dört yüzi ola
İkisi ağlaya ikisi güle

1112. Bu yüzler ola teşbihden ʿālem
Ki fi'li gāh şādī gāh mātem

1113. Ki ol bir hafta dura kamu insān
Anı cümle göre dünyāda yeksān

1114. Gerü hem nā-bedīd ola o heyʿet
Hüdā'dandur bu kudret kamu hikmet⁴³⁴

1115. Pes andan sonra gele bir hōş ādem
Ki meger öle vü şālīh ura dem

⁴³⁴ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

1116. Adı Dābbetü'l-ārż ola hem anuñ

Yüriye mülkini duta cihānuñ

1117. Naşīhat kıla halka ʿadl ide ol

Ḥazāʿin bula qande kim gide ol

1118. Sikender gibi ola hem rüşeni

Ki İmān ile geze başdan başa yeksān

1119. Girü kendü şehrine varısar

Ecel gelüp orada fevt olısar

76/a

1120. Cihānda iki yıl olmaya sultān

Musallaṭ ola her kişi[ye] şeytān

1121. Yüriyüp hem hasārat eyleyeler

Biri birini gāret eyleyeler

1122. Fesād eyleye kardaş kardaşına

Zinā ide hem oğul anasına

1123. Ki ʿavrat şehvet ide halka gālib

Erenler eger emr ide ola tālib

1124. Ḥüdā bunlara eyleye ʿiḳābı

Daḥı hem göndere dürlü ʿazābı

1125. Çıka vahşī hayāvān ġālib ola
Ana tağlar başundan şehd tola

1126. Helāk eyleyeler nāsı yiyeler
Perākende olup halkı tağılalar⁴³⁵

1127. Şehir-i Kūfe*⁴³⁶ Horāsān Semerkānd
Dağı Fergāna'da vü hem şehir-i Ho'cende

1128. Bularda eşer-i dehālar zāhir ola
Helāk eyleye nāsı kande bula

1129. 'Irāk'a taş yağa Şām ola kazlık
Rumī seyl ola vü olmaya uzlık

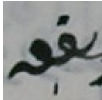
1130. Harāba yüz tuta dünyā içi hem
Kırān ide giri encüm ola derhem

1131. Çü maşrıqdan çıka leşker-i sehm-nāk⁴³⁷
Ki merdüm-ı hōr ola anlar degül pāk

1132. Çü maşrıqdan çıka leşker-i sehm-nāk
Ki merdüm-ı hōr ola anlar degül pāk

1133. Başınıñ bir yūzi kelb biri ādem
Yiyeler kande sünnī bulalar hem

⁴³⁵ Bu dizede fazla hece olduğu için vezin bozulmaktadır.

⁴³⁶

⁴³⁷ Beyit iki kere yazılmıştır.

1134. Bular üç def'a ceng ide tamāmet

Qıralar anları idüp melāmet

76/b

1135. Gerü kevkeb qırān ide bir ʿālem

Ura ʿAqreb onda ṭālīʿe dem⁴³⁸

1136. Şıfāhān'dan çıqa Deccāl-i āʿver

Hāra binüben gele ol ebter

1137. Pirāhen ...⁴³⁹ üzerinde

Otura hem eteginüñ önünde

1138. Cihān hālkına daʿvetler ide ol

Ki sihr ile kıla bu ʿilmi kıl

1139. Diye kim ey cihān hālkı biliñüz

Bu eşekdür sizüñ hem maʿbūduñuz⁴⁴⁰

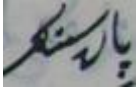
1140. Uyalar sözine her ne der ise

Gideler her yürise⁴⁴¹

1141. Aña tābiʿ ola yetmiş biñ ādem

Yahūdī ola mecmūʿı urup dem

⁴³⁸ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴³⁹

⁴⁴⁰ Bu dizenin vezne uyması için maʿbūd kelimesinin ikinci hecesinde zihaf yapılmalıdır.

⁴⁴¹ Bu dizede eksik hece olduğu için vezne uymamaktadır.

1142. Bulara göstere dürlü ‘acāīb
Ki sihr ile göreler ġarāīb

1143. Bulup Şeddād’uñ uçmağını ala
Dağı tamu-yı Taqyānūs’ı bula

1144. Ne yire varsa anlar bile vara
Cihān ħalkı bu eşegi çünki göre

1145. Uyalar aña dünyā ħalkı düpdüz
Göriben birisi döndürmeye yüz

1146. Bilünmeye anuñ seḥḥār-ı ...⁴⁴² bilmeyeler⁴⁴³
Gelüben kâmusı secde kıllalar

1147. Bu rūy-ı*⁴⁴⁴ ‘āleme başdan başa ol
Ḥarāb eyleye kânde kim var[a] yol

1148. Varuban Mekke yıka ol zālīm
Cihānuñ içi hem tola mezālīm

77/a

1149. Aña üç şehr ħalkı uymayalar
Çıkup Tūr tağına ħayme kıralar⁴⁴⁵

442

443 Bu dizede fazla hece bulunduğu için vezne uymamaktadır.

444

445 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

1150. Gele bir kişi kıble cānibinden⁴⁴⁶

Ki ol ma‘dūd ola mürsel nebīden

1151. ‘Aşā elinde peşmīn-pūş ...⁴⁴⁷

Belinde hem kemer ‘İsā ola ol

1152. Yönün Tūr ıağına ıtutup yūriye

Gele Deccāl’e uymaya yüz ...⁴⁴⁸

1153. Bu ħalkı ‘iyā[l] ...⁴⁴⁹ bileler

Gelüben ıamusı aña uyalar

1154. Gele Tūr ıağına Deccāl-i nā-pāk

O ħalkı kırmagiçün ya‘nī nā-hāk⁴⁵⁰

1155. ...⁴⁵¹ ile gele ‘İsa bin Meryem

Ura ıarnını yırtup aıda dem

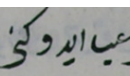
1156. Çü kırķ fersaķ yire dek aķa ıanı

İde ‘ālemden ol güm-rāh-ı fānī

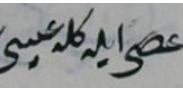
⁴⁴⁶ Bu kelime aslında (جانندن) şeklinde yazılmıştır ancak bu şekilde okumanın daha doğru olduğunu düşünüyoruz. Noktaları konurken bir yanlışlık yapılmış olmalı.

⁴⁴⁷

⁴⁴⁸

⁴⁴⁹

⁴⁵⁰ Beyitin iki dizesi de aynı kelimeyle bitmiştir ancak bizce burada ikinci dizeyi bu şekilde okumak daha uygun olacaktır.

⁴⁵¹

1157. Yirũñ yüzine gökden yağa bārān

Girü ihyā buldup şāh ola devrān

1158. Yüz uralar Mesīh öñünde insān

Aña bī'at ideler kamu yeksān

1159. Çü da'vet eyleye 'Īsa bin Meryem

Müselmān olup uya cümle ādem

1160. Muḥammed dīnini 'Īsa peyamber

Qabūl idüp bu ḥalka ola reh-ber

1161. Naşīḥat kıla vü 'adl eyleye ol

Abādān ide dünyāyı bulup yol

1162. Mışır şehrine gelüp kıla mesrūr

Mışır u Şām ola başdan başa ma'mūr⁴⁵²

77/b

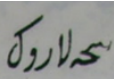
1163. Cihānuñ içi hemm ola be-ğāyet

İdemeye anı kimse nihāyet

1164. 'Ömürleri üzere ola abādān

Hem oğulları ola ...⁴⁵³

⁴⁵² İkinci dizenin ilk hecesinde zihaf yapmak gerekir.

⁴⁵³

1165. Girü kevkebler eyleye kırānı
Ki Cevzā'ya vara ṭālī^c revānı⁴⁵⁴

1166. Gele bir kişi nesl-i enbiyādan
Ki ol ma^c[d]ūd olına atkıyādan

1167. Yüriye ʿĪsa resmine ol ādem
Yedi iklīmi dutuban ura dem

1168. Kātı ʿādil ola hem nīk-aḥter
Cihān içi ola düpdüz münevver

1169. Hem İslām ehli ola kamu ʿālem
Ki olmaya içinde birisi kem⁴⁵⁵

1170. Ki kamu ʿizzete meşgūl olalar
Nedür ḥarb ü ḥuşūmet bilmeyeler

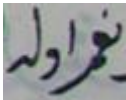
1171. Tenaʿum eyleyeler gece vü gündüz
Biri birisine luṭf ile dutup yüz

1172. Cihānuñ içi tolu ...⁴⁵⁶ ola
Aḳarşu yeryüzünde şerbet ola

1173. Eger bildi ol eyyām-ı ādem
Teessüf kılup āh ider idi hem

⁴⁵⁴ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴⁵⁵ Her ne kadar (کیم) şeklinde yazılsa da bu kelimeyi 'kem' şeklinde okumak daha doğru olacaktır.

1174. Ki şol nev^c ile hūb ola zamāne

Anuñ şerhi gelemeye beyāne

1175. Sebeb budur ki halkı ola şāfi

Biri birine etmeye müşāffi

1176. Müsāvī nedür hiç bilmeyeler

Zinā vü hem livāṭa kılmayalar

78/a

1177. Ḥabṣ ü tezvīr ü hem kizb huşūnet

Daḥı baʿz ḥased ü kibr ü huşūmet

1178. Bu efʿāl-i kabāʾih bunlara hiç

Yürünmeye eger ...⁴⁵⁷

1179. Ululamaz muṭī^c olsa hem anlar

İṭā^cat ideler ṭunlar u gūnlar

1180. Bu evşāf ola anlara kerāmet

Cihān cennet-şifat ola tamāmet

1181. Eger ol seyyid-i ...⁴⁵⁸

Ḥüdā'ya hem resūline iṭā^cat

1182. Niçün qadr olmaya idi dünümüz

Gerek ʿıyd ola idi her günümüz

1183. Zamānuñ göremez yerüñ şiddetini

Cihānuñ bulamaz ...⁴⁵⁹

1184. Velīkin olmuşuz nef[ʿ]e giriftār

Ḳamu efʿālimüz tezvīr ü mekkār

1185. Ne vardır bizde ḥüsn-i ḥalk-ı evşāf

Ne ḥöd dirlügümüzde ʿadl ü inşāf

1186. Sebeb budur yetişmezüz amāna

Hemīn dīruz oldı zamāne

1187. Gece vü gündüz işimüz sehv ü ʿişyān

Ki devrāna ide rüz ...⁴⁶⁰ bühtān

1188. Gelüñ pes yüz dutalum ol cezāya

Ki meşğul olalum zıkr ü duʿāya

1189. Yavuz dirlügümüz tebdīl ide ol

Ṭarīḳ-i aḥseni taʿdīl ide ol

1190. Pesendīde kıla her fiʿlimizi

Rızā-yı Ḥaḳḳ ide hem yönümüz

1191. Musallaṭ kılmaya şeyṭān[ı] rūḥa
Ki irevüz raḥmet-i feyż-i fütūḥa

78/b

1192. Hem ol şeh kim geliser işit anı
Ki tecdīd ide tāriḥ-i zamānı

1193. Ki kendü tāriḥini ide bünyād
Cihān ḥalkı anı eylediler yād

1194. Ki kendü tāriḥini dünyāda meknūn⁴⁶¹
Velī āḥir hīç ide çarḥ-ı gerdūn

1195. Gerü kevkebler ide aḥter anı
Ki tālī^c sūre eyleye kırānı⁴⁶²

1196. ‘Arab’dan çıka bir gözlü bir ādem
Resūlüm deyü da‘vīler kıla hem

1197. Yürüyüp ḥalkı ezlāl eyleye ol
Varup Ẕuds ehlini kıra bulup yol

1198. Cihān ḥalkına ğadr ide o mekkār
Ẕa‘īf ola müselmanlık ne kim var

1199. Çıkup Türkmen çerisi ide gāret
Yetişdüre kamu nāsa ḥasāret

⁴⁶¹ Bu dizenin hece sayısı fazla olduğu için vezne uymamaktadır.

⁴⁶² Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

1200. İki yıla degin ʿālem kırıya
Gelüp hem emr-i rabbānī oraya⁴⁶³

1201. Ki Yeʿcūc sedd[i] keşf ola çıkalar
Gelüben ʿālemi düpdüz yıkalar

1202. Kışa ola bularuñ kadd[i] ġāyet
...⁴⁶⁴ola ʿadede bī-nihāyet

1203. İki bölük ola birisi Yeʿcūc
Bulara erkek ola biri Meʿcūc⁴⁶⁵

1204. Bular dīni ola çün ...⁴⁶⁶
Ne kim var ise ʿāleme yayalar

79/a

1205. Velī ol çıkan Yeʿcūc olısar⁴⁶⁷
Gelüp dünyā ħubūbātun yiyiser

1206. Gelüben şoñra Meʿcūc yürüyiser
Nesene bulmaya insān yiyiser

⁴⁶³ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴⁶⁴

⁴⁶⁵ Bu dizede “ola” kelimesinden sonra “hem” kelimesi yazılmıştır ancak vezni bozduğu için yazılmamıştır.

⁴⁶⁶

⁴⁶⁷ Bu dize vezne uymamaktadır.

1207. Bularuñ giydügi gün ola düpdüz

Ki tenlerinde kıl olmaya hergiz

1208. Dağı başları çağıl taşı bigi

Olara hem şive cünbüş bigi

1209. Yürüyceğ çü bil ki gideler

Yehūdā milletün maqbül ideler

1210. Bularuñ şāh kim Ye'cūc olısar

Ne yerde künc var ise bulısar

1211. Anun elli altı oğı ola yeksān

Duta dünyāy[1] beş yıl süre devrān

1212. Helāk eyleye çün anları ol Hayy

Pes andan çıka Me'cūc eyleye tayy

1213. Yedi yıl hükm ide ol da cihāna

Helāk eyleye anı da zamāne

1214. Cihānda diri alup ölmeyenler

Çıka dünyāya zāhir ola anlar

1215. Velī azlık ola dünyāda düpdüz

Ki hāmī*⁴⁶⁸ olmağa dünyā duta yüz

1216. Gerü kevkeb kırān ide cihānuñ

Sereṭān ola ṭālī^c-i zamānuñ⁴⁶⁹

1217. Pes andan şoñra gele ...⁴⁷⁰-ı ‘ādil

Semadan* ...⁴⁷¹ ola hümām-ı dil

79/b

1218. Hele hem bundan ...⁴⁷² bir ādem

Cihāna şāh olup ‘adl ide her dem⁴⁷³

1219. Abādān ide yürüyüp zamānı

Cihān ḥalkı bula emn ü amānı

1220. Gelüp çün başa ...⁴⁷⁴ -ı dil-āver

Zemīni ‘adl ile ide münevver

1221. Ki mü’mīn ola fāzıl daḥı dānā

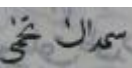
‘Ulūm içinde ol ola tüvāne

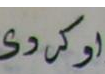
1222. Yürüyüp duta dünyāy[ı] yeksān

Cihān āsūde ola her ne kim var

⁴⁶⁹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴⁷⁰

⁴⁷¹

⁴⁷²

⁴⁷³ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴⁷⁴

1223. Halk ola kerim nefs*⁴⁷⁵ ola ol

Her adem gönül içinde bula yol

1224. Kıla insani togr[ı] yola da^cvet

Cihandan götürüp gide mezellet

1225. Cihan halkı dahı iş bulmayalar

Yemek ü içmek ü işret eyler⁴⁷⁶

1226. Yigirmi yıl ...⁴⁷⁷ ola şah

Felek anıda sonra ide güm-rāh

1227. Felekden kimsene bulmaz felāhat

Öni hūb ...⁴⁷⁸ soñı kabāhat

1228. Hem andan sonra ...⁴⁷⁹ ile çıka

Kime kim uğrar ise def'i yıka

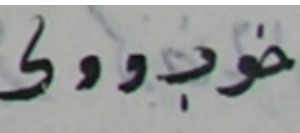
1229. ...⁴⁸⁰ güm-rāh

Pes encüm kişi fevt ola idüp rāh

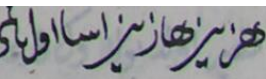
475

476 Bu dizede hece fazlası olduğu için vezin bozulmaktadır.

477

478

479

480

1230. Zamāne ihtişāmına dutā yüz
Girü encüm kırān eyleye düpdüz

1231. ...⁴⁸¹ adlu bir oğlan ola çün şāh
Bu hālk zūlmünden eyleye kamu āh

80/a

1232. Ki ʿavret ide añā ketḥüdālīk
Bular ʿākīl olan andan cüdālīk

1233. Yedi iklīme haçankim şāh ola ol
Kenīzekden ṭāga oğlanları yol

1234. İde on sekizini şeh cihāna
Yigirmi hem sekiz yıl bu zamāne

1235. Anu şāh idüben tarḥ eyleyiser
Girü ʿālem içi qazlık olısar

1236. Cihānı duta hem Türk’i yabanı
Tatarlarıdır ki bilmezler amānı

1237. ʿAzīm*⁴⁸² leşker çeküp bunlar çıkısar
Ki başdan başa yeryüzünden ...⁴⁸³

481

سید

482

عظم

483

دوب

1238. Cihānı zūlm ile tuğyān ideler

Yüriyüp nāsı hem hüsran ideler

1239. Yigirmi üç yıla yetiše devrān

Ki Sünbūle ide tāli^c cevlan⁴⁸⁴

1240. Hem anlar ...⁴⁸⁵ çıka Behrām

Muṭī^c ola āña bu hāş ile ʿām

1241. Cihānı duta başdan başa yeksān

Anuñ emrine münkād ola insān

1242. Ne yerde var ise künc ü hāzā'in

Alup cem^c ide budur diye āyīn

1243. Ala ğaşb ile ʿālem mālını ol

Gözetmeye ...⁴⁸⁶ hālını ol

1244. Götürüp leşkeri cem^c eyleye hem

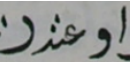
Hāzā'in çıkarup kıla müdgem

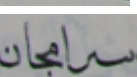
1245. Döke bir şahrāya mālın duta yüz

Yigirmi fersah yiri duta düpdüz

80/b

⁴⁸⁴ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴⁸⁵

⁴⁸⁶

1246. Meger bir gice taqđır-i ilahī
Çıka seylāb bir tağdan kemāhı

1247. Oları māl ile kıla ...⁴⁸⁷
Deñize ğark oluban olalar hıç

1248. ...⁴⁸⁸ diri kalan tağa ol
Kenīzekden tağa oğlanları yol

1249. İde on sekizini şeh cihāna⁴⁸⁹
Yigirmi hem sekiz yıl bu zamāne

1250. Anu şāh idüben tarh eyleyiser
Girü ‘ālem içi kazlık olısar

1251. Cihānı duta hem Türk’i yabanı
Tatarlarıdır ki bilmezler amānı

1252. ‘Azīm leşker çeküp bunlar çıkısar
Ki başdan başa yeryüzünden ...⁴⁹⁰

1253. Cihānı zulm ile tuğyān ideler
Yürüyüp nāsı hem hüsran ideler

487

488

489 Buradan itibaren 80/a varağını tekrar ediyor.

490

1254. Yigirmi üç yıla yetiſe devrān

Ki Sünbūle ide ʔālī^c cevīān⁴⁹¹

1255. Hem anlar oğundan ıka Behrām

Muʔī^c ola añā bu ḡāſ ile ʕām

1256. Cihānı duta baſdan baſa yeksān

Anuñ emrine münḡād ola insān

1257. Ne yerde var ise künc ü ḡazāʔin

Alup cem^c ide budur diye āyīn

1258. Ala ġāſb ile ʕālem mālını ol

Gözetmeye ...⁴⁹² ḡālını ol

1259. Götürüp leſkeri cem^c eyleye hem

Ḥazāʔin ıkarup kıla müdgem

81/a

1260. Döke bir ſaḡrāya mālın duta yüz

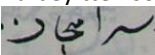
Yigirmi fersaḡ yiri duta düpdüz

1261. Meger bir gice taḡdīr-i ilahī

ıka seylāb ṡaġdan kemāhı

⁴⁹¹ Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

⁴⁹²

1262. Oları mālī ile kıla ...⁴⁹³

Deñize ğarķ oluban olalar hiĉ

1263. Olardan diri қalan таға чиқа

Їñüben berķ mecmu'ını yaķa

1264. Ki ğerdün intikāmın kişiye

Aluverür қomaz anı eşiye

1265. Pes andan şöñra bu ensār-ı devrān

...⁴⁹⁴ virüp eyleye nālān⁴⁹⁵

1266. Gele bir merd-i nā-pāk ola ĉün šāh

Mużill ola şeyā'īñ aña hem-rāh

1267. Ğüdā'yum deyü ğalkā ide da'vet

Yetişdüre қamu nāsa mezellet

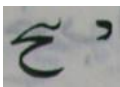
1268. Gelüp ğalk secde ide dutuban yüz

Cihānı ıtuta başdan başa düpdüz

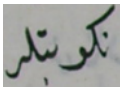
1269. İtā'at ide aña қamu insān

Ki kāfir ola 'ālem ğalkı yeksān

493

494

495 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

1270. Ki tā üç yüz yıla deg sāl ile mäh

Anuñ evlādı dünyāda ola şāh

1271. Ol eyyāmda bulunmaya bir ādem

Ki çaķ-perest oluban oda ol dem

1272. Cemī^c büt-perest ola be-yek-bār

Cihānı tuta başdan başa küffār

1273. Yaza her kişi bir şüret oyuban

Aña tapa Tañrı'yı çün qoyuban

81/b

1274. Cihānda ‘ākıl ādem qalmaya hıç

Qamu ebter kıla dünyāyı derpīç

1275. Qırān ide kevākib bula devrān

Esed burcına tālī^c kıla cevlan

1276. Zuhūra gele bir zenn ki ola sehhār

Cemāli hūb ola vü fi^cli mekkār

1277. Hükümet ide nāsa şāh ola ol

Cihān halkı kamu ola aña kul

1278. Ki bir def^cā yüzün göre yüz ādem

Yitüp bī-hūş olalar urmayup dem⁴⁹⁶

⁴⁹⁶ Bu kelime ‘Ādem’ şeklinde yazılmıştır ancak ‘Dem’ şeklinde okunmalıdır.

1279. Erenler ʿavrat-i âteşde olalar
Zenân leşker çeküp ata bineler

1280. Varup bâzâr içinde nice ʿavrat
Cimâʿ ide eri ile kıla şehvet

1281. Hayâ götüre yele kılmaya cihānda
Ki ferici mekşûf oluna her mekānda

1282. Çü küfr ile zelâlet tola ʿâlem
Anı görüp zamāne duta mâtem

1283. Şunuñ kim vardur bî-ḥadd günāhı
Ki zāhir ola alında kemāhı

1284. Cihān āḫirine yüz duta baylık
Bulalar dürlü dürlü ola sâbık

1285. Kevākib aḫterine ide çü devrân
Girü ṭālî-i âdem ola yeksân

1286. Ki âdem nâzil olduğına eyyâm
Kırân-ı necm ol vaktin serencâm

1287. Yine girü hem ile olısar
Ki ʿâlem āḫirine yol bulısar

1288. Revāne ola yire āb-ı ...⁴⁹⁷

Suya ğarķ ola Īrān ile Tūrān

82/a

1289. Pes andan şöıra bir merd-i tüvāne

Gele hem mü'mīn ola daķı dānā

1290. Bu ħalkı dīne da'vet eyleye ol

Sözine girmeye kimse varup yol

1291. Delālet eyleye Ħaķķ'a bu nāsı

Velī uymaya bu ħalk ola 'āşī

1292. Helāk eylediler dutuban anı

Şehādet bula gidüben revānı

1293. Çü 'āşī ola düpdüz ħalk-ı 'ālem

Ħaķ'ı tanur bulunmaya bir ādem⁴⁹⁸

1294. Tūlūc ide pes ol vaķt Şems

Cihānı etmeye üç gün münevver

1295. Gerü ğarbdan toğuban götüre baş

Anı devrān görüben aķıda yaş

497

498 Bu beyitten sonra bir boşluk bırakılarak başka bir konuya geçilmiştir.

1296. Cihān hālkı kamu anı göreler

Çıka tevbe idüp yüzler uralar

1297. Bularuñ tevbesi olmaya maqbül

Şol ola vü dünyā duta mātem

1298. Kamer devründe altı yüz nice yıl

Zamāne āhır olup bula tebdıl

1299. Ne cin kala ne hayvān ü ne insān

Helāk olup kamusı gide yeksān

1300. Çü tağlar kopa yirinden ola hāk

Yerüñ yüzi kudüretten ola pāk

1301. Hüdā'dan ğayrı çün qalmaya deyyār

Hıtab eyleye luḡ ile Qahhār

1302. Ki qanı mülk da'vı eylenler

Zemīne pādīşāh olup gelenler

1303. Ya anlar erligine bu cihānı

Dutam şanurdı varup her mekānı

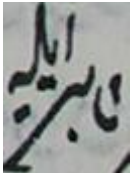
82/b⁴⁹⁹

1. Qanı benüm diyenler mülk [ü] mālı neye yetişdi çün göresün mālı bu vech ile

⁴⁹⁹ Bu varak hatime özelliği taşır. Mensurdur.

2. yetüſdüre ھاṭāyı gerü hem kendü ola müſteṭābı ezel oldur ebed hem
3. ol ƣalıſar yaradılmış ne kim var ise ölüſer aña dek ki ide emr-i yezdān ſūr
4. urula gerü ھاyy bula inſān bu Tārīḥ-i Selāṭīn ki oldı taḳrīrüne ſebeb ƣavli-
5. dūr bu bildi taḥrīrünü öñdin gelen bizden ھاḳklar nice nev̄ ile tārīḥ ſöylemişler
6. olaruñ gerçi zıkr-i naḳl eyledi bu tārīḥüñ revīſi necm iledür bunı o ſāḥ ƣün
7. ƣün⁵⁰⁰ ƣıldım itmām ki ſulṭānum durur ol daḥı Mevlā'm ben ol mūr-ı za'īfem
8. bī-ser ü pā Süleymān'dan murādım bu durur tā du'āsın vird idinem ƣün ſeb [ü]
rūz
9. ki dā'im dergāhında sürüyü yüz egerçi pādiſāḥım dergehinde bu nādānlıƣı ki
10. etdüm ھاẓretünde günehdür ƣuluñ iſi gerçi anı 'afv idüp ider luṭfun ā'lā-
11. Allah'a* pādiſāḥ bu cevānı amānuñ içre hıfz it
12. cāvidān-ı münevver ile 'ömrinüñ ser-ācīz müzeyyen ...⁵⁰¹
13. taḥt [ü] tācın ki dā'im ola devri
14. tā ƣıyāmet buña āmīn diyen

⁵⁰⁰ Tekrar yazılmıştır.

15. āmīn diyen bula selāmet

16. Yā Rabb'ül-ālemīn

Ḥarere fī yevmi's-şālīs ve 'iṣrīn şehr-i Ramażān-el mübārek min şuhūri sene

İhda 'aşere ve elf min el-hicreti nebeviyye-i 'aliyye efde't-taḥiyye

Ve't-teslīm⁵⁰²

⁵⁰² “Yüce peygamberin hicretinin 1011. yılında, mübarek Ramazan ayının 23. günü tamamlanmıştır.”
TTK’nın Tarih Çevirme Kılavuzu’na göre 6 Mart 1603 perşembe gününe denk gelmektedir.

BÖLÜM IV

SONUÇ

İncelediğimiz bu yazma, 47 varaklık manzum bir eserdir. *Târîh-i Selâtîn*, metinden öğrendiğimiz kadarıyla, Farsçadan yapılmış bir tercümedir. Eserin aslı muhtemelen Yunancadır. 117.-121. (vr. 40-b) arasındaki beyitlerde eserin başka bir dilden, bir hükümdarın emriyle Farsçaya, daha sonra Farsçadan da Türkçeye tercüme edildiği açıkça söylenmektedir. Bahsi geçen üçüncü dil konusunda noktaların müstensih tarafından yanlış konduğunu ve aslında “Yunânî” yazmak istendiğini düşünüyoruz. Çeviri, yıldıznâme bölümünden sonra, Hz. Âdem’in hikâyesine giriş yapılan 223. beyitle (vr. 44-a) başlamış olmalıdır. Anladığımız kadarıyla 884. -887. (vr. 68-a) beyitler arasındaki kısımda ise çeviri tamamlanmış ve zeyl olarak bir Osmanlı tarihi yazılmıştır. Bundan sonra ise kıyamet alametleri ve kıyamete yakın ortaya çıkacağına inanılan olağanüstü varlıklar anlatılıp, Hz. İsa’nın gelerek Deccal ile savaşması, kıyamet koparken insanoğlunun içinde bulunacağı durum ve nihayetinde kıyametin kopuşu kısaca tasvir edilmiştir.

Eserin orijinal dilli veya Farsçaya çevrilmiş bir nüshası elimizde olmadığı için metinde anlatılanları onlarla karşılaştırma imkânımız olmamıştır ancak bahsi geçen kişilerin çoğunluğunun aynı zamanda *Şehnâme* kahramanları olması inceleme sırasında işimizi kolaylaştırmıştır. Adı her ne kadar *Târîh-i Selâtîn* (Sultanlar Tarihi) olsa da, bu eser aynı zamanda mitolojik Fars karakterlerini ele alan bir mitler kitabı, bir peygamberler tarihi, bir Osmanoğulları tarihi ve bir yıldıznâme özelliklerini de taşımaktadır. Bu yönüyle bakıldığında birden fazla kaynaktan beslenerek ortaya çıkarılan bu eserin benzerlerinden ayrıldığını görüyoruz.

Mesnevi şeklinde yazılmış olan eserin dili Eski Anadolu Türkçesidir. Arapça-Farsça unsurlar ise uzun ve girift tamlamalar olarak değil, tek kelimelik yapılar halinde karşımıza çıkmaktadır. Eserde kelimeler ya da ekler konusunda bir yazım birliğinden söz etmek güçtür. Metinde 1266 -1273 (vr. 81-a) numaralı beyitler arasında kalan yarım varaklık bölüm dışında hareke kullanılmamıştır. Zaman zaman şeddeler gösterilse de genel tutum harekesiz yazmaktır. Yine aynı kısımda el yazısı muntazamken diğer kısımlarda aynı intizamı görmemekteyiz. Bu kısımda adı verilmemiş bir kişi anlatıldığı için, söz konusu farkların anlatılan kişiden ötürü olduğunu düşünmek de yersiz olacaktır.

Görülen bu ikilik, bize söz konusu bölümün bir başka müstensih elinden çıkmış olabileceğini de düşündürmektedir.

Eser '*Sultanlar Tarihi*' adına uygun bir şekilde neredeyse işlediği her karakteri hükümdar olarak nitelemektedir. Anlatılan kişi bir peygamber de olsa bir padişah, savaşçı bir komutan ya da bölgede vali konumunda bulunan bir yönetici de olsa bu üslup korunmaktadır. Eserde 19'u peygamber, 7'si din büyüğü, 44'ü hükümdar ve devlet adamı, 9'u peygamber veya hükümdar yakını, 2'si kahraman, 1'i menfi tip ve 6'sı doğaüstü varlık olmak üzere toplam 88 isim tespit edilebilmiştir. Bunların 22'si *Şehnâme*'de geçen karakterlerdir. Bunların dışında tespit edebildiğimiz 3 kişi hakkında kaynaklarda bilgi bulamadık. Yazmada anlatılan ancak adı verilmeyen 11 hükümdar daha bulunmaktadır. Bunların hikâyelerinden yola çıkarak kimliklerini belirlemeye çalıştıysak da metinde anlatılan ayırt edici bir şey bulamadığımız için bu girişimimizden bir netice alamadık. Ayrıca metinde çözmeyi başaramadığımız 10 yerde de hükümdar ya da kahraman ismi olduğunu düşünmekteyiz.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

Peygamberler

Âdem: 132, 223, 227, 230, 239, 244, 247, 256, 311, 394, 396, 731, 889

Dānyāl: 140, 393, 569

Dāvud: 507

Hızır&İlyas: 627

Hūd: 428, 430

İbrāhīm (Halīlullah): 29, 469, 494, 500, 555, 570, 680, 1044

İdrīs (Eḥnūḥ): 312, 314, 320, 329, 330

‘İsā (Mesīḥ): 638, 643, 644, 645, 648, 649, 667, 716, 1151, 1155, 1158, 1159, 1160, 1167

İşāk: 497, 893, 895, 903, 904, 912, 913, 923, 930, 938, 1039, 1043

İsmā’īl: 496, 779

Muhammed (Muşafa, Aḥmed) : 55, 60, 719, 769, 773

Mūsa: 556, 559, 620,

Nūḥ: 362, 365, 371, 375, 378, 382, 385, 387, 390, 391, 398, 408, 492, 1045

Şālih: 460, 462, 464, 465, 467

Süleymān: 30, 90, 126, 512, 523

Şīt: 245, 247, 251, 272, 275

Ya’qūb: 910, 917, 918, 922, 927, 930, 935, 942, 948, 951, 958, 979, 980, 992, 1007, 1008, 1013, 1022

Yūsuf: 525

Din Büyükleri

‘Alī: 84, 735

‘Osmān ibn-i ‘Affān: 82

‘Ömer ibn-i Ḥaṭṭāb: 80

Bekr-i Şiddīk: 78

Ḥamza: 710

Mazdek: 691

Zerehşut (Zerdüşt): 403, 575, 645

Hükümdarlar ve Devlet Adamları

‘Ādil Şah: 820

‘Alā-ed-dīn (Sulţān): 867

Behrām: 579, 585, 586, 699, 1240, 1255

Buhtunnaşr: 700

Cemşīd (Cem) : 89, 90, 303, 313, 314, 318, 326, 334, 409

Cengiz Han: 854, 1033

Daḥḥāk (Mehrac): 333, 338, 339, 347, 353, 359

Dārā: 90, 619

Dāvud-ı Ḥorāsānī: 801

Ebu’l-Müslim: 770

Efrāsiyāb: 417, 418

Erdevān: 583, 664

Ertugrul: 1040, 1049

Ferīdūn 90, 362

Fir’avn: 543, 554, 557

Ġazān Han: 808

Goştāsb: 402, 405

Ḥaccāc oğlu Yūsuf (Yūsuf oğlu Ḥaccāc): 763

Hūşeng: 259, 260, 268

İskender (Zülkarneyn) : 89, 622, 632, 636, 1118

Keykāvus: 675

Keyūmers: 253, 255

Ḳubād (Sām): 444

Lohrāsb: 398

Mehmed-i şānī (Mehmed ibn-i ‘Oşmān): 199, 1070

Menūçehr: 413

Mes’ūd-ı İşfehānī: 800

Mu’aviye: 752

Nemrūd: 29, 501

Nūṣirevān: 697, 703

‘Oṣmān (Bey): 1040, 1049

Selçuk: 778, 780, 782, 829

Sencer: 782

Siyāvuş: 679

Süleyman Şah: 1041

Şāpūr: 338, 613, 642, 658

Şeddād: 450, 455, 1143

Şedīd: 449, 451

Ṭahmāsb (Ṭamhāsb): 438

Ṭālūt: 489

Taḳıyānus (Dakyanus): 471, 1143

Ṭemhūreş (Ṭehmūreş, Uḳūş) : 273, 283, 288, 293, 296, 298, 333

Timūr-leng: 873

Yezīd: 756

Hükümdar veya Peygamber Yakınları

‘Ād: 422

‘Ays: 910, 913, 915, 919, 928, 930, 939, 940, 944, 963, 968, 976, 982, 990, 1002, 1006, 1008, 1016, 1022, 1030, 1035, 1038, 1042, 1043

Bay Temür: 1041

Hāşim: 483, 493, 717, 833

Ḳārūn: 551

Ken’ān: 387

Meryem: 638, 1155, 1159

Sām: 387, 1044

Yāfeş: 255, 387

Kahramanlar ve Menfi Tipler

Cālūt: 489

Rüstem (Rüstem-i Zāl): 480, 486, 600, 611

Sām (Fars Kahramanı) : 447

Kaynaklarda Hakkında Bilgi Bulamadığımız Kişiler

Cāmasb ibn-i Dānyāl (Cāmasb): 135, 246, 393, 1099

Gencer*: 685

Benāsā*: 388

Sa’d*: 845

Doğaüstü Varlıklar

Cibrīl (Cebrail) : 236

Dābbe’tül-ārż: 1116

Deccāl: 459, 475, 1136, 1152, 1154

İblīs (‘Azāzīl, Şeytān/Şeyāṭīn): 276, 288, 289, 295, 342, 346, 348, 351, 463, 565, 1120, 1191, 1266

Me’cūc: 1203, 1206, 1212

Ye’cūc: 629, 1201, 1203, 1205, 1210

Yer Adları

‘Acem: 119, 1028

‘Arab: 483, 558, 708, 848, 941, 1196

Bağdād: 386, 471, 670

Belh: 257

Beytu’llah: 494

Demāvend: 257

Dımışk: 449, 479

Dırabzon: 1084

Fergana: 1127

Ḥabeş: 485

Hind: 32, 425, 485

Hindūstān: 678

Ḥorāsān: 331, 666, 769, 800, 822, 1127

Ḥoʿcend: 1127

‘Irāk: 356, 425, 1027, 1029, 1085, 1129

‘Irākeyn: 1033

Işfāhān (Şıfāhān): 386, 800, 1136

Īrān: 1288

İstanbül: 651

Ḳaraman: 869

Ken‘ān: 942, 945, 1007

Ḳoştantın: 1079

Ḳuds: 1197

Kūfe: 380, 385, 1086, 1127

Mekke: 1109, 1148

Medāʾin: 425, 428

Mısr: 386, 524, 543, 864, 1162

Rūm: 488, 685, 822, 874, 1036, 1060, 1107, 1129

Semerķand: 1032, 1127

Serendib; 228

Şām: 425, 429, 467, 485, 822, 864, 874, 875, 1129, 1162

Tāzī: 857, 860, 1106

Tūrān: 1288

Türkistān: 777

Yemen: 95, 237

Burç Adları

‘Aķreb: 844, 1135

Ay (Kamer, Māh): 192, 432, 678, 1108, 1298

Behrām (Mirrīh): 167, 226

Cedī : 223, 229, 617, 754, 827, 828

Cevzā: 338, 590, 776, 852, 1165

Esed: 167, 371, 635, 813, 819, 1275

Güneş (Mīhr) : 94, 115, 173, 174, 678

Ĥamel: 226, 593

Kavs: 799

Müşterī: 161, 212

Mīzān: 437, 482, 578, 657

Semek: 224,

Sereţān: 301, 542, 662, 1069, 1216

Şevr: 361, 674

Sünbüle: 568, 677, 836, 1239, 1254

‘Uţārid: 106, 186

Züĥal (Keyvān) : 106, 126, 153, 197, 212, 224, 432

Zühre: 180, 224

Yeryüzü Şekilleri

Nīl: 25, 558

Ceyhūn: 25

Demāvend Dağı: 360

Ṭūr Dağı: 1149, 1152, 1154

Hicri Aylar

Muḥarrem: 384

Receb: 380

Şevvāl: 232

Topluluk Adları vd.

Azer Dini: 1105

Çāğataī: 873

Eşķāniler: 632

Hābil: 1045

Hāşimīler: 671, 833

Hristiyanlık (Naşāra): 676, 689

İslām: 789, 790, 792, 823, 874, 875, 1050, 1064, 1169

İncīl: 668

Muḥammedīler: 849

Osmanlılar (āl-i ʿOsmān): 886, 1046, 1061

Sāsāniler: 673, 845

Selçuklar (āl-i Selçuk) : 801, 806, 866

Tatarlar: 1236, 1251

Türk: 1066, 1236, 1251

Türkān: 827

Türkmen: 1199

Yahūdī: 587, 1141

Yehūdā: 1209

KAYNAKÇA

- Aça, M., & Gökalp, H., & Kocakaplan, İ. (2011). *Başlangıçtan günümüze Türk edebiyatında tür ve şekil bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Algül, H. (1997). Hamza. *İslam ansiklopedisi* (C.15, S.500-502). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Âsım, Mütercim. (2009). *Burhân-ı katı*. (Hzl. M. Öztürk, D. Örs). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aycan, İ. (1996). Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî. *İslam ansiklopedisi* (C.14, S.427-428). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Başar, F. (1995). Ertuğrul Gazi. *İslam ansiklopedisi* (C. 9, S. 314-315). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Bolay, S. H. (1988). Âdem. *İslam ansiklopedisi* (C.1, S.358-363). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Curtis, V. S. (2016). *İran mitleri* (F. E. Aslan, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınevi. (Orijinal çalışma 2010 yılında yayımlanmıştır.)
- Çiçekler, M. (2004). Mesnevi. *İslam ansiklopedisi* (C. 29, S. 320-322). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Erkan, M. (1993). Camasbnâme. *İslam ansiklopedisi* (C.7, S.43-45). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Erkoç, H. İ. (2015). Anadolu'da Moğol etkileri (13.-15. Yüzyıllar). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 19, 37-64.
- Fığlalı, E. R. (1989). Ali. *İslam ansiklopedisi* (C.2, S.371-374). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Fayda, M. (1994). Ebûbekir. *İslam ansiklopedisi* (C.10, S.101-108). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Fayda, M. (2007). Ömer. *İslam ansiklopedisi* (C.34, S.44-51). İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2013). Yâfes. *İslam ansiklopedisi* (C.43, S.174-175). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2013). Yûsuf. *İslam ansiklopedisi* (C.44, S.1-5). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.

- İnalcık, H. (2003). Mehmed II. *İslam ansiklopedisi* (C. 28, S. 395-407). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- İplikçioğlu, B. (1997). *Eski batı tarihi I*. Ankara: TTK Basımevi.
- Kafalı, M. (1993). Cengiz Han. *İslam ansiklopedisi* (C.7, S.367-369). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Kanar, M. (2016). *Farsça-Türkçe sözlük*. Say Yayınları.
- Kılıç, F. (2017). *Âşık Çelebi dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kılıç, Ü. (2013). Yezîd I. *İslam ansiklopedisi* (C.43, S.513-514). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Kırca, C. (1988). Âd. *İslam ansiklopedisi* (C.1, S.333-334). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Kurtoğlu, O. (2017). *Zâtî dîvânı (Gazeller dışındaki şiirler)*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Kuzubaş, M. & Şişman, B. (2012). *Şehname'nin Türk kültür ve edebiyatına etkileri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Küçük, A. (1993). Câlût. *İslam ansiklopedisi* (C.7, S.38). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Lugal, N. (2013). *Şahnâme (Firdevsî)*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Paçacı, B. (2016). VIII.-XVI. *Yüzyıllar arasında Türkçenin sözcük dağarcığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Pala, İ. (2011). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Parlatır, İ. (2009). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Roux, J. P. (2017). *Türklerin tarihi* (A. Kazancıgil, L. Arslan Özcan, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık. (Orijinal çalışma 2000 yılında yayımlanmıştır.)
- Sami, Ş. (1996). *Kâmûsu'l-a'lâm* (C.1-6). Ankara: Kaşgar Neşriyatı.
- Sami, Ş. (2015). *Kâmûs-ı Türkî* (Hzl. P. Yavuzarslan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Sarıçam, İ. (1997). Hâşim b. Abdümenâf. *İslam ansiklopedisi* (C.16, S.405-406). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Sevim, A & Merçil, E. (1995). *Selçuklu devletleri tarihi*. Ankara: TTK Basımevi.
- Tarlan, A. N. (1945). *Hayâlî Bey dîvânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Tarlan, A. N. (1992). *Ahmed Paşa divanı*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Turan, O. (2014). *Selçuklu tarihi araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Yıldırım, H. (2015). Divan şairlerine göre burçlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 41, 340-353.
- Yıldız, H. D. (1994). Ebû Müslim-i Horasânî. *İslam ansiklopedisi* (C.10, S.197-199). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Yıldırım, N. (2008). *Fars mitolojisi sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Yıldırım, N. (2012). *İran mitolojisi*. İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Yıldırım, N. (2016). *Şahnâme II (Firdevsî)*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Yiğit, İ. (2007). Osman. *İslam ansiklopedisi* (C.33, S.438-443). İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Yuvalı, A. (1996). Gâzân Han. *İslam ansiklopedisi* (C.13, S.429-431). Ankara: TDV İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- www.avrupa.info.tr/sites/default/files/2017-10/Efsanelerden%20Masallara%20Mardin-tr.pdf (Erişim Tarihi: 15.05.2018)
- <http://kuran.diyaret.gov.tr/mushaf> (Erişim Tarihi: 16.10.2018)
- www.kutsalkitap.org (Erişim Tarihi: 20.09.2018)

TIPKI BASIM

چو سیم الله در هر سوزنه بنیاد
خدا کند آید سر هر پایتخت

حق که حمدی ابله او سر هم آبا
نیم قباو اجر و نیکه فنا

فلازمه شکر حمد بی نهایت
کم آنکه عدت اسما مای غایت

هر آنکه داند عین عقل از عجز
صفا و دکنه نقل اسر عجز

آنکه کینش در عین صدد
و دخی کنی در عقل بیعد

علیه قادر و قیوم و زر که
عزیز و عاف و وستار و خلوق

منهی آنکه او کند بدین
زهی آخر صوکنده بیق نهایت

زی باطل که هر وقت
زی حاضر که هر معینه ناظر

زی خالق که زاننده خلق
زی صانع که صعدنه ذلیل و بوق

گویند رحمته حد با بافت
گویند فضلش بر ذره نقصان

علیه ایاله علی کائنات
بنیشر بره بجه هر بنیا نه

سمیع اول در هر کمال
اکا روشن سوره شرف انوار

بعور

34
 بصیر ایلا که هر لایحه بخار
 کلام کف ایدوب کب بخار
 نیه کهر واروب و عرش شوزیا
 جوب ولدی کایان آنگه جودی
 بجه و کوندز و ساسالدر کراه
 بو فتوا کب سانه ذوقه
 مؤتمر در مؤاصطه صوفی
 صفای ذوقه ایشون افکار
 اتق بلکه عاجز دردم ارکا
 آنوک هر یکین فلر بنندن
 منزه ذوق در روح منقله
 کیم کور در بربند مادی
 که اندر رسو ادب نالین
 که ایدر بکران لاجوردی
 که ایدر آفتاب کز جازره

که ابرو عام آنچه باستان است
که ابرو ایچ ادر ابرو احواله
که ابرو شنبه ملو ده حواله
عصا غنجان اولوب کبره دیو
کیور لالیه تاج حصه
که ابرو زار ارضه
پور روات اناکیز ارم
اکر چه ذاقوز زلف و ظفر
قو خلق دور دعب و اوز
کبر از اول منق و بربر در
کوز نیک کور سراسر سکه ناز اوله
کور نزع لیر ایش طو آلدن
انک و ارنش حو بدیکل
کنده حار اولمضعتیه
کین تر تیب ابدو بکین جنز اول
نیوز اول کرو پله و ناله
در لاله کور اولور اول در

38
 ندکیم و نبرد سیدین تحت انگیز
 قوتی اول در پیش پناهی
 این امر ایله درم بود که
 اکثر و کبیر و کبر
 عزاب که نبات کرمها
 متواند در اول خلق دارد
 اکثریک بیل اراو سیدین
 چون حاکمین شو کین سنگار
 قوم نوح ایلی و کس
 این بر لیکن است بیکدیگر
 ولادی سینه اول در حین
 بر دین دخی کون محاف
 چو خلقت اندوختن صفت
 او نری حایر و بی فکر
 بر نری لطیف اول با کار
 ندکیم و نبرد سیدین تحت انگیز
 قوتی اول در پیش پناهی
 این امر ایله درم بود که
 اکثر و کبیر و کبر
 عزاب که نبات کرمها
 متواند در اول خلق دارد
 اکثریک بیل اراو سیدین
 چون حاکمین شو کین سنگار
 قوم نوح ایلی و کس
 این بر لیکن است بیکدیگر
 ولادی سینه اول در حین
 بر دین دخی کون محاف
 چو خلقت اندوختن صفت
 او نری حایر و بی فکر
 بر نری لطیف اول با کار

برندى لطيفه اول باکروى که قلدى عالمى انک شوق
برندى حق اول ذات وجودى دو عالم خلقى قلدى وجودى
احد احد فتمدى اسمى انک ملو نور انک شوق
ادیم اچده عز اولدى بعالم دخی جنى و حیوان و جم آدم
تو بر سدا اولدى اول و لور آه دلیل اولدى اکا ادعوى الله
انک شوق حلق جات فرادر اتفاق داجى جمع و لکشادر
ص صفاق صادق الوعد الامیر جهانده سرحد للعالمین در
نور شوق و ضیاء نور نبوت زى سیماء برج فقت
مانى پادشاهى گایا نیک جنابى معراج در جمله ذاکر
نصاب سلطنت سر حقیقت اکا ویر لى اوکام سترعت
انک سوکوسه اولور ادم بویور و کوک و موجودات عالم
طریقت اهلنه و صبر و زاهدان خصایل حق در نور بالذات
ازل ملکده خرقه عالم اولور کلون ابتیاء خایر اول در
که کوکلی خرقه ستر خدا وجود و مطلق نور ضیا در
تو نور کوی اچده نور فتمدى بلجینه اکس حیوانات
جهان

جهان پروردی سرخ و علی زمینی پروردی جودی و حلی
چون ملکینه پروردی دین که و پروردی عالم روحه عاری
صدق انک شوق جنى لیدیک علم حکمت کلور دی در جوهیر
اوریدی خرقه سرحد نور انک سترعت حلق فیض سبحان
اناکینه ملو بندر جانیده دلیل انک ذکرین درده دواسی ایل
صاف و کرین درت اولدی تحقیق اولوسی در آنک بو بکر صدیق
رسولک یاریدى اولو مقیم که اول بر منجیل هم مکرم
خرا در پروردی که ایل خطاب اکبر یاریدر اول عالم اول اصحاب
حقیقت عالمه ندرک شریعت ستر نیک هم مقتضاسی
اوچین که عنایت حق رساننده یازوج جم انک شوق
کیا و اندی اقی اولور اول اکا و التورین دبدی اصولی
نبیعت استی در جیه حقیقت تحت کاهنده ولی در
حقایق خرقه نیک شوق سترعت صیبه سیک نور سیر
صافی در نور کوی یقین ایل بول حقدن اراک
عزیز سلام و توفیق خدا اونده بو ندرک دایم دعا دج

الا ای صفت کونوز پادشاهی وجودی ملک پست پناهی
همایون طلعت و رفعت و نیر سکر دولت و ذکر نه جمید
نمردون فریدان خرقه جام نیک رفعت و ارای جهان کام
سلطانیکم بر نور و شمسایر ویر دولت فرین ظلال عایه
نه ستر کیم خلق عالم بر سلاطین جهان که دنده سید
علو غلظت اولور عالم اولور سعادت و ندری ایستکدر ارام
برگاه سور کوشن و زور انده نعل قلای آو و رو س
چین تخت اوجوه و کون دونا اولور بر آ دیندن بکسان
ملو او دفا عا دین و کبر بقا روم تو لیر ز منو که
نه مکرم نظم قلده و نور صحت در اول اقلیم اصا ویر
قلع بطنه نه باد بایه حقوق بولینه قصه ایدرخ ایه
عد و کرم قصه قلعه سینه بنور حق او قوط سینه سینه
اشادت قلده کز قوت و دلشکر چکوب کفار السیه
اک شوق شوق پروردی و ارواح ایل کفاری اکر اول
جهان

جهان سلطان و چون چکر بدر ان با که جانلر تو بدر
سعادت و نور نیر شمس حیران قر السیه اولمندر کربیات
سوزنه کلر کز اول لعل کعبه بار اولور یا قوت در اول من مبرار
نقابت کرم خاص یا خور وانه انوک فکر نه عجز فامو حیران
نرخل تدبیر بول بولمندر عطار و احتشای سز کور شندر
چو ملجی ایلر عسده قراف بواولسون عالم صاحب قراف
دونا ایدر قلده خدیجی کم اول کبر د لایا بر قلعه قلعه
قر این اونه چو ظلال کرم مین اولسون بو که تکرر تبارک
ایلی مقصد کل در نامی وجودی فق در عالم نظار
دری بوجانده حرم انی که ظل الله بود عالم یکسان
نه دل کیم اولمیه بوجانده اود یا قوت بهیج اشود اروح
نیز کیم ایستکدر سور میا کون انوک کلینه ملجک ایل سوز
شوق کیم سحر قنایه درن اکرمیک جاده و ارایه اوله مره
نشانیم دور ایلد مختومه دونه کنش فرورین نابت دوره دوران
دینا دی و ورور کیدر کوفه مدال عروک دورا درون

۱) مکمل ہونے کے بعد

41

کمز آسان کمه و پر مشرا مکر

42

بدی کوئی چوں یار ندی معبود فردی کیوان عالم آئند موجود

[illegible]

بواذل کو کہہ اے حق و اولحق ان کو کہ دور دور ملو اور حق
 والی حق پوزی و ارستش جھنڈن شہادہ تو قدر رب رحمت
 صوابک بطی در ناسرا در کہ شفقت درو ہمین ذرات
 امیزید در مائد جھانک بوسال ماہ و لیلہ ہمارک
 بید ز سمد در صاکہ فلجرب بویلز لو اولر سیار تاج
 براویلاز بو کرد و در قردت تاکہ کیوانہ بیبکار
 الکی یزالی کر دو پسنہ قیام عالم وادم چکو برس
 بومقت جوت عام اولہ بلقا اولر یجہ ذات البتہ فاق
 جدار باق قال ایدر اولہ بوفاق بورده اء کلکی بند

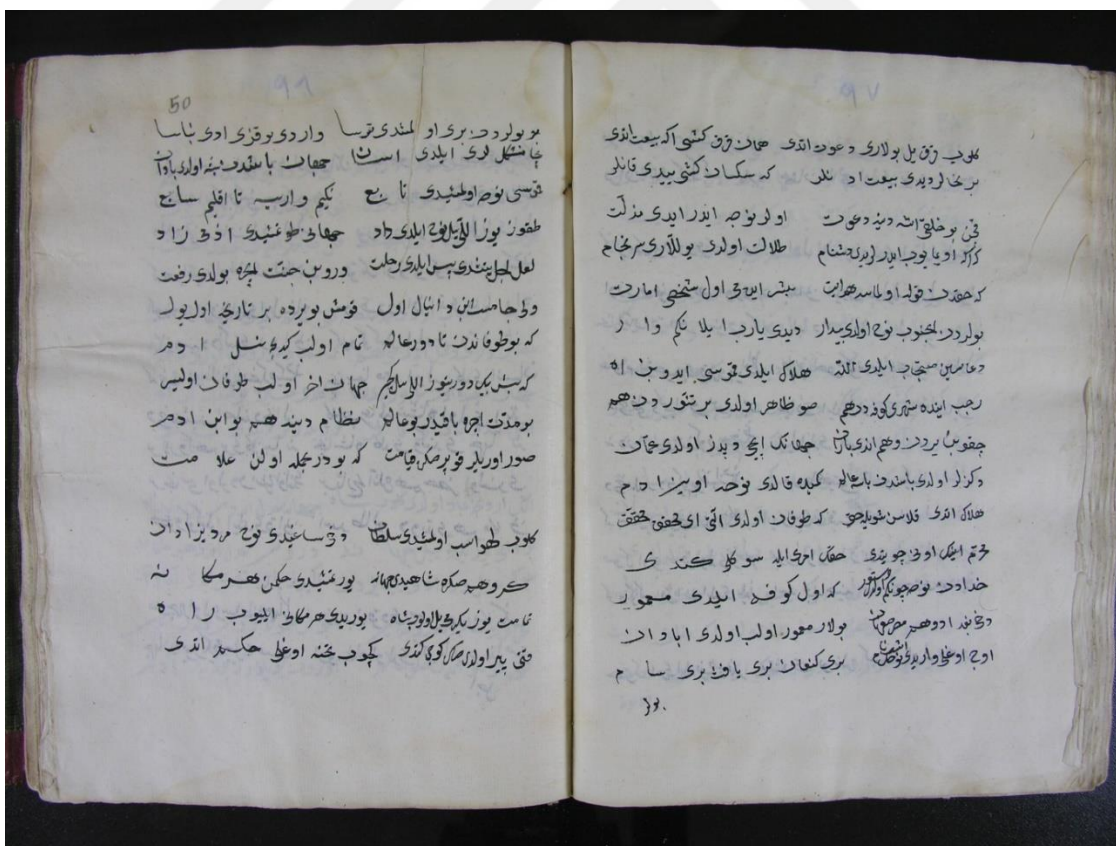
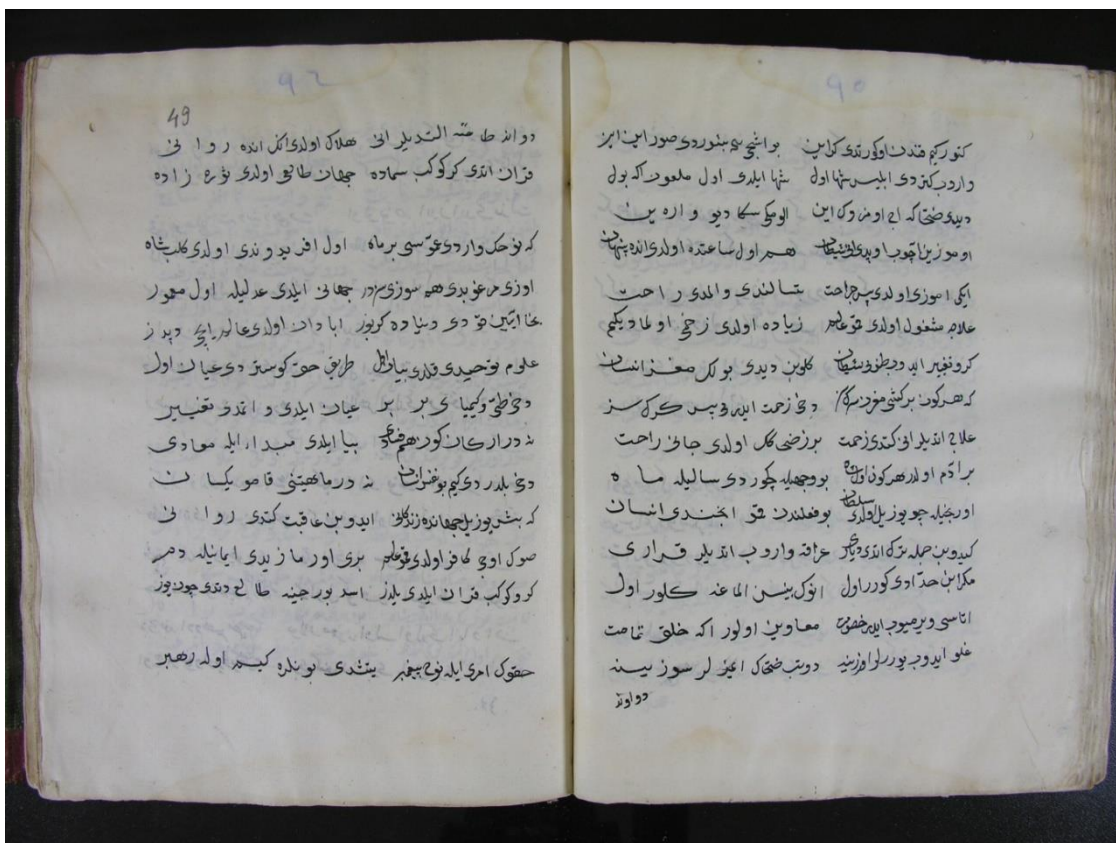
۱۶۱
 جَنّ و در بر کن: ایله افغان
 کد طوز و دلی التو کمال
 بهمان کحاضی پس اولو قنبر
 بود و روک از منشی و وزیر
 بود در دلی افغانی و در راه
 دیالم و یواری که افغان
 کد جنت در هبوط اندکده آدم
 ز خل و نده بیدی کرج زهر
 نظر بوا یکده شند سید اوی هم
 حمل او نیم و امشیدی هر رام
 کوب بولیه قلییدی بازار
 چوقچ و نیایه چوقچ ^{بدرنگ} بوی کور
 دخی عا سوره کور بید اولو گن
 زمستاندی عالمی که جود کم

خاروت اعلا دنیای بوند درستی که خوند و دوند
 طغوز ای اولدی چونکه کلاک
 معینت کسینه چور اورد لال که انشاد در لیکنه اوللر دال
 پرورد وارد اولدی چو اولدی طغوز زوجیدی دال کولی اولاد
 که بشوین اوغول و بشوین زلیله پرورد ظاهر اولدی حوسوزلیله
 بی یوز یل پرورد و راکد کلوب جبریل حقو که زمان ابردی
 رسول اولدی که درین خلاق اندی کند و امه تنبیه
 مطیع اولدی پرورد و بشوین برورد اندی دندر مدی چور
 اباد ان اولدی بشوین زمین باش چکوب پروردی ادم
 نظم بلز لریدی همیشگی بری برین عذل ایدی مرادی
 حضورت نه درین لری دخی صیوات انقیاع لریدی
 بد کلاک بنایند و کلاک که بردا قان دکلیک پوق ایدی
 حسان و روضه عین کلویشندی هر بری قامت
 صلیحین انبوت انبوت کیدوب دنیا د اولدی خاک هدم
 برین اوستی و اولدی خدایولیه خلعت اولدی رهبر
 جبهه

45
 و وجهله یونایح اولدی بنیاد که جفت جاست قلد که الیه یاد
 جوادم کندی منیت اولدی خلیفه اناسی یونای اندی وظیفه
 رمانده چهاق دندی انشاد عنایم چو غدی عالمه یکسان
 زمانن حال چو بریدی بجای عاصره دینش دی سعادت
 بوغیری قان ده کلک بریونده دخی کذب حسد ادم سوزنده
 بو خلق بری برن انشاد کلاک دکنی عرف منیت اخری کار
 طغوز پرورد اولدی که یزداد بولوبن الی عزیز عاقبت باد
 بسا اول ادم اوغند و جهمان کیومرث اولدی سلطان اولان
 چوقون خننه اولدی باد شاه اول دندی اینله بارگاه اول
 یونایح اهل در کیم کومرث روانیله بودر خام ابن یافث
 اول اندی شهر بن یافث طریق مستقیم ادم ایچسیر
 دما ویداصط خلعت طغوز که بواج شهر اول ایلادی طغوز
 کرجه یس یلیشاد و بدلال و طرا و قز بلنه اولوب پروردی یول

46
 کلوب بری اوچ بری و در عدا ندی هوشنگی چو کنیدی
 کلوب هوشنگی عالم اولدی چو کلاک علوم حکمت ایدی که همرا
 دید بیل بعضی که کیم اولار خداداد اولمیدی اول پیغمبر
 و طحکت کانی جهمان اول استخراج اید و جلادی طحانه
 کور و جی که آهن کرف بولوب جمع ایدی آهنکرا اف
 ایدوبن حرب الاقن کرب درندی انی بر آهن مرت
 تمام ایلدی انی نرود چوقون طاعنه چس قلدی چشرد
 کور و برن چو کلاک عبادت اندی قوی دینی اول
 اوچ آهنکرا انقالت کلوب سجه ایلدی لر طاسندیکت
 و دخی هوشنگی کلاک هم اولدی هلاک ایلدی آنلر
 جهمان پادشاه اولدی و کلاک فروج کفر اهل قند که کوردی
 اناسی دینی اندی و جهمان عدل داد اندی بی نهایت
 ایکور اوچ بل اولدی که انیله دزدی بارگاه اول
 می

46
 مکرشید که قریب صکره انشان اولولایوب چاسی اویدی کت
 او خلق که بعضی اول قینه اویدی او فخر انلار که ایضا چو طریق
 او خبر که عادت بوید هر بار اناسی اکوب اغلا بری زار
 که زراعت ایدی که اهل شغف قرینه دایم ایددی هر وقت
 مکر بر کور و خزان یلک زرقه دیو کیم کل علی یله بوسوز
 باباکی ساو برید که بر سرور او بر خند ایلد مصور
 چن ان اکوب جاد کلاک و ده انک نصویرن کلاک سجه
 طحاله وار و ان فوی دایم انک سوکوب اید کلاک قایم
 که سا که حاصل اولدی سکی او صودت بوله جا فک کلاک
 و از وچ اول قز اناسی مکرر مصور ایلوب کور دی اولان
 که طلو ایدر دی کلاک و کلاک تلور دی سجن ان ایدر و کلاک
 چو او فک اولدی انک و کلاک وار وچ اول خننه سولدی بیغایم
 دیری بواند کلاک و کلاک خذ قان منده بولمیش و کلاک
 خداداد دینی انک سجو دی که بیک و پرورد اولور و جودی
 کفر در سجن انک صوره سیر و لوس کیم اسر جمنه کام سیر

که ستاسب ایدی اولی اوجاکن چا جو رتی کورمندی زمانن
 زماننده اونک برکتی جقدی اوی ز رهن خلی دعوت اندی
 دبله ای برهان ایدی اولی یورسوج یو بیر طویدی اول
 که هر اقله بره اندی سلطان قوکن اولوسی کوستاسب کین
 ایدو ایوانی اولی اولی شاه سورج دوران اندی عالمه راه
 ایدو دیند کندی رواق کروک کبل ایدی و ا ف
 که یوز اوله نلر بفرم کین چا پیامب اولی کلدی انسان
 دی جیندر اصلدو چال کلوب عالمه شاه اولی املر
 یولار و کلدی کین بیانه چا شاه کلدی و کندی چا نه
 برنجاسی اولدو دینلر کلدی بر تارخ اقله هر حضرت اولندی
 کروک کبل ایدی قوا اسر طالی دوندی هر کین ف
 منوجر اولی سلطان کین دوزن قو دی رهن هر کین
 جهانده یوزیکریل مت اولو شاه اولی کس ما یوب ندامت
 اجل

۱۰۰
 اجل اسیده اندی صکر درهیم بودرده یوقدر عالمه مرج
 ارشاه دور و ک حزام د کول قیبر کستر اولی کوزی یول
 کلوب اواسیاب اولی چو کلتا قتی طایر ایدی لخدی انسان
 کلوب اواسیاب اولی چو کلتا قتی طایر ایدی لخدی انسان
 مصاف و جوقل ایدی پیهم که جنک و سور و سوز اولی دینم
 جهان لخدی ایدو یول یوریدی راه دلدی خدیج یولیدی کمر ۶۱
 اجل شدی اندی آق فاق کرویدلر ایدی قرا ف
 ایل اردی عا اولی کلوب شاه جهان عدل ایدو یوریدی راه
 بودای یوزیکریل کین دوزن قو دی رهن هر کین
 سنک عدل و د ایدی بیله یزدان ایلور پاره شیری اندی آبادن
 عراق و شام و هند و مدائن یول معور اولو یوریدی ایلور
 قتی قوتلو ایدو خلق عالمه اوزون بیلودک یوریدی آدم

۱۰۱
 دلی قاموسیدی پیر برستی اچنده یوندی حقه درستی
 مد اندی جقدی هو دینامب کلوب یونلر کیم اولد رهبر
 که تاشامه ورخ دعوت اندی دلی املر صلات یوله کندی
 چوهو ایدو اندی اندی درهان اوقمه بره ایلدی یکسان
 هر اول و قن خازن لخد دوده خانه یادی رهبر ر
 ز خلایه فر ایدی مقابل جهان سنه کوز اولمشیدو عامل
 جومر جیند جقدی زبانه فنا اندی یول اولمشیکن ابا د
 کسکاد پاره شهر یله و کت خا به واردی یولا یو د سلامت
 قضا چو و ککر دینلر کوز دلی املر اولور و سو یلر سو ز
 خدا و دبله دای استقامت که تاشامه اولد سلامت مت
 کواکب کبر و کون اولدی دینم که مدیخ که یزدان اولدی هر طایر عالمه
 کلوب جلیه سبیه اولدی یوریدی عزت اندی دنیای پیر ایدی
 خزانده جم ایدو جلیه لیکان بنالری پیر دین ایدی اولی
 ک

۱۰۲
 ۵۲
 که باشتا التوب را در کربار قیوسر بونه کردی پیر یوز
 آدم صدی عارت یوز ا ط کیدوب یوزد اولی یوز یوز
 بود و ز لخد انسانه سر خاتم اچور مود و سزانی پیر عود دام
 دین یوز که ادر بره سلطان بنو مز طوب ایدو الله چو کلد
 قباد اولی جهان پادشاهی هر اقله یوریدی یولیدی
 کلدی ظلی خدیج اولی مایل نظم ایدی نا اولور دوحایل
 ابادان اولدی عالمه لیل منور اولدی انسان بد لیل
 که یوزیل شاه اولور و سوز دینلر انکاسام درلر ایدی جمله انسان
 انوک دای ایلر برستی کین رو بعلقی یولیدی بلیق
 دمنقه برکتی جقدی اولوب شاه سندید ایدی ایدی چو دینلر
 انوک برو دایق وارین اولد خیل کین پیر اولد سدا
 سندیده رسم یوریدی انکاسام برینه کچدی کدوزی اولوب شاه
 قامت دوزی دوزن عالمه اول جهان مافی جم ایدی یوز

که بیاد ایلدی بر سر در تیر ای لعل جواهر در غایت
اکامش اولدی اولدی که بخت بوناسه اندی خلله خرامت
نام اندی ائی چونیم شد اولدی که اچینه اولدی شاد
که بیاد ایلدی بر سر در تیر ای لعل جواهر در غایت
اکامش اولدی اولدی که بخت بوناسه اندی خلله خرامت
اکامش اولدی اولدی که بخت بوناسه اندی خلله خرامت
اسپدر سحر در و صفت کلایم کیمو تاریخ بر حال
خداوند بویه دندی چون صلیب بی اولدی کلوسلوق صلیب
اولار و کمالی جویندی بعلایت دوار لیدر یوغدی نهایت
وار و بونلور صلیب اندی دود دیری او بونلور کورک منکر
صلیبا اولدی بونلور جوابیس بوجا و دور و دور قلدر تلیس
بولر صلیب سوزینه او بایلر حقوکلطری بولیدلما د بیلر
غراب استی صلیب چو خرد هلاک اولدی بولر رهبر اول براه
لکیم و ادیس الله که طواری کل اولدی باندی جوینی واری
جوسیا

حوضای قنچی اولدی دکندی و در بر شامه خلایق و دور اندی
صحرانده اوند سکر اولدی رفیع چو کندی و نیر اولدی صابر
بخت دنیا طامند کمرل که ابراهیم کلایم کمر
کمر یا نیه اولور و لایق بختی کیم خلق ایلر ایوی لپی
چونقبا فوس اولدی عالم شاه چوقوب نداد و هم ایلدره
خزاین جمع ایدوب بر طایفه چوقوب سبله زردن هم ایلدره
خزاین جمع اولدی نیر اولدی لایق اراده کورنن قرق دی جان
که او دیا نر صوب کسه هیچ بخت وارما دی اولدی و در
بوسین بولوب دجال الیر اکاجنت بوجا و در و در
دور و لوب قلم چون اولدی کلایم بولوب موف ایلدی اف کلایم
بناسی بونه کندی اولدی کیدوس جرنبله وردی و در و در
کل کدر کلور بونه بناو حقیقت بل بود و هر که خواصی
و مستعدن ائی بخت چو کندی ظلم جور ایلوب دنیا بقدر
سید نیردی بر سید اوی بر یک هم رسم یوغدی دادی

چو کیش اولدی خلایق نامت اهل جانلر اندی امت
کاب کیمو چونت اقامت کلایم چهارین طایفه چو کیش کلایم
حزیند هاستم اولدی بوجا بخت جهان شاه اولدی دور و دور
که طول و صحت بوجا و دور و دور که اولدی بولان اوزی مرزوب
صحنه هندی شاد دندی دیر جهان شاه کور و دی بارگاه اول
شیخا عده کور و کور و کور اهل کلوسلوق ایدر ساق پا مال
فقیر اولدی اؤکه اولدی کلایم کیمو تاریخ بر حال
کرد دور کیمی اولدی دینه شاه بری روم یور بوجا و دور
بولار و کور و کور و کور غرابلر سیاه خون دایجا لوب
بولار و کور و کور و کور اکی صاف اولدی نقصان
اولور هم بر بر ایلدره که صکر اندی مور ایلدری کوراه
که تا نوب بختی کیمو محمدی که یک بخت طوق بیل کیمدی
مکه هاست صونیدر بر یانه کمرل اولوب اول کلایم چو کیش
کلایم

که ابراهیم در اندی قبله معور چوبیت اینه اولدی سمد معور
بی معور کور و دی برهان اسطانه اودی اندی بستان
ایک اولدی اولوب کلایم چو کیش بری اسماعیل ایدی اول کلایم
بری اسحاق یغیر ایدی هم بولر اولدی اوزید دهم
طواری نیمی چو کیش بخت حق که دیر مشیدی بلفایت
حقوکلطری ایدی ایلدی بریدی نغنی دوز انسان
خلیل الله دوز بولر اؤکه اعزاز ایلدی اعلی
که غرود ایدی اول و متعالم شاه خدا یا عاضی اندی بوز کراه
بیکه تکریبی بنوادری کلایم اولدی کور که چوقوب ایلدی بول
که قوشلار قفسه و در و در سماه یعنی وار و در و در
خزاین جرنبله بیکار هلاک ایلدی سگله معر کیمو وار
اکبر سید ایلدره چو کیش بیوجب مونی اندی اف پامال
جهاد باغ در کیمو کیمو اهل قامی به اور و در و در
اؤکه اؤکه اؤکه اؤکه کلایم عالم چو کیش اولدی س در

دور که بر روی شکار و ازار تمامت دوندی دنیا بی بیکار
چون دشمنان جنگ ایدر لیدی مایل به ابرار احیدی
حوار چون زیل غایت کا زاد جهان اولی و دلیله آبا
اکرم قادی اولی و دلیله ادا اجل بندی آخر قادی آوی

و آن اندی که بر روی دورن اولی و دلیله آبا
تمامت دنیا اولی و دلیله آبا اولی و دلیله آبا
مطیع اولی و دلیله آبا وحوش و طيور و حی و بری
جهان اولی و دلیله آبا اهل امر و دلیله آبا
جهان اولی و دلیله آبا جهات و جهته در یاده معین
اخبه اولی و دلیله آبا ایدر دی بادشاها و دین پوز
نیکم مقصودی و دلیله آبا و روز که کوسر و سیدی را
رسول اولی و دلیله آبا مطیع اولی و دلیله آبا
وضیفه عالمه و دلیله آبا که نول کسدی بر مور و صغیر
جهان اولی و دلیله آبا اقی فوئ اندی آخر کلوسر فوئ
جهان اولی و دلیله آبا جواب موئ اولی و دلیله آبا
دع

دنا اولی و دلیله آبا دنا اولی و دلیله آبا
اناسی و دلیله آبا اناسی و دلیله آبا
که بر روی شکار و ازار تمامت دوندی دنیا بی بیکار
چون دشمنان جنگ ایدر لیدی مایل به ابرار احیدی
حوار چون زیل غایت کا زاد جهان اولی و دلیله آبا
اکرم قادی اولی و دلیله ادا اجل بندی آخر قادی آوی
و آن اندی که بر روی دورن اولی و دلیله آبا
تمامت دنیا اولی و دلیله آبا اولی و دلیله آبا
مطیع اولی و دلیله آبا وحوش و طيور و حی و بری
جهان اولی و دلیله آبا اهل امر و دلیله آبا
جهان اولی و دلیله آبا جهات و جهته در یاده معین
اخبه اولی و دلیله آبا ایدر دی بادشاها و دین پوز
نیکم مقصودی و دلیله آبا و روز که کوسر و سیدی را
رسول اولی و دلیله آبا مطیع اولی و دلیله آبا
وضیفه عالمه و دلیله آبا که نول کسدی بر مور و صغیر
جهان اولی و دلیله آبا اقی فوئ اندی آخر کلوسر فوئ
جهان اولی و دلیله آبا جواب موئ اولی و دلیله آبا
دع

انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
جهان اولی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
اقای دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
جهان اولی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
صوب اولی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
کرد که کبر اندی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا

چون فرعون شاه اولی و دلیله آبا
تمامت دوندی دنیا بی بیکار
کل دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
زینتی انشیر اولی و دلیله آبا
بر او کوسر بناد ایدر اولی و دلیله آبا
نام ایدر چون بناد اولی و دلیله آبا
انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
زلال اولی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
انوار

انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
جهان اولی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
اقای دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
جهان اولی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
صوب اولی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
کرد که کبر اندی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
چون فرعون شاه اولی و دلیله آبا
تمامت دوندی دنیا بی بیکار
کل دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
زینتی انشیر اولی و دلیله آبا
بر او کوسر بناد ایدر اولی و دلیله آبا
نام ایدر چون بناد اولی و دلیله آبا
انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
زلال اولی و دلیله آبا انوار دینچه بر شخص اولی و دلیله آبا
انوار

آورده طایفه ای جوئی لایق راه
معلم او را شمر اندی عارت که اسحق خان لر قندی امارت
هم اندر نفاذ او چو زیله و کین انکه عویش سته اولوب بولای بر این
کروکوب قزاق کولک بولای ز مانوک طایفه سنبله اولای
بوی بر شخص ساسید ن که اولرد انبال اصلی سید ن
طیبه دی یوز جویدک تازه همه ابراهیم دینر قلیبدرک تازه
نمجه لر ایلدی طاهر حقوکه علیله اولسیردی ماهر
عاقده شتی اولانلر بزم خرم اقل ایلیدی خیر بر
ایکایم لر و معبود سیر قلیبدرک قامو بی سو د
نوت اندر لایق بلایه علم کور بولوند دوردی فعلی آدم

که زهین حکمران اولای صفتی دخی بر شاه ادی شین مبتن
بر کسبی دایم کله دهر شاه اولوب جهانم دورلم یوز
اولاره دایم قزاق دیوونلن ملک دایم ایور بونوعه چولان
قران اندی سارده کورکوب جهان طایفه میز ان اندی مرکب

ظهوره کلدی بر شخص ادی بر ارام دی بر شاه اولایم بر
اوزی موزون سوزی بیدر کخوب یوزنده بر کورایم بر
زماننده بر اولوشاه جقدی حقوکه یوزنده بر کورایم بر
زماننده بر اولوشاه جقدی یوزی بوسر هم اولایم بر
ادی اوردوان انک بری هم چنوب مشرقه اوردی اولایم بر
ورناییدیم یانوک دایم ادی کلوب دنیایی دتقدی مرادی
برلر بر لرملد ایلاد لر سبتک لولا ره اندی هم ارم بر یوز شکت
صوک او یی بیره بره اولایم برلر بیره بره اوکور که خاص و عام
کلوب بر شاه ادی بید سیریش برادی اولسندی قزاق کسکات
نیریه چو نیکم استه اولاقامت اکا ایلی لرملد هم اطلاعت
قامت ریح سکون حکومت ایوبن صکر الادی بولای مود
کرویلر لرون جمعی کوردی جهانل طایفه جوزایم وادی
ظهوره کلدی بر شخص ادی بر ارام دی بر شاه اولایم بر

اول اون بل شاه اولوب دخی کلدی اکبا بهدی ادی دوران سوردی
لاده و نوز دخی ایزدی حمل یوز جنبه طایح چو نیکم ایزدی
کلوب شاه ایزدی بر کلدی یکری یل سته اولوب سوردی دوران
سید انضام کلدی ایزدی کلدی اکسی ایک اقلیه چو کسکین
ین بری سوزن ادی جهانم دورلم یوز مرادی
قزاق قزاق یوزی ایلر قدی بالا نوکور بیدر اندر
جهانم لاده اندی دوز یوز عزایدی اسقی هم کون زرز
که پیش یوزیل قامت بر یوز ایلوه عی بی درسمی اولسندی زنده
کورا دیکر سید اولو فایو کیم ارکیبله دوشندی جهانم
یکن کور سید قوداروز که شندی باصر لر یوز یی
نسیک قزاق اولور باو بدور هم ایزدی سوز
تیو قزاق یی ایزدی بوا ایلر عیتمندی
یوز کلاری بود لایق چکر لرفان اولوب کورلر دایم

جمع انیار او لیا لر اکد سلطانلر و کلدی لر
قزاق ییله اولدی حقه فرمان بولادی اجل دفعیه درمان
بودرندن در کلدی اولور ایلر کلدی معربو لمیوب اولدی و هتاک
یوزی ییوب ایزدی باو ییل ایا قلازه دوکولور خور اولوب
اولون کسه قزاق سلامت ییز انسانم بوقغو قامت
کل اندی ایزدی شهنشاه داور قزاق یی اولوب سوز
دخی او ایزدی سوز زال اکا چو نیکم یی شندی بری حال
بلور سوز اولدی ایزدی یوزنده ییلمادی اولو قزاق خورنده
جهانم ایزدی ایزدی دخی بری اندر سوزی شایور دخی هم
جهانم لایله دایم ییلر دخی خلقیله ناسی طوبی ییله
ولار که ایک ایزدی اولسندی بری خروبین بری خزان ایزدی
اکدم دتدر دنیای دیزد دخی قودت اولوب اور دیزد یوز
کروکوب اندر یوز ایزدی جدی طایفه دوشدی هم زماقی
که بر نوز دخی دوران سوز بر اکنده اولسندی شاه سلطان

ایا اقلیہ دارا طمستد

کچو موسا زباندند پور قتل

اسکندر اوی اوکس کہ ذوالقوس اوی القاب اوی

خدا پسر اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

اولاوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

برو حصہ بر اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

کچو اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

چو اسکندر اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

خدا اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

کندا مندی بر اهل حکومت

کرواحق ده اندی کو بر اقل

سکندر دلاور و کچو

جعوب اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

رسول اولی خدا دلاور اقلیہ

فر اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی اوی

مجا دینی با اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

براد لوف اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

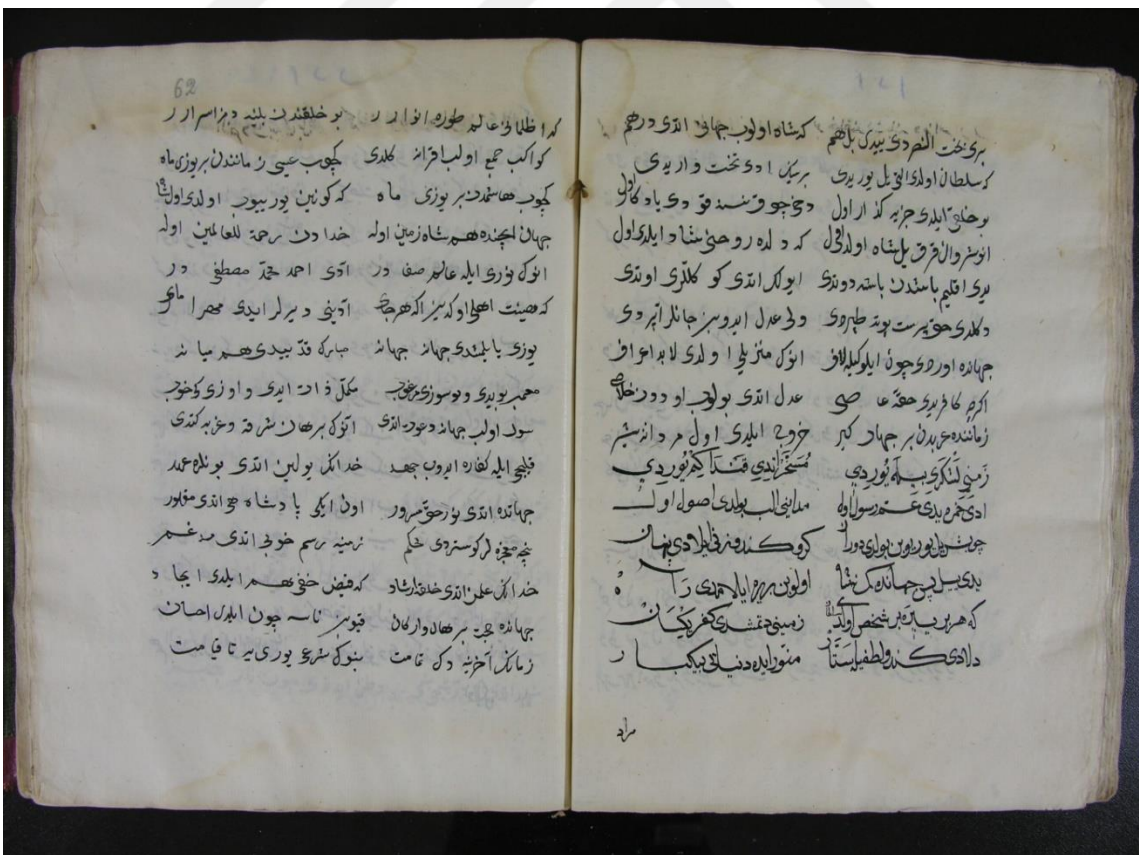
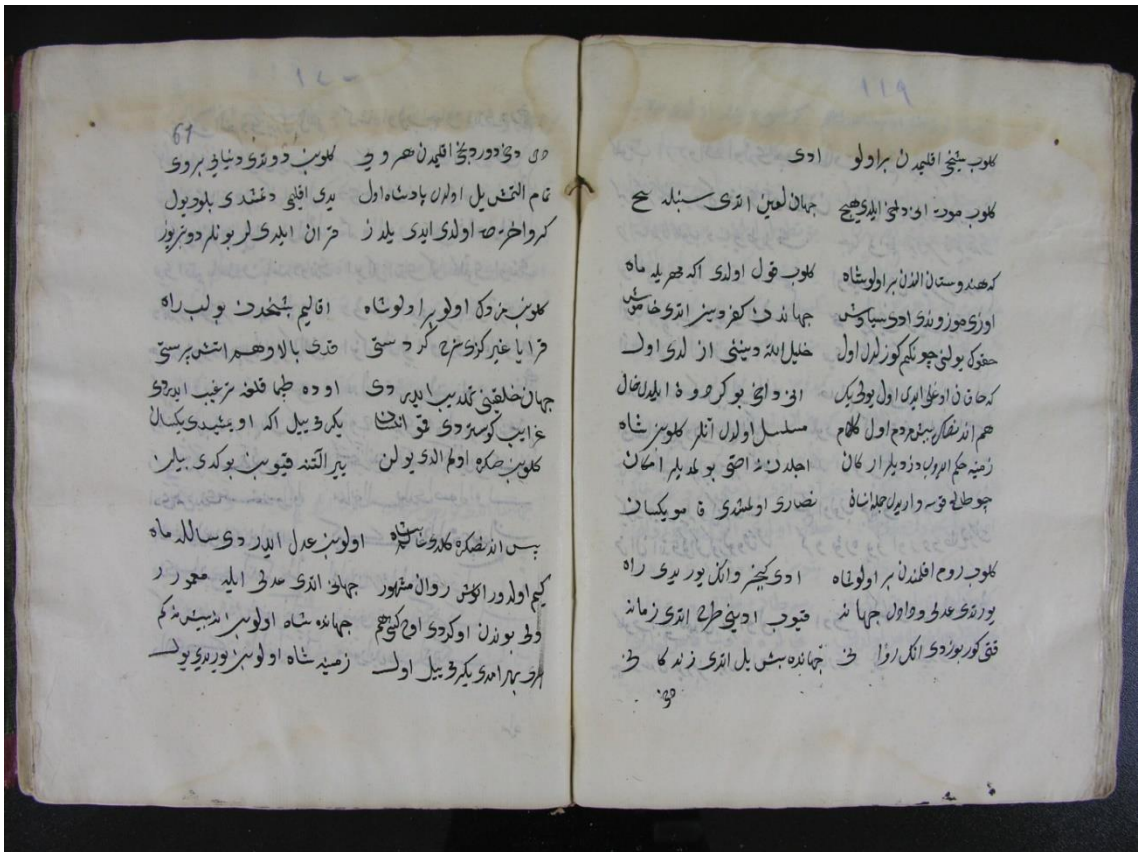
کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

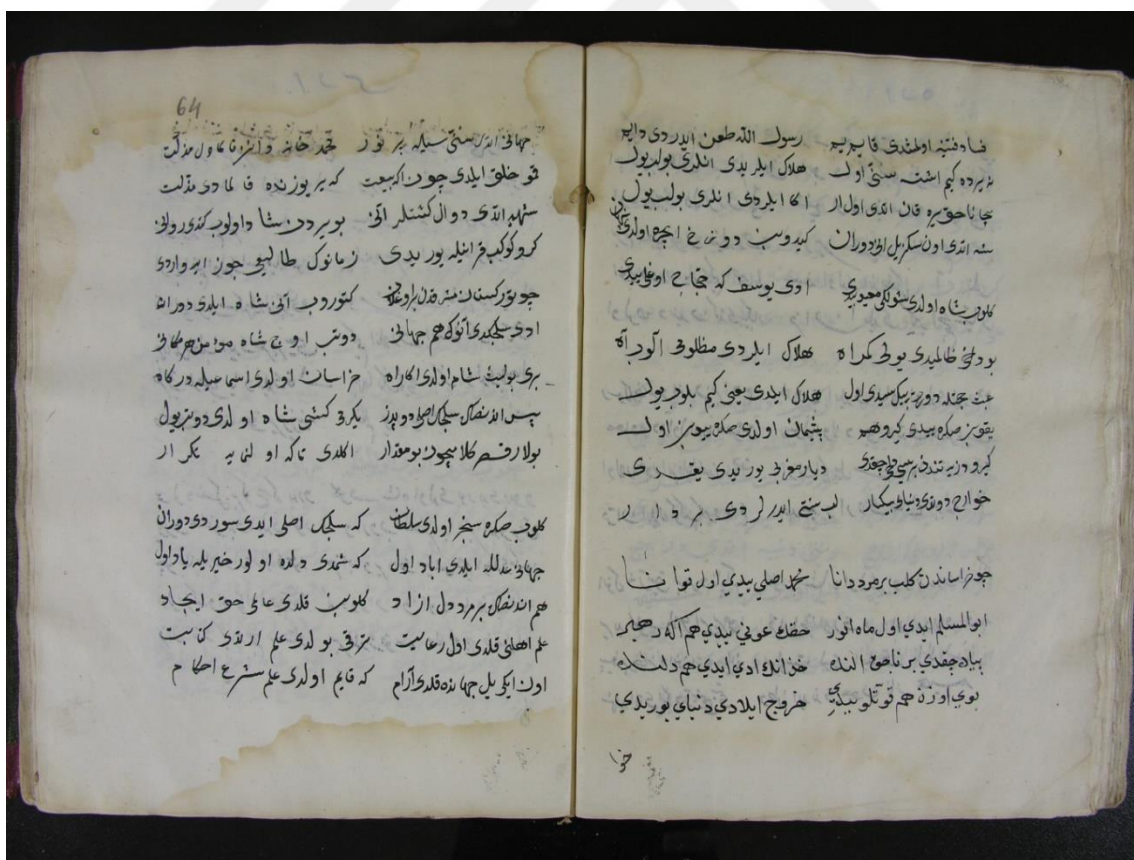
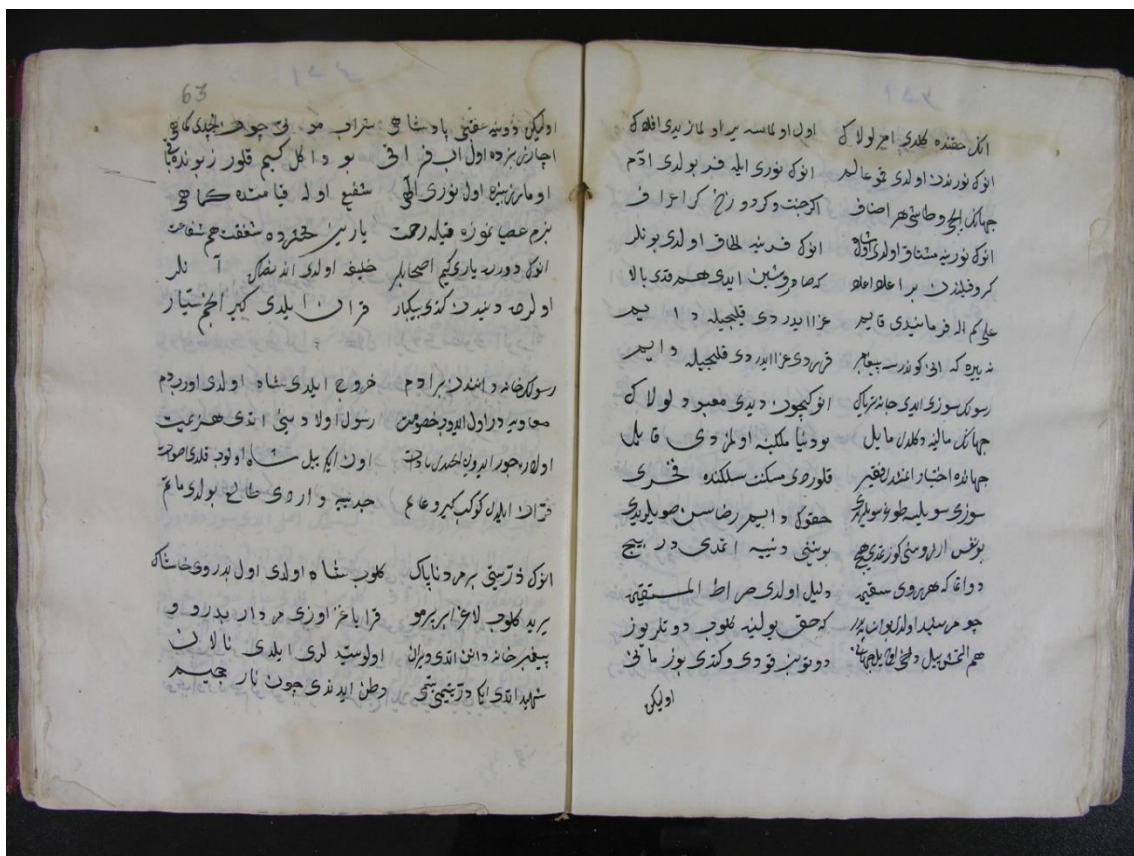
کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

کچو اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ اقلیہ

انکه اردخبر سلطان عامل خلیفه اولی برستی و فاضل
سودی عامل بد لری اول و بریدی منشی علی احمد بن
نری بولی علم شرع اسلام بیلدی خانه درس اولی نام
اوج افیم اولی اسلامیه مور جهانده شرع احکام اولی مشهور
بود اخی اولی اسکندریه بیلدی مور کلمه دودت امام سپور بیلده
جهانک قطب ایدی هر برسی کیم انلاری اسلامه مکر راسی
طریق مدھی یا دالیدی فال جهانک ایچ جکر اولی حال
دکاهی قال ناقح بر یوزینه ظلم یوریدی همه روزینه

بولور دینک بر کج که بدو کلوب شاه اولی یوریدی بود
یوزی منقوش بولدی دودت و اردخبر طغلم با شتر اندر نری
چو طغلم و اردخبر بیلدی مور خراب و بریدی بینش نری اولی سکور
اولی بولدی و اوغلی اولی بیلدی که دوران افا اوده یا قی ناکه
فان ایدی کبر و لجم سیتار بر قلدر قوسه طالع چرخ منیار

۵۸

ایکیتی کلوب دودتی جهانک برف مسعود که اولی اصفهان
بردی دافه ایدی بیری خراسان که بولدی آل سلجوق اورغخان
بولی سید لیلیه چون طوبه بیلر اوغوز بل طغلم بیلر
بولور دینک هر بر بر آدم ملک اولی دودت سزاور بولور
رسول اوغلا نلر دینک هر بر بر آدم ملک کلوب سزاور ایلدی بولور
چو شاه اولی حکومت ایدی ناسه یوریدی جادو ایدی عام خاصه
کیم و ملک کندی الدن صوک اوچی بینه سلجوق کلر ایدی لر خوج

حقیق بصرق الدن اولی ملک جهانک اور کیم دیک یوریدی
اولی لنگر بولور جمع ایدی همه خزان خان بولدی ایدی دینک
مقابل اولی سزاور ایلدی بیلر جهانک بری برینه عالم اولی چون نیک
که بر هفت خضوت ایلدی بیلر بری برینه خوج و خوج ایلدی
بولور که قانی ایدی خوج سبله که خرف خوج سزاور ایدی
بولور که سزاور ایدی بیلدی کیم نیکه کلوب شاه اولی دینک
بولور که اولی ایلدی بولور کیم نیکه نیکه نیکه نیکه نیکه

کیم و کلور ایلدی خراف حدیبه و اردو طالع لنگر دینک

کلوب هر شاه کیم سلجوق کلور جهانک سزاور ایدی یوریدی
که خرف بل دینک شاه اولی لنگر انکه لنگر ایلدی شاه اولی لنگر
سزاور دینک هر بر بر آدم ملک اولی یوریدی اورور
خانی خوج کلور کیم اولی لنگر سله طالع سزاور ایدی جولان

کیم و کلور ایلدی بر نیکه ختر کلوب شاه اولی دینک اورور
انکه دورن دینک اولی لنگر اسکل اولی عالم بولور دوران
نام سک و سزاور دینک و او کیم و سزاور ایدی روج شاه
خراف ایدی کیم و سزاور ایدی که طالع سزاور ایدی و نری خوج
اجل میشد ختر کیم و سزاور ایدی بر سزاور ایدی ایدی کیم و سزاور

کیم و کلور ایلدی بر نیکه ختر کلوب شاه اولی دینک اورور
که ایلر خراف ایدی کیم و سزاور ایدی سزاور اولی کیم و سزاور ایدی

اولی لنگر بولور جمع ایدی همه خزان خان بولدی ایدی دینک
مقابل اولی سزاور ایلدی بیلر جهانک بری برینه عالم اولی چون نیک
که بر هفت خضوت ایلدی بیلر بری برینه خوج و خوج ایلدی
بولور که قانی ایدی خوج سبله که خرف خوج سزاور ایدی
بولور که سزاور ایدی بیلدی کیم نیکه کلوب شاه اولی دینک
بولور که اولی ایلدی بولور کیم نیکه نیکه نیکه نیکه

کلوب هر شاه کیم سلجوق کلور جهانک سزاور ایدی یوریدی
که خرف بل دینک شاه اولی لنگر انکه لنگر ایلدی شاه اولی لنگر
سزاور دینک هر بر بر آدم ملک اولی یوریدی اورور
خانی خوج کلور کیم اولی لنگر سله طالع سزاور ایدی جولان
کیم و کلور ایلدی بر نیکه ختر کلوب شاه اولی دینک اورور
انکه دورن دینک اولی لنگر اسکل اولی عالم بولور دوران
نام سک و سزاور دینک و او کیم و سزاور ایدی روج شاه
خراف ایدی کیم و سزاور ایدی که طالع سزاور ایدی و نری خوج
اجل میشد ختر کیم و سزاور ایدی بر سزاور ایدی ایدی کیم و سزاور

بود جمله ایدر دی خلفه دعوت کلوب بخارا اندی که بیعت
نکیم یار و معتمد و دار سی بلا سی بری خندا و بری
که طغلا ده ملا و طغندی دی و فی کیا بر منغول اولمید
بکر قیل جهان اولی اولی شاه زمانه اوق و اندی کوراه
فران اندی کوک کبر و کوراه بشدت عفر به طاح چورده

کلب ساسانم در بر کیم هم ادی سیدی ایدی اتیم اوزیم
او اقلی دوتی و بری اولی ندر بیع و ارسه ظلیل یلوی بود
هم ندر ضحکه او علی اولی چو اسی رسمن ایدر کورلی راه
اولی شاه اولی دنیا و بری طح ایدر و عوج ملکینه ایدر
زمانه جهان کورلی اولی خیر بلر کلوب طاح اولی اولی
هزاران ایدی بری شاه اولی سکن یله یوریری راه
کلب بر صلا بر قون و دوزاق هلاک ایدی چو کندی رواق
فران اندی کوک کوراه جوجوز اولی طاح ملکینه شاه
کلوب عفر تارنیز بر اتم خراج اندی جهان اوزیم در
طانی

طانی شکل ادره کوتاه که چکر خاندی اولی در کوراه
خجل فعلی کی طاح ایدی کلوب دور و بی ایدر یلوی بود
خراج ایدی طانی بیکار که سحر لعل رتله کیم و ادر
کلوب ایلیم نازیمه بودی کورندگی جواد اولی ایلیم کور دی
چو انشمن مال اولی و دنیا بره کردی صوت اوی کور دی راه
اولی که کلبت باغلا ایدی کور اوزی لاغری سه جره دراز کوش
یور یوب لشکر کیم ایدی دیار نازی به جوه ایدی یول
بشندی چونکه فر مان الهی هلاک اندی ایل مظلومک آهی
جهان ایلیم نازیمه بودی کورندگی جواد اولی ایلیم کور دی
ولی هر چه بر شاه اولی طاح که اول ایلیم حکم ایدی بیکار
که هر بری به بر شاه اولی کیم مصر شاه اولی ایلیم فر مان
بولار و کلب بری اولی مینین ولی صاحب قران اولی معین
کلب بن ال سلیم کور بر آدم بشی ایلیم دوتی اوردی و م
کسکین غلام ایدر اولی کلب عفر ایدی و بر بشندی یول

کفرند اهل ایدی اولی دلاور نوا چو پو حلقه اولی رهبر
فرمانده کلب بر قلدی ارامر دلی کیم جهان ندر ایلیم کام
دی که اهل اولی حواله برینه غیری ایدر کاله
کلوب او چو ایلیم بر آدم یوریدی لشکر ایلیم اوردیم
که معوی بیذی اولی بر قلدی که جهان خلفه ایلیم اوی کار
نیور لکن ایدی چا عطا کیم موز ایدی ناسه نامسرای
یوریدی شاه و هم ایلیم کسکه اسلام اهل ندر و حمر اورد
نیزه و شاه موز ایلیم که اسلام اهل ندر و حمر اورد
دردی علسی دوتی و داشت ایلیم ایلیم ایلیم ایلیم
کیر و دوزان ادب و حمر ایلیم میتر اولی هر شاه بر ایلیم
اولی رول کیم موز کیم کافر جهان معور بری لکن یول و حفر
هم اولی وقت شاه اولی که کیمی ندر ادر ایلیم ایلیم ایلیم
اقلیم بر ایدم کرد کلب کین خدا کلب صعی هم ایلیم
کیر و جان مری و یلیم کیم معاف کلب کینه یول ایلیم

نوا ایلیم کیم ایلیم اوج سما بر کوف باغلیه طلیه بر
دل و جان سایه سده اولی ضرور زمینی خرام ایدر یلیم
کلب ندر قلدی بر سوزه بیاد کلبی رنده ایلیم جواد
کیر تاریخی قبله لوح میان صفا سسکون جهان اولی
دیانم ایلیم اصل اولی کلبی ناد ندر منزل
یوریدی و کلب ایلیم ایلیم که تاسو یلیه باد فصلی ایلیم
چو یول اولی عالم لجه مام حبیب و هم سبب یلیم
مسلسل و هم وارخ بیکار بولار که حکم اولی که اسات
یول صاحب نفیم کیم ایلیم ایلیم سبب بولار ایلیم
اصح و لیلیه کلب بر و تاریخی بولار که ایلیم ایلیم
سما کون با دوتی و ایلیم بولار که اصل ندر و بولار
مکر کون اسما و یلیم او و رکن ایلیم ایلیم
کلب خاوند که دیر کلب بار نیم حای یلیم اولی خردار
که فارغده ایلیم و طغان یلیم بری یلیم ایلیم ایلیم
دیر ایلیم اولی حفر کوراه کلبی کیم بولار الله ۵۵۵

دیدی خانواد ای نگار رسو
 برالتمند بوالی سوز بینی
 ی در کیم اگر سزید واکو بر
 کز به چقم لمع اولیس
 او بر سینه در کیم بند هم
 بولرون بوسوزند و زلف
 در آسحق و نکی بر بل
 پس اندر بر قوی و زلف
 بولی ظاهر ایله اول سالم
 بولی ظاهر ایله اول سالم
 دعاسر صبح بایلی اولون
 بر او غلامه صفت اولون
 بو جهل وجود کلانالم
 اول اول طوعه صفت اولون
 بولر بیو بولر اولون

69

دخى كوزارى كى نوراولىدى	مكراستاقنى كى بىر اولمىنى
دار اوغول بىكىدە تالغان دان	دوى غىضا وغىلغا استاقى بىكون
مىسايلە سىكا الغىش قلايىن	اڭا رىيانا كىدو بايىن
وزار بىن حىجران الىدى زانغوش	سومدى غىض بوسى بىر كى كوش
دعا ايلەدە باسى چىن بايول	كردوب بىر كىيىكە كى تراوال
اشقىندى بىر امانايدى باوزى	مكراخاننى بوقومىس بوسى
بوسوز دىت اولمىلەردى	كلوب بوقومىس دىر باي اولار
دوتوب بىر كى بايىم تاراوال	غىصبور دىر باي كىم تاراوال
مىسايلە كىكا الغىش قىلىس	باي بىشور دىر باي كى بىس
مىسايلە شىققىن سىل كىل اولار	دار اولمىن سىل كىل اول
بر اولمىن كىدو سى بايىر	اشقىندى بوقومىس الىدى بىشور
دوبى اوغول سىكا اولمى بىس	الابايدى سى استاقى بىس
بىمىر تاسى باي اولمىس	دعايى ھىمى بىس
بۆك دىتتى سىن كىكاشى	ال كى كوردى دىدى الى
بۆك كاشى بۆك كىل بىشور	كسىل اولا بىل بۆك دىن

حوت هو مقبور اناسن نو لدی ایشا
 بر منان جنی کلامه کی بکینه
 سنور دو وای چون افند بران
 دی ریحان سفیر دعا دعا
 دوسا سکا دعوت ایلین سن
 کیم اولوب یازان دای اول جبار
 کی بکل اولکی سلطان
 حان عص بوسور چون افند بران
 دو کلامه کین ایدی بغایت
 عین الله که الیه فارسی
 بر بر علی الله اولوف
 مکارح و ستمند موت
 قنای ایل بعض ایل کوج
 که کور بوز ایدین سوز
 کیمند اولوج سکنه موجود
 الی اذن یوبا ولد یحیی
 اناسنوک دعا سن یحیی که
 الفری باهله حج درمار
 بنم یعقوب الوب بولدر
 سنوک ذریه توک صولیا
 سنوک الی سن الیکوار
 که لکر لر چکیر سوزور
 اناسن الین او بر اولر ایشا
 که یعقوب الیه ایلین غرام
 دو کوج افند الی حان سن
 کولارنده واریدی یوز لوق
 کیموسر چون افند اولر چون
 وارور بر صحابه بندی صوک اوج
 وارور اول دیاری بر بردار
 بر اولو فند دور چون یوزور
 داور

و وارو کشتا یعقوب بیهم
م خرا ایدی و دوق اول دایری
ولیکن عصف الا اولمیدی باغ
که بولار دوت بکله زاری
کیمی بولسلر ایدر دوق غار
بود جمله بول کچور دایم
دیری یعقوب انم دوت بونور
و دیور آتور دوت بکله
صلد هم جلدیر نه لوم
دیری یعقوب اول بیه دایم
سبب بوکیم بابام اول دیکن
اواستدی اولر باغی
بنم ایلدو کم ایتدو غم
کوز در وضعت خوش دلم
بولار اسینه و نر دیکه کوز
کشتا بیه ز کور و قیله لغفت

[illegible][illegible]

به واسطه سگور کوه کوه کلان
 درین اصل اولستید برینان
 بهاد راخض و جلیست
 کوه یوزین شاد اوله جاسید
 ویکتر استغمد وینی
 بلو شوب جان وینر اوله جارت
 دیویر کافنده اوله لکلو
 کماند کوه وورور کفارت
 بوشلر س اولیکه بر حال
 ایتدیم اولیکه بر افانز
 بهیدیم مصالح الیه دار
 کورال قو الیه بونده هم اوله
 اولیکه بر نیز الیه ساز کاری کاروت
 کساد اولور س ویکه رواسم
 واروین جو کیم اوله الما دره هم هم

جگر که بر اده روز خاری ادو که بر یگزید روا نغم
 بنوم ایلم دور که کندو رم اقم وارو بر چو یکم اوله که دهم
 پس اندر عص بر ارم بی دق کندو مک اوزا غلا ندری
 اولارن ایبر یعقوب ارسال کلوت کفانه بونل اولدی ایصال
 وارو بم یعقوب دوی بولار که اوغولار که ایلم عص بیر سا که
 در ای دیلر اکل طوبی کله وک یتنوب کور کلوز وک چو کور که
 کچا ایلر ای کندو نده امت ویر ویر آنه ایلم اقامت
 بر یگزید بولنا سمر عنادت قلاب و کور یشاسر
 عصم ایلم اندر ای ندر واری اولوبز آنه دوت سمر واری
 حق اندر و عو عو عو عو دق ایلم عصم قیل و قالی
 که حیرت اووی لایغی کیر اک و ارمانه کویلی اغشیدی
 قیل سمر قوچ ایلم کول کوچ ایلم و کدی کوز لیو بول
 خبر یشدی عیبه کله کند وارو بر فارستو لری عصم سوو کند
 بخت بولنا قان لک لک کله و اغشیدی عصم بول
 سدا ندر برین ای واک بلونوب حیرت ایله دو کدی باسد

اید و کوزیانی صمد الیه
 کور و کزی بولما صفار
 ریری قانده بیج ا م
 عموک قوق چوبی اوردی هم
 که بایام کالکندیری همت
 عقی و ریویدریشیدی
 زار ایوب الا ارباری
 بنج و ان وارم فیل هم
 واروب خلغوس اوردی خرف
 عجم کله کبی رح کویج کیش
 پسا لیدر کوی اذکواف
 کوز بوز ایدر عقی و عقی
 هم اوزنگه اولغند اوزنگ
 سم قند الی ایدر اوزکار
 که تاسول اوزنگه کجک ایل
 بری بیریش صورتی ایل
 اولدی کجک جور و جفا
 کچوری عرو کلا یوس خدام
 کلوچ بعهقه عص برکوز ایدر ایل
 بیور و دشمنه قیل همزیت
 هم آله ره بی عی اوشیدی
 که بلار اولد و لیس قیل یاری
 انا نوک هتی جود اولد و بیج
 سنکلو بوز ایدر م فواف
 کولدر عقی الیه بولدا سن
 واروب ازه کس ایدر علق قه
 نایب وار سکر عی ایدر اامت
 اولولار کبیل هم اولد یارک
 واروب ازه بولما ایدر کار
 عاقی و بیور و جفا ایل
 کلور

43
 الحوج بنونه جوک بولار اولدیه دلوچ قوسب ایلیز که
 عوینورک اوعلامی جود اولدیل
 موزبروه جعفر دی یجان کوروج سلطان و سیریلان
 کبر ناجی بن نله سلیم ایدوزنی قاله بولدی کنگر
 نبره و شرم اولدر آق اویروک او اولدی ایلان
 اکل جود کاشا و عاسر فرداشی ایلیز یودوجان
 اولدروک اوخار کلا و لیدر که کاشا اناسی اول او لیدر
 سارنده در اکل اناسی که بای نور اولدر پس ده دی
 بولورک دهر دده سیلار بوز جعفر ابله امار مار
 کصی اخاف اوغیر اول اناه هم آذر ماحوریه بنشوریل
 اوچی نام اوغیر ابرهییل هم از ماحوریه بنشوریل
 جوهیل سنده زنج اولور مق دلی کمالی در هم ایز آدم
 بونقی جود ایلرک اوسلان که مذکور اولدر ایلان
 بولار دای ابله و عاری شنبه بونله اوغیر خدای
 اصغر قله اولر پروانج جعفر کنگر نیک اشوب بران

[illegible]

44
که اسامی اعلی بودی انزه سو گز
کنده قیام از پیش بول
که اسامی صوابند باند و دوزل نوربان
او قدری حکمت علم ادیان
شرق بودی احاطه شهر عیبت
بلندی سراسر احقق
نخه مدرس و مسجد عارفت
با اولری و هم طوری بیاد
دخا عاقل و دور و نور کله
زمینی لطفه معور قلدی شان
جهان کمالی چون کو روز
سرطان رجنه خود و دیار
کافه شاه خرابه عثمان
که بود عالم در دینه درین
یار که شاه این شهر
یار که از خود کله جهان
مشرق اولری بو دور و زمان
اوزی موزول بلدی هم یون
بوزی انور دور و زمان
مرا دیدر صبا بک هم یون
و خنجر دور و هر دم زمان
که بود عالم و وجود
جهان مستدام اوسود وجود
پیش فرض اولری بیک اخلاق
دعایه یوز و این لایق
شاه که کله را و مله عاصی
سبز که دا- دور عالم نظام

که یا جوج سزگفتند و جهار کلمه بر عاری دهنش بقا لر لر لر
قصه اوله بولارد که قضاوت کبیر اوله عدده دهنش سبب سبب
ایه و کلمه برسی یا جوج بولامد ارک اوله هس برسی یا جوج
بولدی بی اوله جوف بولدی نه کچ و اماره سبب عالمه بیلا لر لر

۴۹
دو اول جهان یا جوج اولیس کلوب دنیا جو بائیس پیر پیر
کلی سرحد کا جوج وریس سند جو لیہ انشلیس
بولارو کہ کیو کوکون اول ویر کر سند نہ قبیل اولیہ پیر
دو بنلار و جوج طاسے بیسے اولیہ (رہے شیخ جنوے پیر
ویر پیر جو بے کیہ لہ یارو اسٹن مقبول ایہ لہ
بولارو کہ کم یا جوج اولیس نہ مردہ کچے و اما یس بولیس
اسٹان الی اوغی اول بیکان دود دنیاے پیر بل سور ویران
ہلکے لیہ چون انزلالی پس ازہ چھ یا جوج لیہ لیہ طی
یر بل حکم اولر جہان ہلکے البیہ انیر زمانہ انیر نہانہ
جہان ویرو قلوب اولیس کلر جقہ دنیا یہ ظاہر اولہ آنکد
دو قرانی اولہ دنیا ویر کہ خا او مانہ دنیا دود جو زبور
کہ کو کوک قران ایہ جہان کو سرطان اولہ طلیح زما نو کہ
پس ازہ فکر کلہ قوم دل سحران
پس ازہ فکر کلہ قوم عادل سحران خفی اولہ سحران دلی

ملا هم بودند او کردی را اقامت جهان نشد اولی بر مراد او مخرج
 بدادان ابرو بر رویه من ماس جهان خلقی بوله امن و امان
 بوی چو بدست خود ملاور زمینی عدل ایلد این سنور
 من اولی باطلی دانا با علوم اچنه اولو اولو تو نا
 بر رویه دوز دنیا بیکر جهان اسوق اوله هر مذکر دار
 خاوتن او که بیکر دلال هر ادم کول اچنه بولبول
 دانا باطلی و طوطی بولده جی جهان کوزد کبیر مذکر
 جهان حق و ایلبار بیکر و اچر و عشرت ایلد ایل
 بیکر مل هم اولی ایلد فلک اسیر صاکی ایلد کمره
 فلک کسکه بولده ایلد اوک خوب و وی صوکی صحت
 هم ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد
 هر یار هر یار ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد
 زمانه ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد
 سدا و ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد ایلد
 کور

۸۰
 کعبه ابره اک تخت اله
 یزد اذبه حاجت کشه لاله اول
 اید اول سکرتی شه جهانده
 اوشه اید و بر طایر
 جهان و در و کربا
 عظم لشکر کج و در نجف
 جهان و طایر اید که
 یکروز اوج بله نبه دورا
 هم اندر او عزت جعفر الهام
 تیرا و دوز سدر و کج
 نه بره و اید کج کج
 انقضیه عالمه اولی
 کتور و لشکر کج
 دو کار و اید مال و دوز

مکر بر کجایه نقد بر آسمانی چقه سیلاب بر طاعتی کمال
اولاری مالیه قیلده دینچ کسره غرق اولوبین اولر هیچ
اوکورد دیر قلطاع اول کبر کز طوغه اوغلندی بول
ایده او سکینسه جهانده بکده همسکر بیل بوزمانه
اوشاه ایدر طوطی البریکس کوعالیه ای خلاق اولیس
جهان دوزخیم کویا س نازل در که بلر لراما ط
عظم لنگر چکده بونچس که باشند سب بر نوزد دوسر
جهان طوطی ایدر یورسوب ناسی هم حشر ایدر
بکده اوچ بیه دوزخ کسبله اسیر طایح جولان

هم انلر اورغند چقه برام طلع اوله که بوخ صابله م
جهان دوزخیم بولر بایکس انوک امریه مفاد اوله انسان
نه برده اواکس کوطر ایز الودج ایچ پور دینه اتیس
العقیده عالم مالی اول اول کونی قیسه ایچ حال اول
کونر دوزخیم بیه دوزخ خراشیر حق و بقیله بر غم
دو

دو کبر صحرای مالر دوزخ بکده فرخ بیری دوزخ دوز
مکر بر کجایه نقد بر آسمانی چقه سیلاب بر طاعتی کمال
اولاری مالی ایلدیه د کبر غرق اولوبین اولر هیچ
اولرد دوزخ قلطاع چقه انوسر برن جوینی یاقه
که کدر دوزخ انعام کسبله الودیر قو حرا فی استی
پس لنگر بولر دوزخ بکده بلر لراما ط

کله بوزد نبال اولر چقنه مظل اولر سیاطین اکاهه راکه
خدا ایم دینو خلقه این دوز کلو بخلق بجهان ایدر دوز
چقانی طوطی بکده بکده بکده بکده بکده
اطاعت لنگر اکافانوا بکده کدنا اوچون بولر لاله ماه
اول ایا قیله بولر بکده بکده بکده بکده بکده
چقانی طوطی بکده بکده بکده بکده بکده
بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده
بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده

جهان عاقل آدم قیله دینچ قموایتر قلا دنیای دس بیچ
قران ایچ کواکب بوله دوز اسد بوز چینه طالع قیلده بولان
ظهوره کاله برنجه اوله سحر جانی خوب اولر قیله مکار
حکومت ایدر ناسه شاه اولر اول جهان خلق قیله اوله اک قول
که برده بوزیز کور بوز ادم بیتوب بر بکده اولر لراور بوز
انلر عورت اسدل اولر ن نال لنگر چکده آتینلر
وارور بازار انجه نر عورت جماع ایدر امری ایلد قیلده شهوت
حیا کویله قیله جهانده که خیر مکتوف اولو دوزخیم
چو کویله طلاع اولر لنگر کویله نر مانده دوزخ ما ستر
سوکیم واردر دوزخ کویله که ظاهر اوله المنده کویله
جهان طوطی بوز دوزخیم بلر لردو دوزخ اوله سابق
کواکب حشریه ایدر دوزخ کبر طایح ادم اوله بکس
که اقم نامل اولر نینه آیام خلاق اولر دوزخ سر حیم
نینه کبر هم ایلد اولیس که عالیه آقینه بول بولیس
معدله اوله بیه ایلر سوب غرق اوله ایلر ایلر

پس انلر کبر دوزخ انا کله همسکر اولر دوزخ انا
بو خلق دوزخ دوزخ اولر سوریه کرمیه کله وارور بول
دلائل ایلدیه بوناسی دوز او یایه بول خلق اولر دوز
هلاک ایلدیه دوزخ انا کله دوز بولر دوز بولر
چو عاقل اولر دوزخیم حق تا نور بولیم بر ادم
طالع ایدر اولر دوزخ انا کله همسکر اولر دوزخ انا
کبر دوزخ طوطی بوز کویله انا دوران کور بوز بول
جهان خلق قیله کور کویله چقه قوی ایدر بوز بولر
بولر کویله طوطی بولر کویله سول اولر دوزخیم مانده
قر دوزخیم ایلر بولر نر مانده آخر اولر بولر بولر
نر بولر کویله بولر کویله هلاک اولر کویله بولر
چو طایح بولر بولر کویله خلاق اولر دوزخ انا
خدا دوزخیم بولر کویله خطاب ایلدیه بولر کویله
که قیله ملک دوزخ ایلر نر مانده پادشاه اولر کویله
بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده بکده

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Selahattin KARABACAK

Doğum Yeri ve Yılı: Adana-1991

EĞİTİM BİLGİLERİ

Yüksek Lisans: (2019) Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve

Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi: “Târîh-i Selâtîn (İnceleme-Metin)”

Lisans: (2014) Çukurova Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı

Bölümü, Bitirme Tezi: “Derleme Sözlüğünde Geçen Gökyüzü ve Gök Cisimleriyle

İlgili Kelimeler”

Ortaöğretim: (2009) Pirî Reis Anadolu Lisesi

Yabancı Dil: İngilizce

MESLEKİ BİLGİLER

2017- : Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı

Bölümü’nde Araştırma Görevlisi

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Eposta: selahattinkarabacak01@gmail.com